

AKTIEBOLAGETS FÖRFATTNING

OCH DESS

YTTRE RÄTTSFÖRHÅLLANDEN

ENLIGT SVENSK RÄTT

AV

RAGNAR BERGENDAL

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND FÖR VINNANDE AV JURIS DOKTORSGRAD
VID LUNDS UNIVERSITET TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMLÄGGES Å LÄRO-
SALEN NR VI LÖRDAGEN DEN 27 MAJ 1922 KL. 10 F. M.

LUND

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETS-BOKHANDELN

LUND 1922
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

AKTIEBOLAGETS FÖRFATTNING

OCH DESS

YTTRE RÄTTSFÖRHÅLLANDEN

ENLIGT SVENSK RÄTT

AV

RAGNAR BERGENDAL

LUND

A.-B. GLEERUPSKA UNIVERSITETS-BOKHANDELN

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2023
eISBN: 9789198793444

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.224>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

LUND 1922

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

De studier inom den svenska aktiebolagsrätten, av vilka här framlägges ett resultat, voro till en början inriktade på rättsförhållandet mellan aktiebolaget och aktieägarne. Härvid befanns en central betydelse tillkomma reglerna om ändring av bolagsordning. En framställning därav krävde emellertid en undersökning av bolagsordningens rättsliga natur. Och denna får ett tydligt uttryck i samband med ett särskiljande mellan aktiebolagets inre och dess yttre rättsförhållanden. Åtskilliga spörsmål angående denna motsats befunnos emellertid äga ett självständigt intresse från både teoretisk och praktisk synpunkt, varför de gjordes till föremål för en särskild undersökning. Denna föreligger härmed.

Det sålunda uppställda ämnets belysning skulle utan tvivel blivit mera allsidig, om det behandlats ej blott med hänsyn till aktiebolag, utan jämväl med hänsyn till ekonomiska och ideella föreningar. Insamlingen av det ökade material ur det levande rättslivet, som därför varit erforderligt — och som icke stått att finna i offentliggjord domstolspraxis — skulle emellertid hava medfört ett synnerligen vidlyftigt arbete. Och den privata föreningsrättens både teoretiskt och legislativt mindre fullständigt bearbetade beskaffenhet skulle ha gjort resultaten inom ett sålunda utvidgat område mera osäkra. Undersökningen har därför begränsats till att omedelbart avse endast aktiebolagen, vilka utan tvivel äro praktiskt viktigast bland ifrågavarande sammanslutningar. I åtskilliga här behandlade punkter torde helt säkert rättsreglerna för aktiebolag och föreningar vara inbördes överensstämmande.

En summarisk översikt av det undersökta materialet av bolagsordningar m. m. lämnas å sid. 167—187. För att under-

lätta arbetets användande för praktiska syften ha till innehållsförteckningen fogats förteckningar över av framställningen berörda lagrum och rättsfall ur svensk praxis; å desamma fästes här uppmärksamheten.

Arbetet framträder som en akademisk avhandling vid Lunds Universitet. För dess utarbetande har jag åtnjutit understöd av härvarande Juridiska Fakultet, till vilken jag härför står i stor tacksamhetsskuld. Jämväl Fakultetens särskilda medlemmar ha på olika sätt med största intresse befordrat mina studier; jag ber att härför, i synnerhet till professorerna Kallenberg och Björling, få frambära mitt vördsamma tack; professor Björling har bl. a. välvilligt genomläst arbetet i manuskript. — Under åren 1918 och 1919 har jag vid några tillfällen kunnat insamla material i Kungl. Patent- och Registreringsverkets arkiv; för intresserat tillmötesgående härvid stannar jag i förbindelse till Byråchefen W. Bergensträhle.

Lund den 5 maj 1922.

Ragnar Bergendal.

Innehåll.

Förord.....	Sid. III
Förteckning över lagrum.....	XI
» » » rättsfall.....	XII
Litteratur.....	XIII
Förkortningar.....	XX

Inledning: uppgiften	1— 2
----------------------------	------

KAP. I.

Grundläggning	3—68
A. Aktiebolagets rättssubjektivitet	3—21
I. Är aktiebolaget juridisk person?.....	3— 7
Översikt av lagar och litteratur.	
II. Den juridiska personlighetens innebörd.....	7—14
Egenskap av självständigt rättssubjekt. Enhetlighet utåt. — Det begränsade ansvaret för sammanslutningens gäld.	
III. Teorier om den juridiska personens väsen.....	14—21
Fiktionsteorier: betydelse betr. de juridiska personernas uppkomst, betr. deras självständighet i förhållande till medlemmarna; kritik. — Realitetsteorier, bl. a. den organiska; oriktig antropomorfism.	
B. Aktiebolagets författning	21—68
Innebörd	21—23
I. Lag.....	23—54
a. Vilken lagstiftning tillhör aktiebolags författning?.....	23—35
»Denna lag» i 1910 års aktiebolagslag, 95 § o. s. v. Kritik. Lagstiftning vid sidan av aktiebolagslagen: om förvärvsförbud för bolag, om handelsböcker; allmänna rättsgrundsatser. — Rusdrycksförsäljningslagstiftningen (sid. 31—35).	
b. Absolut bindande eller dispositiv aktiebolagsrätt.....	36—45
Aktiebolagslagens karaktär i allmänhet. Olika inne-	

börd av att rättssatser äro absolut bindande. Olika syften för skilda aktiebolagsrättsliga regler: därför ej på samma sätt absolut bindande. Viljeförklaringar av enskilda aktieägare, av alla aktieägare. Särskilt om grundande av tillskottsplikt.

c. Rättssatsernas natur och frågan om preskription av klander talan mot bolagsstämmobeslut.....	45— 54
Klanderpreskriptionens innebörd. Betydelsen av oklandrade stämmobesluts verksamhet i särskilda avseenden. Utländsk rätt. Om stämmobesluts nullitet enligt svensk rätt (sid. 50 nederst). Exempel. Nullitetens genomförande.	
II. <i>Bolagsordningen</i>	54— 68
a. Översikt	54— 57
Historiska och komparativa notiser. Bolagsordningens dubbla ursprung.	
b. Bolagsordningen är icke objektiv rätt.....	57— 61
Anmärkningar om teoriens ställning. Aktiebolags autonomi. Frågans betydelse i rättsmedelsläran, för tolkning av bolagsordning.	
c. Bolagsordningen väsentligen att likställa med avtal. Skiljaktigheter	61— 68
I. Bolagsordningen är en juridisk persons livsnorm; föregivna konsekvenser härav. II. Majoritetsprincipens betydelse. III. Anmärkningar om stämmobesluts rättsnatur och bolagsordningens betydelse för aktiebolagets kapitalgrundval.	

KAP. II.

Betydelsen för yttre rättsförhållanden av aktiebolagets författning överhuvud	69—159
Översikt över betydelsen av aktiebolags författning	69— 71
A. I vilka rättsförhållanden kan ett aktiebolag vara subjekt?	71—123
Allmänt om rättssubjektivitetens innebörd.....	71— 72
I. <i>Betydelsen av att aktiebolaget är juridisk person</i>	72— 77
Rättigheter på livtid. Avtal i strid med goda seder, särskilt frihetsinskränkningar.	
II. <i>Betydelsen av särskilda rättsregler angående aktiebolag</i>	77—123
a. <i>Legala regler om aktiebolags rättsförvärv</i>	77— 80
Förbud mot förvärv av egna aktier, fast egendom	

m. m. Bolagsordningens indirekta betydelse. Anm. om aktiebolags nationalitet.

- b. Medelbara inskränkningar i aktiebolagets autonomi.. 80— 87
Autonomiens betydelse inåt och utåt. Kan aktiebolag vara medlem av handelsbolag? (Frågan av betydelse betr. utlänningars förvärv).

- c. Omedelbara inskränkningar av aktiebolagets autonomi till förmån för tredjeman 87—123

Rättspersonlighetens betydelse. Avtalsfriheten. Aktiebolagslagens ställning. Hänsyn till aktieägarna avgörande. Principiell ståndpunkt. — 1. Ändring av bolagsordningen, sid. 95 f. Veto rätt för tredjeman. — 2. Styrelsens sammansättning, sid. 96—108. Bolagsstämmans befogenheter enligt 57 § måste utövas i frihet. Rätt till ersättning vid entledigande såsom styrelseledamot? Jämförelse med oåterkallelig fullmakt. Viss sammansättning av styrelsen såsom villkor i andra avtal. Rättigheter för tredjeman ang. valbarhet till styrelseledamot, ang. återkallelse? — 3. Förändring av aktiekapitalets storlek, sid. 108—117. Vissa utfästelser om rätt till nya aktier för upplåtare av patentlicenser eller för obligationsinnehavare enligt svensk rätt oförbindande. Villkor för kapitalökning, veto rätt. — 4. Fastställande av balansräkning, sid. 117—118. — 5. Decharge, sid. 118—119. — 6. Befogenhet att giva föreskrifter åt styrelsen, sid. 119—121. — 7. Bolagets trädande i likvidation, sid. 121—123.

B. Rättsskyddet för tredjemans rättigheter angående aktiebolags inre förhållanden..... 123—159

Översikt..... 123—125

I. *Bliva mot tredjeman rättsstridiga beslut verksamma?*.... 125—142

a. Allmänna grundsatser 125—135

Beslut med rättsstridig tillkomst erkännas principiellt såsom verksamma på grund av den individuella handlingsförmågans oförytterlighet; den ekonomiska betydelsen härav; jämförelse med kollektivavtal. — Till innehållet rättsstridiga beslut.

b. Innebörden av särskilda regler i aktiebolagsrätten.... 135—142

Ett beslut, som kränker en tredjemans rättighet, kan likväl hava tillkommit i föreskriven ordning och behöver ej strida emot lag; det kan alltså

registreras. Ej heller bör det anses vålla tredje-
man sådant förfång, att på grund därav registre-
ringen kunde upphävas. Belysning av 128 § 2
mom. aktiebolagslagen.

II. *Frågan om rättsligt tvång för att åstadkomma eller hindra
vissa beslut av bolagsstämma* 142—153

Inga provisoriska skyddsmedel. Man bör antaga
en materiellrättslig plikt att upphäva ett rättsstri-
digt beslut genom nytt beslut. Exekution härav är
dock svår att genomföra, liksom i allmänhet be-
träffande positiv handling av juridisk person, och
den vore principiellt oriktig. Jämförelse med 128
§ 1 mom. aktiebolagslagen.

III. *Ersättningsspörsmål* 153—159

Skadeståndsskyldighet åvilar bolaget. Bestäm-
ning av skada genom rättsstridig ändring av bo-
lagsordningen; vetorätts värde endast indirekt;
konkurrerande grunder för ersättningsanspråk.
Vitesutfästelser.

KAP. III.

**Bestämmelser om yttre rättsförhållanden i särskilda
aktiebolags ordningar** 160—278

I. *Material och allmänna synpunkter* 160—197

a. Bolagsordningens innehåll är i regel utan omedelbar
betydelse utåt. 160—167

Bolagsordningens allmänna uppgift. Stämmobe-
sluts normala verksamhetsområde. Kan ändra
förpliktelse utåt endast med stöd av medkontra-
hentens vilja. Anmärkning om stiftelseurkundens
betydelse.

b. *Material* 167—187

Översikt över tredjemansklausuler, betr. bl. a. fö-
remålet för aktiebolags verksamhet, sid. 170—173;
andel i vinst, sid. 173—181; aktiekapitalet, sid.
182 f.; styrelsens sammansättning, sid. 184 f.; bo-
lagsstämmbeslut, sid. 186 f.

c. *Olika alternativ för tredjemansklausulernas betydelse*. 187—197

Angående skillnaden mellan inre och yttre rättsför-
hållanden. En tredjemansklausul giver ej alltid
uttryck åt något yttre rättsförhållande. Möjlig-
heten av en konstruktion i analogi med det be-

rättigande tredjemansavtalet. Övriga möjligheter.
Reflexverkningar till förmån för tredjeman.

- II. *Tredjemansklausulers betydelse att utvidga styrelsens behörighet angående för aktiebolaget förpliktande rätts-handlingar*..... 197—220
- a. Grunder..... 197—202
- Den allmänna omfattningen av styrelsens behörighet utåt; skiljaktighet mellan denna och befogenheten inåt. Bolagsordningsklausul erforderlig beträffande utfästelser, som inskränka autonomien. Ingen registrering av behörighetsutvidgningar härutinnan.
- b. Tillämpning på särskilda fall..... 203—219
- Exempel. Särskilt om tillförsäkrande åt tredjeman av andel i bolagets vinst (sid. 205—214): partiariska avtal; vinstbegreppet och balansräkningen; styrelsens behörighet legalt begränsad endast beträffande benefik vinstandel. Andel i behållningen vid bolagets upplösning. Jämförelse med banklagstiftningen. Bestämmande av utdelningens storlek.
- c. Tolkningsfrågor..... 219—220
- III. *Rättsskydd beträffande efterlevnaden av tredjemansklausuler*..... 220—251
- a. Riktlinjer för spörsmålets lösning..... 220—222
- b. Fiktionsteorien angående den juridiska personen.
- Anglosaxisk rätt 222—226
- Aktiebolagets handlingsförmåga bör ej anses begränsad av bolagsordningen. — Ultra-vires-doktrinen beträffande memorandum of association.
- c. Av Konungen stadfästade bolagsordningar..... 226—228
- Böra ej tillerkännas någon principiell särställning.
- d. Särskilda bestämmelser i aktiebolagslagen 228—251
- Ingen allmän regel i tredjemans intresse. —
1. Styrelsens skyldighet att åtlyda bolagsordningen består i bolagets (aktieägarnes) intresse och kan ej generellt åberopas av tredjeman; så även beträffande föremålet för verksamheten, sid. 229—233. — 2. Klandertalan: historik; bestämmelserna där-om grunda ingen talerätt för tredjeman; möjligen fastställsetalan, sid. 233—238. — 3. Att stäm-mobeslut strider emot bolagsordningsklausul till förmån för tredjeman bör ej obetingat föranleda

registreringsvägran, sid. 238—240. — 4. Lagens bestämmelser om ersättningsskyldighet mot tredje-
man: 65 § av 1895 års aktiebolagslag; inskrän-
kande tolkning av 135 § 2 mom. 1910 års lag;
bestämmelsen har till uppgift att tillvarataga all-
mänhetens intresse, sid. 240—251.

- IV. *Frågan om tredjemansklausulers oföränderlighet utan
medverkan av tertius* 252—269
- a. Allmänna synpunkter 252—263
- Tredjemans intresse. Bolagsordningen normalt utan
rättslig betydelse därför. Den kan oavsett sitt
eget innehåll förändras tredjeman förutan. Ej
annan slutsats ur aktiebolagets rättspersonlighet;
jämförelse med stiftelse. Ur litteraturen.
- b. Den positiva svenska rättens bestämmelser..... 263—269
- Föranleda ej, att tredjeman skulle kunna förhindra
en förändring; olika typer av hithörande tredje-
mansklausuler. Även ett mot en sådan klausul
stridande ändringsbeslut bör kunna registreras. —
Annorlunda betr. Konungens samtycke till ändring.
- V. *Några övergångsformer vid avgränsningen av gruppen
tredjemansklausuler*..... 269—278
- Aktierättigheter, vilkas innehåll är beroende av
aktieägarens person. Aktieinnehav såsom villkor
för särskilda rättigheter mot bolaget: verkan av
bolagsordningsbestämmelse härom. Medlemsrätts-
ligt skydd för utomstående persons rättsställning
med avseende å framtida aktieförvärv? Företräd
till aktieförvärv.

Förteckning över lagrum.

Nedan upptagna gällande svenska författningar och rum i desamma beröras å angivna ställen i arbetet.

	Sid.
<i>Utsökningslag.</i>	
38 §	143, 147 ff.

<i>Rättegångsbalk.</i>	
30 kap. 13 §	59

<i>Förordning angående handelsböcker m. m., 1855.....</i>	28
7 §	29 not, 210

<i>Lag om handelsbolag och enkla bolag, 1895.</i>	
1 §	82 ff.
39 §	87

<i>Lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, 1906</i>	27, 77 ff.
--	------------

<i>Lag om nyttjanderätt till fast egendom, 1907.</i>	
1 kap. 1 §	73

<i>Lag om aktiebolag, 1910.</i>			
	Sid.		Sid.
3 §	115	51 §	77
6 §	205	52 § 5 mom.	183 not 5
7 §	166 f.	54 §	210 ff.
13 §	67 not 3	55 § 1 mom.: 37, 45, 52, 213 f., 232	
17 §	205	2 mom.	205—214, 219
22 §	8, 80 not	56 §	53, 117 f.
35 §	108 ff.	5)	116 not
36 § 2 mom.	43 not	57 §	97—108
37 §	110, 113 not, 115 not	58 §	198 ff., 229—233
39 §	42, 112	59 §	119 f., 241
44 §	111 f.	66 §	213 f., 232
47 §	109	76 § 2 mom.	40
48 §	43	85 §	118 f.
50 §	109	86 §	119

	Sid.		Sid.
91 §	95	112 §	215
91 § 1 mom.: 18 not, 160 not, 274 ff.		114 §	214 f.
2 »	205, 215, 274	122 §	30, 136 f., 238—240, 267
5 »	95 f., 263 ff.	128 § 1 mom.	151 f.
6 »	264, 268	2 »	137 ff.
93 §	121 f.	135 § 2 »	240—251
95 §	23 ff., 46 ff., 233—238, 270	138 §	273
97 §	121 ff.		

Lag om järnvägsaktiebolag, 1911 28

Lag om vissa aktiebolag, som driva lånerörelse, 1911 28

Lag om bankrörelse, 1911.

92 § }	211 f., 216 ff.
209 § }	

Lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 1915.

38 §	74
------	----

Lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom

<i>m. m., 1916</i>	27, 78 ff., 83
--------------------	----------------

Lag innefattande tillägg till lagen om handelsbolag och enkla bolag,

<i>1916</i>	83 f.
-------------	-------

Lag om försäkringsrörelse, 1917.

149 § 6)	211 not
----------	---------

Förordning angående försäljning av rusdrycker, 1917.

17—19 §§	31—35
----------	-------

19 § 4 mom.	78 not 4
-------------	----------

Förteckning över rättsfall,

som anförts ur svenska samlingar.

Schmidt, Juridiskt Arkif:

XV (1844) sid. 369	Sid. 6
--------------------	--------

Naumann, Tidskrift för lagstiftning m. m.:

1871 sid. 745	208
---------------	-----

Holm m. fl., Nytt Juridiskt Arkiv, Avd. I:

	Sid.		Sid.
1874 sid. 167	21	1882: 46	155
1877: 1	6, 7	1883: 27	6, 68
1878: 49	44, 49	1884: 193	44, 96, 168

	Sid.		Sid.
1889: 176	68	1912: 165	209
1893: 255	235	567	167
1894: 228	235	1913: 322	209
1897: 182	141	332	214
1903: 4	227	1914: 576	68
1905: 247	64, 87, 235	not. A nr 303	161
272	146	1915: 295	100
273	208	497	254
517	251	590	188
1907: 39	155	1916: 382	74
1908: 268	140	638	65
497	147, 149	1917 not. A nr 556	52, 147, 234
1909: 437	101	1918: 394	109
591	141	398	67
594	141	548	147
1910: 495	141	1919: 92	91
526	54	1920: 130	227
536	147	169	48, 153
604	147	376	260
1911: 412	147	428	155, 248
1912: 147	234		

Regeringsrättens Årsbok:

	Sid.		Sid.
1909 sid. 160	26, 65	1915: 39	137
191	48	1918: 233	87
1912: 191	18	not. F nr 209	42
1913: 72	26, 202	1919: 14	48
1915: 24	48		

Svensk Juristtidning:

	Sid.		Sid.
1918 sid. Rf 49	140	1920 sid. Rf 29	147

Litteratur.

Följande arbeten anföras i regel endast med författarnamn eller med annan, här nedan särskilt angiven förkortning.

Aagesen, Indledning til den danske Formueret. Kbhvn 1881 (cit. Aagesen).

—, Bidrag til Læren om Interessentskab (även i Ugeskrift for Retsvæsen). Kbhvn 1877.

- Almén, Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. Sthlm 1916.
- Arsell, Utkast till lag angående ideella föreningar. Sthlm 1919.
- Arthuys, *Traité des sociétés commerciales*. I—III. 3. éd. Paris 1916—19. (Tome III, »Formulaire», cit. Arthuys-Lecouturier).
- Aubry & Rau, *Cours de droit civil français*. 5. éd. I. Paris 1897.
- Bachmann, Die Sonderrechte des Aktionärs. Diss. Zürich 1902.
- Bachmann m. fl., Das schweizerische Obligationenrecht, Titel 23 bis Schluss. Zürich 1915, (cit. Bachmann OR).
- Baty, *Vicarious liability*. Oxford 1916.
- Baudry-Lacantinerie & Barde, *Traité théorique et pratique de droit civil*. XII (Des obligations I). 3. éd. Paris 1906.
- Baudry-Lacantinerie & Wahl, *Traité etc.* XXIII. (De la société, du prêt, du dépôt). 3. éd. Paris 1907.
- Bentzon, Personretten. Kbhvn 1916—18.
- Bergelmer, Lagen om bankrörelse den 22 juni 1911. Sthm 1911, (cit. Bergelmer).
- , Redogörelse för det viktigaste av den utländska lagstiftningen om aktiebolag. (Bilaga till 1908 års kommittébetänkande). Sthlm 1907.
- Björling, *Lärobok i civilrätt för nybörjare*. 4. uppl. Lund 1918, (cit. Björling).
- , Den svenska rättens extinktiva laga fång till lösören på grund af god tro. Lund 1896.
- , *Civilrätt*. I *Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler*, utg. av Malmgren. Lund 1921.
- Boisot, *By-laws of private corporations*. St Paul, Minn. 1902.
- van Brakel, *De Hollandsche handelscompagnieën der zeventiende eeuw*. Haag 1908.
- Buckley, *The law and practice under the Companies (Consolidation) Act, 1908, and the Limited Partnerships Act, 1907*. 9. ed. London 1909.
- Calonius, *Praelectiones in iurisprudentiam civilem*. Helsingfors 1908.
- Carr, *The general principles of the law of corporations*. Cambridge 1905.
- Carter, *The nature of the corporation as a legal entity, with especial reference to the law of Maryland*. Baltimore 1919.
- Charters, *Select, of trading companies A. D. 1530—1707*. Ed. for the Selden Society by C. T. Carr. London 1913, (cit. Charters).
- Chydenius, *Nyare inhemsk lagstiftning*. *Civilrätt: Aktiebolag*. I *Tidskrift*, utg. av Juridiska föreningen i Finland 1897.
- Clark, *Equity*. Columbia, Miss. 1919.
- Cluzant, *Les pouvoirs de l'assemblée extraordinaire de la société par actions et les droits propres de l'actionnaire*. Thèse. Toulouse 1906.
- Cosack, *Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts*. I, II. 6. Aufl. Jena 1913.
- Crome, *Die partiarischen Rechtsgeschäfte*. Freiburg i. B. 1897.

- Dernburg, Pandekten. I—III. 7. Aufl. Berlin 1902—03.
- , Das bürgerliche Recht des Deutschen Rechts und Preussens. I—V. 1.—3. Aufl. Halle a. d. S. 1901—05.
- Deumer, Das Recht der eingetragenen Genossenschaften. München & Leipzig 1912.
- Düringer & Hachenburg, Das Handelsgesetzbuch, erläutert. 2. (1.) Aufl. I—IV. Mannheim 1908—17.
- Eberstein, Bidrag till läran om namn och firma. Ak. avh. Uppsala 1909.
- , Förslag till lag om släktnamn m. m. Sthlm 1921.
- Ehrenberg, Handbuch des gesamten Handelsrechts. I. (häri: »Personen des Handelsrechts»). Leipzig 1913.
- Ehrlich, Die juristische Logik. (Även i Archiv für die civilistische Praxis). Tübingen 1918.
- , Das zwingende und nichtzwingende Recht im Bürgerlichen Gesetzbuch für das deutsche Reich. Jena 1899.
- Y. Ekström, Om svensk bankverksamhet och dess teknik. I. Sthlm 1921.
- Eltzbacher, Die Handlungsfähigkeit. I. Berlin 1903.
- Emmet, Profit sharing in the United States. Diss. (Baltimore). Washington 1917.
- Engströmer, Vittnesbeviset. Uppsala 1911.
- Fehr, Bidrag till läran om fordringspreskription. Uppsala & Sthlm 1913.
- Fischer, »Die Personenvereinigungen. Die Aktiengesellschaft. Die Kommanditgesellschaft auf Aktien» i V. Ehrenberg, Handbuch des gesamten Handelsrechts, III: 1. Leipzig 1916.
- Forsman, Bidrag till läran om skadestånd i brottmål. Helsingfors 1893.
- Fry, A treatise on the specific performance of contracts. 6. ed. by Northcote. London 1921.
- Geldart, Elements of English law. London [1911].
- Gierke, Das deutsche Genossenschaftsrecht, I—IV. Berlin 1868—1913, (cit. Gierke GR).
- , Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung. Berlin 1887, (cit. Gierke GT).
- , Deutsches Privatrecht. I. Leipzig 1895.
- Goos, Forelæsninger over den almindelige Retslære. I, II. Kbhvn 1889—92.
- Haff, Institutionen der Persönlichkeitslehre und des Körperschaftsrechts. Zürich 1918.
- Hagströmer, Om aktiebolag enligt svensk rätt. Ak. avh. Uppsala 1872.
- von Hahn, Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. 3. Aufl. I. Braunschweig 1877.
- Hammar skjöld, Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling, etc. (Bilaga till bolagskommitténs betänkande 1890). Sthlm 1890.
- Hasselrot, Handelsbalken jämte dithörande författningar med förklarande anmärkningar . . . utgifven. V—XI. Sthlm 1900—08. 2. uppl. I—IV. Sthlm 1910—12.

Hasselrot, Några anmärkningar till lagen om handelsbolag. Malmö 1919.

—, Ytterligare anmärkningar till lagen om handelsbolag. Malmö 1919.

(De två sista även i Juridiska Skrifter, forts. av »Juridik och Politik», Malmö 1921).

Hässler, Om ställföreträdarskap i rättegång. Ak. avh. Lund 1920.

Hernberg, Kommanditbolaget. I. Ak. avh. Helsingfors 1915.

✓ Herschend, Lov om Aktieselskaber av 29 September 1917. Kbhvn 1917.

Holmes, Das gemeine Recht Englands und Nordamerikas. Uebers. von Leonhard. Leipzig 1912, (cit. Holmes-Leonhard).

Isay, Die Staatsangehörigkeit der juristischen Personen. Tübingen 1907.

Jolly, Contracts in restraint of trade. 3. ed. London 1914.

Kallenberg, De ordinära devolutiva rättsmedlen i den svenska civilprocessen. Lund 1915.

—, Svensk civilprocessrätt. I—III. Lund 1917—22.

—, Om handelsbolags rättssubjektivitet enligt svensk rätt. I Tidsskrift for Retsvidenskab 1907.

Klerk de Reuss, Geschichtlicher Ueberblick der administrativen, rechtlichen und finanziellen Entwicklung der Niederländisch Ostindischen Compagnie. Batavia 1894.

Kohler, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. I, II: 1. Berlin 1906.

Kreditlagstiftningen: Betänkande och förslag till ändringar i kreditlagstiftningen. Sthlm 1854.

Vinding Kruse, Arbejdets og Kapitalens Organisationer retslig bedømt. I. Ak. avh. Kbhvn 1913.

Kuhn, Grundzüge des englisch-amerikanischen Privat- und Prozessrechts. Zürich 1915.

J. E. Kuntze, Der Gesamttakt, ein neuer Rechtsbegriff. I Festgabe für O. Müller. Leipzig 1892.

Lagberedningen: Underdånigt utlåtande med anledning af väckt förslag om vissa tillägg till och ändringar i nådiga förordningen af den 24 november 1864 om anonyma eller aktiebolag. Helsingfors 1890.

Lagberedningens förslag till förordning om aktiebolag jämte motiv. Helsingfors 1914.

Lamm, Bidrag till läran om enkla bolag och om handelsbolag enligt svensk rätt. I. Ak. avh. Uppsala 1911.

Lassen, Haandbog i Obligationsretten. Almindelig Del. 3. Udg. Kbhvn 1917—20, (cit. Jul. Lassen).

—, Lærebog i Obligationsrettens specielle Del. 2. Udg. v. Ussing. Kbhvn 1919, (cit. Lassen—Ussing).

H. Lehmann, Die Unterlassungspflicht im bürgerlichen Recht. München 1906.

K. Lehmann, Die geschichtliche Entwicklung des Aktienrechts bis zum code de commerce. Berlin 1895, (cit. Lehmann, Gesch. Entw.).

—, Das Recht der Aktiengesellschaften. I, II. Berlin 1898—1904, (cit. Lehmann AG).

- K. Lehmann & Ring, Das Handelsgesetzbuch für das deutsche Reich erläutert. 2. Aufl. v. Lehmann. I, II. Berlin 1914, 13.
- A. Leist, Untersuchungen zum inneren Vereinsrecht. Jena 1904.
- E. Leist, Die Sanierung von Aktiengesellschaften. Berlin 1905.
- Liefmann, Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. 2. Aufl. Jena 1913.
- Lundstedt, Avtal angående prestation till tredjeman. Lund 1908, 09.
- , Om biintervention. Lund 1911.
- Lyon-Caen & Renault, Traité de droit commercial. II. Des sociétés 4. éd. 1, 2. Paris 1908, 09.
- Machen, A treatise on the modern law of corporations. I, II. Boston 1908.
- Markowitsch, Das Problem der Sonderrechte der Körperschaftsmitglieder. (Diss.). Berlin 1910.
- O. Mayer, Die juristische Person und ihre Verwertbarkeit im öffentlichen Recht. I Staatsrechtliche Abhandlungen, Festgabe für P. Laband. I. Tübingen 1908.
- Mez, Das Recht der amerikanischen Aktiengesellschaften (stock-corporations). I. Marburg i. H. 1913.
- Michoud, La théorie de la personnalité morale. I, II. Paris 1906, 09.
- Montgomery, Handbok i Finlands allmänna privaträtt. Inledande läror. 1 (2. uppl.), 2. Helsingfors 1908, 1895.
- Morin, La révolte des faits contre le code. 4. éd. Paris 1920.
- Munch-Petersen, Dansk Civilproces. I—III. Kbhvn 1906—15.
- , Den danske Retspleje. I—V. Kbhvn 1917—19.
- Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt. I—IV. 2. uppl. Sthlm 1879—84.
- Charles V. Nielsen, Haandbog i Aktieret. Kbhvn 1917.
- Nordling, Anteckningar efter föreläsningar i svensk civilrätt. Allmänna delen. Uppsala 1891, (cit. Nordling).
- , Anteckningar efter föreläsningar öfver Ärfdabalken. Uppsala 1872.
- P. Oertmann, (Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuche und seinen Nebengesetzen). Allgemeiner Teil. Berlin 1908.
- , Entgeltliche Geschäfte. München 1912.
- Oser, Das Obligationenrecht. (Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, herausg. v. Egger u. a. V). Zürich 1915.
- Passow, Die Bilanzen der privaten und öffentlichen Unternehmungen. I, II. Leipzig & Berlin 1918, 19.
- Pepy, La nationalité des sociétés. Paris 1920.
- Pillet, Des personnes morales en droit international privé. Paris 1914.
- Pinner, Beiträge zum Aktienrecht. Berlin 1918.
- Planiol, Traité élémentaire de droit civil. I. 5. éd. Paris 1908. II, III. 6. éd. Paris 1912, 13.
- Platou, Om Livsförsäkringskontraktens Natur. Bilag til Aktielovkommissionens Indstilling. Kria 1887.
- , Forelæsninger over Norsk Selskabsret. I, II. Kria 1906—11, (cit. Platou; då ej annat är utsatt, avses Bd. II).

- Platou, Forelæsninger over udvalgte Emner af Privatrettens almindelige Del. Kria 1914, (cit. Platou, Forel.).
- Pollock, Principles of contract. 8. ed. London 1911.
- , The law of torts. 11. ed. London 1920.
- Prochownik, Das Bürgerliche Recht Englands. II. Berlin 1912, 13.
Jfr Schirrmeister.
- Rehm, Die Bilanzen der Aktiengesellschaften. 2. Aufl. München, Berlin & Leipzig 1914.
- Renaud, Das Recht der Aktiengesellschaften. 2. Aufl. Leipzig 1875.
- Reuterskiöld, Handbok i svensk privat internationell rätt. Uppsala & Stockholm 1907.
- Ring, Das Reichsgesetz, betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften. Berlin 1884—86.
- Ripley, Railroads: finance and organization. London etc. 1915.
- Rosendorff, Die stillen Reserven der Aktiengesellschaften. Berlin 1917.
- Rümelin, Methodisches über juristische Personen. Program. Freiburg i. B. 1891.
- Rydin, Svenska riksdagen. I, II: 1, 2. Sthlm 1873—79.
- Scheel, Personretten fremstillet efter den danske Lovgivning. Kbhvn 1859.
- Schirrmeister & Prochownik, Das Bürgerliche Recht Englands. I: 1, 2. Berlin 1906—10.
Jfr Prochownik.
- Schloss, Methods of industrial remuneration. 3. ed. London 1907.
- Schrevelius, Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt. I. 3. uppl. av Humbla. Lund 1872. II, III. 2. uppl. ib. 1857, 58.
- Scott, The constitution and finance of English, Scottish and Irish joint-stock companies to 1720. I—III. Cambridge 1910—12.
- H. Veit Simon, Die Bilanzen der Aktiengesellschaften und der Kommanditgesellschaften auf Aktien. 4. Aufl. Berlin 1910.
- Skarstedt, Allmänna aktiebolagslagen av den 12 augusti 1910. 4. uppl. Sthlm 1919.
- Sontag, Die Aktiengesellschaften im Kampfe zwischen Macht und Recht. Berlin 1918.
- Stammler, Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung. 2. Aufl. Leipzig 1906.
- , Theorie der Rechtswissenschaft. Halle a. d. S. 1911.
- Stang, Norsk Formueret. I. Indledning til Formueretten. Kria 1911.
- , Erstatningsansvar. Kria 1919.
- Staub's Kommentar zum Gesetz, betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. 4. Aufl. bearb. von Hachenburg. Berlin 1913, (cit. Staub-Hachenburg).
- v. Staudinger's Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und dem Einführungsgesetze. 7.—8. Aufl. I—VII. München & Berlin 1912—14.
- Strahan & Kenrick, A digest of equity. 3. ed. London 1913.

- Söderström, Ett urval registrerade bolagsordningar och bolagsordningsbestämmelser. Sthlm 1920.
- Tengwall, Tvistemålslagfarenheten. Lund 1802.
- E. J. Thulin, Förordningen angående försäljning av rusdrycker med därtill hörande författningar. Sthlm 1919.
- G. Thulin, Om konungens ekonomiska lagstiftning. Lund 1890.
- Tjerneld, Kort handledning vid tillämpningen av nya aktiebolagslagen 1910. Sthlm 1912.
- Topham, Principles of company law. 4. ed. London 1914.
- Torp, Om Interessentskab. Kbhvn 1803.
- , Den danske Selskabsret. Kbhvn 1919.
- Trustlagstiftningskommittén. Förslag till lag om vissa åtgärder beträffande monopolistiska företag och sammanslutningar. Uppsala 1921.
- Trygger, Om fullmakt såsom civilrättsligt institut. Ak. avh. Uppsala 1884.
- , Kommentar till utsökningslagen. 2. uppl. 1. häft. Uppsala & Sthlm 1916.
- , Kommentar till lag angående ändrad lydelse av 11 kap. rättegångsbalken. Uppsala 1900.
- von Tuhr, Der allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts. I, II: 1, 2. Leipzig 1910—18.
- , Die unwiderrufliche Vollmacht. (Även i Festschrift, P. Laband gewidmet). Tübingen 1908.
- Undén, Kollektivavtalet enligt gällande svensk rätt. Ak. avh. Lund 1912.
- , Om panträtt i rättigheter. Lund 1915.
- Underhill, Principles of the law of partnership. 3. ed. by King. London 1919.
- Waldecker, Die eingetragene Genossenschaft. Tübingen 1916.
- Warren, Select cases and other authorities on the law of private corporations. 2. ed. Cambridge, Mass. 1916.
- Weiss, Traité élémentaire de droit international privé. 2. éd. Paris 1890.
- Westlake, A treatise on private international law. 5. ed. London 1912.
- Wieland, Handelsrecht. I. München & Leipzig 1921.
- S. Wieselgren, Om svenska bränvinslagstiftningen 1855—77. Sthlm 1880.
- Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts. 9. Aufl. bearb. von Kipp. I—III. Frankfurt a. M. 1906, (cit. Windscheid-Kipp).
- Winroth, Strödda uppsatser. IV. Om skadestånd. 2. uppl. Uppsala 1907.
- Zoelly, Die rechtliche Behandlung der Kartelle in der Schweiz. Aarau 1917.

Rättskällor för Sydeuropa och utomeuropeiska länder anföras efter »Die Handelsgesetze des Erdballs», begründet von O. Borchardt, 3. Aufl. von Kohler u. a. (Deutsche Ausgabe. Signatur D).

Övriga förkortningar.

1890 års förslag (motiv) = Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m. m. Sthlm 1890.

1908 års förslag (motiv) = Förslag till lag om aktiebolag ävensom till andra därmed sammanhängande författningar. Sthlm 1908.

BGB = Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896 (Tyska riket).

CPO = Civilprozessordnung für das Deutsche Reich.

FJFT = Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland.

G. m. b. H. = Gesellschaft mit beschränkter Haftung.

Gruchot's Beitr. = Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts.

HGB = Handelsgesetzbuch vom 10. Mai 1897.

(äldre HGB = Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch).

Holm = Nytt Juridiskt Arkiv, Avdelning I.

Jherings Jahrb. = Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts.

NJA II = Nytt Juridiskt Arkiv, Avdelning II.

NRetst. = Norsk Retstidende.

OR = Das Obligationenrecht (Schweiz).

R = Regeringsrättens årsbok.

Recueil Sirey = Recueil général des lois et des arrêts, fondé par J. B. Sirey.

Rep. = Reports.

RG = Reichsgericht (Tyska riket).

RG = Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen.

SvFS = Svensk Författningssamling.

SvJT = Svensk Juristtidning.

TfR = Tidsskrift for Retsvidenskab.

UfR = Ugeskrift for Retsvæsen.

ZHR = Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht.

Engelska rättsfall anföras, då ej annat angives, efter »The Law Reports, under the superintendence and control of the Incorporated Council of law reporting». Härvid betyder A. C. eller App. Cas.: Appeal Cases — C. A.: Court of Appeal — Ch., Ch. D. eller Ch. Div.: Chancery Division — Ch. App.: Chancery Appeal Cases — Ex. D.: Exchequer Division — K. B. (Q. B.): Kings (Queens) Bench Division — P.: Probate, Divorce and Admiralty Division; allt enligt det vedertagna sättet för citering.

Aktiebolaget såsom en sammanslutning av för övrigt i förhållande till varandra fristående rättssubjekt och såsom deltagande i rättslivet genom idkande av ekonomisk rörelse eller annan verksamhet giver upphov till rättsliga spörsmål av två i stort sett väl skilda grupper: *å ena sidan* angående förhållandet mellan bolaget och aktieägarne, eller som det ofta uttryckes mellan dessa inbördes, och *å andra sidan* angående de olika rättsförhållanden, som på grund av avtal och andra rättshandlingar ävensom rättskränkningar uppkomma mellan bolaget och utom detsamma stående personer. De förra rättsförhållandena bliva i stor utsträckning att avgöra enligt för aktiebolaget gällande särskilda rättsgrundsatser, tillhörande associationsrätten såsom ett specialområde av den speciella obligationsrätten. De senare kräva i allmänhet för sin lösning intet hänsyntagande till andra rättsregler, än dem som skulle hava varit att tillämpa för ett motsvarande rättsförhållande mellan enskilda personer.

En granskning av aktiebolagens verksamhet från rättsliga synpunkter giver emellertid vid handen, att gränsen mellan de två angivna rättsområdena icke är fullt skarp. Hos ett ej ringa antal aktiebolag påträffar man nämligen rättsförhållanden, beträffande vilka det åtminstone kan ifrågasättas, att deras bedömande skulle vara underkastat båda de berörda grupperna av rättsregler. Sålunda kan en aktieägare till bolaget hava trätt i något rättsförhållande, som visserligen icke väsentligen präglas av hans egenskap av aktieägare¹, men som möjligen dock i någon mån är underställt de särskilda

¹ Om gränslinjens dragande jfr nedan sid. 271 f.

bolagsrättsliga grundsatserna¹. Omvänt skulle understundom kunna ifrågasättas, att en person borde åtnjuta ett visst medlemsrättsligt skydd med avseende på framtida aktieförvärv även utan att för närvarande äga aktier². Även bortsett från dessa mera sällsynta fall kan *dels* en person, som icke är aktieägare, till ett aktiebolag stå i något rättsförhållande, som vare sig på grund av sitt föremål eller på grund av det sätt, varpå man sökt bereda rättsskydd åt detsamma, eller av båda dessa skäl förefaller vara underkastat särskilda aktiebolagsrättsliga regler; *dels* kan det, på grund av innehållet av dessa regler, i åtskilliga punkter vara mindre klart, huruvida ett visst rättsförhållande är möjligt mellan ett aktiebolag och en utomstående.

De spörsmål, som, huvudsakligen för de två senare ämnenas del, äro ägnade att belysa innebörden av den antydda avgränsningen mellan rättsreglerna för ett aktiebolags inre och dess yttre rättsförhållanden, skola utgöra föremålet för den efterföljande undersökningen.

Med hänsyn till ämnets begränsning bör här vidare anmärkas, att vi endast undantagsvis, i den mån sammanhanget synts så fordra, beröra spörsmål angående aktiebolagets bildnings- och likvidationsstadier och sålunda i allmänhet endast avse färdigbildade aktiebolag, som fortsätta sin verksamhet. Likaså tages endast i några särskilda punkter hänsyn till de specialformer av aktiebolag, som inom gällande svensk rätt icke äro underkastade 1910 års lag om aktiebolag.

Uppgiftens lösning kräver till en början en förberedande framställning av vissa associationsrättens principer, för så vitt de äro på aktiebolaget tillämpliga.

¹ Beträffande 95 § aktiebolagslagen se nedan sid. 236, 270.

² Se emellertid nedan sid. 274 f., 277 f.

KAP. I.

Grundläggning.

A. Aktiebolagets rättssubjektivitet.

I. Är aktiebolaget juridisk person?

Inledningsvis hava vi att, utan större vidlyftighet, söka taga ställning till några spörsmål rörande *den juridiska personligheten*. Det har av en författare på vårt område sagts, att alla en juridisk persons inre och yttre förhållanden äro avhängiga av uppfattningen om den juridiska personens egen natur, så att man bl. a. icke kunde nå en riktig lösning av någon som helst fråga rörande dess inre liv, innan man är på det klara med dess väsen¹. Även om man i likhet med oss icke är benägen att utan reservation underskriva detta av begreppsjurisprudens starkt influerade yttrande och även om man anser, att det i den teoretiska diskussionen av den juridiska personen lagts onödig tonvikt på åtskilliga frågor utan annan betydelse än en rent formell eller terminologisk², är man likväl, för att utreda åtskilliga spörsmål, särskilt om aktiebolagets s. k. autonomi, i behov av en någorlunda bestämd uppfattning av vad begreppet juridisk person inom ett bestämt rättssystem innebär, och kanske framför allt vad det icke innebär, i olika riktningar³.

Bland aktiebolagsrättens omtvistade konstruktionsfrågor möter nu först denna: *Är aktiebolaget att anse som en juri-*

¹ Markowitsch sid. 149.

² Undén, Kollektivavtalet sid. 37 n. 2.

³ Härom för Sverige i synnerhet Kallenberg i Tfr 1907 sid. 32—43.

disk person? Vi hava redan förutsatt ett jakande svar härpå, och inom många rättssystem råder, praktiskt taget, enighet om ett sådant svar. Exempel saknas icke på att detsamma funnit uttryck i lagtext¹. Men även där så ej skett gäller allmänt att man, om man överhuvud vill erkänna några rent privata sammanslutningar för ekonomisk verksamhet som juridiska personer, till desamma hänför aktiebolaget, medan däremot motsatt uppfattning mycket ofta råder beträffande handelsbolaget². —

Inom den skandinaviska rättsvetenskapen har spörsmålet ännu icke erhållit en tillnärmelsevis enhetlig lösning. För dansk (norsk) rätts vidkommande gällde intill och efter mitten av förra århundradet den uppfattning, att aktiebolaget vore

¹ Själva ordet »person» resp. »juridisk person» förekommer väsentligen i romanska lagar, *Spanien*, handelslagbok 1885, art. 116:2, *Rumänien*, 1886, art. 78, *Argentina*, civillag 1867, art. 39, *Chile*, handelslagbok 1865, art. 424, *Guatemala*, 1877, art. 300, *Quebec*, Civil code 1866, sect. 352 (jfr Revised Stat., 1909, sect. 6006), *Schweiz* OR art. 623. — *Belgien*, handelslagbok I:IX enligt ny lydelse den 25 maj 1913, art. 2: »une individualité juridique distincte de celle des associés», *Italien* 1882, art. 77: »enti collettivi distinti dalle persone dei socii». — *England*, Companies Act, 1908, § 16:(2): »body corporate», likaså i annan anglosaxisk lagstiftning, jfr Machen sid. 14 ff., 24 f. Termen »juristic person» användes icke i engelskt lagspråk och mindre ofta i litteraturen, jfr Carr sid. 160 ff., Carter sid. 38, 41, men »a corporation is a person in the eye of the law», Geldart sid. 100, jfr även Partnership Act, 1890, sect. 4. (2): »In Scotland a firm is a legal person».

² I Frankrike tilldelar man allmänt juridisk personlighet åt samtliga de handelsrättsliga bolagsformerna, vanligast är termen »personne morale», Arthuys nr 107, Lyon-Caen & Renault nr 105; likaså annan romansk doktrin. — Om engelsk och amerikansk uppfattning se ovan samt Mez sid. 24. Handelsbolaget, »partnership», räknas ej som corporation, Underhill sid. 47. — I Tyskland är aktiebolaget, sedan striden mellan societetsteorien och personteorien förnämligast genom Renaud (sid. 133 ff., 150, ytterligare hänv. hos Hagströmer sid. 115—117) avgjorts till den senares fördel, allmänt av både teori och praxis erkänt som jur. person, Lehmann-Ring II sid. 1, Staudinger I sid. 166, handelsbolaget i allmänhet icke, Lehmann-Ring I sid. 333—336 med talrika citat, dock Kohler, Arch. f. bürg. R. 40 sid. 229 ff., Zeitschr. f. Handelsr. 74 sid. 456 ff. och nyligen Wieland sid. 417 ff., 425. — Schweizisk uppfattning lär överensstämma med tysk, jfr OR art. 623, 625.

en juridisk person¹. Däremot kräves såsom rekvisit för erkännande av en sådan utav Aagesen »en Retsbeskyttelse for ikke nu paaviselige eller endnu ikke eksisterende Personer», och med utgångspunkt härifrån kommer han givetvis till det resultat, att aktiebolaget åtminstone då det uppträder typiskt icke är en juridisk person². Härvid stanna åtskilliga senare författare³. Men på sista tiden spörjas även röster i annan riktning. Bentzon uttalar sig sålunda för aktiebolagets rättspersonlighet, visserligen med framhållande av att alla de fall, där detta begrepp äger tillämpning, icke äro ensartade⁴. I resultatet överensstämma andra nyare författare⁵. — I Norge synes man förbliva vid den uppfattning, som med erkännande, att aktiebolag är självständigt rättssubjekt, fränkänner det juridisk personlighet⁶.

Inom finländsk rätt torde utvecklingsgången hava varit densamma, som härefter angives för Sverige. Från åtskilliga håll betecknas frågan som rent doktrinär⁷. Numera synes man låta begreppet juridisk person omfatta aktiebolaget⁸, och åtminstone enligt några jämväl handelsbolaget⁹.

Svensk rättsuppfattning företer till en början enahanda utveckling som den dansk-norska. Nehrman berör endast flyktigt aktiebolagens föregångare, handelskompanierna¹⁰, och tager icke ställning till spörsmålet. Calonius omnämner

¹ Citat hos Torp, Interessentskab (1) sid. 204 n. 16, 17.

² Aagesen, Interessentskab 1877 (även i Ufr) sid. 58 ff.

³ Torp l. c. med talrika citat n. 18, samme förf. Selskabsret 1919 synes ej taga ställning till frågan.

⁴ Bentzon, Personretten sid. 246, Ernst Møller, Ufr 1894 sid. 432, Hindenburg ib. 1902 A sid. 409 not.

⁵ Munch-Petersen, Den borgerlige Ret (4) sid. 272, Retspleje II sid. 35, Jul. Lassen (3) sid. 14, 329.

⁶ Platou sid. 36 ff., även Forel. over udvalgte Emner etc. 1914, sid. 24 f.

⁷ FJFT 1882 sid. 81 f., 84, Lagberedn. 1890 sid. 3, Chydenius FJFT 1897 sid. 168.

⁸ Montgomery sid. 433, dock Serlachius i FJFT 1898 sid. 421 ff.

⁹ FJFT 1882 sid. 81, Hernberg sid. 128, 134, 143 noten.

¹⁰ Nehrman, *Inl. t. Jurisprudentiam civilem* (1729), sid. 221; här betecknas kompanierna emellertid såsom societates.

bland personae compositae vel artificiales privatae även »con-sociationes mercatorum handelsbolag»¹. Och Tengwall anser »bolagsmän» överhuvud som en »persona moralis så i ljuft som ledt»². Dessa författare befinna sig härvid, vad angår sammanslutningar med talrika medlemmar, endast i överensstämmelse med den härskande juridiska uppfattningen allt sedan medeltiden och i synnerhet med naturrättens åskådning³. Brytandet av naturrättens herravälde skulle emellertid göra sig märkbart även i föreliggande punkt. Ledande tyska författare å privaträttens område började uppfatta aktiebolaget som en, visserligen modifierad, romersk-rättslig societet⁴, och denna åsikt blev för en tid härskande i Tyskland, åtminstone inom litteraturen⁵. Verkningarna härav i Sverige läto icke länge vänta på sig⁶. Schrevelius ansluter sig troligen i huvudsak till Aagesen⁷, medan Olivecrona anser, att genom aktiebolaget bildas ett nytt rättssubjekt⁸. Sedan den berörda societetsteorien redan börjat bliva en övervunnen ståndpunkt i Tyskland, där den som ovan anmärkts numera kan anses alldeles övergiven⁹, fann den i Sverige en inflytelserik förkämpe i Hagströmer, som bestred, att den svenska rätten i aktiebolaget erkände en självständig person,

¹ Caloniuss sid. 107.

² Tengwall (1802) sid. 102; jfr Schmidts Arkif XV sid. 369 (1844).

³ Vi återopa endast Gierke GR III och IV; naturrättens personbegrepp var överhuvud mycket vidsträckt och vagt. Ännu preussisk lag om aktiebolag den 9 nov. 1843, § 8, tillade aktiebolaget uttryckligen egen-skap av jur. person, Schmidts Arkif XVIII sid. 7.

⁴ Hänv. hos Hagströmer sid. 114 n. 2, Lehmann AG I sid. 237.

⁵ Om Danmark jfr ovan.

⁶ Betänkande och förslag till ändringar i kreditlagstiftningen, Stockholm 1854, sid. 63, betraktar ännu efter franskt mönster alla bolag med särskild firma såsom jur. personer.

⁷ Ovan sid. 5 n. 2. Schrevelius, Lärobok i civilrätt (3) I sid. 105, 107, II sid. 629.

⁸ »Förmögenhetsr. efter prof. K. Olivecronas förel.» (övertryck) II sid. 578, likaså för handelsbolag ib. 570, se även vota i HD, Holm 1877: 1 och 1883: 27, där O. uttryckligen förklarar aktiebolaget vara en jur. person.

⁹ Fischer sid. 41.

och i enlighet därmed antog, att aktieägarne vore subjekt för sammanslutningens rättigheter¹. Denna åsikt torde en tid hava varit den bland Sveriges jurister allmänna^{2,3}. Så är emellertid icke längre fallet. Redan Nordling upptager bolagen bland »särskilt bildade rättssubjekt», ehuru han synes något obenägen att till fullo medgiva dem rangen av »personer»⁴. Winroth, Almén, Björling, Kallenberg, Lundstedt, Reuterskiöld, Trygger⁵ jämte flera senare författare kunna anföras till stöd för att anse aktiebolaget som en juridisk person. Denna uppfattning biträdades av aktiebolagskommittén⁶ och den är numera vedertagen. Beskattningsrättsliga författningar tveka icke att inbegripa aktiebolaget bland juridiska personer⁷.

II. Den juridiska personlighetens innebörd.

Det behöver ej särskilt framhållas, att dessa till synes skarpa skiljaktigheter i rubriceringen icke motsvaras av större olikheter i uppfattningen av aktiebolagets rättsförhållanden, utan tvärtom bero på att man i begreppet juridisk person inlägger en olika innebörd. I nära anslutning till Aagesens förut antydda ståndpunkt uppställer Hagströmer såsom kriterium för juridiska personer, att vid desamma »ett gentemot

¹ Hagströmer sid. 123 ff.

² Skarpt delade meningar i nyss citerade rättsfallet *Holm 1877: 1*, ang. domarejäv; om detta spörsmåls beroende av frågan om rättspersonligheten jfr. nu Engströmer, Vittnesbeviset sid. 178, 182 och 191, Kallenberg, Svensk civilprocessrätt I sid. 273 n.

³ Jfr bolagskommitténs betänkande 1890 sid. 73, 90, 108.

⁴ Nordling sid. 62, 76, jfr 64.

⁵ Winroth, Strödda Uppsatser IV (1907) sid. 201 f., Almén, Lagen om avtal sid. 60, Björling sid. 25, 28, Kallenberg TFR 1907 sid. 43 n., De ord. devol. rättsmedlen sid. 104 f., Svensk civilprocessrätt II sid. 336, Lundstedt, Biintervention sid. 195, Reuterskiöld, Grunddragen av den allmänna rätts- och samhällsläran sid. 162, 166, Trygger, Komm. till lag om ändrad lydelse av 11 kap. RB vid 15. §.

⁶ 1908 års motiv sid. 47.

⁷ KF den 28 okt. 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt 3 § 2 mom. a), 26 § 2 st., KF d. 19 nov. 1914 om arvsskatt m. m. 31 § c).

medlemmarna självständigt intresse av rätten skyddas, vilket visar sig däri, att de icke äro allrådiga inom föreningens förmögenhetssfär, utan denna i större eller mindre mån är undandragen deras fria förfogande»¹. Med denna utgångspunkt måste han tydligen komma till det ovan anmärkta resultatet. Och lika tydligt är, att de nyare författarne icke kunna hava samma utgångspunkt som Hagströmer. Grundvalen för frågans lösning med hänsyn till nutida svensk rätt skall tydligen sökas i den gällande privaträttsliga lagstiftningen om aktiebolag. Denna har emellertid undandragit sig att giva ett uttryckligt svar å spörsmålet. Visserligen förutsattes i aktiebolagslagen 22 § att aktiebolag efter registreringen kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstol och annan myndighet söka, kära och svara, likaså i 1895 års aktiebolagslag, 2 §. Men när denna sedermera mycket ofta återkommande formulering först började användas i svensk lagstiftning, nämligen just under förarbetena till 1895 års bolags- och föreningslagstiftning², avsågs härmed icke att taga ställning till problemet om den juridiska personligheten. Man ansåg sig vara i otvivelaktig överensstämmelse med då gällande rätt och alldeles oberoende av olika åsikter om aktiebolagets väsen, när man förklarade, att det »äger rättssubjektivitet och således kan såsom bolag bliva berättigat och förpliktat»³. Och endast häråt ville man giva uttryck i lagtexten. Lagens ifrågavarande formulering har sedermera blivit i svenskt lagspråk fastslagen för utmärkande av att en personsammanslutning utgör *självständigt rättssubjekt*⁴. Både själva ordalagen och deras tillkomsthistoria giva tydligen vid

¹ Hagströmer sid. 118.

² 1890 års försl. till lag om enkla bolag och handelsbolag 29 §, till lag om aktiebolag 2 § (dock utsäges här även för aktiebolag positivt: »Efter registreringen kan bolaget förvärva» etc.). Ifrågavarande uttryck uppträder i svensk lagtext först i lag den 30 okt. 1891 om sjukkassor, 11 §, se HD:s yttrande d. 18 dec. 1890 i K. Prop. n:r 24/1891, vid § 9.

³ 1890 års motiv sid. 107, 108 jfr emellertid sid. 122, där bolaget betecknas som en »ideel personlighet».

⁴ Hasselrot, Några anmärkningar till lagen om handelsbolag, Malmö 1919, sid. 1 (Juridiska skrifter 1921, sid. 223).

handen, att det härvid omedelbart endast är fråga om förhållandet utåt till tredjeman¹.

Och då vi kunnat konstatera en viss enighet om att beteckna aktiebolaget som juridisk person — vartill vi även för egen del ansluta oss —, torde böra antagas att enligt nutida svensk rättsuppfattning begreppet juridisk personlighet icke åtminstone beträffande aktiebolag innebär — och alltså principiellt icke behöver innebära — något annat eller mera, än att dess bärare skall utåt erkännas som ett självständigt rättssubjekt^{2,3}. — Det är möjligt att beträffande andra, särskilt offentlighetsrättsliga sammanslutningar av människor, »korporationer» i inskränkt bemärkelse, kunna uppvisas rättsfenomen, som skulle kunna härledas av ett mera fylligt begrepp juridisk person.

Om det nu gäller att något närmare avgränsa den sålunda antagna innebörden av aktiebolagets rättssubjektivitet — vilket givetvis endast, trots den stora överensstämmelsen mellan lagarna rörande många huvudpunkter, kan ske för ett rättssystem åt gången, då detta begrepp liksom varje annat ej kan hava någon i sakens natur given betydelse eller en transcendent existens — lär det riktiga tillvägagångssättet vara det, att man söker utröna, vilket syfte som under rättsutvecklingen fullföljts med erkännande av de rättsregler, som lett till begreppets uppställande. Vid tillkomsten av vår moderna aktiebolagslagstiftning ansågs i ämnet ej vara mycket att anföra, då rättssubjektiviteten som nämnt ej längre var föremål för tvivel. Samtidigt gavs visserligen en något fullständigare karaktäristik av vad inom bolagskommittén förstods med rättssubjektivitet hos handelsbolag⁴. Och då det gäller likalydande lagrum i ett och samma lagstiftningsarbete

¹ Hasselrot ib.

² Kallenberg i Nordisk Familjebok XIII (1910) sp. 307 f.

³ Jfr däremot den tyska doktrinen. HGB innehåller i § 124:1 och § 210:1 för resp. handelsbolag och aktiebolag inbördes så gott som lika uttryck, nära överensstämmande med den svenska rätts nyssberörda bestämmelser; man anser emellertid i allmänhet av de båda bolagen endast det senare vara jur. person.

⁴ 1890 års motiv sid. 73. Jfr Kallenberg i TFR 1907 sid. 40 ff.

synes man, om ej särskilda omständigheter föranleda annat, vara berättigad att uppfatta berörda framställning såsom tillämplig även å aktiebolaget¹. Vad man får veta är emellertid endast, att bolaget i vissa hänseenden är »avskilt», »särskilt» från bolagsmännen, men motiven komma ej in på, *varför* så är och bör vara. Det kan tydligen i ingen av dessa bolagsformer i regel antagas, att »bolaget» skulle representera andra intressen bredvid eller i strid med delägarnes egna². Och granskar man saken endast med hänsyn till bolagsförmögenhetens aktiva lär det därför bli svårt att uppvisa någon omedelbar ekonomisk, »materiell» betydelse av bolagets självständighet³. Särskilt på det processuella området föreligga emellertid betydelsefulla konsekvenser: särskildheten från de många bolagsmännen, både dem som samtidigt äro i bolaget och dem som däri genom succession efterträda varandra, möjliggör nämligen att bolaget kan behandlas som en *enhet*^{4, 5}, och detta är en betydande förmån; både för bolagsmännen själva och kanske i synnerhet för tredjeman⁶; varje förfarande, däri man vill uppnå rättsverkningar med avseende å

¹ Mot. sid. 90 anföras vissa välkända skiljaktigheter mellan bolagsformerna. Desamma torde emellertid ej hava avseende å dessas rättssubjektivitet.

² Scheel, Personretten fremstillet efter den danske Lovgivning sid. 638, Platou sid. 36, Morawetz, Private Corporations (1886), förordet, citerat Harvard Law Rev. 34 sid. 582, Carr sid. 178 f., Hagströmer sid. 118, 1890 års motiv sid. 90, jfr Montgomery sid. 431.

³ Platou, Om Livsforsikringskontrakten sid. 64, Kallenberg i TFR 1907 sid. 42, Torp, Selskabsret sid. 89.

⁴ »En uti alla sina yttre förhållanden odelbar juridisk person», kreditlagstiftningsbetänkandet av 1854, sid. 63. Kallenberg l. c. sid. 35.

⁵ Enheten medför såsom ett logiskt korollarium en begreppslogisk självständighet, Windscheid-Kipp (9) I (1906) sid. 264 n. 3. I motsats till vår uppfattning synes O. Mayer i Staatsr. Abhandl. Festgabe für Laband, 1908, I sid. 16 f. betrakta skiljandet från medlemmarna såsom det primära, varigenom uppstått ett tomrum, som fyllts genom den juridiska personen, vilken, när den har endast denna uppgift, ju blir enhetlig, jfr även i Arch. d. öffentl. Rechts 40 sid. 114.

⁶ O. Mayer l. c. sid. 81 betonar starkt hänsynen till borgenärer såsom den jur. personens »Entstehungsgrund», vad angår aktiebolag och liknande sammanslutningar, jfr Machen I sid. 8.

bolagsförmögenheten, kan gestalta sig betydligt enklare än det skulle kunnat göra, om bolagsmännen varit förmögenhetens subjekt, och skillnaden blir större ju flera bolagsmännen äro. Likartade konsekvenser äro att anteckna även från andra, mera formbundna rättsområden, t. ex. lagfarts- och inteckningsväsendet¹, möjligen växelrätten. Denna enhetlighet skulle visserligen i stort sett kunnat vinnas utan att göra bolaget till ett materiellrättsligt subjekt; men då skulle erfordrats en hel komplex rättsregler, som på olika punkter modifierat de vanliga reglerna om relationen mellan en rättighet eller förpliktelse och dess subjekt, därvid alltid åtskillig osäkerhet måst uppstå och först efter mycket arbete låtit sig övervinnas². Med synnerlig lätthet kan ett sådant resultat däremot vinnas genom att interpolera bolaget som en ny »relationspunkt», till vilken bolagsförmögenheten närmast — och tekniskt sett utslutande — anknytes³.

Det är icke vår mening att påstå, att aktiebolagets föregångare, de stora kompanierna för transocean handel o. d., närmast hade fördelarna av en sådan enhetlighet att tacka för sin utveckling. Deras mest tilldragande och utmärkande moment låg på det offentlighetsrättsliga området⁴: de voro långt mera än en enskild person någonsin kunnat vara skickade att uppbära näringsrättsliga privilegier, monopol o. d., samt framför allt befogenheter av militär och judiciell art, som voro för deras verksamhet erforderliga och som för oss framstå såsom statliga höghetsrättigheter. Men redan länge ha nu

¹ 1890 års motiv sid. 74.

² Carter sid. 35, jfr Gierke GT sid. 354 »eigenthümliche Normen, welche das Sachenrecht oder Obligationenrecht mit Gedanken des Personenrechts durchdringen» — ett handelsrättsligt motstycke till den äktenskapliga förmögenhetsrätten. F. ö. kan hänvisas till Hagströmer sid. 123 ff. och den tyska doktrinen behandling av handelsbolaget, även Torp, Interessentskab, exempelvis sid. 113 ff.

³ G. Rümelin, Methodisches über jur. Personen, särsk. sid. 9, 62, jfr Stammler, Wirtschaft und Recht (2), 1906, sid. 264, Gierke GT sid. 327.

⁴ Hagströmer sid. 39, 82 ff., 91, Hammarskjöld sid. 57 ff., 78, Lehmann, Gesch. Entw. sid. 82, jfr Charters sid. XIV ff.

helt andra synpunkter varit de drivande både för bildandet av aktiebolag och utvecklingen av aktiebolagslagstiftningen. Särskilt tydligt har i England under 1800-talet kommit till synes intresset av enhetlighet vid bolagens uppträdande i rättslivet¹. Först gav man dem, utan att erkänna deras rättssubjektivitet, förmåga att uppträda inför rätta genom en »public officer», till undvikande av processuella svårigheter på grund av bolagsmännens stora antal². Men härmed var i många fall icke avhjälpt tungroddheten i det rättsliga handlandet utom rättegång, och man tog snart, i stället för att på allt flera punkter av rättssystemet införa modifikationerna av de hävdvunna begreppen³, steget fullt ut och gav aktiebolagen även materiellrättslig rättskapacitet⁴.

En mäktig drivfjäder i aktiebolagens utveckling har helt visst varit deras medlemmars frihet från ansvar för bolagets gäld. På denna punkt är den något äldre historien höljd i ett visst dunkel⁵. Men om vi betrakta saken från den gällande svenska rättens ståndpunkt, så är det, eftersom ett bolags delägare »ytterst» (= ekonomiskt) äro bolagsförmögenhetens subjekt⁶, och eftersom enligt vår rätts allmänna principer herraväldet över och tillgodonjutandet av en förmögenhet bör medföra ansvar för de därtill hörande skulder, och eftersom vidare ett avsteg från denna grundsats ej alltid är påkallat i de fall, där ovan påvisade behov av enhetlighet

¹ Platou, Livsförsäkringskontrakten sid. 63.

² 4 & 5 William IV, c. 94 (1835).

³ Jfr det ovissa och komplicerade rättstillstånd som för närvarande kan i Tyskland iakttagas betr. »Vereine ohne Rechtsfähigkeit», kommentarerna till BGB 54 § med där anförd litteratur; även fackföreningarnas ställning i England enligt 1871 års lag, Vinding Kruse sid. 119, 215, den bekanta »Taff Vale Case», [1901] 1 K. B. 170, A. C. 426, även ref. i UFR 1902 sid. 418, Carr sid. 191 ff. Se jämväl om begreppet »formell partshabilitet», Lundstedt, Biintervention sid. 197—200, Kaltenberg, Civilprocessrätt III sid. 526 ff.

⁴ Huvudpunkterna hos Machen §§ 4—13, Lindley, A treatise on the law of Companies (5), London 1891, inledningen.

⁵ Hammarskjöld sid. 78, Lehmann, Gesch. Entw. sid. 23; för England är läget klarare, Carr sid. 106 ff.

⁶ 1890 års motiv sid. 90.

gör sig gällande, tydligt, att sistberörda förmån ofta skulle visa sig från allmän synpunkt mycket dyrköpt, om den alltid skulle medföra delägarnas befrielse från (allt) gäldansvar. Så är det icke heller. Enligt vår rätt kunna både aktiebolag, föreningar u. p. a. och med begränsat personligt ansvar, solidariska bankbolag och handelsbolag — jämte kommanditbolag m. fl. mellanformer — »förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter etc.» d. v. s. de äga rättssubjektivitet, men medlemmarnas ansvarighet för sammanslutningens gäld är högst olika anordnad. Rättssubjektiviteten medför inga bestämda materiella konsekvenser i detta avseende¹, ehuru den rent juridiskt-tekniskt föranleder att sammanslutningens skulder icke eo ipso äro medlemmarnas skulder². Härigenom erbjuder den emellertid en *förutsättning* för olika anordningar av gäldansvaret, som utan densamma skulle varit svåra att uppnå. När förmögenhetens aktiva ha en särskild relationspunkt, anknytes helt naturligt även bolagsgälden till denna, men eftersom det även i övrigt inom rättssystemet ej hör till sällsyntheterna att flera personer ansvara för samma gäld, så hindrar intet, att bolagets borgenärer erhålla en (mer eller mindre kringskuren) fordran även mot bolagets medlemmar. En fullkomlig anpassningsförmåga på denna punkt hade näp- peligen utan stor omgång kunnat erhållas, om ej bolagsförmögenheten varit avskild och anknuten till sitt särskilda subjekt.

Rättssubjektiviteten *utåt* är alltså sammanfattningsvis ett rättstekniskt hjälpmedel som föranleder, att man i praktikabilitetens intresse vid bestämmande av olika rättsverkningar beträffande en sammanslutning bortser från medlemmarna, antingen alldeles eller åtminstone från vissa av dem, för att enkelt kunna åstadkomma rättsverkningar, som äro enhetliga

¹ Rümelin, Methodisches sid. 63, Wieland sid. 408 med not. 30.

² Ulpiani ofta anförda uttalande i l. 7 § 1 D. quod cuiuscumque univ. 3, 4: »Si quid universitali debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas, singuli debent», är i sin senare del för modern rätt giltigt endast såtillvida, att en rättskapabel sammanslutnings medlemmar icke *behöva* ansvara för dess förbindelser.

för alla¹. — Det skall icke påstås att det på alla punkter är givet huru långt denna abstraktion bör sträcka sig. Vi anmärka exempelvis ett i svensk litteratur observerat fall, som även i utlandet väckt uppmärksamhet²: vid bedömande av om en juridisk person »handlar» i god tro måste man, i enhetlighetens intresse rätta sitt bedömande efter den som handlar å sammanslutningens vägnar (resp. genom vilken densamma handlar)³. Men om alla medlemmarna eller möjligen den övervägande delen av dem, i denna punkt förhålla sig på annat sätt än »organet», lärers ofta ett sunt rättsmedvetande fordra, att man *icke* abstraherar från medlemmarna (deras majoritet) utan tvärtom låter den juridiska personens självständighet falla och låter densamma bära följderna av medlemmarnas förhållande⁴, åtminstone då dessa följder bli va menliga, så att abstraktionens genomförande skulle ha utfallit till nackdel för tredje man⁵.

III. Teorier om den juridiska personens väsen.

Om den juridiska personens »väsen» finnes som bekant ett stort antal teorier⁶. I själva frågeställningen ligger, att

¹ *Jfr Bank v. Trebein* 59 Ohio State Reports 316 (1898): innebörden av rättssubjektivitetens fiktion bör begränsas »to the purposes for which it was adopted — convenience in the transaction of business and in suing and being sued in its corporate name, and the continuance of its rights and liabilities, unaffected by changes in its corporate members» (Warren sid. 127). — Belgiens kassationsdomstol d. 5 febr. 1911 hos *Clunet Journal de droit international* 1914 sid. 635. — Kohler i *Zeitschr. f. Handelsr.* 74 sid. 456.

² *Cosack*, *Lehrb. d. deutsch. bürg. Rechts* (6) II sid. 497, *Carter* sid. 156, *Noble v. Burnett Co* 208 Massachusetts Rep. 75 (Warren sid. 128), *jfr Linn Timber Co v. United States* 236 U. S. Rep. 574 (1915, Warren sid. 138).

³ *Björling*, *Exstinktiva laga fång till lösören på grund af god tro* sid. 169, *BGB* 166 § 1 mom.

⁴ *Hasselrot*, *Några anmärkningar* sid. 16. (*Jur. skr.* sid. 233).

⁵ *Se* hos *Warren* sid. 82—172, särsk. 122, 127, *Carter* sid. 142 ff., 160.

⁶ *Nordling* sid. 63—71. En utförlig modern framställning hos *Haff* sid. 72—116.

man ej endast avser att giva en sammanfattande framställning av de rättsverkningar, som enligt en eller annan rättsordning innehållas i och tillsamman utgöra den juridiska personligheten, utan man spørjer efter dennas realitet och vill söka förklara den genom en närmare analys av den sammanlutning eller annat, som utgör den juridiska personens substrat. Att kritiskt närmare ingå på dessa teorier, som alstrat en synnerligen vidlyftig litteratur, ifrågakommer icke på detta ställe. Såsom av intresse för vårt ämne torde endast följande anmärkningar böra här finna plats.

För ej så länge sedan alldeles övervägande omfattad¹ var i olika varianter den teori, vilken uppfattar den juridiska personen 'som en *fiktion*², d. v. s. fränkänner densamma realitet. Hit hänföras av motståndare även de, som avböja att spørja efter vad som är reallt utöver de givna rättsverkningarna³. Så länge en fiktionsteori ej vill utsäga annat än att rättssubjektiviteten är ett rent positivrättsligt fenomen, lämnar den enligt vår mening ej rum för väsentliga anmärkningar⁴. Ofta nöjer man sig dock ej härmed, utan utbygger teorien på ett sätt som kan föranleda oriktiga åsikter om de juridiska

¹ Från Sverige kan citeras Schrevelius I sid. 104, 110, II sid. 374 samt just. r. Herslow i HD den 14 sept. 1894, K. Prop. nr 6/1895 sid. 119.

² Så uttryckligen Waldeck-Rousseaus förslag till 1901 års franska föreningslag, art. 8.

³ Häremot expressivt en Förenta Staternas distriktsdomstol i *United States v. Milwaukee Refrigerator Transit Co*, 142 Fed. 247 (1905): »A corporation, as expressive of legal rights and powers, is no more fictitious or intangible than a man's right to his own home or his own liberty» (Warren sid. 123).

⁴ I denna mening »a corporation is exclusively the work of the law», dom hos Warren sid. 122, Pollock i Festschr. f. O. v. Gierke, Weimar 1911, sid. 106. O. Mayer l. c. sid. 17. Jfr de olika uttrycks-sätten hos Windscheid-Kipp l. c. sid. 226 n., Dernburg, Pandekten I § 59 slutet och Stammler, Wirtschaft und Recht sid. 122 f. — Den i texten angivna åsikten behöver icke innefatta ett bestridande av att rättssubjektets substrat, sammanslutningen, må såsom sådan även före rättssubjektivitetens förvärvande kunna hava en egen existens med socialpsykologisk realitet, Haff sid. 75 f. Jfr Michoud I sid. 95.

personernas, t. ex. aktiebolagens, särskilda rättsförhållanden. Allt kommer an på *vad* man förstår med att en juridisk person vore en fiktion, något konstgjort, »a mere creature of the law»¹ etc.

Härvid intaga somliga en alltför snäv hållning. Behöver någonting fingeras äga en viss egenskap, är därmed utsagt, att det i verkligheten *icke* har densamma². I enlighet därmed säger man t. ex. att eftersom den juridiska personen ej har någon självständig existens, så utgöres den i verkligheten av ett flertal genom vanligt avtal förbundna personer, om vilkas inbördes förhållanden inga andra grundsatser skulle kunna gälla, än dem som i obligationsrätten i allmänhet äga giltighet. I tillämpningen härav föranledes man framför allt att utsluta eller åtminstone söka i möjligaste mån begränsa området för majoritetsbeslut, bl. a. vid ändring av bolagsordningen³.

I motsatt riktning kan man också utnyttja teorien: så snart man skall fingera och alltså ej behöver eller ens kan fasthålla vid realiteter, kan man som föremål för fiktionen tänka sig ungefär vad som helst⁴ och sålunda jämväl uppfatta den juridiska personen såsom någonting för sig själv och för ett sitt eget ändamål existerande⁵. Detta innebär en-

¹ Förenta Staternas högsta domstol i det berömda rättsfallet *Dartmouth College v. Woodward* 4 Wheaton 518 (1819), Carter sid. 46.

² H. A. Fischer, Arch. f. civ. Prax. 117 sid. 189 f.

³ Särskilt fransk praxis under senare hälften av förra århundradet; man åberopar för bolagsordningar c. civ. art. 1134 och anser länge art. 31 av 1867 års bolagslag tillämplig endast under den förutsättning, att ändring av en bolagsordning enligt dennas egen uttryckliga bestämmelse må beslutas av bolagsstämma, Cluzant sid. 12 och flerstädes, Lyon-Caen & Renault II nr 864, Arthuys nr 590. Om det nyare rättstillståndet i Frankrike Lyon-Caen i Festschrift f. G. Cohn, Zürich 1915, sid. 563. — Franskt inflytande är i detta stycke inom äldre tysk doktrin starkt märkbart hos Renaud sid. 508 ff.

⁴ Michoud, La personnalité et les droits subjectifs de l'Etat, i Festschrift f. O. v. Gierke, sid. 498.

⁵ Denna tendens hos fiktionsteorien framhålles av O. Mayer, Festgabe f. Laband sid. 18, Carr sid. 42, Carr sid. 6 ff. Om romersk rätt Gierke GR III sid. 141.

ligt vår mening ett otillbörligt betonande av skillnaden mellan en juridisk person och dess medlemmar, och ett lika otillbörligt samordnande av t. ex. ett aktiebolag med en stiftelse.

I samma riktning för även en annan tankegång. Vem kan nämligen genomföra den ifrågavarande fiktionen och giva upphovet åt en juridisk person? Enligt mångas mening är detta något så säreget, att därför kräves och anses givas en mera omedelbar medverkan av staten än som eljes är för enskildas rättshandlingar erforderlig¹. Men härigenom er- hålla den juridiska personen och dess rättsförhållanden en särskild helgd, så att jämväl förändringar därav för att kunna genomföras kräva statens medverkan² eller uppfyllande av villkor, som staten uppställt. Denna åsikt, som i resultatet återgiver det tidigare allmänt rådande koncessionssystemet — vars grund varit betydligt mera reell, nämligen ett behov av uppsikt över sammanslutningar och stiftelser³ — torde ligga vid roten av följande åtminstone i princip mindre välgrundade mening: Även då man ej vill tillägga staten något sakligt in- tresse i ordningen av ett aktiebolags inre förhållanden — annat än det, som kan ha föranlett uppställandet av absolut

¹ Montgomery sid. 404, jfr Nordling sid. 73, Gierke GT sid. 15 ff., Carr sid. 114 ff. Ifrågavarande uppfattning har spelat en mycket stor roll i den internationella privaträtten, särskilt i den mån denna stått under franskt inflytande: ett lands rätt skulle i princip icke hava att erkänna andra jur. personer såsom existerande än dem, som antingen skapats eller särskilt auktoriserats genom samma lands statsmakt. Pillet sid. 57 och flerstädes, Lyon-Caen & Renault nr:s 1093 f., 1132 ff., Weiss sid. 145 f. Däremot drages i England ej denna konsekvens av fiktionsteorien. Westlake, Private International Law § 305 f.

² Ett stort antal äldre svenska bolagsordningar, 1848 års lag 1 § slutet, Hagströmer sid. 189; den gällande svenska lagstiftningen om ändring av bolagsordningen i alla de aktiebolag, i vilka ordningen skall vid stiftandet stadfästas. Konsekvensen drogs ej fullt skarpt av äldre Lagberedn. i 1850 års förslag till HB 13 kap. 46 §, jfr 37 §, motiv sid. 55 f. — Lehmann, Gesch. Entw. sid. 87 f., Lehmann AG II sid. 441 n. 1.

³ Om de medeltida legisterna Gierke GR III sid. 371 n. 63. I övrigt Carr sid. 164 ff. Lyon-Caen & Renault nr 667 f. Jfr finska lagberedn. 1890, sid. 9.

bindande rättsregler, vilka naturligen skola efterlevas —, kräver man nämligen ofta i onödan alldeles samma garantier för en åtgärd, om vilken alla aktieägare äro ense, som för en, som endast har en majoritet bakom sig, och man vill uppdraga samma gränser för majoritetens som för samtliga aktieägars («universalförsamlingens») kompetens¹. För oss, som anse det egentliga syftet med aktiebolagets självständighet som rättssubjekt endast vara att på mest effektiva och bekväma sätt åstadkomma enhetlighet i aktieägarnes rättsställning, måste det framstå som en oegentlighet att på nu antytt sätt tillägga aktiebolaget en »självständighet» gentemot alla aktieägarna. Det finnes intet intresse, som skulle kunna kräva beaktande vid sidan av i första hand deras, som vid en viss

¹ Så i synnerhet den anglosaxiska *ultra-vires* doktrinen, till vilken vi framdeles återkomma. — En specialfråga angår möjligheten att låta skriftlig eller kanske t. o. m. formlös överenskommelse mellan samtliga aktieägare ersätta ett formellt behörigt stämmobeslut. Ett medgivande härav, varför betr. aktiebolag synas oss tala starka principiella skäl, kan motiveras just med utgångspunkt i fiktionsteorien, jfr glossan: »quia universitas nihil aliud est, nisi singuli homines, qui ibi sunt» (Gierke GR III sid. 222 vid n. 107). Bestrides dock ofta just av fiktionsteoretici, l. c. sid. 312 f., vilket väl sammanhänger med att tidigare de offentlig-rättsliga korporationerna stodo i förgrunden av diskussionen. Om modern rätt jfr Lehmann-Ring nr 1 vid HGB § 250 med hänv., BGB § 32:2, Gierke GT sid. 684 not 2 (icke fiktionsteori), Machen §§ 1290 ff., Warren sid. 123, 1895 års finska lag 23 § 2 p., jfr 1914 års förslag 43 §. — Hagströmer sid. 197, 224. Jfr aktiebolagslagens 91 § 1 mom. med aktiebolagskommitterades preliminära förslag, 87 § 1 mom. tryckt i »Förhandlingarna vid Sveriges Advokatsamfunds årsmöte i Lund den 8 juni 1907, Stockholm 1908», sid. 65 och ett uttalande ib. sid. 113, 114. Tjerneld, Kort handledning vid tillämpningen av nya aktiebolagslagen, sid. 49. Närbesläktat är spörsmålet, om en bolagsstämma, vid vilken alla aktieägare äro närvarande, må anses behörig att fatta beslut, även om ej i lagen föreskrivna kallelseåtgärder eller andra formaliteter hava uppfyllts, Gierke GT sid. 680 not, Machen § 1210, *In re Oxted Motor Co, Ltd* [1921] 3 K. B. 32. Dylika beslut hava ofta godkänts för registrering. Se dock Tjerneld l. c. sid. 8 och jfr R. 1912: 191. Formaliteter kunna naturligen liksom inom avtalsrätten hava den funktion, att de skola garantera att de enskilda ej falla offer för överrumpling, och därför oberoende av uppfattningarna av den jur. personen vara att anse som oefftergivliga. Platou II sid. 61 f., jfr dom hos Carr sid. 58 f.

tidpunkt äro aktieägare, och i andra hand deras, som äro eller kunna komma att bliva borgenärer hos aktiebolaget ävensom eventuella framtida aktieägare i detsamma¹. Men icke alla föreskrifter vare sig i aktiebolagslagstiftningen eller i bolagsordningen taga sikte på de senare kategorierna; somliga avse endast att skydda aktieägarne mot utnyttjande och förtryck från andra aktieägars sida. En viktig uppgift för tolkningen, vartill vi i några punkter skola längre fram söka bidraga, blir just att avgöra av vilken art de särskilda reglerna äro. Om man då finner, att en föreskrift endast avser att reglera aktieägarnes inbördes förhållanden (och detta torde gälla så gott som hela bolagsordningens innehåll)², kan det icke vara riktigt att mot samtliga deras önskan upprätthålla föreskriften blott därför, att den skulle såsom tillkommen i samband med en juridisk fiktion vara av en högre ordning än andra resultat av de enskildas viljeförklaringar, och sålunda »till favör för bolaget» eller dock i enlighet med en för detta gällande norm upprätthålla ett tillstånd, som samtliga aktieägare anse för sig ofördelaktigt³.

Kan man sålunda redan med en fiktionsteori som utgångspunkt komma att överdriva den rättskapabla sammanlutningens »självständighet», ligger detta ännu närmare för teorier, som lämna ett jakande svar på frågan om den juridiska personens realitet. Ty så snart den existerar, måste den ju vara någonting annat än medlemmarna, och denna distinktion tillägges lätt en mera vittgående än blott en logisk betydelse.

Bland de olika uttrycken för berörda uppfattning, vilken på senare tid blivit härskande i Tyskland⁴, där den särskilt varit av betydelse i fråga om de juridiska personernas delikts-

¹ Finska Lagbetyd. 1890 sid. 9, 1914 sid. 41 ff., 1908 års sv. motiv sid. 3 f.

² Som undantag kan i viss mening anses sådant förbehåll, som avses i 1916 års inskränkningslag, 2 §. Jfr nedan sid. 70, 79.

³ Se not, sid. 18.

⁴ En reaktion synes dock vara på väg. Se den tilltalande framställningen hos Wieland (1921) § 35, särsk. sid. 433.

ansvar¹, och som vunnit flera anhängare även i övriga länder², nämna vi här särskilt den teori, vilken betraktar sammanslutningen, betecknad såsom »reale Verbandspersönlichkeit», såsom en *organism*. Denna teori har haft en outtröttlig förkämpe i Otto von Gierke, som därmed särskilt ansett sig skaffa gehör åt specifikt germanska rättstankar.

Gierkes åsikt, som han själv kallar den organiska teorien, har fått ett koncentrerat uttryck i följande ord av honom: »Das Recht schreibt dem Verbande Persönlichkeit zu. Somit muss er *gleich dem Individuum* eine leiblich-geistige Lebenseinheit sein, die wollen und das gewollte in That umsetzen kann»³. Det ligger i öppen dag, att riktigheten av detta påstående alldeles är beroende av vad man på förhand har inlagt i begreppet person såsom ett *rättsligt* begrepp. Författaren betraktar som självklart, att de egenskaper, som tillkomma människorna, måste åtminstone i huvudsak tillkomma alla rättsligt erkända personer, däribland alltså jämväl de i teknisk mening s. k. juridiska personerna. För honom är således personligheten ingalunda inskränkt till rättssubjektivitet utåt. Och han vill härmed ej framställa en sociologisk eller eljes utom-juridisk teori, eller lämna blott en åskådlig bild, utan han anser sig lämna en nyckel för erhållandet av viktiga juridiska konsekvenser⁴.

Häri ligger enligt vår mening ett fundamentalt misstag.

Konsekvenserna skola framför allt visa sig i fråga om förhållandet mellan den juridiska personen samt dess organ och medlemmar⁵. Men även beträffande yttre rättsförhållanden söker teorien utnyttja sin parallellisering mellan samman-

¹ v. Tuhr I sid. 464, Haff sid. 86.

² I Schweiz Bachmann m. fl., i Frankrike bl. a. Michoud, La personnalité morale, se sid. 13, 29, 68 f., 113 ff., energiskt spanjoren Posada, Revue du droit public XIV sid. 65 ff., 86, 89; betr. England Pollock i Festschr. f. O. Gierke sid. 105 ff.

³ Gierke, Wesen der menschlichen Verbände, Rektoratsrede, Berlin 1902, sid. 12.

⁴ Wesen der Verbände, sid. 24.

⁵ Ovan sid. 18. Som ett annat exempel skall här endast hänvisas till de svårigheter, den organiska teorien möter i den gällande rättens

slutningen och ett levande väsen. En människa kan enligt sakens natur ej förbinda sig att vidtaga eller icke vidtaga någon förändring i sin egen konstitution eller att på visst sätt gestalta sina organ, och hon kan icke med rättslig verkan på ett med goda seder icke överensstämmande sätt förplikta sig att avstå från fri utveckling av sin personlighet: *alltså* skulle ej heller ett aktiebolag kunna träffa bindande avtal om ändring av sitt aktiekapital, om sin styrelses sammansättning o. s. v. Utan att i allo avvisa dessa resultat såsom oriktiga, skola vi här endast anmärka, att dylika spörsmåls lösning bör sökas icke från en viss uppfattning, och minst den organiska, av det från sina delägare isolerade aktiebolagets väsen, utan genom en närmare undersökning av förhållandet mellan tredjemans och aktieägarnes intressen i dessa punkter. Ty aktieägarnes intressen äro de enda, som kunna uppbära aktiebolaget tillkommande rättigheter.

Allt mellan aktieägare vs bolaget

B. Aktiebolagets författning.

De till aktiebolagsinstitutet sammanfattade rättsförhållandena bestämmas av en mot desamma svarande komplex av rättsregler. På detta område har under det senaste halva århundradet, ungefärligen, lagstiftningsverksamheten i de flesta länder varit mycket livlig¹, och som resultat härav har en synnerligen stor del av ifrågavarande rättsregler blivit uttryckt i lag. Jämte densamma spela naturligen även övriga i privaträtten erkända rättskällor en viss roll.

Vid sidan av de normer, som på dessa sätt tillkommit, behandling av de överallt icke ovanliga »one-man companies». Ang. rättsuppfattningen i denna punkt se Carr sid. 7 ff., *Salomon v. Salomon & Co* [1897] A. C. 22, Topham sid. 6, Machen § 1075, *RG* 48:312, *Lehmann AG* II sid. 512 f., däremot *Lehmann-Ring* nr 6 vid § 292 och framför allt *Gierke GT* sid. 833—840. — Ernst Möller i *UfR* 1894 sid. 432, dom ib. 1920 A sid. 427, N. Retst. 1911 sid. 420. — *Hagströmer* sid. 288, *Holm* 1874: 167. Med aktiebolagslagens 97 § 2) jämför å ena sidan *engelska Companies Act*, 1908, sect. 129 (iv), å andra sidan *New Zealand, Companies Act*, 1908, sect. 169: 2.

¹ Danmark har tills helt nyligen, 1917, utgjort ett undantag.

står för varje särskilt aktiebolag ett stort antal regler¹, som endast angå dess särskilda förhållanden. Aktiebolagets rättsförhållanden äro i motsats till de mera typiska obligationsrättsförhållandena², anlagda på en lång varaktighet, och härunder föremål för en ständig fortbildning — och möjligen förändring — genom nya rättshandlingar³. På grund härav, och jämväl på grund av det ofta stora antalet aktieägare, styrelseledamöter och andra personer, som omfattas av parallella och inbördes likartade rättsförhållanden till bolaget, vilka ofta äro av komplicerad beskaffenhet⁴, få de sålunda gällande reglerna en relativt abstrakt karaktär, och det ligger nära att även för ett enskilt aktiebolags del ägna dem tagna för sig, utan omedelbara hänsyn till deras konkreta innehåll, en särskild betraktelse. De innehållas framför allt i bolagets ordning, men förekomma även utanför denna i olika former. Sålunda innehåller bolagsordningen i svensk rätt i allmänhet icke uttömmande bestämmelser om aktiekapitalets storlek, fördelning på grupper av aktier med inbördes olika rätt etc.; om dessa förhållanden vinnes upplysning genom i olika fall på olika sätt tillkomna teckningsvillkor och därpå grundade rättshandlingar.

Betraktar man ett särskilt aktiebolag för sig, kunna alla de förutnämnda normerna, som i rättsligt avseende reglera dess liv, sammanfattas till en gemensam komplex. Efter mönster från den offentliga rätten samt i enlighet med språkbruket i utländsk lagstiftning⁵ och litteratur⁶ kan denna komplex

¹ Renaud sid. 306.

² Gierke, »Dauernde Schuldverhältnisse» i Jherings Jahrb. 64 (1914) sid. 356.

³ Hagströmer sid. 194. Jfr distinktionen mellan »Rechtsgeschäfte» och »abhängige Rechtshandlungen» hos Kohler, Lehrbuch I sid. 536 f.

⁴ Lagkommitténs förslag till civillag, 1826, motiv till HB kap. 13, sid. 199.

⁵ BGB § 25. — I mera inskränkt betydelse användes uttrycket av HGB i rubriken före § 231: författning betyder här reglerna om speciellt *organens* sammansättning och funktion. — Jfr Hammarskjöld sid. 64.

⁶ Montgomery sid. 421. Vidare Staudinger, anm. 1 vid 25 § m. fl. kommentarer. v. Tuhr I sid. 498. — Renaud sid. 299 f., 331

betecknas som *aktiebolagets författning*. Efter samma förebilder kan med denna beteckning vid behov avses ej blott en sammanfattning av reglerna själva eller av deras innehåll utan jämväl av de därigenom bestämda rättsförhållandena¹.

Det säger sig självt, att *aktiebolagets författning* i denna mening huvudsakligen angår dess *inre* rättsförhållanden. Ett föremål för vår undersökning blir just, om den alls sträcker sig härutöver. För utredning av dess möjliga betydelse utåt är det emellertid nödvändigt att ur ett par synpunkter framställa densamma i dess funktion inåt.

I. Lag.

a. Vilken lagstiftning tillhör *aktiebolags författning*?

Beträffande lag såsom ett element i *aktiebolagets författning* gäller ett av våra spörsmål följande.

Hithörande lagregler äro tydligen framför allt att finna i 1910 års *aktiebolagslag*.

Dennas 95 § ävensom ett par andra stadganden i densamma² knyta särskilda verkningar till »denna lag». Skall detta så förstås, att man velat genom rättsskydd enl. 95 § skänka en särskilt stark helgd åt de moment av det medlemsrättsliga förhållandet, som befinnas direkt reglerade i *aktiebolagslagen*? Näppeligen. Upplysning om stadgandets syfte

utesluter från »*Verfassung*» ett stort antal viktiga bestämmelser om rättsförhållandet mellan bolag och delägare; häremot Leist, *Untersuchungen* sid. 200. — Lehmann AG II sid. 2 ff. sätter »*Verfassung*» = statuten, och låter begreppet alltså ej omfatta lagen, resp. dess innehåll. — Se även Kallenberg, *Civilprocessrätt* III sid. 550 not.

¹ Buckley synes överensstämma betr. användningen inom engelsk rätt av termen »*constitution*», sid. 26, jfr registret; en mera inskränkt bemärkelse i *Hutton v. Scarborough Cliff Hotel Co*, 2 Drewry & Smales Rep. 521, se Topham sid. 48; ang. amerikanskt språkbruk Boisot §§ 1, 6, 19, Machen §§ 679 not, 721, 1438.

² 59 § 2 mom., 70 §, 135 §, däremot ej 122 §. Beträffande de tre förra lagrummen torde tolkningen böra bestämmas av samma principiella synpunkter, som i texten angivas för 95 §. Vi skola ej undersöka, huruvida denna överensstämmelse bör genomföras i alla detaljer.

erhålles ur dess tillkomsthistoria. I den tyska lagstiftning, som i denna del tjänat till mönster för svensk rätt¹, saknas motsvarande begränsning, likaså i 1895 års aktiebolagslag². Ävenså i annan nyare nordisk lagstiftning. Ändringen vidtogs på förslag av lagrådet, som därmed ville förebygga, att — med en bokstavlig tolkning av stadgandet i den äldre formen — i en process angående klandertalan mot bolagsstäm-mobeslut skulle kunna komma under prövning, huruvida ett beslut innebure ett åsidosättande av bolagets i lag reglerade kontraktsförpliktelser gentemot tredjeman eller huruvida det vore att hänföra under ett straffbud, utan att i en sådan process vederbörande sakägare eller åklagare bleve hörd³.

Härvid må till en början erinras, att ett ur denna, närmast processuella synpunkt lika betänkligt resultat skulle i åtskilliga fall vara oundgängligt även med en bokstavlig tolkning av den slutligen antagna formuleringen. Exempelvis: aktieägaren A gör i klanderväg gällande att B, som röstat för en stor post aktier å en stämma, ej rätteligen blivit eller ej längre är ägare av densamma, och därför ej bort få utöva rösträtt därför, samt yrkar att, då B:s röster varit avgörande för ett beslut, detta måtte upphävas. För prövning härav måste domstolen taga ställning till spörsmålet om B:s äganderätt till aktieposten. Även om man ville tillerkänna honom befogenhet att uppträda som biintervenient⁴, finnes ingen säkerhet för att han begagnar sig därav. Uppenbarligen möter det vissa betänkligheter att utan hans processuella medverkan döma i en sådan klanderprocess. Men det synes oundvikligt. Och någon rättsförlust i fråga om äganderätten hotar honom icke. Hinder kommer ej att möta för prövning härav i mål emellan B och vare sig bolaget eller en säljare, resp. köpare av aktieposten. — Bolaget X tänkes vara aktieägare i bolaget

¹ HGB enl. 1884 års lydelse art. 222 jfr art. 190 a, nya HGB § 271.

² 39 §.

³ NJA 1910 II nr 14 sid. 133.

⁴ Härom R. Fürst, Der Aktionär und Gesellschafter einer G. m. b. H. als Nebenintervenient in Rechtsstreiten der Gesellschaft i Festschrift f. G. Cohn, 1915, sid. 375 ff., Lundstedt Biintervention sid. 195 f.

Y. Bolagstämma i X beslutar att icke fullgöra inbetalning å Y-aktierna inom den i 29 §, resp. 44 §, stadgade tid; *eller* att med X:s aktier skall å bolagsstämma i Y vid val till styrelseledamot röstas på en person, som ej är valbar enl. 57 § 4 mom.; *eller* att å stämma i Y, där X kanske förfogar över majoriteten, skall beslutas fortsättande av Y:s verksamhet i strid mot bestämmelserna i 97 §. Alla dessa beslut av bolagsstämma i X måste sägas strida mot bestämmelser i »denna lag». Likväl skulle det tydligen, åtminstone i vissa fall, vara mycket olämpligt, om deras giltighet finge prövas utan hörande av Y eller aktieägarna i detta bolag. Och helt säkert måste klandertalan mot desamma anses sakna stöd av 95 §.

Ty det av lagrådet införda kriteriet kan ej antagas på ett uttömmande sätt begränsa föremålet för klandertalan. Avgörande för dennas gestaltning bör i första hand vara, att den är ett angreppsmedel mot ett *beslut av aktieägarna å bolagsstämma*. Klandertalan, liksom övriga rättsskyddsåtgärder, bör naturligen i princip ej stå till buds oftare än då det är erforderligt för att skydda mot rättsförlust. Stämmobeslutet kan åtminstone i regel¹ hava omedelbar *rättslig* betydelse endast för förhållandet »mellan aktieägarna» samt mellan dessa och bolagets organ, med ett ord för bolagets *inre* rättsförhållanden. Om ett bolag beslutar att åsidosätta vissa sina förpliktelser på grund av avtal med tredjeman, eller i förhållande till ett annat bolag, i vilket det äger aktier, bli icke desto mindre dessa förpliktelser bestående och rättsligen oförändrade². Om bolaget vill fullgöra dem, eller genom underlåtenhet härav utsätta sig för skadeståndsskyldighet och andra liknande påföljder, är en fråga, över vilken majoriteten äger disponera³ och som för de enskilda aktieägarna ej kan vara särskilt maktpåliggande, därför att det yttre rättsförhållande, till vil-

¹ Jfr Platou II sid. 236 not.

² Så uttryckligen *finl.* lag den 4 jan. 1919 om föreningar, 15 § 1 mom. Överensstämmande betr. aktieägarers »Drittrechte» Lehmann-Ring nr 6 vid § 471, Staub-Hachenburg nr 47 vid § 45.

³ På detta sätt uppfattar man också i Tyskland HGB § 271, som ej känner inskränkningen till »denna lag», RG. 83, sid. 380.

Definitiv

4.7 v

1.2.19

ket stämman tagit ställning, är normerat just av aktiebolagslagen.

De av lagrådet anförda skälen tala, som man finner, mot att tillåta klander av stämmobeslut på den grund, att beslutet eller dess verkställighet har karaktären av rättsstridighet i ett *yttre* rättsförhållande; det torde vara befogat att lägga denna uppfattning till grund för tolkningen av 95 § vad angår grunden för klandertalan.

Härav skulle, såsom redan antytts, följa, att klanderrätt icke bör medgivas mot ett beslut, som väl kan sägas strida mot aktiebolagslagen, men som icke har till föremål *det beslutande bolagets* egen organisation eller andra *inre* rättsförhållanden. Detta å ena sidan.

Å andra sidan skulle den angivna utgångspunkten kunna få till konsekvens, att man medgäve klandertalan mot rättsstridiga beslut angående inre förhållanden, *även om* grunden till rättsstridigheten icke vore att söka just i 1910 års aktiebolagslag. Att så bör ske med beslut, som kränka en allmän aktierättslig, fastän icke i lagen klart uttalad grundsats, är uppenbart. En sådan grundsats är i vissa delar den, som uttalar, att ett stämmobeslut, för att vara giltigt mot en aktieägare utan hans samtycke, skall åtminstone med hänsyn till sin omedelbara innebörd lika eller rättare proportionellt, så att säga *likformigt* träffa aktieägarne, i den mån ej bolagsordningen tillagt dem olika rättigheter¹. F. ö. vill man kanske ställa sig tveksam, därför att den föreslagna tolkningen tyckes sakna stöd av ordalydelsen i 95 §. Särskilt gäller

¹ Se 39 §, 47 § 3 mom., 91 § 1 mom. (jfr därmed 3 mom. och 93 § 1 mom.), 114 § 1 mom. Jfr 6 § sista mom. Lagen har exempelvis ej ansett nödigt uttala sig om sådana ämnen som: överförande av aktie från ett »slag» till ett annat, se utlåtande av patent- och registreringsverket i R. 1913: 72; vinstutdelning eller andra ekonomiska förmåner, t. ex. teaterbiljetter, till aktieägarne efter annan fördelningsgrund än aktieinnehav; prestationer av bolaget till en tredjeman för att bereda aktieägarne förmåner av denne (vanligt vid s. k. rekonstruktioner och vid bildande av dotterbolag). Jfr R. 1909: 160. — RG, 52 sid. 287, 62 sid. 61 f., jfr Oberlandesgericht Dresden den 29 maj 1885 i Zeitschr. f. Handelsrecht 35 sid. 242. Fischer sid. 172, Machen §§ 517 ff.

naturligtvis denna tvekan berättigandet att med klandertalan genomföra upprätthållandet av författningar, som äro äldre än aktiebolagslagen.

Sådana torde knappast ifrågakomma i större utsträckning. Exempel synes emellertid erbjudas av 1906 års lag ang. förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. Ett beslut om ökning av ett aktiebolags kapital genom utgivande av nya aktier med villkor, att viss person skall äga teckna aktier för vilka han skall tillskjuta viss fast egendom, måste, om denna är sådan som avses i nyssberörda lag, anses strida emot denna. Bör aktieägare äga klandra beslutet? Icke, för så vitt det endast gällde att upprätthålla själva förvärvsförbudet; sålunda bör ett beslut om inköp av dylik fastighet, ehuru det (i regel — 1906 § 4) icke kan genomföras, ej få angripas medelst klander. Men i det först tänkta fallet skulle uppenbarligen ett senare upptäckande av det planerade fastighetsförvärvets ogiltighet, som tydligen icke kunde med säkerhet räknas från registreringsmyndighetens sida vid handläggning av kapitalökningsärendet, kunna vålla avsevärda olägenheter och oklarhet även beträffande bolagets *inre* förhållanden. Enligt grunderna för aktiebolagslagen 95 § lär därför varje aktieägare äga genom klandertalan påkalla frågans prövning.

Detsamma gäller vissa beslut om förvärv av fastighet eller annat åt ett aktiebolag i strid med 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag. Denna lag är även i övrigt av betydelse på denna punkt. Sålunda kunna bl. a. tänkas åtskilliga olika varianter av beslut, som stå i strid med dess 3 och 12 §§. Att ej medgiva klandertalan mot sådana beslut skulle vara oriktigt redan därför, att 1916 års lag, som i stor utsträckning utgör direkt ändring av innehållet i aktiebolagslagen, uppenbarligen bör i förevarande hänseende vara likställd med densamma. Ingenting tyder på att olikhet i denna punkt avsetts med att av praktiska skäl vissa aktierättsliga ämnen funnit sin behandling i en särskild lag.

Vidare torde till aktiebolagets »författning» i denna me-

ning böra räknas lagarna den 22 juni 1911 om järnvägsaktiebolag och om vissa aktiebolag, som driva lånerörelse. Ett beslut i strid med den senare lagens 4 § synes exempelvis böra få klandras, även om jämväl på annat sätt är sörjt för att ett dylikt beslut ej skall vinna verkställighet¹.

Som ett ytterligare exempel på stadganden utanför aktiebolagslagen, som innehålla regler angående aktiebolagets »inre» förhållanden, kan anföras 1855 års förordning om handelsböcker m. m. 1 §, i vad den stadgar bokföringsskyldighet för aktiebolag överhuvud, utan avseende å beskaffenheten av dess rörelse (st. 2)². Denna föreskrift avser icke, såsom den lagstadgade bokföringsskyldigheten eljes, att skydda tredjemans intresse emot näringsidkarne³. Utan den vilar på den uppfattning, att en ordnad bokföring är nödvändig för aktiebolagets korporativa liv⁴, framför allt såsom grundval för balansräkningen⁵, vilken ju spelar en betydelsefull roll särskilt med hänsyn till begreppet vinst⁶. Det ligger också i öppen dag, att en sådan bokföring är av synnerlig betydelse för styrelsens behöriga fullgörande av sina skyldigheter i fråga om förvaltning och redovisning, och att den vill för de enskilda aktieägarna vara betryggande med hänsyn till deras särskilda mellanhavanden med bolaget i denna deras egenskap, såsom angående inbetalning av tecknade belopp och lyftande av utdelning etc. Det bör därför enligt vår mening medgivas enskild aktieägare att föra klandertalan mot ett stämmobeslut, som tilläventyrs skulle vilja befria styrelsen från (full) laglig bokföringsskyldighet, även om man vill anse

¹ 1911 års lag om bankrörelse 1 § 2 mom., 250 §.

² Nuvarande lydelse enligt lag den 28 juni 1895.

³ 1854 års kreditlagstiftningsbetänkande sid. 4, Förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av KF den 4 maj 1855, Stockholm 1916, motiven sid. 5.

⁴ 1890 års motiv sid. 155. Jfr Wieland sid. 309.

⁵ Kallenberg hos Tjerneld, Kort handledning etc. sid. 66, Simon, särsk. sid. 58.

⁶ Även 98 § aktiebolagslagen torde bygga på den förutsättning att en ordnad bokföring finnes tillgänglig.

underlåtenhet därav i varje fall brottslig¹ och styrelsen alltså ej berättigad följa en sådan anvisning från stämman². Kan möjligen tvekan råda härom, så torde den dock ej kunna gälla den åsikt, att de om själva balansräkningen i 1855 års förordning meddelade föreskrifter av materiellt innehåll³, som visserligen icke torde vara av någon större praktisk betydelse⁴, böra kunna genom klandertalan upprätthållas mot ett bolagsstämman angrepp — ehuru de icke genom hänvisningen i aktiebolagslagen 56 § kunna sägas ha blivit en beståndsdel av denna lag⁵.

Man kan emellertid ej stanna vid dessa, och tilläventyrs ytterligare några speciella lagar vid sidan av aktiebolagslagen. Det kan överhuvud ej komma an på en rättsregels plats i lagstiftningen, utan det avgörande måste vara dess innebörd. Och liksom ett avtal, som går ut på förövandet av ett brott

¹ Strafflagen 23 kap.

² Lagrådet 1909 vid kommittéförslagets 58 §, NJA II 1910 nr 14 sid. 82 (lagen 59 § 2 mom.)

³ Möjligen kunde man vara tveksam, huruvida med klandertalan bör kunna upprätthållas en sådan rent formell föreskrift, som att en uppgjord balansräkning skall införas i inventarieboken, KF 1855, 7 § 2 punkt.

⁴ Detta gäller endast i den utsträckning man i enlighet med den inom affärslivet vanliga uppfattningen anser, att 1855 års förordning (»med därå påfört värde», 7 §) eller grunderna för densamma icke föranleda, att i balansräkningen tillgångar skola upptagas till sitt marknadsvärde eller på annat sätt bestämt s. k. verkligt värde, alltså ej under det belopp som erhålles genom försiktig värdering eller skäligen avskrivningar. Se 1908 års mot. sid. 45 f. o. 1916 års förslag till ändring av 1855 års KF, sid. 66 f., varest undervärdering godkännes i viss mån. Problemet om »stille Reserven» är i Tyskland föremål för livlig diskussion, bl. a. med hänsyn till HGB 271 § 3 st. 2 p., jfr 1908 års sv. förslag 92 § 2 mom. Pinner sid. 21 ff., Rosendorff, Sontag sid. 94 ff. För fransk rätt anser Arthuys II sid. 180 överdrivna avskrivningar otillåtna.

⁵ Sålunda stadgar 1855 års förordn. 7 § men icke aktiebolagslagen 56 § (utom i visst avseende punkten 8), att *alla* tillgångar skola av balansräkningen »utvisas». Utelämnande av tillgångar mot bättre vetande lär därför icke falla under straffbudet i aktiebolagslagen 132 § 6), men drabbas lätteligen, om konkurs inträffat, av 23 kap. strafflagen.

eller en bestämt osedlig handling, icke erkännes som giltigt¹, kan en sådan transaktion ej bli mera giltig i form av ett bolagsstämmbeslut². Sålunda lider intet tvivel att ett beslut att i bolagsordningen införa bestämmelse om att bolagets ändamål skulle vara anordnande av totalisatorspel, bordellrörelse, lagstridig sprithantering eller in- eller utförsel av förbudna varor vore ogiltigt. En sådan bestämmelse får enligt 122 § ej registreras. Det kan dock ej antagas, att endast registreringsmyndighetens ex officio vidtagna prövning skulle stå till buds för en med sådant beslut missnöjd aktieägare. Att han bör äga föra talan mot detsamma synes otvivelaktigt; och likaså att ett bifall till sådan talan bör gälla för bolaget överhuvud och ej blott emot honom — vare sig man f. ö. vill åberopa 95 § eller endast allmänna grunder. Även styrelseledamot bör äga talerätt mot ett beslut, vars verkställighet kunde ådraga honom ansvar. Härmed uppkomma visserligen möjligheter av en prövning av straffrättsliga frågor i en civil rättegång, något som man med formuleringen av 95 § ville undvika³. Menliga följder härav torde emellertid ej behöva uppkomma, om man iakttagar att medgiva bolagsrättslig talan endast mot beslut, som böra anses ha en rättsstridig innebörd *i och för sig*, såsom stridande mot en abstrakt rättsregel och ej endast såsom kränkningar av någon särskild rättighet.

Överhuvud lära förutsättningarna för klander enl. 95 § och för registreringsvägran enl. 122 § trots den olika lydelsen ej kunna mycket skilja sig från varandra. Så lär ej ofta kunna vägras registrering av ett beslut (t. ex. om ändamålet för bolagsverksamheten eller om kapitalökning jämlikt 37 §),

¹ Björling (4) sid. 206, jfr nedan sid. 73, Aubry & Rau IV sid. 544 f.

² Rörande aktiebolagsformens användning för att kringgå rättsliga hinder mot bildande av monopolistiska sammanslutningar säger en amerikansk dom: »There is no magic in a corporate organization, which can purge the trust scheme of its illegality; it was illegal before and it is illegal still», *Distilling and Cattle Feeding Co v. People* 156 Illinois 448 (Dewey, National Problems, 1907, sid. 200). Om bolagsstämmbeslut i strid med »gute Sitten», BGB § 138, se RG 68:235 (1908) sid. 243.

³ Lagrådet vid 1908 års försl. 92 § (ovan sid. 24).

vilket förutsätter ett visst patent, ehuru detta av registreringsmyndigheten anses vara ogiltigt eller icke tillkomma den person, som av bolaget antagits disponera detsamma, — eller av ett beslut om nyemission mot aktier i annat bolag, vilka senare enligt registreringsmyndighetens åsikt utgivits olagligen och t. o. m. i strid med aktiebolagslagen.

Slutligen bör ur förevarande synpunkt uppmärksammas lagstiftningen om försäljning av rusdrycker, för närvarande enligt Kungl. Förordn. den 14 juni 1917, i vad genom densamma meddelats föreskrifter¹ angående delägarskap, styrelse, revisorer, vinstanvändning etc. i aktiebolag, vilka driva rörelse av den art, som genom denna lagstiftning regleras. I vad mån äro dessa bestämmelser att anse såsom en del av ifråga-
varande bolags författning?

Motsvarande stadganden i K. F. den 9 juni 1905² avsågos närmast med det i aktiebolagslagen 139 § 2 mom. intagna förbehåll om fortfarande giltighet av särskilda om aktiebolag i författningar utanför lagen meddelade stadganden³. Härav kan emellertid ej slutas, att dessa ansetts vara att till sin betydelse likställa med lagen. Förordningens bestämmelser giva ej själva klart vid handen, om efterlevnad av vad däri föreskrives allenast skall gälla som en förutsättning för att ett bolag må kunna bli va och fortsätta att vara innehavare av rättighet till rusdrycksförsäljning *eller* om genom desamma avses att giva omedelbart bindande rättsregler för alla bolag, som utöva eller hava till ändamål att utöva dylik försäljningsrätt⁴. Antages det förra, bli va bestämmelserna att uppfatta

¹ I synnerhet 17—19 §§.

² I synnerhet 12, 14, 15 och 21 §§.

³ På framställning av lagrådet, NJA 1910 sid. 161. Motsvarighet saknades i 1908 års kommittéförel., se 134 §. Däremot 1895 års lag 79 § 2 mom.

⁴ Även med den senare uppfattningen stå bestämmelserna endast delvis i direkt strid med aktiebolagslagen: beträffande styrelsens sammansättning blott fastslår försäljningsförordningen (19 § 5) såsom obligatorisk en anordning, som enligt aktiebolagslagen är tillåten; förordningens stadganden om revision och beviljande av ansvarsfrihet (19 § 6, 8) behöva ej anses ersätta utan kunna tillämpas vid sidan av aktiebolagslagens motsvarande bestämmelser, vilket torde praktiseras och även någon gång funnit uttryck i försäljningsaktiebolags ordningar; förordningens föreskrift om vinstens disposition (19 § 9) utesluter visserligen avsättning till reservfond i aktiebolagslagens mening av någon del av den

såsom angående ett bolagens »yttre», icke bolagsrättsliga förhållande och alltså ej att likställa med aktiebolagslagen; med den andra av de nyss angivna utgångspunkterna måste resultatet härutinnan antagas bliva omvänt, enär ifrågavarande bestämmelsers innehåll på ett utpräglat sätt berör rättsförhållandet mellan bolagen och deras medlemmar, resp. organ.

Spörsmålet, som med hänsyn till dessa bolags säregna beskaffenhet¹ måhända är av väsentligen akademiskt intresse, blir av betydelse såväl beträffande förutsättningarna för aktieägares klandertalan som ock i fråga om registreringsmyndighetens granskning av bolagstämmobeslut: under det förra av de ovan angivna alternativen kommer ett beslut, vars innehåll ej uppfyller rusdrycksförsäljningsförordningens fordringar, likväl icke att kunna sägas »strida mot lag eller författning»; beslutet är fastmera i och för sig rättsenligt och blir verksamt, ehuru väl detsamma, därest det ej blir ändrat genom senare beslut utan genomföres, kan föranleda förlust av försäljningsrätt, som bolaget må innehava². Med den motsatta uppfattningen av försäljningsförordningens innebörd skall ett med densamma ej överensstämmande beslut på grund av 122 § aktiebolagslagen ej erhålla registrering.

Man synes oss böra antaga, att försäljningsförordningens föreskrifter *icke* äro av bolagsrättslig beskaffenhet. Avgörande i denna riktning äro enligt vår mening följande skäl.

1) Bolag för idkande av rusdrycksförsäljning kunna författningsenligt vara ej blott aktiebolag utan även handelsbolag,

i berörda stadgande oförmälda »nettovinst», men vinstbegreppet i aktiebolagslagens 53 § torde enligt riktig åsikt ej omfatta den i citerade 19 § 9 åt statsverket förbehållna vinst (beträffande skälen jämför vår framställning nedan sid. 205 ff); 19 § 9 bör alltså ej anses för dessa bolags del utesluta giltighet av lagens 53 §, såsom dock antagits i K. Res. d. 30 nov. 1917, se E. J. Thulin, Rusdrycksförordn. sid. 105; svårare blir det att med aktiebolagslagen förlika bolagens vanliga men av förordningen icke omedelbart föranledda förfarande att icke av den del av överskott som motsvarar 5 % å »av delägarna tillskjutna kontanta medel» (19 § 1) göra avsättning till reservfond. Bestämt oförenligt med aktiebolagslagen vore att anse förordningens krav på vissa kvalifikationer hos delägarne föranleda ogiltighet av aktieförvärv, som skulle medföra att dessa krav ej vore uppfyllda.

¹ »Bolag endast till namnet»: kommittébetänkande med förslag till författningar ang. tillverkning och försäljning av brännvin d. 20. 12. 1878, I s. 162, även sid. 140, 220, S. Wieselgren sid. 80.

² K. F. 14. 6. 1917, 68 §.

vilken senare form alltjämt i viss utsträckning synes förekomma. Försäljningsförordningen, som underkastar dessa två bolagsformer en i allo gemensam behandling, torde uppenbarligen hava, i stort sett, enahanda rättsliga natur för dem båda. Och att tillerkänna den omedelbar betydelse för rättsförhållandena i ett handelsbolag synes icke kunna ifrågakomma. Ty då rättsreglerna för dessa bolag i övrigt äro av övervägande dispositiv natur, har för desamma ej stadgats någon kontroll å viktigare åtgärder genom något offentligt organ motsvarande registreringsmyndigheten¹. Saknaden härav skulle kunna föranleda, att ett inträffat åsidosättande av försäljningsförordningens föreskrifter om bolags organisation etc. — vilka givetvis, inom det verksamhetsområde man tillerkänner dem, äro av absolut bindande natur — lätteligen skulle kunna tillsvidare förbli obemärkt och efter lång tids förlopp av delägare göras gällande, möjligen med påstående om bolagets ogiltighet överhuvud. Härav skulle kunna uppstå svårartade förvecklingar, som däremot på ett enkelt sätt låta sig undvikas, om förordningen antages vara av betydelse allenast för bolagets förhållande till det allmänna.

2) Rättsförhållandena inom ett rusdrycksförsäljningsaktiebolag äro av samma allmänna beskaffenhet som förhållandena inom aktiebolag med annat föremål för sin verksamhet, och därför torde de säregna bestämmelserna om de förra hava samma rättsliga natur som bolagslagstiftningen överhuvud, d. v. s. civillags natur. För så vitt försäljningslagstiftningen avsåge att verka omedelbart på bolagens inre förhållanden, vore densamma alltså i dessa delar att anse som civillag². Då borde den också, i dessa delar, hava tillkommit i den för civillag stadgade ordning. Så har emellertid ej skett. Brännvinsförsäljningsförfattningarna, i vilka bestämmelserna angå

¹ I vissa län hava emellertid konungens befallningshavande åtminstone under tidigare försäljningsförordningar tillagt sig en befogenhet att pröva och stadfästa försäljningsbolags »stadgar» (bolagsavtal), vilken stadfästelse enligt i stadgarna inryckta klausuler skall vara en förutsättning även för beslutade ändringars giltighet i inre rättsförhållanden. Förordningarnas föreskrift om att koncessionssökande bolags stadgar skola ingivas till K. B. ha ej alls en så vidsträckt syftning, se dep.-chefen i K. Prop. n:r 38 till 1885 års riksdag, sid. 27, betr. 9 § 2 mom.

² Jfr just.-r. Hammarskjöld i H. D. den 14. 9. 1894 vid granskning av förslag till lag om enkla bolag och handelsbolag, 1 §, K. Prop. n:r 6 till 1895 års riksdag, sid. 82 f.

ende bolag till en början intogo en mycket blygsam plats¹, hava i allmänhet tillkommit utan hörande av högsta domstolen eller numera lagrådet^{2, 3}; de undantag, som härifrån förekommit, hava gällt bestämmelser av kriminalrättslig art⁴; författningarna hava i riksdagen vanligen behandlats av bevillningsutskottet ensamt. Deras titlar och ingresser äro icke avfattade på det sätt, som plägar användas för civillagar⁵. Ehuru ett åsidosättande av grundlagarnas stadganden om lagstiftningsförfarandet enligt svensk uppfattning ej torde utgöra hinder emot förordningens giltighet även såsom civillag⁶ (d. v. s. såsom en lag av blandad beskaffenhet)⁷, innebär dock det anförda tillräckligt skäl för att tolkningen bör anse förordningen ej åsyfta dylik giltighet, så länge den ej själv git klart uttryck åt ett sådant syfte.

I överensstämmelse härmed är det bl. a. just för att möjliggöra efterlevnad av försäljningslagstiftningen, som i aktiebolagslagen 57 § 3 st. influtit föreskrift om giltigheten av särskild sammansättning av aktiebolags styrelse »enligt bestäm-

¹ K. F. 18. 1. 1855 ang. villkoren för försäljning av brännvin, 10 § 2 mom.

² Ang. omfattningen av HD:s legislativa funktion, G. Thulin sid. 207.

³ K. F. 14. 6. 1917 tillkom i anledning av motioner, som inom riksdagen behandlats av bevillningsutskottet (betänkande n:r 12), och utan lagrådets hörande.

⁴ Vi ha sålunda observerat 1855 års förordning (se not 1), K. Prop. n:r 38 till 1885 års riksdag, obs. dep.-chefen å sid. 21, K. Prop. n:r 360 till 1921 års riksdag med förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 14. 6. 1917 m. m., dep.-chefen å sid. 37. — Enahanda synpunkt betr. lagstiftningen om tillverkning av brännvin, se K. Prop. n:r 79 till 1907 års riksdag sid. 41, bevillningsutsk. 1919, betänkande n:r 49 sid. 3, K. Prop. n:r 411 till 1920 års riksdag sid. 9.

⁵ »Förordningen» gives icke »med riksdagen» utan »i enlighet med riksdagens därom fattade beslut»; jfr G. Thulin sid. 248, 241, Rydin II: 2 sid. 130 n.

⁶ Naumann III (1881) s. 122, Blomberg, Om de konstitutionella garantierna etc. i Tfr 1896 sid. 82, Widell, Statsv. Tidskr. 1903 sid. 83, Reuterskiöld, Statsregementet sid. 189 f.

⁷ Om »blandade lagar» G. Thulin sid. 144 ff. Tidigare förordn. ang. brännvinsförsäljning har ansetts såsom en kombinerad »närings- och kommunallag till främjande av sedlighet och allmän ordning». Rydin II: 1 sid. 143, II: 2 sid. 130 ff. Thulin sid. 115.

melse, som på grund av särskild lag eller författning . . . in-
tagits i bolagsordningen»¹.

3) Försäljningsförrordningens efterlevnad från bolagens
sida är enligt stadganden i författningen föremål för särskild
uppsikt av kontrollstyrelsen och konungens befallningsha-
vande². Att prövning av dessa ämnen skulle kunna komma
att göras av domstol på grund av aktieägares talan enligt 95 §
aktiebolagslagen utan processuell medverkan av någon repre-
sentant för det allmänna, eller av patent- och registreringsver-
ket i registreringsärende, skulle därför icke blott vara onödigt
utan, i tvivelaktiga fall, ägnat att leda till osäkerhet i lagtill-
ämpningen. Ett beviljande av registrering skulle alltför lätt
komma att anses innebära ett definitivt godkännande även
från försäljningsförrordningens synpunkt av det anmälda be-
slutet, men härav skulle kunna uppkomma allvarliga misräk-
ningar för intressenterna.

4) Det är möjligt att ett försäljningsaktiebolags majoritet
icke önskar bedriva rusdrycksförsäljning i enlighet med varje
tolkning av 1917 års förordning, som kan finnas riktig, utan
endast, i någon särskild punkt, i enlighet med en viss av be-
rörda majoritet omfattad tolkning, så att man, om denna ej
kan upprätthållas, hellre avstår från försäljningsrättigheten än
ställer sig förordningen till efterrättelse. Ett genomförande
härav skulle kunna onödigt försvåras genom att stämmobe-
slut, som vore uttryck för den av majoriteten antagna uppfatt-
ningen om förordningens innebörd, skulle kunna måhända
efter ganska lång tid bliva förklarade för från början ogilla. —

Det är oss emellertid bekant, att den här framlagda åsik-
ten icke torde omfattas av registreringsmyndigheten, inom vil-
ken man fastmera på grund av 122 § aktiebolagslagen anser
sig böra pröva, huruvida till registrering anmälda beslut av
bolagsstämma inom försäljningsaktiebolag överensstämma
med försäljningsförrordningen. Även med denna principiella
ståndpunkt synes man ej böra tillägga bolagsrättslig karaktär
åt *alla* denna förordnings bestämmelser, vilka prima facie
angå bolagens organisation etc., t. ex. icke åt föreskrifterna om
delägarnes kvalifikationer i 4 § 5 och 19 § 5; aktiebolags-
lagen, i synnerhet dess 52 §, lär även för rusdrycksförsälj-
ningsbolagens del uttömmande angiva förutsättningarna för en
persons förvärv och förlust av aktierätt.

¹ 1908 års förslag 55 § 3 st., motiv sid. 48.

² 19 § 2, 66 § ff.

b. Absolut bindande eller dispositiv aktiebolagsrätt.

Ett ytterligare spørsmål beträffande *lag*, såsom en del av aktiebolagens författning, vilket här bör upptagas, hänför sig till den ofta behandlade skillnaden mellan *absolut bindande* (*tvingande*) och *dispositiv* rätt. Om det är visst, att inom åtminstone de delar av obligationsrätten, som angå på avtal och liknande rättshandlingar grundade rättsförhållanden, det är regel, att rättssatserna äro dispositiva¹, så föreligga tydligen i aktiebolagsrätten — liksom överhuvud i korporationsrätten — mycket betydande undantag från denna regel. Det synes ej sällan, vid tillämpning av aktiebolagslagen, antagas, att densamma genomgående, så snart den ej själv angiver annat, skulle vara absolut bindande². I fall 1910 års lag vore skriven med anspråk på fullständig logisk slutenhet³, skulle man möjligen vara benägen att ansluta sig till denna uppfattning redan på den grund, att lagen på ett stort antal ställen uttryckligen medgiver disposition: »så framt ej annat blivit i bolagsordningen bestämt» etc; härav borde följa, motsättnings-

¹ Björling sid. 131.

² Inom tysk korporationsrätt vilar BGB § 40, ang. ideella föreningar, på enahanda förutsättning. Beträffande ekonomiska föreningar föreskriver Genossenschaftsgesetz 1889 i 18 § 2 p., att en förenings stadgar få avvika från berörda lags bestämmelser endast i den mån sådant av lagen uttryckligen är förklarat för tillåtet, Deumer sid. 28 med citat. För aktiebolagen innehåller HGB intet uttryckligt stadgande av motsvarande innehåll, men praxis har antagit samma grundsats vara att tillämpa, RG. 49 sid. 80 och 65 sid. 92, jfr Lehmann-Ring sid. 2 Vorbemerkung nr 4. Likaså för England, betr. Companies Act, 1862, *In re Peveril Gold Mines Limited* [1898] 1 Ch. 122, 124. — Machen § 698, jfr §§ 570, 1237.

³ Även i modern svensk lagteknik är man dock ej obenägen att för tydlighetens skull uttala satser, som noga taget äro överflödiga, och alltså ej korrekta, om största möjliga knapphet skulle eftersträvas; från dylika satser kan man ej med någon säkerhet göra slut e contrario. 1905 års lag om köp och byte träffar sålunda på ett flertal ställen reservation för avvikande bestämmelser i avtal, ehuru en allmän sådan reservation influtit redan i lagens 1 §, t. ex. 24 § och 28 § 2 mom.; häremot gjordes anmärkning i HD, K. Prop. n:r 27/1905 sid. 37, 39, jfr även Almén, Om köp och byte, § 13 vid not 10, § 21 vid not 197.

vis, att i övriga fall en avvikelse från lagens regler ej vore tillåten¹. Även om denna argumentering ej torde kunna anses för alla fall bindande, är det nog för det stora flertalet fall riktigt, att *bolagsordningen* ej utan stöd i lagen själv må avvika från dennas innehåll. Detta föranledes nämligen av lagens syfte att mot majoritetsövertagande skydda en minoritet, som kan till sin sammansättning växla, ävensom att mot missbruk av aktiebolagsinstitutet skydda allmänheten, d. v. s. en obestämd krets av personer². Undantag saknas dock ej. Som ett dylikt kan nämnas 55 § 1 mom.: bolagsordningen må såväl statuera, att bolagstillgång må användas för allmännyttigt ändamål intill viss gräns, t. ex. visst belopp om året, även om detta ej kan i paragrafens mening betecknas såsom »ringa» — som ock överhuvudtaget betaga stämman befogenhet att anslå några som helst medel för dylikt ändamål³.

Med ett uppställande av nyssberörda grundsats såsom gällande då ej särskilda skäl föranleda annat är emellertid vår fråga icke slutbehandlad. Och detta sammanhänger därmed, att själva formuleringen av alternativet: tvingande *eller* dispositiv rätt icke är uttömmande.

Som bekant avser man med denna motsats frågan, hurvida en i lagen föreskriven rättsverkan skall inträda ovillkorligen eller endast så framt vederbörande rättssubjekt ej utslutit densamma⁴. Häri ligger möjligheten till att från detta subjekts sida *en* förklaring eller annan åtgärd kan, men *en annan* icke kan vara tillfyllest för att grunda avvikelse från lagen⁵. — På samma sätt, om man med Ehrlich låter frågan om tvingande och dispositiv rätt gälla endast rättsatsernas förhållande till viljeförklaringarna och avse förutsättningarna för dessas giltighet⁶, i det somliga, såsom stridande mot

¹ Bestämmelsen i 133 § sista st. om åtalsrätt är för denna fråga utan betydelse.

² 1908 års motiv sid. 3.

³ Skarstedt anm. vid 55 §.

⁴ Dernburg, Pandekten I § 32, Windscheid, Pandekten I § 30.

⁵ Stang, Handelskoutumer i TFR 1908 sid. 319.

⁶ Ehrlich, Das zwingende Recht sid. 10.

»tvingande» rätt, äro ogiltiga men andra giltiga, måste frågan tydligt ställas för varje slags rättshandling särskilt.

För flertalet rättsområden är denna observation av mindre betydelse. Rättsreglernas egenskap av dispositiv säges vara ett uttryck för »avtalsfriheten»¹, och i allmänhet med rätta, ty avtal mellan samtliga intresserade subjekt är i regel den enda formen för att dem emellan grunda och i stor utsträckning även för att förändra ett rättsförhållande. Så ej i korporationsrätten. Det stora antalet av de i en korporation intresserade personerna har åstadkommit, att de rättshandlingar, som forma deras rättsförhållanden, äro eller åtminstone kunna vara av flera olika slag:

bolagsordningens antagande och ändringar däri,
överensstämmande viljeförklaring (avtal eller stämmobeslut) av alla medlemmar,

stämmobeslut med majoritet,

och i vissa situationer avtal mellan enstaka delägare inbördes eller mellan delägare och ett korporationsorgan.

En regel kan vara dispositiv på det sätt, att avvikelse får ske genom en av de angivna rättshandlingarna, men i övrigt absolut bindande, så att genom andra rättshandlingar avvikelse icke får ske.

En lösning av hithörande frågor kan endast erhållas genom en undersökning av beskaffenheten och styrkan av det eller de intressen, som man velat genom en aktiebolagsrättslig regel tillgodose. Även på denna punkt uppträder en rik variation²; några huvudtyper äro följande:

1. Lagen vill befria dem, som bilda ett aktiebolag, från besväret att i alla detaljer normera det blivande rättsförhållandet, eller till förekommande av framtida osäkerhet sörja för att vid otydlighet eller ofullständighet i t. ex. bolagsordningen en åtminstone för flertalet fall lämplig regel kommer att träda i verksamhet³. Det ligger i viss mån mera vikt på, att det finnes en regel, än därpå, huruvida dess innehåll är det ena

¹ Jul. Lassen, Alm. Del. § 20 III.

² Ehrlich l. c. sid. 74 f.

³ 1890 års motiv sid. 106.

eller det andra. Sådana lagregler äro emellertid ganska tunn-sådda på förevarande område. Aktiebolagslagstiftningens rika utveckling har föranletts av hänsyn, som ur mera materiell synpunkt intresserat lagstiftaren. Föreskrifterna ha i stor utsträckning karaktären av *skydds*föreskrifter.

2. Man vill hindra bolagets organ att vidtaga åtgärder, som kunna lända *trejdeman* till skada. Så *borgenärer* med hänsyn till minskande av aktiekapitalet: §§ 49, 50, 51, 54: 1, ytterligare genom föreskrifterna om reservfond: § 53. Samma föreskrifter lända till ett visst skydd för dem av allmänheten, som önska genom *förvärv* av aktier intressera sig i bolaget¹; på dem syfta även reglerna i § 5 och följande, t. ex. 12 § och 14 § 2 mom. samt § 37 m. fl., ang. publicitet och liknande skyddsåtgärder vid bolagets bildande och kapitalets ökning.

3. Man ingriper även i intresse motsatsen inom bolaget. Så skyddas den enskilde aktieägaren eller minoriteten mot övergrepp av majoriteten eller dennas organ, styrelsen: 39 och 47 §§ om ovillkorlig rätt att deltaga i vissa nyemissioner, 48 § som garanterar frihet från att behöva göra ytterligare tillskott, stadgandet i 79 § om viss minimirösträtt för aktieägare o. s. v., 83 § 3 mom. om rätt att få utlyst extra bolagsstämma. Å andra sidan kan även majoriteten behöva skyddas mot ett chikanöst tillvägagångssätt från enstaka aktieägars sida: 95 § 1 mom. 2 p. om preskription av klandertalan.

Härvid kan iakttagas följande: Tvingande lagbud beteckna i allmänhet en gräns, som icke må genom rättshandling överskridas *i ena riktningen*². Den starke skall ej få alltför svårt göra sin övermakt gällande, men hinder möter ej att han frivilligt lägger band på sig. Möjligheten av förändring i aktieägarnes fördelning mellan majoritet och minoritet ävensom det förhållande, att den som gör ett medgivande till andra aktieägare kan helt upphöra att vara aktieägare, föranleder att i vissa fall samma bestämmelse får antagas skydda både minoriteten mot majoriteten och denna mot mino-

¹ Fischer sid. 59 f. ang. HGB § 213.

² Jfr Lehmann-Ring sid. 2 Vorbemerkung nr 4.

riteten. Så torde vara fallet med regeln i 76 § 2 mom. om rätten att avfordra en person den i lagrummet omförmälda försäkran. I första hand vill man tillgodose minoriteten¹, men det bör anmärkas, att stadgandet icke, såsom 83 § 3 mom., medgivit minskning av det för utövande av minoritetsrätt erforderliga aktieinnehavet. Detta är helt visst ej blott en redaktionell ofullständighet. Framställandet av ifrågavarande yrkande kan mycket lätt ha karaktären av chikan, och dylik bör förebyggas. Det kan därför icke medgivas, att bolagsordningen tillägger rätt att framställa yrkande om ifrågavarande försäkran åt t. ex. ägare av $\frac{1}{20}$ av å stämman företrätt aktiekapital².

Det är uppenbart, att lagregler med det under 1) omförmälda syftet kunna vara dispositiva; avvikelse kan få ske genom bolagsordningen, som man också i de anförda exemplen i själva lagen medgivit. Att avvikelse med verkan för framtiden ej får ske på annat sätt, beror på hänsyn av den under 2) omförmälda art, som föranleda att bestämmelser av författningsmässig natur i regel ej kunna meddelas annorledes än genom bolagsordningen, vilket även gäller bestämmelser i ämnen, varom lagen iakttager tystnad. Skälen för denna i lagen ej direkt uttalade rättsgrundsats, som själv är av absolut bindande natur, skola ej här undersökas.

De övriga, betydligt talrikare reglerna äro som nyss sades »skyddsföreskrifter». Deras tillkomst beror mycket ofta på, att erfarenheten visat, att det ena intressets målsmän ej förmå att själva tillvarataga detsamma. Helt naturligt, ty det säger sig själv, att majoriteten är starkare än minoriteten eller den enskilde, att borgenären ej är i tillfälle att oavlåtligt följa alla transaktioner med bolagsförmögenheten, att styrelsen eller

¹ Yrkandet kan ju med någon mening framställas endast mot en medlem av majoriteten — försåvitt vid stämman icke ifrågakommer fattande av beslut, som kräver kvalificerad majoritet.

² Motsvarande spørsmål kan ställas betr. flera andra fall: 69 § »minst en månad»; 74 § 3 mom. »minst två vckor»; 73 och 86 §§ »minst en femtedel». Prima facie torde man vara benägen att ej tillåta avvikelse i bolagsordningen. Detta skall dock ej här dryftas.

bolaget såsom organisation har ett starkt övertag över den oorganiserade aktieköpande allmänheten. Själva denna ojämna styrkefördelning mellan de motsatta intressena innebär att »avtalsfriheten», som för att leda till ett gott resultat måste bygga på en åtminstone genomsnittligt och i stora drag förefintlig jämnställdhet mellan kontrahenterna, icke kan tillämpas, utan att reglerna, för att ej från början förfela sitt syfte, måste få absolut bindande karaktär.

36 g
10 min

Men med något olika intensitet. En absolut bindande regel verkar som nyss antyddes i allmänhet såsom inskränkning i *avtalsfriheten*: man kan ej för framtiden förbinda sig till en prestation eller avstå från en rättighet. Däremot hindrar en sådan regel naturligen ej, att man kan med laga verkan fullgöra prestationen eller underlåta att göra rättigheten gällande. I aktiebolagsrätten blir ej blott denna skillnad mellan framtiden och det närvarande av intresse, utan motsvarande synpunkter kunna föranleda olika behandling av viljeförklaringar som avse endast en mera närliggande eller även en mera avlägsen framtid.

Reglerna under 2) här ovan måste vara undandragna all ensidig disposition av bolagets medlemmar och organ i vilken ordning som helst ¹. Och då t. ex. reglerna om kapitalet tydligen måste genomföras på ett enhetligt sätt i förhållande till *alla* borgenärer, kan ej heller disposition från regeln om dess oföränderlighet nedåt genom avtal mellan bolaget och enstaka borgenärer ifrågakomma. Utan kapitalminskning kan få ske endast i en ordning, som garanterar alla borgenärers rätt: årsstämningsförfarandet enl. §§ 50, 108. Publicitetsföreskrifterna avse att skydda allmänheten mot att förbise en ändring före inträdet i vare sig borgenärs- eller medlemsförhållande till bolaget. Här ligger även åtminstone ett av skälen till att i en mängd fall avvikelser, då de äro tillåtna, få ske endast genom bolagsordningen: dennas innehåll publiceras nämligen, olika starkt i olika delar men alltid i någon mån.

Lagens regler av den under 3) anförda gruppen äro jäm-

¹ Lehmann AG II sid. 18.

väl absolut bindande, men på något annat sätt. Därför att även om i dag full enighet råder i ett bolag, aktier snart kunna ha kommit på andra händer, är det ej tillåtet att, ens med samtliga aktieägars bifall, besluta avvikelse från reglerna om minoritetsskydd o. s. v. med verkan för framtiden, d. v. s. så att ändringen skulle införas i bolagsordningen. Däremot kan i många fall regeln icke antagas med absolut bindande kraft ställa sig i vägen för en avvikande reglering *för ett enda tillfälle*, d. v. s. utan att den framtida författningen därav skulle röna inverkan, nämligen under förutsättning, att denna avvikelse icke länder till nackdel för någon, som icke samtyckt därtill.

Sålunda torde vid ett beslut om kapitalökning av det slag, som avses i § 39, såväl samtliga aktieägare kunna genom överensstämmande viljeförklaringar — hinder torde ej föreligga att så betrakta enhälligt beslut å en bolagsstämma, där alla bolagets aktier äro representerade — bestämma, att någon företrädesrätt till teckning av de nya aktierna icke skall äga rum¹, som också enstaka aktieägare förklara sig för sin del avstå från sin teckningsrätt till förmån för de andra aktieägarna, (t. ex. för att möjliggöra att på varje gammal aktie skall komma $\frac{1}{2}$ och icke 100/203 aktie e. d.) eller till förmån för någon viss utomstående, som alltså redan i ökningsbeslutet skulle kunna berättigas teckna visst antal nya aktier att kontant inbetalas. På ett medgivande härtill synes ingen kunna bliva lidande i nämnvärd mån, och vid sådant förhållande vore det en otillåtlig bokstavstolkning att så pressa orda-

¹ En antydning hos Skarstedt, anm. vid § 39: avvikelse från denna må ej ske »i bolagsordningen eller genom ett majoritetsbeslut». — Av samtliga delägarna i aktiebolag fattade beslut om kapitalökning under avvikelse från § 39 § kunna ingalunda betecknas som ovanliga. R. 1918 not. F nr 209, regeringsrättens minoritet (Palmgren och Thulin); majoriteten liksom registreringsmyndigheten (i underd. utlåtande den 3 maj 1918) ansåg beslutet ej klart uttrycka, att dylik avvikelse beslutits av samtliga aktieägare. Ang. ökning av vissa aktieägars teckningsrätt på andras bekostnad ha vi antecknat ärenden ang. registrering av kapitalökningsbeslut i Aktiebolaget Sidenhuset den 16 maj 1916, samt i Täljeåslätts Elektriska Aktiebolag den 23 maj 1914 och den 16 december 1916.

lagen i § 39, att man skulle kunna anse var och en som vore aktieägare vid den tidpunkt, då teckningslistor bliva tillgängliga, berättigad att för *då* ägda aktier proportionellt deltaga i nyteckningen, utan hänsyn till av föregående ägare eller av honom själv avgiven förklaring av nyss antaget innehåll. Visserligen finnes möjligheten, att en aktie, vars ägare gjort en uppoftning av denna art, omedelbart därefter byter ägare, innan ökningsbeslutet med dess kvalifikationer¹ blivit publicerat och utan att den nye ägaren har vetskap därom, men man kan ju överhuvud icke vara säker mot överraskningar genom ett behörigen fattat, men ännu ej publicerat beslut, t. ex. angående kapitalökning genom utsläppande av preferensaktier med företrädesrättigheter, som starkt inverka på de äldre aktiernas värde². — Motsvarande är naturligen tänkbart i fråga om 47 §, men torde väl svårligen ifrågakomma.

Samma synpunkter torde böra anläggas vid tolkningen av stadgandet i 48 § — ett av de mest centrala i aktiebolagsrätten —, att, sedan för aktie full betalning blivit erlagd, aktieägare icke är pliktig att ytterligare tillskjuta något. a) Det står utom fråga, att härigenom lägges hinder för att i bolagsordningen intaga³ ett stadgande, vari på vad sätt som helst skulle föreskrivas, att aktieägare i denna sin egenskap⁴ i någon händelse kunde bli skyldig att verkställa en med ma-

¹ Med stöd av 36 § 2) samt grunderna för 38 och 41 §§ torde böra fordras, att jämväl enstaka aktiers undantagande från teckningsrätt eller annan avvikelse från regeln i 39 § angives i själva ökningsbeslutet. Om i ett bolag med 1100 aktier 500 nya skola utgivas, och ägaren av 100 gamla aktier avstått från teckningsrätt, är det alltså icke nog, att det i ökningsbeslutet helt enkelt heter, att för två gamla aktier skall få tecknas en ny aktie. Utan det måste med någorlunda tydlighet angivas, vilka 100 gamla aktier som äro undantagna från teckningsrätt. En påteckning å aktiebrevet till desamma torde knappast vara tillfyllest.

² I såväl ena som andra fallet kan naturligen å en köparens sida föreligga ett misstag (bristande förutsättning), som berättigar honom att häva köpet, resp. göra gällande annan påföljd *mot säljaren*.

³ Att alla aktieägarne tilläventyrs lämnat sitt samtycke härtill, vore betydelselöst.

⁴ Särskild verkan kan nu svårligen tilläggas det förhållande, att en utfästelse av de ursprungliga aktietecknarna inskrives i bolagsordningen;

joritet beslutad ytterligare inbetalning¹. b) Däremot lärer icke skäl föreligga att fränkänna avsedd verkan åt viljeförklaring, varigenom aktieägare — enstaka eller samtliga — förbinda sig (personligen, så att förbindelsen ej beröres av överlåtelse av aktier) att göra tillskott, som till storlek, förfallotid och övriga villkor äro fullt bestämda, vare sig för övrigt tillskotten ske å fonds perdu eller hava karaktären av försträckning². Ett avtal om att en utomstående person skall lämna bolaget försträckning mot ränta förmenas vara bindande³; även bortsett från denna ej allmänt erkända parallell, måste man anse, att i aktieägarerförhållandet ligger en causa, som gör att hithörande av aktieägare givna utfästelser av olika slag, t. ex. för att rädda bolaget från att i ett tillfälligt nödläge behöva träda i likvidation⁴, ej kunna anses som benefika⁵. Lagens grund måste vara, att förebygga den ekonomiska osäkerhet, som skulle följa varje ägare av åtminstone något större kapital med placering i aktier; risken för aktieägarne att framdeles bliva skyldiga göra tillskott skulle å ena sidan i alltför hög grad minska aktiernas användbarhet för kapitalplacering, å andra sidan lätt föranleda att enskilda skulle engagera sig på ett för dem måhända, vid ett hänsynslöst utnyttjande av majoritetsväldets möjligheter, fördärvbringande sätt. Dylika verkningar äro däremot icke att befara av att man erkänner

med hänsyn till den mot nuv. 48 § svarande 10 § av 1848 års förordning se *Holm 1878* sid. 49, *1884* sid. 193, jfr *Skarstedt* vid 141 § 3).

¹ Endast detta avses, såsom av de citerade rättsfallen framgår, av *Lehmann-Ring* nr 2 vid § 211: »Der Aktionär kann auch mit seinem Willen nicht zu einer grösseren Kapitaleinlage verpflichtet werden».

² *Skarstedt* vid 48 § och 97 § 1); jfr lagen om bankrörelse, 1911, 92 §, där utfästelse om tillskott, mot viss rätt till vederlag, tydligen förutsättes vara bindande; se nedan sid. 216 ff.

³ *Björling* i *SvJT* 1 (1916), sid. 355 f., annorlunda *Ekeberg* ib. 2 sid. 445.

⁴ *Skarstedt* senast anförda ställen.

⁵ *Bergelmers* avvikande uppfattning, i anm. 2 vid 92 § lagen om bankrörelse, kan ej godtagas; gäva föreligger åtminstone icke i det av banklagen avsedda fallet, där vederlaget kan vara fullt adekvat. F. ö. kan en bolagets skuld mycket väl bestå utan att skola i balansräkningen utföras. Härtill återkomma vi i kap. III, nedan sid. 210 ff.

giltigheten av sådana tillskottsutfästelser som de ifrågavarande. c) Mellan dessa båda ytterligheter äro mellanformer tänkbara: utfästelser, vid sidan om bolagsordningen, av aktieägare att framdeles göra tillskott under förutsättningar, som ännu äro mer eller mindre ovissa; t. ex. om enligt desamma majoritetsbeslut komma att spela en viss roll. Såsom medlemsrättslig, d. v. s. med verkan för en följande ägare av de utfästades aktier, kan skyldigheten icke grundas utanför bolagsordningen, och alltså överhuvud icke. Är den avsedd att gälla endast den nuvarande aktieägaren, torde ett avgörande ej kunna träffas in abstracto. Är förpliktelsen alltför omfattande i förhållande till aktieägarens intresse i bolaget, eller, i synnerhet, alltför obestämd, synes utfästelsen ej vara giltig utöver en skälig gräns för förpliktelsen¹, men fall kunna helt visst förekomma, då åt ifrågavarande förbindelser måste tillerkännas full verksamhet. Överhuvud får avgörandet träffas enligt allmänna obligationsrättsliga grunder², ur § 48 kan ej härledas ett förbud mot annat än bestämmelser i bolagsordningen.

Liksom vi ansågo § 55: 1 kunna derogeras genom bestämmelser i bolagsordningen³, är det tydligt, att den kan för en gång åsidosättas genom ett bolagsstämmobeslut, som godkännes av samtliga aktiers ägare. Stadgandet avser uteslutande att tillvarataga de enskilda aktieägarnes intresse med hänsyn till bolagsförmögenhetens användande.

c. Rättssatsernas natur och frågan om preskription av klandertalan mot bolagsstämmobeslut.

Räckvidden av de intressen, som en lagregel vill skydda, blir i aktiebolagsrätten av säregen betydelse även för reglerandet av ett ämne, som nära gränsar intill frågan om lagbudens karaktär av absolut bindande, nämligen spörsmålet om

¹ Jul. Lassen, Alm. Del § 20 I. BGB § 315 med Staudingers anm. nr 1.

² Avtalslagens 31 § kunde väl endast i något extremt fall vinna tillämpning.

³ Ovan sid. 37 vid not 3.

verkningarna av deras åsidosättande. Det är nämligen möjligt, att, även om detta ej sker på ett sätt, som enligt lagen innebär en omedelbart verksam disposition, det ändå låter sig genomföras.

Vi ha nyss sett, att åtskilliga av lagens föreskrifter måste anses kunna åsidosättas med *alla aktieägares* samtycke. Den praktiska betydelsen härav lär i bolag med något större antal aktieägare vara inskränkt till enstaka ärenden av synnerligen ingripande betydelse. I alla vanliga fall kan i dylika bolag, även om ett framlagt förslag icke röner motstånd från något håll, ej åstadkommas annat än ett *majoritetsbeslut*. Principiellt kräves, för att ett majoritetsbeslut skall bliva verksamt, att det är tillkommet på behörigt sätt och att bolagsstämman icke överskridit sin kompetens. Detta är emellertid just vad den gjort, om den med majoritet fattat beslut i strid med ett lagstadgande, som icke alls eller endast genom behörig ändring av bolagsordningen eller med samtycke av alla aktieägare (resp. av dem, vilkas ställning genom beslutet försämras) lagligen får åsidosättas.

Bliva nu alla sådana beslut, vilkas fattande innebär åsidosättande av en absolut bindande lagregel, nulliteter ipso jure? Nej, här hava vi att taga hänsyn till det just berörda institutet *klanderpreskription*, § 95: 1: 2. A priori är väl tänkbart, att, i sådana fall, där lagen måste i första hand anses hava tillåtit en avvikelse från sina regler endast under förutsättning av samtycke från alla aktieägare, den visserligen värderar den enskilde aktieägarens intresse av lagregelns efterlevnad så högt, att den vill bereda honom möjlighet att hindra en sådan avvikelse med majoritetsbeslut, men å andra sidan ej högre, än att den för uppnåendet härav icke nöjer sig med blott det faktum att han icke samtyckt, utan av aktieägaren fordrar, att han skall vara positivt verksam för att kunna mot majoriteten upprätthålla lagregeln. Om lagen valt det senare alternativet, ha vi här endast att se ett uttryck på en särskild punkt för det överväldigande inflytande, som inom aktiebolaget tillerkännes majoriteten, representanten för det helas intresse, i förening med en eftergift åt det för alla intresserade

personer gemensamma behovet av reda och klarhet i aktiebolagets rättsförhållanden, vilket behov är desto starkare ju större aktieägarnes antal och ju vidlyftigare förhållandena äro.

Läser man endast § 95 synas till och med ordalagen uttrycka, att genom försittande av klanderfristen aktieägare skulle förlora talan mot *alla* en bolagstämmas beslut, oavsett mot vilka bestämmelser i aktiebolagslagen de kunde finnas stå i strid. Vad i st. 1 p. 2. säges gäller visserligen endast *klandertalan*; lagrummet yttrar sig icke om möjligheten att därjämte, och även efter utgången av tvåmånadersfristen, på annat sätt göra beslutets ogiltighet gällande, t. ex. såsom försvarsmedel mot en av bolaget på beslutet stödd talan mot en aktieägare, eller måhända av en sådan i särskild rättegång mot bolaget genom vad vi kunna beteckna som nullitetstalan.

Av motiveringen vid klanderpreskriptionens införande i svensk rätt inhämtas, att därmed icke avsetts att inverka på aktieägares rättsställning »i sådana frågor, där han är att anse som tredjeman emot bolaget»¹. Denna självklart riktiga uppfattning² anföres här endast för att visa, att man alltså ej avsett, att preskriptionsföreskriften skulle alldeles ordagrant tillämpas. Även beslut, som beröra inre bolagsrättsliga förhållanden, skola emellertid enligt stadganden på andra ställen i aktiebolagslagen i särskilda riktningar sakna verksamhet utan att undantag göres för det fall, att klandertalan blivit emot alla aktieägarna preskriberad: enligt 59 § 2 mom. må styrelsen ej efterkomma bolagsstämmans föreskrift i strid mot »denne lag»; enligt 122 § skall registrering vägras bl. a. av beslut, som ej står i överensstämmelse med föreskrifterna i aktiebolagslagen eller som eljes strider mot lag eller författning.

Fråga blir då om förhållandet mellan å ena sidan ett besluts sålunda stadgade verksamhet och å andra sidan före-

¹ 1895 års lag 39 § 1 mom., 1890 års förslag 28 §, motiv sid. 120. — Berörda 39 § stadgade f. ö. förlust av »talan», medan nuv. 95 § använder formuleringen »klandertalan». Förarbetena innehålla intet ang. denna ändring, vilken ju lämnar öppen möjligheten av annan talan än sådan, som stöddes på 95 §.

² Ovan sid. 25 vid not 2.

skriften om preskription av aktieägarnes befogenhet att däremot föra klandertalan enligt 95 §. I och för sig är det icke nödvändigt, att klanderpreskriptionen skulle medföra bortfallande av beslutets nyssberörda överksamhet, eller att omvänt, därest den sistnämnda ansåges fortbestå, klandertalan borde alltjämt få föras, i det att preskriptionsbestämmelsen ansåges i sådant fall otillämplig. Utan en ordagrann tillämpning av de olika bestämmelserna vid sidan av varandra är möjlig. Sålunda kunde antagas, att visserligen aktieägarna genom försittande av klandertalan förlorat all rätt att på grund av beslutet eller dess verkställande föra talan mot bolaget och mot andra, t. ex. styrelseledamöter, men att i offentligt intresse beslutet ej finge realiserats och sålunda icke erhålla registrering, därest dylik vore en förutsättning för dess realisation. Eller, utan att gå så långt, kunde man antaga, att klanderpreskriptionen innebure en förlust av talan om beslutets upphävande eller eljes till förhindrande av dess verkställighet, men däremot icke uteslöte en talan om ersättning för därigenom vållad skada, t. ex. mot styrelsens ledamöter jämlikt 70 och 135 §§. Emot sistberörda ståndpunkt kan emellertid anföras, att om aktieägarna anses icke böra vidkännas den skada, som för dem kan uppkomma genom ett oklandrat beslut, det svårigen kan finnas anledning att ej medgiva talan till förhindrande av dess genomförande; för tillämpning av skadeståndsbestämmelsen såvitt den avser att tillgodose aktieägare i denna deras egenkap, finnes tillräckligt utrymme i de fall, då beslutet, före eller efter klanderfristens utgång, faktiskt blivit genomfört och föranlett skada. Och mot den andra ovan ifrågakämda ståndpunkten måste göras gällande, att, då talan i administrativ ordning mot beviljande av registrering ej är medgiven¹, ett förbiseende av registreringsmyndigheten, därest man ansåge 95 §:s preskriptionsbestämmelse avskära aktieägarna från att göra beslutets ogiltighet gällande vid domstol, skulle kunna få alltför ingripande rättsverkningar: ett beslut, som ej bort registreras och bli verksamt, skulle genom likväl skedd re-

¹ Skarstedt vid 122 §, *R.* 1909: 191, jfr *R.* 1915: 24, 1919: 14, ävensom *Holm* 1920 sid 169 (rubriken).

gistrering bliva gällande utan möjlighet till rättelse¹. Detta resultat kan icke i allmänhet accepteras.^{2,3}

Å andra sidan kan man naturligen ej giva åt föreliggande stadgande i 95 § en så inskränkt tolkning att därigenom endast skulle avskäras *klandertalan* med vissa specifika verkningar: rättskraft i vissa fall gentemot alla aktieägare, möjlighet till inhibition av beslutets verkställighet redan före rättgångens bringande till slut. Härigenom skulle lagrummets betydelse bliva alltför ringa. I vissa fall måste antagas att klandertalan är det *enda* medel varigenom aktieägaren kan undgå att bliva bunden av ett rättsstridigt beslut.

Hur skall då gränsen dragas?

En jämförelse med utländsk lagstiftning erbjuder ej omedelbar ledning, då spörsmålet endast sällan är i lagarna upptaget till lösning⁴. En klar sådan är lämnad av *ungerska* handelslagboken⁵, som låter den föreskrivna fristen för klandertalan gälla endast om talan är stödd på förment uraktlåtande av stadgade formaliteter, men medgiver talan mot till innehållet lagstridiga beslut utan tidsbegränsning. Här bör även uppmärksammas den *finländska* lagen av 1895⁶, som stadgar olika förfaranden (ibland preskriptionstid) för angrepp⁷ mot stämmobeslut, allt eftersom detta ligger inom bolagsstämmans befogenhet men icke tillkommit i den ordning ske bort, eller det »är sådant att bolagsstämma icke ägt detsamma fatta». Dessutom föreskriver emellertid lagen, att beslut, som

¹ Grunderna för 129 § 1 mom. aktiebolagslagen.

² Lehmann AG II sid. 212. Kallenberg i NJA II 1905 nr 1 sid. 18. Jfr ang. kungl. stadfästelse *Holm 1878*: 49.

³ En sak för sig är, att beträffande *vissa* arter av beslut, t. ex. ang. ökning av aktiekapitalet, det av hänsyn till tredjeman kan ifrågakomma att tillerkänna registreringen den verkan, att talan avklippes, i synnerhet mot ett *såsom verkställt* registrerat besluts giltighet. Jfr härom längre fram i detta kapitel, sid. 66 ff.

⁴ Lehmann AG II § 69 med hänvisningar,

⁵ av 1875, 174 §.

⁶ 30 § 2 och 3 momm.

⁷ Chydenius FJFT 1897 sid. 247 uttalar, att dylik talan icke vore att uppfatta såsom en nullitetstalan, utan borde vara av kondemnatorisk art.

i strid med lag eller bolagsordning tillkommit, vare utan verkan mot bolagsman, som motsagt beslutet eller eljes kan visa, att han därtill icke bidragit¹, således även utan att han däremot för talan inom viss tid². — 1914 års finländska förslag, § 53, ansluter sig nära till det hos oss gällande stadgandet; det säger sig ha velat hålla möjligheten öppen för avskiljande av de fall, då bolagsstämmbeslut även utan klander är overksam, i vilket avseende man yttrar, att beslut, som på ett varaktigt sätt³ ingriper i aktieägarnes rättigheter, är utan vidare ogiltigt, men däremot beslut, som i ett enskilt fall kränkt hans rätt, i regeln bör genom klandertalan angripas⁴. Häri ligger tvivelsutan en även för svensk rätt i vissa fall användbar åtskillnad, så till vida som försök att i bolagsordningen införa till innehållet olagliga bestämmelser ej bör på något sätt kunna lyckas. — Den *danska* lagen av 1917 föreskriver helt allmänt en frist för aktieägares talan mot stämmbeslut, men gör undantag för vissa uppräknade beslut av särdeles ingripande karaktär, vilka undantag anses böra uppfattas såsom uttömmande angivna⁵.

För *norsk* rätt, där lagen, i likhet med vår, ej berört spörsmålet, antager Platou att försittande av fristen för klandertalan gör en aktieägare bunden även av sådana beslut som t. ex. om erläggande av tillskott utöver aktiernas belopp⁶. Inom *tysk* rätt, med samma utgångspunkt i lagen, plägar man däremot uppställa den regel, att nullitet drabbar sådana stämmbeslut (vad angår förevarande synpunkt), som *till sitt innehåll* strida mot tvingande rättsregler. Och detta kriterium synes oss vara det riktiga, dock att vid dess genomförande

¹ Härav lär framgå, att, om ett »lagstridigt» beslut biträfts av *samtliga* aktieägare, det åtminstone *kan* bli för dem förbindande, Chydenius l. c. sid. 219.

² 1895 års finska lag 30 § 1 mom. Chydenius l. c. sid. 247, Lagberedn. 1914 sid. 78.

³ Jfr Cook, Corporations, 4th ed., cit. av Machen § 687.

⁴ Lagberedn. 1914 sid. 79 f.

⁵ 34 §, jfr 33 §; Torp, Selskabsr. sid. 239 ff., densamme i Juridisk Tidsskrift 1918 sid. 26 f., Herschend sid. 56.

⁶ Platou sid. 238 med not 4.

man bör verkställa en prövning av de intressen, som med de olika lagbuden skola skyddas, och antaga, att ett beslut är overksam, endast om det kränker ett intresse av större (allmän) betydelse¹. Definitivt gällande bli med klanderfristens utgång alla beslut, mot vilka ej annat är att erinra, än att de ej behörigen tillkommit, även om härvid åsidosatts en tvingande regel².

Beträffande tillämpningen av den angivna regeln för till innehållet lagstridiga beslut anmärka vi följande:

Beslut i strid mot lagbud, som givits i borgenärers eller den aktieköpande allmänhetens intresse, kunna så snart de äro av någon vikt ej taga åt sig laga verksamhet på grund av aktieägarnes underlåtenhet att föra klandertalan. Sålunda: beslut att verkställa utdelning, så att aktiekapitalet angripes i strid med § 54: 1; beslut att i bolagsordningen införa bestämmelse, som skulle kunna föranleda sådan utdelning, t. ex. om fast ränta åt aktieägarna under viss tid; beslut att i bolagsordningen stadga avvikelser från t. ex. § 56; beslut att utanför bolagsordningen stadga avvikelse från § 79 punkterna 2)—6), t. ex. om inskränkning i kretsen av de personer, som vid bolagsstämma få användas som ombud; regeln i lagen är väl liksom andra regler, som tillåta avvikelser i bolagsordningen,

¹ Mer eller mindre nära överensstämmande uppfattning hos åtskilliga tyska författare. Lehmann AG II sid. 217, Lehmann-Ring nr 7 vid § 271, Fischer sid. 203, Deumer sid. 285 f. har motsatsen »zwingend-nachgiebig». Se även RG 75 sid. 239 och Flechtheim i Bank-Archiv 16 sid. 373.

Förutsättningarna för att ett beslut enligt svensk rätt må efter klanderfristens utgång av processdomstol förklaras ogiltigt överensstämma efter vår mening nära med vad som i den tyska Reichsgesetz der freiwilligen Gerichtsbarkeit, 1898, 144 § 2 st., fordras för att registrering av ett beslut må kunna av registerdomstol ex officio upphävas, nämligen att beslutet »durch seinen Inhalt zwingende Vorschriften des Gesetzes verletzt und seine Beseitigung im öffentlichen Interesse erforderlich erscheint»; härtill Düringer-Hachenburg I sid. 593.

Jfr den tankegång, varåt herr (Carl) Hasselrot gav uttryck under första kammarens överläggning, den 29 april 1895 ang. förslaget till lag om aktiebolag, vid 39 §, prot. nr 24 sid. 20.

² RG 60 sid. 414.

dispositiv, men disposition må endast äga rum i bolagsordningen, så att, för såvitt regeln ej derogerats genom bolagsordningen, den har karaktär av absolut bindande.

Även beträffande åtskilliga av de regler, som vi ansett vara på det sätt dispositiva, att de kunna frångås med alla aktieägares samtycke, torde emellertid gälla, att de såsom fullt ut tvingande upprätthållas gentemot ett majoritetsbeslut, även om detsamma lämnas oklandrat¹: så majoritetsbeslut om skyldighet för aktieägarna att omedelbart göra tillskott, även till fullt bestämt belopp. Något tveksam kunde man vara angående lösningen av vårt spörsmål beträffande ett beslut om kapitalökning, däri den i § 39 stadgade teckningsrätten trätts för nära; särskilt med hänsyn till att beslutet skall registreras, torde man för att vinna överensstämmelse med den vid registrering tillämpade tolkningen av § 122 ej vilja tillmäta klanderfristens utlöpande någon betydelse.

Däremot torde följande stadganden kunna anföras som exempel på lagrum, som ej kunna åberopas för ett angrepp på beslutet efter förlusten av rätt till egentlig klandertalan: § 55, frågan huruvida ett ändamål, till vilket bolagsstämman anslagit tillgångar, är för bolagsverksamheten uppenbarligen främmande och i så fall allmännyttigt eller därmed jämförligt etc., torde om den ej föranlett klandertalan endast i undantagsfall vara av någon större vikt för det allmänna och är även i övrigt av den natur, att den ej bör kunna få rivas upp efter längre tids förlopp². Ty prövningens resultat måste ofta bero på en värdering av faktorer, som efter någon tid ej längre kunna tillförlitligt utredas. — Även § 56, som uppen-

¹ Annorlunda Gierke GT sid. 265 n. (de lege lata), mot den i Tyskland härskande meningen. Jfr *Holm 1917* not A nr 556 (just.-r. Sjögren).

² Visserligen kräves för bifall till en sådan talan mot ett beslut, att ändamålet »uppenbarligen» är för bolagets verksamhet främmande, men den restriktion av talerätten, som härmed uttryckes, lär vara av materiell natur och ej blott avse beskaffenheten av den processuella utredning, som bör åvägbringas; jfr härvid Schlyter, *Summa revisibilis*, sid. 22 f. Och övergången mellan »uppenbarligen främmande» för och »överensstämmande» med bolagets verksamhet kan ofta förete en helt kontinuerlig variation av olika möjligheter.

barligen är i den mening tvingande, att bolagsordningen ej må stadga avvikelse därifrån, innehåller åtskilliga regler, som närmast ha karaktären av ordningsföreskrifter eller f. ö. kunna betecknas såsom mindre viktiga. Mot (subjektivt) grövre överträdelser kan inskridas med stöd av § 132 punkt 6. Men ett upphävande eller även allenast ändring av ett beslut om godkännande av en balansräkning, där bolagets fonder ej upptagits »var för sig» (§ 56 mom. 6) eller aktier ej upptagits »särskilt» för varje dotterbolag, synes icke vara i högre grad erforderligt, åtminstone icke med hänsyn till de enskilda aktieägarna. Även värderingsföreskrifterna¹ ha fyllt sitt egentliga syfte, om de ej överskridits på sådant sätt, att aktiekapitalet och reservfonden angripits; mot dylikt skyddar emellertid redan § 54, som måste så fattas, att den förbjuder utdelning, som skulle strida mot en riktig balansräkning, även om en oriktig sådan blivit fastställd. Har en enligt 56 § för hög värdering icke medfört annan påföljd än en obehörigt eller kanske enligt bolagsordningen otillåtet stark dotering av reservfonden eller annan fond, och särskilt om värderingen tilläventyrs ej inneburit överskridande av tillgångarnas verkliga värde, kan en rättelse av densamma och dess verkningar efter längre tids förlopp ej anses påkallad, oftast väl icke ens önskvärd.

Så snart man erkänner, att ett beslut även efter försittande av egentlig klandertalan kan vara för aktieägare oförbindande, uppstår det förut antydda spörsmålet, i vad ordning han kan göra sådant gällande. Tänkbart är, att man ej medger honom rätt som kärande angripa beslutet med nullitetstalan, utan endast tillåter honom därpå grunda motstånd mot bolagets krav t. ex. om inbetalning av beslutat tillskott². Vi skola ej företaga någon lösning av detta processuella spörsmål³, vars lösning möjligen närmast torde bero på vilken ställning rättssystemet intager till frågan om tillåtligheten av fast-

¹ Jfr RG 72 sid. 37 (1909) betr. HGB § 261.

² Jfr Herschend sid. 57, Chydenius l. c. sid. 247.

³ Att inom korporationsrätten rättsskyddet för enskilda medlemmar ofta varit ofullständigt, framhålles av Ehrlich, Juristische Logik sid.

ställelsestalan¹. Emellertid vill det synas, som om ett bolagsstämmobeslut i regel vore en så uttrycksfull och hotande manifestation, att, om det är rättsstridigt, starka skäl tala för att det även utan att försök till verkställighet förekommit bör få angripas, helst som vissa beslut kunna vara för en aktieägare högst menliga även utan att någon verkställighet *mot honom* ifrågakommer, t. ex. olaga utdelning för andra aktier än hans egna, reserverande av vinstmedel i strid med bolagsordningen etc.

II. Bolagsordningen.

a. Översikt.

Vid sidan av lagen är den viktigaste beståndsdel av ett aktiebolags författning dess *bolagsordning*.

Söker man efter dennas motsvarighet vid andra bolagsformer, finner man lätt, att i enkla bolag och handelsbolag bolagsavtalet har samma eller motsvarande funktion, som i ett aktiebolag fylles av bolagsordningen (jämte stiftelseurkund m. m.). Denna parallellism finner uttryck även i språkbruket². Åtskilliga enkla, gruve- och handelsbolag hava antagit »bolagsordningar». Flera utländska lagar beteckna aktiebolagens (anonyma bolags etc.) ordningar såsom »bolagsavtal».^{3, 4}

Efterforskar man det historiska ursprunget till de svenska och i stort sett alla de kontinentala aktiebolagens ordningar — något tidigare i Sverige ofta benämnda »bolagsregler»⁵ —, återfinner man hos kompanier och äldre aktiebolag motsva-

206. Se f. ö. Gierke GT sid. 257, Bachmann, Sonderrechte sid. 128 vid n. 1, Lehmann AG II sid. 215 f.

¹ Härom för svensk rätt Kallenberg, De ordinära devolutiva rättsmedlen sid. 131—134 not. Jfr nedan sid. 235.

² Mycket tydligt i äldre tyska HGB art. 208, Schweiz OR. art. 615.

³ Bl. a. nya tyska HGB § 182 etc., jfr Gierke GT sid. 134 noten.

⁴ Ang. »bolagsavtal» inom aktiebolag i modernt svenskt rättsspråk se Holm 1910: 526, samt nedan sid. 65 not 1 och sid. 68 not 2.

⁵ Jfr 1884 års gruvestadga, 67 §. — Benämningen »reglemente» förekom även. Hagströmer sid. 164.

righeten till de av dem givna föreskrifterna, *dels* i av statsmakten givna privilegier med bestämmelser av till stor del offentligrättslig karaktär, vilka åtminstone icke omedelbart fått sitt innehåll genom viljeförklaringar av stiftare eller aktieägare, *dels* ganska ofta i av dessa antagna eller föreslagna bolagsregler som erhållit statsmaktens sanktion, vilken i stor utsträckning gäller som en betingelse för deras verksamhet, *dels* emellertid också i avtal eller regler, som helt enskilt åvägabragts av de intresserade själva ¹.

En härmed överensstämmande ordning är på sina ställen ännu i modern tid bibehållen, t. ex. enligt rysk rätt ². I huvudsak endast formellt gäller detta om de anglosaxiska rättssystemen ³. Enligt engelsk rätt ⁴ normeras ett aktiebolags rättsförhållanden *dels* av ett »memorandum of association», som visserligen i någon mån närmast har avseende på bolagets stiftande och i dessa delar sålunda motsvarar endast vår stiftelseurkund, men som jämväl är platsen för vissa bestämmelser av betydelse under bolagets fortsatta tillvaro, *dels* av vid sidan därav antagna »articles of association». Nära motsvarande är i de amerikanska staternas rätt skillnaden mellan å ena sidan »incorporation paper» med olika benämningar, däribland i mindre noggrant språk ofta »charter», och å andra

¹ Hammarskjöld sid. 78 f. och flerstädes, Lehmann, Gesch. Entw. sid. 87.

² Före de senaste omvälvningarna i civillagen i 1900 års redaktion art. 2139 ff., jfr handelslagen (samma år) §§ 87, 88. Jfr Zeitschr. f. internationales Privat- und Strafrecht VII (1897) sid. 327, 385.

³ Dock pläga både i England och Förenta Staterna aktiebolag för järnvägs- och liknande allmännyttiga företag inkorporeras genom särskilda lagar, vilka beträffande mera regelbundet återkommande ämnen hänvisa till de s. k. Companies Clauses Acts. Jämväl synes i England alltså förekomma, t. ex. för större kolonisationsföretag, inkorporation genom royal charter. För dessa grupper av bolag är alltså den äldre rättens system bibehållet; översikt hos Topham sid. 8.

⁴ The Companies (Consolidation) Act. 1908. Topham sid. 17 ff., 46 ff. — Hagströmers framställning sid. 46—57 är i sina huvuddrag ännu användbar. Bergelmer i bil. till aktiebolagskomm:s betänk., tr. Stockholm 1907, sid. 70 ff. — Jfr nedan sid. 223 f.

sidan »bye-laws»¹, vilka senare emellertid kunna vara underkastade ändring genom beslut av styrelsen, utan bolagsstämans hörande². Alla dessa handlingar äro därutinnan lika, att deras innehåll bestämmes uteslutande genom de enskilda intressenternas vilja³ (naturligen för så vitt den icke är rättsstridig). Emellertid tillerkännas åt memorandum, resp. incorporation paper i stor utsträckning samma rättsverkningar, som tidigare tillkommo och i viss utsträckning fortfarande tillkomma kungliga privilegier (»charter») och speciallagar, som giva upphov åt särskilda aktiebolag⁴. Sålunda består i dessa rättssystem alltså en motsvarighet till distinktionen mellan privilegier och bolagsavtal i de kontinentala rättssystemen under en äldre tid.

Denna distinktion har såtillvida varit mycket betydelsefull, som privilegiet — eller på annat sätt betecknad författning, varigenom högsta statsmakten meddelat bestämmelser angående bildande av ett aktiebolag — tilläventyrs har kunnat skapa objektiv rätt, varför dess innehåll av denna beskaffenhet måst vara undandraget disposition av (ensamt) bolagets delägare eller dess organ, liksom det åtminstone ofta berört ej blott dessas inbördes förhållanden utan jämväl varit av betydelse för utomstående, medan det osanktionerade bolagsavtalet i dessa delar förhållit sig på motsatt sätt⁵; för bolags-

¹ Machen § 31 ff., § 678 ff.

² ib. § 691, Boisot § 11.

³ Om senare ändring se för England 1908 års lag §§ 9, 41, 61 resp. § 13.

⁴ Av grundläggande betydelse är domen i *Ashbury Railway Carriage Co v. Riche* (1875) Law Reports 7 House of Lords sid. 672.

⁵ Detta försåvitt bolaget är av rent privaträttslig karaktär. Bland de offentlighetsliga befogenheter, som tillades de äldre kompanierna, var ibland just makt att utfärda bestämmelser för handeln på ett visst område med verkan även för andra än kompaniets medlemmar. Detta synes ha varit en huvudsak hos de s. k. regulated companies, vilka ofta äro svåra att avgränsa gentemot egentliga aktiebolag (Lehmann, Gesch. Entw. sid. 39). Som ett tydligt exempel kan anföras den charter, som år 1611 av Jakob I utfärdades för »the Governor and Company of Merchants of London Trading into France and the Dominions thereof». Däri bemyndigades bolaget att stifta statutes, laws, ordinances etc. jäm-

regler med statsmaktens sanktion finnes åtminstone en teoretisk möjlighet till likställighet i detta stycke med privilegierna¹, vilken dock reguliärt icke torde vara avsedd.

b. Bolagsordningen är icke objektiv rätt.

Berörda motsättning är för den gällande kontinentala aktiebolagsrätten av betydelse på det sätt, att i de nuvarande bolagsordningarnas angivna dubbla ursprung torde vara att söka upphovet till en kontrovers angående deras rättsliga natur, varom meningarna skarpt brytas mot varandra. Vi skola ej med någon större utförlighet söka motivera ett ställningstagande till detta meningsskifte, som i stor utsträckning är av uteslutande teoretiskt intresse. Vi hava endast att taga ståndpunkt därtill i den mån så erfordras för utredningen av vårt ämne.

Den ena ytterligheten bildar den åsikt, enligt vilken bolagsordningen vore *objektiv rätt*. Väl torde de ofta förekommande uttalandena, att bolagsordningen är lag, ej alltid använda sistnämnda uttryck i bokstavlig mening, utan ibland endast avse en bildlik framställning². Men på vitt skilda håll intager man berörda ståndpunkt på fullt allvar³. Till grund härför torde regelbundet ligga en strävan att möjligast långt genomföra en analogi mellan offentligrättsliga och privaträttsväl med kriminella sanktioner »as well for the good rule and government of the said (Company) as of all and singular other subjects of Us our heirs and successors intermeddling or by any means exercising merchandise in any part or parts of the Dominion of France», Charters sid. 72. Jfr Gierke GT sid. 720 n. 2.

¹ 1854 års kreditlagstiftningsbetänkande sid. 70, 1890 års motiv vid 71 § sid. 131, jfr emellertid Renaud sid. 334.

² Se föreg. not. Boisot § 3, Woodrow Wilson, The State nr 1428: »Modern law has brought forth those great private corporations, whose bye-laws are produced by what may very fitly be called private legislative action». Dowdall, Anatomy of a Body Politic i Law Quarterly Review XXXVII sid. 179.

³ Gierke GT sid. 151, 163, 720 etc. E. Eckstein Jherings Jahrb. 55 (1909) sid. 243. Waldecker, Die eingetragene Genossenschaft sid. 71, 81, 91, 239. Oertmann nr 4 vid BGB § 25 med ytterligare hänv. Machen § 683.

liga korporationer¹. Härför talar f. ö. redan den i vissa lagar och i ännu större utsträckning i litteraturen för bolagsordningen använda beteckningen statut (statuter). Om emellertid denna sammanfattning rättshistoriskt sett måste erkännas vara fullt riktig, följer därav ingalunda att den jämväl måste äga tillämpning på moderna förhållanden. Avgörande i motsatt riktning synes oss vara, att, medan de offentligrättsliga korporationernas författningsliv utspelas under ständig medverkan från statens sida, aktiebolagens ordningar reguliärt — vad innehållet angår — tillkomma utan dylik medverkan.

Vad man vill uppnå med att tillerkänna bolagsordningen karaktär av objektiv rätt, torde i huvudsak vara att giva ett kraftigt uttryck däråt, att även aktiebolaget i sitt inre liv har »Machtrechte eines Gemeinwesens», äger vad man med ett till sin närmare bestämning ganska svävande begrepp kallar för *autonomi*. Innebörden härav är väsentligen icke någon annan, än att i viss utsträckning inom aktiebolaget tillämpas majoritetsprincipen². För förklaring härav är dock den angivna utgångspunkten ej erforderlig. Absolut oantaglig vore den, om däri skulle inläggas, att bolagsordningen, med det innehåll den genom stämmobeslut erhöles, såsom rätt vore bindande för alla, vilkas förhållanden den gjorde till föremål för behandling. Denna orimliga konsekvens synes dock ingensstädes påyrkad. Tvärtom råder enighet därom, att bolagsordningen ej kan kräva gällande kraft över andra än bolagets delägare (och organ)³. Men i denna ställning kommer man ej utan en egen därpå riktad viljeförklaring, och man behöver ej heller förbliva aktieägare längre än man själv vill⁴. Då sålunda ordningens bindande kraft beror på en frivillig underkastelse under densamma⁵, synes den sakna den prägel

¹ Gierke, *Machen* II. cc.

² Se dock *Lehmann AG* II sid. 14, jfr *Oertmann* I. c.

³ *Ovan* sid. 56 n. 5, *Machen* § 686, annan mening möjligen *Oertmann* I. c.

⁴ *Leist*, *Untersuchungen* sid. 159.

⁵ Se emellertid *Gierke GT* sid. 164 n. 1, *Oertmann* I. c. Den sistnämndes betonande av att den för inträde i en förening erforderliga

av *tvångsmakt*¹, som torde vara utmärkande för det i de moderna rättssystemen tillämpade begreppet objektiv rätt.^{2,3}

Även bortsett från frågan om giltigheten utåt, är den praktiska innebörden av den anförda uppfattningen ej vittgående⁴. Från vår ståndpunkt är det tydligt, att tolkning och tillämpning av bolagsordningen ej utgör rättstillämpning. Ehuru ett större aktiebolags ordning kan vara av väl så stor betydelse som mångt helt institut inom den objektiva rätten, kan därför tillstånd till *fullföljd* av talan hos Kungl. Maj:t ej med stöd av RB 30: 13 p. 1 erhållas på grund av ett måls betydelse för tolkningen av en bolagsordning⁵. Någon i denna del avvikande mening ha vi emellertid ingenstädes påträffat⁶.

viljeakten ej riktar sig på »die Satzung in allen ihren Einzelheiten» synes oss i detta sammanhang irrelevant, jfr likväl Cluzant nr:is 31 f., 37.

¹ Av annan mening Leist, Untersuchungen sid. 180, 184, 190 ff. med en mera faktisk än rättslig innebörd av begreppet »makt», se sid. 199 vid n. 2.

² Thyrén, Straffrättens allmänna grunder, §§ 5, 11. Reuter-skiöld, Grunddragen av den allmänna rätts- och samhällsläran sid. 61.

³ Överensstämmande bl. a. Haff sid. 202.

⁴ Beträffande föreningar antages av vissa tyska författare, att i stadgar bestämda viten på grund av stadgarnas karaktär av objektiv rätt ej vore att anse som konventionella utan utgjorde verkliga straff; BGB § 343 (jfr 1915 års avtalslag 36 §) vore därför åtminstone icke direkt tillämplig på dylika viten, och endast särskilt försiktig analogi tillåtlig, Oertmann nr 4 vid § 25. Detta resultat lär för svensk uppfattning framstå såsom oriktigt. Se även Machen⁶ § 717, Boisot §§ 79 ff., 147 ff.

⁵ Däremot kan aktiebolaget erhålla dispens enl. p. 2 ib., om det har att vänta liknande anspråk från andra aktieägare än motparten i det förevarande målet; denne själv kan icke grunda en dispensansökan på hänsyn till övriga aktieägars intresse av målets utgång.

⁶ Frågan är av större praktisk betydelse inom rättssystem, som använda rättsmedel av den egentliga revisionstypen. — Renaud sid. 334, Gierke sid. 164 n. 2, Lehmann i Jurist. Wochenschrift 1916 sid. 1164, Haff sid. 203. Försiktigt RG. 9 sid. 261: även ett sanktionerat statut vore åtminstone ej statlig rätt. *Recueil Sirey* 1921. 1. 295. — Å andra sidan torde frågor om tolkning av bye-laws i amerikansk process ej tillhöra juryns prövning, Boisot § 88, Machen § 731.

Däremot göres ibland gällande, att man vid *tolkning*¹ av korporationers »statuter» och däribland bolagsordningar skulle hava att tillämpa reglerna för tolkning av rätt och icke reglerna för tolkning av rättshandlingar². Innebörden härav skulle, med en nyare uppfattning av lagtolkningens metoder, bliva den, att man hade att söka den objektivt lämpliga lösningen, men icke att söka utröna och genomföra de åsikter, som hysts av de vid statutets tillkomst verksamma enskilda personerna. Även om utgångspunkten ej kan godkännas, ligger en riktig iakttagelse till grund härför. Visserligen har statutet tillkommit för att reglera ett rättsförhållande mellan enskilda personer, lika väl som ett avtal har denna uppgift, och därför bör deras vilja, inom lagens rāmärken, vara av grundläggande betydelse för uppfattningen av dess innehåll. Men den reella innebörden härav blir mycket mindre beträffande en bolagsordning än när det gäller ett avtal mellan två eller något flera kontrahenter. Ty bolagsordningen tillkommer genom en samverkan av ett relativt större antal personer. Därför är det, även om man kan med säkerhet fastställa, huru en eller några av dessa fattat och kanske uttalat densammas mening, ej alls säkert att denna uppfattning hysts även av övriga kanske betydligt flera medverkande³, helst som redan från början en motsättning kan ha förekommit mellan majoritet och minoritet. Härtill kommer den starka växling, som kan äga rum och ofta äger rum bland ett aktiebolags delägare. Efter någon tid kunna dessa vara helt andra än vid bolagsordningens tillkomst, och kanske ej alls hava någon känedom om vad därvid förelupit i den mån det ej erhållit klart uttryck i bolagsordningen. För att avgöra tvivel om eller fylla luckor i dennas innehåll, kan det då ej vara riktigt att taga hänsyn till »stiftarnas mening», utan man måste omedelbart gå till att söka åstadkomma en förnuftig avvägning av intres-

¹ Machen l. c. Om ifrågavarande tolkning såsom föremål för en förment korporativ »jurisdiktion» se Gierke i Jherings Jahrb. 35 sid. 198, A. Leist sid. 172.

² J. W. Hedemann i Arch. f. bürg. R. 38 sid. 132.

³ Staudinger I sid. 18 vid n. 2.

sena. Detta är ju emellertid även vid tolkningen av ett avtal ultima ratio, och skillnaden blir endast, att densamma vid tolkningen av en bolagsordning får tillgripas tidigare och kommer att spela en större roll. Men detta gör ej bolagsordningen till objektiv rätt.

c. Bolagsordningen väsentligen att likställa med avtal.
Skiljaktigheter.

Även bland det övervägande antal författare, som ej uppfatta bolagsordningen som objektiv rätt, råder ingen överensstämmelse om dess rättsliga natur. Ur många synpunkter ligger det nära till hands att utgå från ett *avtal* mellan aktieägarna resp. mellan dessa och bolagets stiftare eller bolaget självt. Men gentemot vanliga avtal bestå några iögonenfallande skiljaktigheter:

I. Bolagsordningen grundlägger och normerar icke eller åtminstone icke huvudsakligen ett rättsförhållande mellan de supponerade kontrahenterna inbördes¹, utan mellan dem och den juridiska personen, eller t. o. m. mellan denna och dess organ.

II. Bolagsordningen är i huvudsak underkastad ändring genom en majoritets vilja; en majoritet kan jämväl, såsom enligt svensk rätt, i viss utsträckning vara avgörande redan vid bolagsordningens tillkomst.

III. Slutligen synes man låta sin uppfattning av bolagsordningen, enär denna ju spelar en central roll för förhållandet mellan aktiebolag och aktieägare, röna inverkan därav att några för detta rättsförhållande väsentliga viljeförklaringar förete vissa onekligen ganska anmärkningsvärda avvikelser från de eljes om förmögenhetsrättsliga viljeförklaringar gällande grundsatserna. Särskilt beträffande de förklaringar, som äro riktade på inträde i bolaget vid dess bildande eller vid ökning av aktiekapitalet, och som alltså ligga till grund för kapitalets uppbringande till bestämd och offentliggjord storlek, bestå enligt rättsuppfattningen i vissa länder, och där-

¹ Detta betonas överdrivet av Bachmann, Sonderrechte sid. 54; vidare nedan sid. 160 n. 2.

ibland vårt eget, inskränkningar i fråga om möjligheterna att påstå förklaringarnas ogiltighet på grund av misstag, svek, tvång och liknande. Och i viss mån torde motsvarande regler böra tillämpas rörande bolagsstämmobeslut i allmänhet, och alltså jämväl beslut angående bolagsordningens innehåll.

Med åberopande av ett eller flera av dessa moment — och under otvivelaktigt inflytande av förut berörda teorier, som varit avsedda att omfatta jämväl eller framför allt offentlig-rättsliga korporationers författningar, väl i synnerhet den medeltida korporationsteoriens lära om statuter såsom i likhet med sedvanerätten en produkt av autonomi¹ — uppställer man för bolagsordningen och liknande företeelser rättsliga kategorier, som inom de på avtalet uppbyggda delarna av rättssystemet sakna motsvarighet. Häremot är naturligen intet av avgörande betydelse, att erinra, blott man ej generaliserar och överdriver avvikelserna från avtalet och med desamma vill motivera rättsverkningar, som ej stå i något ovillkorligt inre samband med de förra.

Ad I. Att beteckna aktiebolagets bolagsordning som dess livsnorm, »Lebensordnung»² såsom (juridisk) person, möter sålunda i och för sig intet hinder. Men det är ogrundat att med utgångspunkt häri säga, att »personen»-aktiebolaget måste själv få bestämma över sin livsnorm, och alltså med majoritet besluta att ändra den³, med verkan både emot aktieägare och emot utomstående personer, samt utan möjlighet att avstå från denna förmåga. Detta vore lika oriktigt som att, utan särskilt positivrättsligt stöd, säga, att bolagsordningen, såsom lag för den juridiska personen, skulle vara oföränderlig utan statsmaktens medverkan⁴.

¹ Härom Gierke GR III sid. 215 ff., 306 ff., 385 f., 456 ff.

² Jfr Gierke, Wesen etc. sid. 25 och särsk. 30. Termen »Vereinsnorm» hos Renaud sid. 330, som även använder »Grundgesetz»; »Lebensnorm» hos Bachmann OR nr 3 vid art. 615.

³ Laband i (Hirths) Annalen des deutschen Reichs 1874 sp. 1499 f. Bachmann, Sonderrechte sid. 57 f. Nedan sid. 88 f., 95 f.

⁴ Så memorandum of association enligt den engelska lagstiftningens ursprungliga ståndpunkt, nedan sid. 256.

Vi kunna icke finna, att i aktiebolagets egenskap av juridisk person ligger något som helst skäl vare sig för eller emot bolagsordningens föränderlighet. Detta framgår bäst därav, att denna beträffande aktiebolaget är mycket olika ordnad inom rättssystem, som i fråga om dess juridiska personlighet intaga överensstämmande ståndpunkt, och att motsvarande spörsmål inom samma rättssystem ofta besvaras olika för olika slag av privaträttsliga juridiska personer¹.

Under den anförda eller därmed befryndade uppfattningar ligger däremot den riktiga iakttagelsen, att bolagets författning, och alltså bolagsordningen som en del av denna, genom sina bestämmelser om bolagets ändamål och om dess organisation, kan bli även för tredjeman av vikt såsom bestämmande för de för den juridiska personen utåt verksamma organens sammansättning och kompetens². I denna riktning blir av stor betydelse det allmänt³ gällande registreringstvånget, som för tredjeman möjliggör att erhålla kännedom om dessa normer, men som också möjliggör att låta desamma gälla emot honom, även om han ej kan visas hava ägt kännedom därom⁴ — verkningar, som likväl icke äro okända beträffande registrerade eller på annat föreskrivet sätt publicerade *avtal*.

Ad II. Även utan att tillägga aktiebolaget legislativ förmåga, tillskriver man det ofta en (privaträttslig)⁵ »autonomi», och betecknar i överensstämmelse därmed bolagsordningen

¹ *Schweiz*. OR art. 626 f. (aktiebolag) gentemot art. 682 (ekonomiska föreningar, »Genossenschaften»).

² *Renaud* sid. 333, 1910 års aktiebolagslag 66 §, jfr 58 §.

³ Dock i allmänhet icke inom Förenta Staterna betr. bye-laws, *Machen* § 681.

⁴ Aktiebolagslagen 130 § 1 mom., HGB 15 § 2 st., *franska* 1867 års lag art. 55 ff. *Topham* sid. 51. Däremot kan i Förenta Staterna betr. bye-laws s. k. constructive notice icke tillräknas en tredje man, *Machen* § 732; annorlunda betr. incorporation paper, i vilket för utomstående viktiga bestämmelser i princip skola intagas.

⁵ *Bachmann*, *Sonderrechte* sid. 57 vid not 2, jfr *Gierke* GT sid. 164 och *Jhering*s *Jahrb.* sid. 197 f. med där åberopade domar av Reichsgericht.

såsom »autonome Satzung»¹. Häri skall uttryckas att den juridiska personen har makt över sina medlemmar. Och så är obestridligen fallet — inom vissa gränser. Men ett sådant förhållande är icke något som är möjligt att åstadkomma genom otvivelaktiga avtal². Och när dessa teorier medgiva, att aktiebolagets s. k. makt över sina medlemmar alltid har sin grund i att dessa underkastat sig samma makt, vare sig genom teckning av aktier eller genom annat förvärv av sådana, så ligger häri en klar överensstämmelse med uppkomsten av genom avtal grundade rättsförhållanden.

Det skall här icke bestridas, att ur föreliggande synpunkt det kan föreligga ett terminologiskt skäl att utesluta avtalsbegreppets tillämplighet på bolagsordningen³. Men i sak är ett alltför starkt betonande av bolagsordningens egenskap att vara en produkt av »autonomi» ej utan vissa faror. Skall det ligga någon realitet i talet om »makt», måste denna tydligen tillkomma ett annat subjekt än samtliga aktieägare vid överensstämmelse dem emellan. Man ser därför makthavaren i bolagets organ, främst den *med majoritet* beslutande stämman⁴, och kan därför lätt förledas till den slutsats, att majoriteten principiellt äger förfoga över *hela* bolagsordningens innehåll i alla dess delar⁵. Denna sats är emellertid åtminstone inom de flesta rättssystemen oriktig⁶, och den lär i varje fall ej kunna stödjas på, att bolagsordningen är en »autonome Satzung». Ty innebörden härav är närmast den negativa att bolagsordningen icke är ett avtal, eftersom i fråga om den-

¹ Lehmann AG II sid. 13 ff. Mot terminologien Kohler, Lehrb. I sid. 105, jfr v. Tuhr I sid. 503 f.

² Ofta kartellavtal, »bolagsavtalet» i handelsbolag, HGB 119 §, Torp, Selskabsret sid. 29 not, jfr Holm 1905: 247.

³ Renaud sid. 305.

⁴ Annorlunda Lehmann l. c.

⁵ I denna riktning utom Laband i Hirths Annalen åtskilliga förf. ref. av Lehmann, »Einzelrecht und Mehrheitswille in der Aktiengesellschaft» i Arch. f. bürg. R. 9 (1894) sid. 297—396, se sid. 305 ff.

⁶ En tendens till utvidgning av majoritetens befogenheter är märkbar i tysk praxis och doktrin, senast Fischer sid. 336 ff., liksom jämväl i engelsk och fransk praxis samt fransk lagstiftning (1902, 1903, 1913).

samma majoritetsprincipen kommer till användning. Men i vilken utsträckning detta sker, därom kan man från en enbart begreppslig utgångspunkt icke komma till något resultat. Den antydda oriktigheten kan visserligen med utgångspunktens bibehållande undvikas genom att säga, att alla de punkter, i vilka majoriteten icke råder, icke begreppsligen höra till bolagsordningen, även om de i yttre måtto ingå i denna¹. Förutom att vissa konsekvenser, som dragas härav, ofta torde vara tvivel underkastade, är det tydligt att denna uppfattning på ett konstlat sätt åtskiljer, vad som enligt gällande rättsuppfattning helt visst hör samman och som i många stycken är underkastat gemensamma regler och därför bör sammanhållas.

Lika oriktigt vore å andra sidan att av majoritetsprincipens normala tillämpning draga den slutsats, att bolaget, d. v. s. aktieägarne tillsammantagna ej skulle kunna i fråga om bolagsordningens innehåll åstadkomma mera än vad som ligger inom en (på visst sätt kvalificerad) majoritets befogenhet. Att så ej är fallet, framgår i visst avseende av det redan angående lagreglernas dispositiva karaktär anförda.

Ad III. I det under detta moment anmärkta föreligger onekligen något, som skiljer vissa även för bolagsordningen betydelsefulla viljeförklaringar i aktiebolagsrätten från avtalet i dess innebörd av två (eller flera) överensstämmande, mot varandra utväxlade och av varandra betingade viljeförklaringar. I fråga om bolagsstämmobeslut i allmänhet kunna samma skäl som föranleda, att majoritetsbeslut överhuvud anses verk samma, åstadkomma att de särskilda rösterna i det *enhetliga* resultatets intresse behandlas efter vissa yttre kriterier utan att man kan i samma utsträckning som beträffande

¹ Bachmann, Sonderrechte sid. 49, 180, jfr Cluzant sid. 63 ff. — Se jämväl 1890 års motiv sid. 118 ävensom R. 1909: 160, »avtal» i patent- och registreringsverkets und. utlåtande; Holm 1916: 638 »kontrakt» i partsanförande. — Naturligtvis kunna i undantagsfall i bolagsordningar vara intagna bestämmelser, som ej äro giltiga annat än såsom individuella viljeförklaringar av de ursprungliga aktieägarne och som få antagas vara avsedda att så uppfattas. Om den tyska teoriens »Sondervertrag» Fischer sid. 377 ff., jfr Bachmann OR sid. 136 samt ovan sid. 43 not 4.

rättshandlingar i allmänhet tillåta ett beaktande av misstag, bevekelsegrunder o. d.¹. Och i teoretiskt avseende är det möjligt att de särskilda rösterna icke äro att betrakta såsom betingande varandra, på samma sätt som anbudet betingar accepten, och kanske att de böra uppfattas såsom inbördes oberoende åtminstone i den mening, att varje röstandes förklaring icke är riktad till var och en av övriga vid bolagsstämman röstande utan rösterna bliva med varandra parallella². Med tanke härpå betecknas beslutet såsom »Gesamtakt»³, »kollektiver Willensakt»⁴, »zusammengesetztes einseitiges Rechtsgeschäft»⁵, »mehrseitiges Rechtsgeschäft»⁶.

I särskilt hög grad kan man böra antaga irrelevans av svek m. fl. fel för sådana viljeförklaringar, som äro av omedelbar betydelse för aktiebolagets »kapitalistiska grundval», nämligen aktieteckning⁷ men även såsom förutsättning härför beslut om bolagets bildande samt om kapitalökning⁸ och, för att möjliggöra dylik, om vissa ändringar av bolagsord-

¹ Lehmann-Ring nr 7 vid § 250, v. Tuhr I sid. 514 ff., Staudinger nr XI vid § 32, Staub-Hachenburg nr 9 vid § 45, Kohler, Lehrb. I sid. 337, jfr Heck, Gesellschaftsbeschlüsse und Willensmängel bei der Gesellschaft des bürgerlichen Gesetzbuchs i Festschrift f. O. Gierke sid. 329.

² Härom v. Tuhr II:1 sid. 235 överst.

³ Kisch, cit. av Staudinger nr XIV vid § 32, Eltzbacher, Die Handlungsfähigkeit I, Berlin 1903, sid. 171. Häremot redan Kuntze, »Der Gesamtakt, ein neuer Rechtsbegriff» i Festgabe f. O. Müller, Leipzig 1892, sid. 42, 72.

⁴ Oertman, Vorbemerkung 1 a) före § 145.

⁵ Staudinger nr XIV vid § 32.

⁶ v. Tuhr I sid. 514, II:1 sid. 232 ff., jfr Kuntze l. c. sid. 32 om »pluralistische Verträge».

⁷ RG 54 sid. 128 (1903) och 68 sid. 348 (1908), jfr 57 sid. 292 (1904), Lehmann-Ring nr 16 vid § 182 med litteraturhänvisningar. För Schweiz Bachmann OR nr 7 vid § 615 och, betr. oregistrerade aktiebolag, sid. 126 närmast före nr 3. — Engelsk och amerikansk rätt låter däremot principiellt en aktieteckning gå tillbaka på grund av »fraud» mot tecknare etc., Buckley sid. 87 ff., jfr Companies Act, 1908, sect. 32. (1), Machen §§ 204 ff.

⁸ Staub-Hachenburg sid. 489 närmast före anm. 10. Se även RG 79 sid. 114 f. (1912).

ning — allt i tredjemans, borgenärers intresse, och föranlett därav att bolaget ej bör utan stöd av fysiska personers ansvarighet för dess gäld få uppträda som juridisk person och ikläda sig egna förbindelser, om icke vissa garantier finnas för bibehållandet av en bolagsförmögenhet såsom bas för deras behöriga fullgörande. För att kunna erkänna dessa rättsverkningar har man, i Tyskland, när man icke antagit en ändring av lagens innehåll genom sedvanerätt¹, ofta ansett sig nödsakad att flytta de hithörande viljeförklaringarna utanför kategorierna avtal o. dyl.² Anledningen härtill är åtminstone delvis att söka däri, att dessa i det hävdvunna och av Bürgerliches Gesetzbuch övertagna systemet regleras med anspråk på fullständighet men utan allt beaktande av ovan anmärkta för de juridiska personerna säregna intressen. För svensk rätt, som jämväl i viss utsträckning får anses i tillämpningen ha kommit till överensstämmande resultat³, möter icke motsvarande systematiska svårighet, då vi ej ha någon uttömmande reglering av rättshandlingars ogiltighet⁴. För svårighetens undanrödjande skulle f. ö. erbjuda sig den utväg att beteckna hela rättsområdet såsom »personrättsligt»⁵, då det ju är fråga om ett väsentligt moment i själva den juridiska personlighetens uppbyggande; härmed kunde avvisas alla påstå-

¹ Så bl. a. Staub-Hachenburg sid. 51 nederst. Rättsregeln betraktas ibland som ett specialfall av en allmännare sedvanerättslig grundsats om bindande verkan bl. a. av anmälningar till handelsregistret, V. Ehrenberg, Handbuch des Handelsrechts I sid. 645 ff., jfr dock Wieland, sid. 235 ff., särsk. sid. 238 not 84.

² Även här uppställas sålunda begreppet »Gesamtakt», Kuntze sid. 73 f. m. fl. ovan anförda, Lehmann AG I sid. 324, 349, Fischer sid. 98, jfr Wieland sid. 405 n. 19 slutet.

³ Holm 1918 sid. 398 (HD), jfr grunderna för aktiebolagslagen 13 § och 43 § 3 mom., lagrådet vid 11 §; finl. lag 15 §, jfr Chydenius sid. 188. — Överensstämmande med tysk uppfattning Platou II sid. 72 ff., däremot Torp, Selskabsret sid. 217 vid not 27, jfr UFR A 1918 sid. 485, 1921 sid. 450, 1005.

⁴ Almén. Lagen om avtal sid. 145 ff.

⁵ Gierke GT sid. 165, 315, jfr sid. 354 (även »socialrätt»), Fischer sid. 98, O. Mayer, i Festgabe f. Laband, sid. 79 f., varest även ifrågasättes terminologien »familienrechtliche Verhältnisse», sid. 30, 92.

enden om *direkt* tillämpning på dessa förhållanden av lagen om avtal etc. på förmögenhetsrättens område.

Dessa teorier syfta i varje fall endast på enstaka spörsmål rörande bolagsordningen.

Vi eftersträva i ingen mån ett allsidigt bestämmande av dennas begrepp. Det synes oss emellertid, att man vid bedömandet av densammas betydelse för olika rättsförhållanden — och nu särskilt dem, som bestå mellan aktiebolaget och personer utanför detsamma — framför allt bör hålla fast vid, att ordningen *ytterst* har samma uppgift som ett avtal: att utgöra normen för ett rättsförhållande mellan ett antal individer inbördes¹. De särskilda synpunkter, som böttna i aktiebolagets karaktär av sammanslutning och i dess juridiska personlighet, ha allt anspråk på tillbörligt beaktande, men få ej skymma blicken för att häri föreligger en nära analogi till avtalet^{2, 3}.

¹ v. Tuhr I sid. 461, II: 1 sid. 236.

² Holm 1883 sid. 27 (just.-r. Olivecrona), 1889 sid. 176 (just.-r. Herslow). Annan bemärkelse Holm 1914 sid. 576 (HD), jfr ovan sid. 65 n. 1.

³ KK den 9 jan. 1846 ang. enskilda banker, § 6, talar om »bolagsreglorne, genom vilka delägare skola sig inbördes förbinda»; se även en reservation av J. J. Nordström vid 1862—63 års riksdags sammansatta banko- och lagutskotts betänkande nr 1 sid. 29: »Begreppsenligt äro bolagsreglorna ej annat, än det egentliga bolagskontraktet . . .»

Jfr nedan sid. 160 n. 2.

KAP. II.

Betydelsen för yttre rättsförhållanden av aktiebolagets författning överhuvud.

På grund av aktiebolagets beskaffenhet av en sammanlutning mellan särskilda rättssubjekt är det tydligt, att dess s. k. inre rättsförhållanden, nämligen till delägare och i viss mån till dem, som äro verksamma såsom bolagets organ, måste vara ett huvudsakligt föremål för reglering genom de normer, som vi sammanfört under benämningen aktiebolagets författning.

Detta kan dock ej vara dennas enda uppgift.

Ty aktiebolagets egenskap av juridisk person innebär i och för sig, såsom vi förut hava framhållit, att dess rättsliga existens har även en utåtvänd sida. Och jämväl denna måste alltså, i den mån den är av säregen beskaffenhet, finna sin reglering i de för ett aktiebolag gällande normerna. Själva den rättsregel, som gör bolaget till ett självständigt rättssubjekt, riktar sig främst utåt. Och då ett rättssubjekt, som icke är en fysisk person, endast genom sådana kan vara verksamt i rättslivet, föranledas av denna rättsregel andra föreskrifter, som avse bolagets företrädande utåt, och som sålunda vända sig till tredjeman¹.

Det är välkänt, och tidigare av oss framhållet, att stora delar av aktiebolagslagstiftningen närmast åsyfta att tillvarata tredjernans, »allmänhetens» intressen. Härmed avses i första hand icke en omedelbar reglering av särskilda obligationsrättsliga eller dylika rättsförhållanden mellan aktiebolaget

¹ Renaud sid. 333.

och utomstående personer¹. Utan dels avses ett skydd för dem, som vilja bliva aktieägare, både med hänsyn till deras aktieförvärv och till deras ställning som aktieägare efter förvärvet. Dels avses med andra regler visserligen ett skydd för utomstående, särskilt bolagets borgenärer, men icke så, att deras förhållande till bolaget omedelbart regleras, utan på det indirekta sätt, att vissa inre rättsförhållanden i deras intresse undandragas bolagsorganens och delägarnas fria disposition, exempelvis genom reglerna om aktiekapitalets nedsättning och om villkoren för utdelning av vinst, om balansräkningens uppgörande, om skyldighet att i vissa fall träda i likvidation o. s. v.². Det anförda gäller numera närmast aktiebolagslagen. Tidigare, innan den allmänna lagstiftningen om aktiebolag i större utsträckning upptagit bestämmelser till skydd för allmänheten, infördes sådana i stor omfattning i de särskilda bolagens sanktionerade ordningar. Numera blir bolagsordningen huvudsakligen endast på det sätt av betydelse i förevarande hänseende, att först genom densamma lagföreskrifternas innebörd för de konkreta aktiebolagen blir fullt bestämd, t. ex. rörande aktiekapitalets storlek o. dyl.

En närmare undersökning av de nu berörda delarna av aktiebolagens författning skall ej här verkställas, då föreliggande framställning endast avser aktiebolagets författning i den mån den är av *omedelbar* betydelse för tredjemans rättsliga ställning gentemot bolaget.

I detta kapitel komma vi att ur den angivna synpunkten skärskåda *aktiebolagets författning överhuvud*, d. v. s. de för alla aktiebolag eller undantagsvis de för särskilda grupper av dem gällande gemensamma rättsregler. I den återstående hu-

¹ Ett undantag utgör i de anglosaxiska rättssystemen aktiebolagens förhållande till vissa borgenärer, i synnerhet innehavare av (partial)obligationer, vilket i viss mån uppfattas som korporationsrättsligt och behandlas i aktiebolagslagarna, t. ex. *engelska Companies Act*, 1908, sect. 93—107, jfr Machen kap. 28—31, särsk. §§ 1677, 1689; observera vidare dessa rättssystemens behandling av vad vi beteckna såsom bolags konkurs. Se jämväl *franska* 1867 års lag art. 70. (lydelse av 1893).

² Se ovan sid. 39.

vudavdelningen blir fråga om sådana i ett konkret aktiebolags författning, närmare bestämt i dess bolagsordning, förekommande bestämmelser, som specifikt behandla något detta bolags förhållande till en tertius.

I det närmast följande bli givetvis av betydelse ej blott särskilda lagbud utan jämväl sådana allmänna grunder för vår aktiebolagsrätt, genom vilka man kan sägas giva uttryck åt aktiebolagets väsen enligt svensk rättsuppfattning.

Framställningen i detta kapitel bör lämpligen först behandla den betydelse, som kan anses böra tillkomma aktiebolagets författning för avgörande av *vilka slags rättsförhållanden*, som kunna grundläggas och bestå emellan bolaget och tredjeman. I fortsättningen av kapitlet skola framställas några särskilda rättsregler om *innebörden* av vissa rättigheter, som en utomstående kan hava emot ett aktiebolag.

A. I vilka rättsförhållanden kan ett aktiebolag vara subjekt?

Frågan gäller det sedan gammalt uppmärksammade spörsmålet om utsträckningen av aktiebolagets rättssubjektivitet¹. Motsvarande spörsmål uppställer sig till besvarande beträffande alla juridiska personer, och svaret blir i viss utsträckning detsamma för dem alla. Ty deras rättssubjektivitet är i och för sig ett uttryck för en tendens att likställa dem med de fysiska personerna och därmed även inbördes.

Man kan därför säga, att ett aktiebolag kan, liksom andra rättssubjekt, inträda i varje rättsförhållande, beträffande vilket ej särskilda skäl föranleda ett annat resultat. Men det är utan vidare tydligt, att åtskilliga rättsförhållanden på grund av sin egen natur ej äro tillgängliga för andra än fysiska personer.

För vår frågas besvarande kan man följaktligen, måhända ej utan någon godtycklighet, särskilja två grupper av fall. I

¹ Spörsmålet angår möjligen i någon mån jämväl handlingskapaciteten, se nedan sid. 78 not 6.

den ena blir det avgörande, jämte den juridiska personligheten i och för sig, naturen av själva det rättsförhållande, i vilket ett aktiebolags inträde såsom subjekt är ifrågasatt. I den andra gruppen gäller det, huruvida från aktiebolagets egen sida — i dess författning — bestå särskilda skäl emot tillåtligheten av dess inträde i ett visst rättsförhållande. Tydligen är i huvudsak endast den senare gruppen av ett speciellt aktiebolagsrättsligt intresse; och endast densamma skall härafter med någon utförlighet behandlas.

Inledningsvis böra vi ytterligare erinra därom, att lagstiftningens regler angående omfattningen av olika subjekts rättskapacitet genomgående äro av *absolut bindande* natur. Bl. a. just därför att frågan om rättssubjektivitetens omfång icke angår varje subjekt ensamt för sig utan är av största betydelse för dess förhållande till andra subjekt, kan något utrymme för dess reglering genom det förra subjektets egna åtgärder icke medgivas. Att en fysisk person sålunda icke kan förfoga över sin rättssubjektivitet eller sin handlingsförmåga¹ är allmänt erkänt, och inga skäl torde föreligga att ej åtminstone i princip låta detsamma gälla om juridiska personer. För aktiebolagens del innebär detta bl. a., att omfattningen av dess rättsförmåga icke kan inskränkas eller eljes närmare bestämmas genom föreskrifter i bolagsordningen². Denna grundsats, från vilken främmande rättssystem³ förete anmärkningsvärda avvikelser, kommer att i vissa stycken närmare belysas i kap. III.

För det följande är av intresse att på detta ställe något uppmärksamma en särskild sida av

I. Betydelsen av att aktiebolaget är *juridisk* person.

Ett detaljerat genomgående av de olika typer av rättsförhållanden, angående äktenskap, föräldrarätt, intestatarv, vissa

¹ Dernburg, Pandekten I § 49, jfr Bentzon, Personretten sid. 121 f. och se vidare nedan i detta kap. under B. I sid. 125 ff.

² Detta gäller sålunda jämväl bolagsordningens bestämmelser om föremålet för ett bolags verksamhet. Jfr nedan sid. 231 f.

³ Framför allt de anglosaxiska, nedan sid. 223 ff.

arbetsförhållanden o. s. v., från vilka aktiebolaget såsom juridisk person är enligt sakens natur utestängt, skall som nämnt icke här företagas¹.

Däremot bör framhållas, att, även beträffande rättsförhållanden, som, när de uppträda typiskt, utan tvivel äro öppna för både fysiska och juridiska personer, enstaka rättsregler gälla, vilka åtminstone närmast taga sikte på fysiska personer såsom rättssubjekt. Dylika reglers tillämpning kan därför lämna något avvikande resultat, när såsom rättssubjekt ifrågakomma juridiska personer, t. ex. aktiebolag. På grund härav kunna bl. a. enstaka varianter av förmögenhetsrättsliga förhållanden vara möjliga endast för fysiska eller endast för juridiska personer.

Sålunda lär ej för ett aktiebolag kunna upplåtas en *nyttjanderätt »på livstid»* med förmåga att bliva bestående utöver den eljes gällande maximitiden².

Vidare hör i synnerhet hit den i alla rättssystem i viss utsträckning gällande, ofta i lag uttalade men principiellt mycket viktiga satsen om ogiltigheten av avtal eller andra rättshandlingar, som stå *i strid med »goda seder»*³. Särskilt för rättstillämpningen i ett land, vars privaträtt är mera fullständigt kodifierad, såsom f. n. den tyska, erbjuder denna sats ett mycket välbehövt hjälpmedel att undvika av lagens bokstav eljes föranledda resultat, som skulle vara för rättskänslan stötande⁴. Men även hos oss saknar regeln ingalunda tillämpning.

Att ett avtal eller annan rättshandling bör anses stå i strid med goda seder behöver icke bero på den omedelbara beskaffenheten av de prestationer, som avses med ett avtal, eller av förhållandet mellan prestationer, som utgöra valuta för

¹ Lagen om fri rättegång är ej tillämplig, NJA II 1919 sid. 623.

² Lagen om nyttjanderätt till fast egendom 1 kap. 1 § 1 p. Likaså Staudinger vid 567 § 2 p., jfr ytterligare BGB §§ 2109 sista st., 2163 sista st., och i motsatt riktning 1061 § 2 p.

³ Översikt hos Jul. Lassen sid. 149 not, Almén, Lagen om avtal sid. 149 f. Ovan sid. 30.

⁴ Jfr Almén, l. c. sid. 193.

varandra¹, utan kan betingas först av en utfäst prestationsförhållande till den förpliktades personliga ställning. För att i viss utsträckning förvägra giltighet åt s. k. konkurrensklausuler, och även åt fristående åtaganden att icke konkurrera, har sålunda åtminstone i Tyskland — i den mån man ej på senare tid haft att hålla sig till speciallagstiftning² — den bestämmande synpunkten varit den, att utfästelsen ansetts vara oförenlig med goda seder *därutinnan*, att genom densamma gjorts alltför starka inskränkningar i den förpliktades möjligheter att skaffa sig utkomst³. Åt sistberörda moment har hos oss tillerkänts huvudsaklig betydelse i avtalslagen 38 §⁴. Det torde, om också direkta belägg ej finnas att åberopa, kunna antagas, att en liknande regel tidigare gällt i kraft av allmänna grunder, nämligen just principen om ogiltigheten av avtal contra bonos mores⁵. Och det anförda lagrummet torde ex paritate rationis kunna anses skänka stöd för att vägra erkänna giltigheten även av avtal, som på annat sätt än genom konkurrensförbud alltför starkt inskränka den förpliktades ekonomiska rörelsefrihet, t. ex. vissa köpavtal med mycket lång giltighetstid⁶.

Med den antagna grunden bliva emellertid den anförda och närbesläktade regler utan all betydelse till skydd för aktiebolag. Ty berörda grund lär vara av rent etisk natur⁷, och

¹ Avtalslagen 31 §. Jfr Jul. Lassen sid. 154.

² Se härom avtalslagkommitténs betänkande (1914) sid. 158 not.

³ Kohler, Lehrb. II:1 sid. 98, RG 68 sid. 231. Så i synnerhet om oskäligt högt vite utfästs, Staudinger vid 138 § sid. 535.

⁴ Kommittébetänkandet sid. 160 f. Jul. Lassen sid. 934.

⁵ Bet. sid. 160 vid not 2, jfr den ändrade formuleringen hos Almén. Lagen om avtal sid. 232 vid not 29. Undén, Kollektivavtalet sid. 129.

⁶ RG 76 sid. 78 om »Bierlieferungsvertrag», Oser Schw. OR vid art. 20 sid. 90. — Se även 1895 års lag om handelsbolag etc. 25 § 1 p., vars tillämpning visserligen av Lamm sid. 24 f. ifrågasättes vara inskränkt till bolag med arbetsskyldighet för bolagsman, däremot Hasselrot, Ytterligare anmärkningar sid. 46; vidare 1911 års lag om ekonomiska föreningar 11 och 66 §§. Jfr Holm 1916 sid. 382.

⁷ »Gute Sitten» anses angiva sedlighet, ej sed: L. Jacobi, Iherings Jahrb. 41 (1900) sid. 68, 108 f., v. Tuhr II:2 sid. 22 f., Kohler, Lehrb.

såsom sådan icke blott fordrar den en individualiserande tilllämpning på särskilda fall¹ utan måste den framför allt anses vara till sin räckvidd på det sätt begränsad, att den endast kan åberopas till skydd för människor². Ett aktiebolag har såsom »person» inga omedelbara behov av etisk innebörd³. Dylika synpunkter kunna i fråga om en juridisk person endast få betydelse såsom hänförande sig till dess medlemmar⁴ (eller organ). Och sålunda måste, vad angår ovan berörda specialfall, inskränkningar i ett aktiebolags »utkomstmöjligheter» anses vara etiskt alldeles likgiltiga, så länge de ej tillika måste anses innebära inskränkningar i en eller flera mänskliga individers utkomstmöjlighet. Men detta synes icke, eller åtminstone endast i undantagsfall, kunna bliva fallet. Ty ingen människa kan tvingas att förbliva aktieägare, och även ett fullkomligt undergrävande av aktiebolagets ekonomi har för dem, som äro delägare i detsamma, ingen annan påföljd än en till beloppet av deras insats i bolaget begränsad ekonomisk förlust, som lämnar deras personliga förvärvsförmåga oberörd. Av hänsyn till »goda seder» såsom krävande skydd för samhällsmedlemmarnas förvärvsförmåga finnes alltså icke

II:1 sid. 93, annorlunda Stammler i olika arbeten, bl. a. Theorie der Rechtswissenschaft sid. 304, 580. Jfr Hagen, Beitr. z. Erl. d. deutschen Rechts 52 (1908) sid. 497 ff., Eckstein, Arch. f. bürg. R. 38 (1913) sid. 195 ff., 41 (1915) sid. 178 ff., 208 etc.

¹ RG 53 sid. 156.

² Exempel på en annan förmögenhetsrättslig regel, varå samma tankegång är tillämplig, hos Wittmaack, »Findet der § 311 BGB auf Gesellschaften m. b. H. und auf Aktiengesellschaften Anwendung?», Zeitschr. f. Handelsrecht 71 (1912) sid. 107, särsk. sid. 114. — Däremot antager RG 98 sid. 323 (1920), att »Notlage» i en skatteförfattnings bemärkelse kan föreligga även för ett bolag. Jfr om »hardship» Fry § 428.

³ Det förefaller oss därför mycket svagt grundat att om ett avtal mellan två bolag med RG 82 sid. 313 f. (1913) uttala: »Eine derartige Knebelung der einen Partei durch die andere [dass die Beklagte zum Willenlosen Werkzeuge der Klägerin erniedrigt worden ist], eine so vollständige Unterwerfung unter den Willen des Vertragsgegners widerstreitet den in Deutschland herrschenden Sittenanschauungen». Härmed är ej sagt, att icke ifrågavarande domslut var riktigt.

⁴ Jfr nedan sid. 128.

något skäl mot att, gentemot tredjeman, binda aktiebolags förvärvsförmåga med inskränkningar av obegränsad varaktighet och omfattning. — Resultatet lär bli detsamma, även om man med nyare författare anser otillåtligheten av mera vittgående inskränkningar i en persons förvärvsförmåga icke böra grundas direkt å etiska hänsyn utan härflyta ur en särskild i själva rättsordningen immanent regel, som omedelbart förvägrar giltighet åt dylika åtaganden såsom stridande mot den personliga friheten¹. Ty med denna utgångspunkt lär det bliva nödvändigt att anse just den ifrågavarande rättsregeln, enär dess grund ej gör sig gällande beträffande juridiska personer, icke omfatta åtaganden av dylika.

Härmed är icke sagt, att konkurrensinskränkningar av vad slag som helst skulle, såvitt anginge aktiebolag och liknande subjekt, vara att anse såsom förenliga med goda seder. Ty en kollision med dessa kan bero även på en annan verkan av hithörande utfästelser än den nu behandlade, nämligen därpå, att de till skada för allmänheten, samhället i gemen, lägga hinder i vägen för den konkurrens, som må kunna anses nödvändig för den gällande privaträttsordningens socialt tillfredsställande funktion — då man alltså vill skydda en persons fria utövande av sin förvärvsförmåga icke i hans eget utan i allmänt intresse. Denna synpunkt, vilken ursprungligen torde vara den avgörande grunden för den anglosaxiska rättens regler mot »contracts in restraint of trade»² — om också vid användningen av desamma ibland ett ej ringa utrymme lämnats även den här ovan förut berörda tankegången³ — är tydligtvis lika tillämplig vare sig den förplik-

¹ Eckstein, Arch. f. bürg. R. 38 sid. 207 ff., 41 sid. 182, v. Tuhr II: 1 sid. 183 f., II: 2 sid. 36 ff., se även Jul. Lassen § 20 III 1.

² Jolly särsk. sid. 2, 21 ff., 49, 56 ff. — Grundsatsen gäller även i Frankrike, Baudry-Lacantinerie & Barde XII sid. 348 vid n. 4; se även Code pénal art. 419, som visserligen i tillämpningen mycket mildrats, Zoelly sid. 26, Morin sid. 90, Vinding Kruse sid. 248.

³ Jolly sid. 47 ff., Schirrmeister-Prochownik sid. 559 f. Enligt utvecklingen av rättspraxis under det senaste årtiondet har emellertid hänsyn till det allmänna intresset av fri konkurrens åter starkare betonats, i samband varmed villkoren för konkurrensklausulers giltighet

tade är en fysisk eller juridisk person, och snarast mindre beträffande de förra än de senare, nämligen på grund av den ökade betydelse, som dessas potentiellt längre »livslängd» kan skänka av dem åtagna förpliktelser av förevarande art. Emellertid blir den praktiska betydelsen härav ej nämnvärd, då som bekant i den moderna svenska rätten monopolistiska avtal väl knappast torde uppfattas såsom stridande mot goda seder, eller eljes såsom rättsstridiga¹.

II. Betydelsen av särskilda rättsregler angående aktiebolag.

a. Legala regler om aktiebolags rättsförvärv.

Något större antal bestämmelser med omedelbar uppgift att begränsa kretsen av de rättsförhållanden, som stå öppna för aktiebolag, innehåller icke vår lagstiftning. Vi anmärka emellertid följande bestämmelser, som hava inbördes mycket olika syfte:

1. Enligt 51 § aktiebolagslagen må aktiebolag, med i lagrummet angivna undantag, icke mot vederlag förvärva eller såsom pant mottaga *bolagets egna aktier*. Härmed avses att skydda allmänheten mot spekulation från ett bolags sida i dess egna aktier, varjämte förebygges, att ett bolag skulle kunna utan någon för dess kreditgivare åtkomlig valuta afhända sig den förmögenhet, som skulle tjäna till trygghet för dessas fordringar, d. v. s. aktiekapitalet².

2. Av jordpolitisk innebörd är det i lagen den 4 maj 1906 stadgade förbud i vissa fall för aktiebolag, jämte några andra juridiska personer, att å landet inom Norrland och angränsande delar av riket förvärva *fast egendom*. Detta förbud är

skärpts, nyligen *Attwood v. Lamont* [1920] 3 K. B. 571, Court of Appeal, särsk. sid. 577, 581 ff., Cambridge Law Journal 1921 sid. 81, jfr *Fitch v. Dewes* [1921] 2 A. C. 158, Karsten Meyer i UfR 1917 sid. 66.

¹ Jul. Lassen § 20 not 6 a, jfr Staub-Hachenburg anm. 8 vid § 1. Jämför även Trustkommittén 1921 sid. 15 f., 154, 188.

² 1910 års motiv sid. 33—40.

nu genom provisorisk lagstiftning utsträckt att gälla även övriga delar av riket¹.

3. För att förebygga uppkomsten av alltför starkt *utländskt inflytande* över landets naturtillgångar, har man genom lagstiftning av den 30 maj 1916 i stor utsträckning för aktiebolag förbjudit förvärv av fast egendom och åtskilliga därmed jämnställda rättigheter. Dessa regler — vilka bibehålla en viss betydelse även vid sidan av den under 2. upptagna lagstiftningen² — utmärka i likhet med denna, att de förbjudna förvärven skola vara ogilla³.

De angivna bestämmelserna innebära alltså samtliga inskränkning av aktiebolagets rättsliga förmåga⁴: det är visserligen icke fråga om omedelbart förbud för aktiebolag att *vara* subjekt för behörigen förvärvade rättigheter av angivna slag och att utöva dem, utan i vissa fall att *bliva* subjekt genom förvärv av rättigheten^{5, 6}. Att detta är lagarnas innebörd framträder däri, att vissa slags förvärv äro uttryckligen tillåtna⁷.

Medan de båda först angivna förvärvsförbuden f. ö. rikta

¹ Lag den 10 maj 1921 nr 247.

² Med 1916 års lag 4 § jämför sålunda de mera vittgående undantagen i 1906 års lag 1 § 2 mom., 2 §, 3 §, 5 § 5 mom. och 7 §.

³ 1906 års lag 5 § 1 mom., 1916 års lag 5 § 1 mom.

⁴ Detta lärer däremot ej gälla om föreskriften i KF den 14 juni 1917 ang. försäljning av rusdrycker 19 § 4 mom., med viss inskränkning i försäljningsbolags rätt att inköpa fastighet m. m. Denna inskränkning torde nämligen ej vara av tillräckligt preciserad beskaffenhet för att kunna tilläggas omedelbar verksamhet i förhållande till tredjeman. På grund härav, och jämväl med hänsyn till det ovan å sid. 33 f. under 2) anförda, torde ifrågavarande föreskrift endast giva uttryck åt en skyldighet, som bolaget är gentemot det allmänna förbundet att iakttaga.

⁵ Märk dock förbudet i 1916 års lag att *idka* gruvsdrift.

⁶ Huruvida med hänsyn här till förbudet skall anses beteckna en inskränkning endast i handlingsförmågan eller i själva rättskapaciteten, behöver här ej dryftas; för det senare alternativet v. Tuhr I sid. 378 n. 26, sid. 459 n. 22, jfr Björling i Lärob. f. landsfisk. sid. 9 n. 3.

⁷ 51 § aktiebolagslagen innefattar intet förbud mot benefikt förvärv av egen aktie, 1916 års lag gör i 18 § 1 mom. undantag för förvärv av fast egendom m. m. genom, jämte annat, testamente.

sig mot aktiebolag överhuvud, avser det tredje allenast vissa grupper av desamma, nämligen dem, vilkas bolagsordningar ansetts icke erbjuda tillräckliga garantier mot övervägande utländskt inflytande. Ehuru alltså en bolagsordning, såsom förut framhållits, icke genom direkta bestämmelser kan inverka på bolagets förmåga att förvärva fastigheter m. m., har likväl bolagsordningens innehåll *indirekt* avgörande vikt härutinnan.

Sålunda är följande att iakttaga:

a) Av synnerlig betydelse är, huruvida enligt bolagsordningen bolagets aktier skola vara ställda till viss man eller till innehavaren, 1916 års lag om inskränkningar etc. 2 § 1 mom.

b) För bolag med aktier av det förra slaget är avgörande, huruvida bolagsordningen innehåller sådant förbehåll, som omförmäles i 2 § 2 mom., jfr även 13 §.

c) Vidare märkes, att enligt 18 § 2 mom. lagen icke äger tillämpning på aktiebolag, som erhållit statslån från egna-hemslänefonden¹. Med avseende härå ha vi att anteckna, att för erhållande av dylikt lån med den därav följande vidsträcktare handlingskapaciteten i fråga om fastighetsförvärf en förutsättning är att bolagsordningen innehåller vissa bestämmelser av särskilt angivet innehåll².

Slutligen bör framhållas, att för tillämpning av inskränkningsslagen grundläggande betydelse tillkommer frågan, huruvida ett aktiebolag är svenskt (skillnaden mellan 1 och 2 §§). Utan någon närmare granskning av förutsättningarna i allmänhet för aktiebolags tillhörighet till viss stat eller särskilt till Sverige, är det med hänsyn till syftet med inskränkningsslagen uppenbart, att vid tillämpning av denna lag intet aktiebolag kan erkännas såsom svenskt, vilket icke blivit registrerat i enlighet med svensk lagstiftning³. Och härför kräves ju

¹ Övriga från inskränkningarna i 1916 års lag fritagna aktiebolag äro ej hänförliga under allmänna aktiebolagslagen.

² KK den 27 juni 1919 n:r 483 § 4, KK den 26 september 1919 n:r 623 § 1.

³ För tidigare svensk rätt se Davidson, Bevillningsförrordningen sid. 100, jfr Weiss sid. 143 ff. — Om man med den uppfattning, som

uppfyllande av åtskilliga villkor jämväl med avseende å bolagsordningens innehåll, bl. a. att enligt densamma styrelsen skall hava sitt säte i Sverige¹. — Å andra sidan är det visserligen möjligt, att det förhållande, att ett aktiebolag blivit registrerat här i landet, icke är tillräckligt för att bolaget i fråga om fastighetsförvärv skall anses som svenskt. Ett bolag, som har det faktiska centrum för sin verksamhet i utlandet men som för att kringgå aktiebolagslagstiftningen eller annan lagstiftning (svensk eller främmande) i bolagsordningen angivit en ort i Sverige såsom styrelsens säte och här vunnit registrering, torde måhända ej behöva erkännas såsom svenskt². En närmare belysning ur andra synpunkter av ifrågavarande förvärvsförbud faller utanför ramen för detta arbete.

b. Medelbara inskränkningar i aktiebolagets autonomi.

Av största intresse för föreliggande framställning är frågan, om och i vad mån kretsen av de rättsförhållanden, som stå aktiebolaget öppna, begränsas av hänsyn till bolagets »*autonomi*». Med detta begrepp torde i allmänhet avses bolagets makt att, reguliärt genom majoritetsbeslut, ordna sina angelägenheter på ett för aktieägarna förbindande sätt³. Det

inom den internationella privaträtten synes vara den allmänna, antager att en juridisk persons faktiska säte (»*siège social*», »*Sitz*») — ett visserligen svårbestämt begrepp — är avgörande för rättssubjektets hänförande under en viss lagstiftnings herravälde, Reuterskiöld, Handbok i svensk privat internationell rätt sid. 82, Weiss sid. 150, Pillet nr 90, RG 7 sid. 28, Isay sid. 92, jfr Pillet nr 91, Westlake § 131 och sid. 387 f., så följer redan av aktiebolagslagen 22 § 1 mom., att ett aktiebolag med säte i Sverige ej kan före registrering här i landet förvärva vare sig fastighet eller annan egendom. — Berörda allmänna grundsats får för inskränkningsslagen större praktisk betydelse med hänsyn till stiftelser och ideella föreningar, som i Sverige ej äro föremål för registrering.

¹ Aktiebolagslagen 5 § 4), ej så efter orden 1895 års lag 8 § 2).

² Pillet nr 96, Pepy sid. 69, Isay sid. 94 f., 104, jfr Platon II sid. 311. Godkännes den angivna uppfattningen, erbjuder gällande rätt möjligen en utväg att förhindra åtminstone några fall av utlänningars fastighetsförvärv genom bulvaner.

³ Jfr Lehmann AG II sid. 13 och se vidare ovan sid. 63 ff.

gäller alltså i första hand förhållandet mellan aktiebolaget, d. v. s. totaliten av dess delägare, å ena sidan, och de enskilda delägarna var för sig, å den andra, och begreppet blir sålunda i första hand utan intresse för förhållandet till tredjeman. Emellertid kan det väl tänkas, att den befogenhet att medelbart — exempelvis vid utseende av styrelseledamöter — eller omedelbart deltaga i bildandet av bolagsviljan, som sålunda enligt författningen tillkommer varje aktieägare, icke blott är honom given som ett uttryck för hans likställdhet med övriga aktieägare och alltså för ett åtminstone relativt oberoende av dessa och av övriga möjliga maktfaktorer inom bolaget, utan att befogenhetens grund är att söka i en allmännare regel om de å bolagsstämma röstande aktieägarnes (c: majoritetens) oberoende överhuvud och alltså även *utåt*, gentemot tredjeman. Autonomien skulle m. a. o. innebära icke blott, att majoritetens beslut skulle binda minoriteten, utan också att det borde vara rättsligen verksamt gentemot utomstående, och denna princip skulle kunna vara så väsentlig, att däremot stridande åtaganden från bolagets sida icke skulle kunna vinna giltighet. Denna uppfattning kan naturligen icke gälla beträffande bolagets rättsförhållanden överhuvud, utan dess tillämpning måste vara begränsad till ämnen, som kunna sägas angå »bolagets viljebestämning».

Emellertid är denna begränsning icke alldeles lätt att genomföra. Inom densamma skulle utan tvivel i främsta rummet vara att hänföra stämmobeslut angående bildningen av bolagsorgan, i synnerhet utseende av styrelseledamöter, i den mån denna åtgärd enligt lag skall ankomma på bolagsstämman, som alltså härvid skulle hava att handla fullständigt obunden av förpliktelser mot utomstående. Men med dylika, såsom otillåtna uppfattade, förpliktelser¹ har man likställt andra, som utan att omedelbart angå frågan, vem som skall vara organ för bolaget, hava synts till sin praktiska verkan någorlunda likvärdiga med de förra, i det de i mera vidsträckt omfattning inneburit möjlighet för tredjeman att utöva ett in-

¹ Vidare nedan under c sid. 87 ff.

flytande, som i flertalet aktiebolag tillkommer endast organ. Ett hithörande specialfall, som varit föremål för mycken uppmärksamhet, angår frågan, *huruvida aktiebolag kan vara medlem av handelsbolag*. Ett sådant medlemskap lämnar ju åtminstone på papperet aktiebolagets hela organisation oberörd, men det skall icke bestridas, att dess reala verkan kan tänkas bliva tillnärmelsevis densamma, som om några personer erhölet en i viss mån oåterkallelig rätt att vara medlemmar i aktiebolagets styrelse, eller t. o. m. att ensamma utgöra densamma.

För spørsmålets lösning synes man oss böra utgå ifrån, att det här gäller ett *yttre* rättsförhållande för aktiebolaget såsom juridisk person, och icke omedelbart en inskränkning av dennas fria viljebestämning.

Härmed mena vi icke, att man skulle kunna stanna vid att fastslå, att aktiebolaget vore juridisk person, och att det redan *därför* skulle äga inträda som subjekt i ifrågavarande förmögenhetsrättsliga förhållande. Ty även beträffande rättsförhållanden av sistberörda art är det möjligt, att någon särskild med rättssubjektivitet utrustad sammanslutnings beskaffenhet är sådan, att den ej kan inträda i desamma¹. På sin höjd kan det sägas, att begreppet juridisk person skulle förlora större delen av sin dogmatiska betydelse, om ej i åtminstone någorlunda stor utsträckning skulle gälla, att rättsförhållanden, som stå öppna för fysiska personer, också äro tillgängliga för juridiska personer, och att man därför skulle kunna uppställa en presumtion för en juridisk persons förmåga att inträda i varje rättsförhållande av ekonomisk innebörd, så snart ej särskilda skäl tala däremot². Ett sådant skäl skulle tydligen i föreliggande fall vara otillåtligheten av ingrepp i medlemmarnas bestämmanderätt över bolagets angelägenheter.

Vi påpeka, att spørsmålet har ett speciellt intresse för den gällande svenska rätten, nämligen med hänsyn till tolkningen

¹ Wittmaack l. c. sid. 115 f.

² Ovan sid. 71, Aubry & Rau, Droit civil I (1897) sid. 281, Eltzbacher i Zeitschr. f. Handelsr. 45 (1896) sid. 59, 64.

av 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. Ty om svaret utfaller i den riktning, att aktiebolag anses kunna vara medlem av handelsbolag, torde en lucka få anses föreligga i denna lag. Då nämligen, enligt vad i den internationella privaträtten är allmänt erkänt¹ och även av berörda lag framgår såsom den svenska rättens ståndpunkt, ett aktiebolag med övervägande utländska aktieägare kan vara att behandla såsom svenskt och då vidare ett handelsbolag med endast svenska rättssubjekt såsom delägare icke är underkastat lagens inskränkningar beträffande fastighetsförvärv, synes denna frihet gälla även för ett handelsbolag, som har till delägare — måhända med dominerande ställning — ett eller flera svenska aktiebolag, bland vilkas aktieägare utlänningar eller eljes enligt inskränkningsslagen förbjudna subjekt hava det övervägande inflytandet. Detta uppenbarligen föga tillfredsställande resultat skulle undvikas, om aktiebolag överhuvud ej kunde vara medlemmar av handelsbolag. Att antaga detta endast på grund av vad som kräves för den mest önskvärda tolkningen av inskränkningsslagen, vilken ej omedelbart berör detta spörsmål av mera allmän räckvidd och sålunda i varje fall icke kan anses hava ändrat förut gällande rätt i denna punkt, låter sig icke väl göra. Från förarbetena till inskränkningsslagen är endast att anteckna, att lagrådet om ett utländska juridiska personer avseende — och för föreliggande fråga alltså ej direkt avgörande — andra stycke i förslaget till »lag innefattande tillägg till lagen den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag» yttrade: »Bestämmelsen i andra stycket, som förutsätter, att bolag . . . kunna vara delägare i handelsbolag, torde såsom obe-

¹ Vi anföra här endast Pillet nr 83, med talrika citat, och hänvisa f. ö. till de ovan sid. 79 f. n. 3 åberopade författarne. Redan själva rättssubjektiviteten med dess innebörd av enhetlighet omöjliggör i stor utsträckning, att aktiebolags »nationalitet» skulle kunna vara helt beroende av aktieägarnes. I ej ringa mån har emellertid ett dylikt beroende, vad angår åtskilliga offentligrättsliga verkningar av nationaliteten, under de senare åren antagits inom de krigförande länderna, se Pepy sid. 151—205.

hövlig böra utgå»¹. Denna hemställan togs till efterföljd, i samband varmed i lagens början uttrycket »utländsk medborgare» ersattes med »utlänning». Vi våga ej avgöra, huruvida man ansett den ifrågasatta bestämmelsen onödig, därför att juridiska personer ej skulle kunna vara medlemmar av handelsbolag, eller därför att lagförslaget även utan uttryckligt stadgande måst anses innefatta förbud för *utländsk* juridisk person att utan tillstånd ingå i svenskt handelsbolag².

Vårt spörsmål har erhållit växlande lösningar i främmande rättssystem, där det visserligen icke torde äga lika ingripande betydelse, som enligt det nyss sagda tillkommer det samma hos oss: För *engelsk* rätt känna vi intet exempel på aktiebolag som medlem i egentligt handelsbolag (med obegränsad ansvarighet för bolagsmännen³); frågan om tillåtligheten av sådant medlemskap torde ej hava genom dom avgjorts⁴. Med den vedertagna restriktiva tolkningen av bestämmelserna om bolagets »föremål» i memorandum of association är det i varje fall otvivelaktigt, att i saknad av uttryckligt medgivande i memorandum ett aktiebolag icke kan bli partner⁵. Å

¹ K. Prop. n:r 137/1916 sid. 121.

² Den anmärkta redaktionsändringen häntyder visserligen måhända på att departementschefen velat underlätta en tolkning i enlighet med det senare alternativet. — Enligt korrekt språkbruk torde aktiebolag överhuvud icke böra betecknas såsom »medborgare»: inskränkningsslagen 1 §, 2 § 2 mom., 17 § 2 mom., Lyon-Caen & Renault II: 2 nr 1167, Pillet n:r 80 ff., särsk. sid. 123, energiskt Pepy nr 62, däremot Isay särsk. sid. 67. Jfr ang. stiftare av aktiebolag NJA II 1910 nr 14 sid. 10 f.

³ Att däremot ett partnership kan vara medlem av ett annat sådant, se dom cit. Clunet's Journal de droit int. 1915 sid. 213. Jfr *Singleton v. Knight* (1888) 13 App. Cas. 788. Häremot möta ej heller, åtminstone med hänsyn till de enskilda bolagsmännens bestämmanderätt, fullt samma betänkligheter som mot ett aktiebolags medlemskap, jfr emellertid Lehmann-Ring nr 4 vid § 105.

⁴ Likväl antog domstolen i *The Manningtry*, Lloyd's Rep. of Prize Cases IV sid. 202, se sid. 217, även Law Rep. [1916] P. 329, att en sammanslutning mellan det tyska aktiebolaget Metallgesellschaft och vissa därtill anslutna aktiebolag m. fl. företag (jfr Liefmann sid. 371 ff.) kunde vara att anse såsom ett giltigt partnership.

⁵ *Ex parte Liquidators of British Nation Life Ass. Association*, 8 Ch. Div. 679, se härom Buckley sid. 70 vid n. (s) och Machen § 86 n. 3.

andra sidan är i lag fastslaget, att juridiska personer i allmänhet och sålunda även aktiebolag kunna intaga en ställning närmast motsvarande den som hos oss tillkommer kommanditdelägare i kommanditbolag¹. Från *Nordamerika* finnas talrika domar, som uttala det nyss berörda kravet på särskild auktorisation till aktiebolags inträde i partnership. Och inom litteraturen finnes uttryck för starka tvivel t. o. m. om lagligheten av ett sådant medgivande². — I *Tyskland*, där frågan torde böra bedömas lika för Aktien-Gesellschaft och Gesellschaft mit beschränkter Haftung, är den för båda omtvistad, men man torde kunna konstatera en viss övervikt för dem, som tillåta medlemskap i handelsbolag. På senare tid har det av beskattningstekniska skäl blivit vanligt, att särskilt G. m. b. H. uppträder som ansvarig medlem av kommanditbolag³. Även då man anser detta vara otillåtet, förmenar man, att alla slags juridiska personer må ingå som kommanditister⁴. — Beträffande *norsk* rätt har uttalats, att två eller flera aktiebolag kunna bilda ett »navngivent Handelsselskap»⁵.

Det skäl, som, i synnerhet i amerikansk och tysk litteratur, åberopas mot lagligheten av sådant medlemskap, är som förut antytts, att den förmåga att förplikta aktiebolaget i dess egenskap av bolagsman i handelsbolag, som åtminstone normalt skulle tillkomma övriga bolagsmän, skulle innebära ett åsidosättande av aktiebolagets lagliga organisation, ett obehörigt ingrepp i aktiebolagsorganens behörighetssfär. I synner-

¹ The Limited Partnerships Act, 1907, sect. 4. (4).

² Machen § 86.

³ Exempel på kommanditbolag med ett aktiebolag som personligt ansvarig medlem hos Rosendorff sid. 14 n. 1.

⁴ Om hela frågan Eltzbacher l. c. sid. 64 ff., K. Lehmann i Zeitschr. f. Handelsrecht 58 sid. 354, och med talrika hänvisningar Düringer-Hachenburg IV nr 20 vid § 105, nr 11 vid § 161. För den motsatta meningen märkas Lehmann-Ring nr 3 vid 105 §, nr 1 vid 210 §, jfr nr 3 a vid 161 §, och Wieland sid. 835 ff., som däremot ej ser hinder för handelsbolags godkännande som bolagsman i annat handelsbolag.

⁵ Platou I sid. 45 vid n. 4. Jfr norska aktiebolagsl. 92 § 3 st. enligt lydelse av den 26 juli 1916 och Stortings-Forhandlingar 1916, Ot. prp. n:r 62, sid. 12 betr. medlemskap av kommanditbolag.

het finner man bolagsstämmans lagenliga rätt att när som helst återkalla ett uppdrag som styrelseledamot¹ bliva illusorisk genom slutande av handelsbolag, som ej kan av aktiebolaget vid en självvald tidpunkt bringas att upphöra. — Emellertid kan den antydda tankegången ej medgivas vara riktig. Den signaturberättigade medbolagsmannens ställning till aktiebolaget blir ej fullt analog med en (firmatecknande) styrelseledamots. För det första är det möjligt, även med beaktande av det konkurrensförbud som åtminstone ofta får anses gälla för medlem av handelsbolag², att aktiebolaget-medlemmen driver en självständig rörelse inom annan bransch vid sidan om handelsbolagets, och vidare får, även om så ej skulle vara fallet, aktiebolagets styrelse en under omständigheter mycket betydelsefull uppgift i att övervaka de signaturförande medbolagsmännen och i allmänhet tillvarataga aktiebolagets rättigheter inom handelsbolaget. En förutsättning för majoritetsbeslut om inträde i ett handelsbolag — utom vad angår godtroende medkontrahenter — är naturligtvis, att ej det konkreta aktiebolagets ordning erbjuder hinder för ett sådant medlemskap. Men det kan icke anses, att aktiebolagets *autonomi* och därpå byggda organisation kräver ett generellt förbud härför.

Härmed är icke sagt, att icke *andra* synpunkter, hämtade från handelsbolagets historiskt givna begrepp och grundade i hänsyn till övriga delägare, skulle kunna bliva avgörande emot aktiebolagets godkännande åtminstone som signaturberättigad bolagsman³. Vad särskilt angår svensk gällande rätt bör emellertid betonas att handelsbolaget enligt 1895 års lag⁴, framträder såsom en beträffande sina förutsättningar endast genom ändamålet särskild underart av det allmänna civila

¹ HGB 231 § 3 st., som är absolut bindande i likhet med aktiebolagslagen 57 § 5 mom., varom vidare nedan under c.; se sid. 97 n. 1.

² Lamm sid. 16, Platou I sid. 71, jfr Torp, Selskabsret sid. 33 n. 13 med upplysningar om utländsk rätt.

³ Så Wieland sist anf. st. Åtskilliga dylika skäl bemötas av Eltzbacher anf. st. sid. 61 ff., 65 f.

⁴ Obs. den nära överensstämmelsen mellan dennas 1 och 45 §§, 1890 års motiv sid. 75, dep.-chefen i K. Prop. nr 6/1895 sid. 188.

bolaget. Och att medlemskap i åtminstone många former av enkelt bolag är väl förenligt med aktiebolagets väsen, kan ej dragas i tvivelsmål. — Ej heller torde det låta sig göra, att anse ställningen som kommanditist mindre betänklig från aktiebolagets sida sett än den som komplementar. Ty normalt är just kommanditisten hänvisad till en mera passiv ställning. Och att kommanditistens risk är begränsad, är en faktor av närmast kvantitativ och ej kvalitativ innebörd, vars betydelse i de särskilda fallen framför allt är beroende av till vilket belopp ansvaret begränsats.

Därför förefaller det oss sannolikt, att, helst som i svensk rätt i ett utslag av högsta administrativrättsliga instans hinder ansetts ej föreligga, att aktiebolag finge registreras som kommanditdelägare i kommanditbolag¹, detsamma bör antagas gälla om medlemskap i handelsbolag, som icke är kommanditbolag, och om ställningen som ansvarig medlem i kommanditbolag. I varje fall anmärkes, att den ovan framställda konsekvensen för tolkningen av 1916 års inskränkingslag kan inträda, även om ett av utlänningar dominerat svenskt aktiebolag är endast kommanditdelägare, ty 39 § av 1895 års lag angiver sig själv vara av dispositiv natur och intet hindrar alltså, att enligt bolagsavtal aktiebolaget-kommanditdelägaren blir den bestämmande för kommanditbolagets rörelse². —

Vi hålla principiellt före, att ej heller eljes hänsyn till aktiebolagets »autonomi» bör kunna föranleda hinder för detsamma att utåt ingå avtal och åtaga sig förpliktelser av förmögenhetsrättslig art, som skulle varit möjliga för en fysisk person.

c. Omedelbara inskränkningar av aktiebolagets autonomi till förmån för tredjeman.

Sistnämnda kriterium är icke tillämpligt, då vi härefter återgå till frågan om giltigheten av ett aktiebolags utfästelser

¹ R. 1918: 233, jfr Holm 1905: 247.

² I detta avseende mycket långt gående kommanditbolagsavtal omförmälas i tyska rättsfall, RG 31 sid. 72 (1893) och Bank-Archiv 8 sid. 43 (1908). Jfr HGB § 164; Wieland sid. 478 vid not 14, dom i Deutsche Juristenzeitung 1918 sid. 322.

av sådan art, att de verkligen måste sägas inskränka aktiebolagets oberoende vid bildandet av bolagsviljan, exempelvis utfästelser att under en viss följd av år till styrelseledamot välja eller icke välja en viss person, att förrätta styrelseval i enlighet med direktiv från en viss tertius, att genomföra av en sådan fordrade förändringar av bolagsordningen eller att icke vidtaga dylika förändringar utan hans samtycke¹. Dessa ämnen sakna fullkomligt motsvarighet för de fysiska personernas del. Kravet på likhet med dessas rättssubjektivitet skulle alltså, bokstavligen fattat, innebära ett skäl mot giltigheten av sådana ett aktiebolags åtaganden, enär ifrågavarande rättsförhållanden låge utanför kretsen av de rättigheter och skyldigheter, som för fysiska personer äro möjliga. Denna tankegång synes dock icke kunna tillmätas någon betydelse.

Bakom densamma döljer sig i själva verket den antropomorfistiska personlighetsuppfattning², som vi i arbetets inledning förklarat oss anse för de juridiska personernas del oriktig. Därav att människors viljebestämning är för yttervärlden i allmänhet och alltså jämväl för rättslig reglering oåtkomlig, följer icke, att rätten även skulle behöva förvägra giltighet för utåtriktade rättsförhållanden rörande en juridisk persons viljebestämning, som ju, just på grund av att den icke försiggår inom en människas psyke, är åtkomlig för en sådan reglering. — Ej heller låter det sig sägas, att, enär aktiebolaget är en sammanslutning av människor, den frihet som rätten tillerkänner dessa var för sig också skulle tillkomma sammanslutningen, eftersom denna borde hava samma egenskaper som dess sinsemellan likartade beståndsdelar. I detta stycke, när det gäller »viljebestämning», är ju sammanslut-

¹ Angående exempel på åtskilliga av de företeelser, som utgöra ämnet för denna avdelning, hänvisas till redogörelsen i förra delen av kap. III, sid. 182—187.

² Jfr nedan sid. 90 not 2. — Lehmann AG II sid. 241 betr. Vorstand: »... unzulässig, einem Dritten das von der Aktiengesellschaft unwiderrufliche Recht der Bestellung einzuräumen, weil damit der Vorstand aufhören würde, ein Körperschaftsorgan darzustellen». Det anförda skälet synes oss på intet sätt övertygande. Om styrelsen kunde tillsättas på det angivna sättet, bleve äfven en sådan styrelse »Körperschaftsorgan».

ningen icke likartad med sina delar; betydelsen för en var av dessa av aktiebolagets frihet är i huvudsak av rent ekonomisk art.

Det gives alltså enligt vår mening icke i aktiebolagets egenskap av juridisk person eller av sammanslutning något, som skulle utgöra hinder för att det utåt åtog sig förpliktelser, som inskränkte dess fria viljebestämning även beträffande s. k. inre angelägenheter¹. Lösningen av frågan, i vad mån det även utåt kan göra anspråk på autonomi, är alltså icke a priori given, och följaktligen icke obetingat densamma för aktiebolaget som för andra juridiska personer.

Som utgångspunkt för den följande undersökningen torde man fastmer bör taga den allmänt gällande regel att, med hänsyn till grundläggandet av obligatoriska rättsförhållanden, avtalsfrihet principiellt är rådande². Undantag härifrån böra icke utan särskilda skäl antagas. Även då ett avtals föremål är av sådan beskaffenhet, att det icke är underkastat gäldenärens disposition, tillerkänner man i stor utsträckning obligationsrättslig giltighet åt avtalet, dock naturligtvis med den inskränkning att uppfyllelse enligt det primära innehållet icke kan exekutivt framtingas; sålunda kan man bl. a. icke genom avtal inskränka sin rättsliga handlingsförmåga, men man kan obligatoriskt förplikta sig att i visst avseende icke använda densamma³. Undantag från den sålunda fattade regeln om avtalsfrihet erkännas av hänsyn till de enskilda människornas personliga frihet⁴: en förbindelse att överhuvud eller i stor utsträckning icke utan en annans samtycke använda sin handlingsförmåga är även obligatoriskt ogiltig; grunden härför angives ofta så, att förbindelsen skulle stå i

¹ Så även *RG* 83 sid. 382. Fullkomligt oriktig är överrättens mening i *RG* 82 sid. 312, att det generellt skulle vara i strid med rättsordningen att ställa en juridisk persons organ i omedelbart beroende av en utomstående vilja.

² v. Tuhr II:2 sid. 1, Jul. Lassen sid. 149, 151 vid n. 7 a.

³ v. Tuhr II:1 sid. 267 n. 189, 334 vid not 5, dens., Unwiderrufliche Vollmacht sid. 61 n. 2, Trygger, Om fullmakt sid. 145, Lundstedt, Avtal ang. prestation till tredjeman, sid. 196.

⁴ v. Tuhr II:2 sid. 36, ovan sid. 74 ff.

strid med goda seder¹. På denna grund kan man såsom förut anmärkts icke komma till en begränsning i aktiebolagets avtalsfrihet². Densamma blir med hänsyn härtill i visst avseende mera omfattande än de fysiska personernas.

Den angivna grunden är emellertid icke den enda som föranleder även obligationsrättslig ogiltighet av avtal om inskränkningar i förmågan att avgiva rättshandlingar. Beträffande mera speciella, begränsade inskränkningar synes man knappast kunna tala om att en förpliktelse skulle på ett mot goda seder stridande sätt angripa den förpliktades personlighet. Likväl äro vissa sådana att anse som uteslutna, troligen olika i olika rättssystem, i fall där dylika inskränkningar skulle motverka uppnåendet av de syften, som lagstiftningen åsyftar medelst upprätthållande av handlingsfriheten i speciella riktningar. Exempelvis torde en förpliktelse att upprätta eller icke upprätta, resp. återkalla ett testamente, om den ej härflyter av en giltig arvsförening³, vara även efter svensk rätt i alla avseenden överksam, med hänsyn till den vikt man fäster vid testamentsfriheten. Även andra exempel torde finnas⁴.

Då avtalsfrihetens princip sålunda icke är undantagslös, finnes alltid den möjlighet öppen, att de särskilda synpunkter — ej alldeles desamma eller i varje fall icke lika starkt betonade inom olika rättsordningar — vilka varit bestämmande för den närmare utformningen av aktiebolagets författning genom lagstiftningen, och nu särskilt med hänsyn till begränsningar av möjligheten för ett inflytande för tertius vid bolagets

¹ Se vidare nedan sid. 127.

² Jfr RG 82 sid. 317: »Eine Gesellschaft kann sich . . . nicht selbst entmündigen, so wenig sich eine natürliche Person selbst entmündigen kann». Detta uttalande, som ej avser att handlingsförmågan ej kan verkamt inskränkas utan gäller den obligationsrättsliga sidan av en »självymyndiggörelse», är ingalunda tillräckligt motiverat endast genom analogien med en fysisk person.

³ BGB § 2302, jfr 137 § 2 p. — Nordling, Ärfdabalken sid. 189. Prof. Winroths Föreläsning öv. Familjerätt, Lund 1901 (övertryck) sid. 286. Jfr Bentzon, Arveret (1910), sid. 92.

⁴ BGB § 1136.

viljebestämning, kunna äga den räckvidd, att de böra anses hindra även enbart obligationsrättsliga förpliktelser i sådan riktning för bolaget.

Problemet är emellertid icke direkt berört i aktiebolagslagstiftningen. Denna förlägger visserligen flerstädes ett eller annat avgörande till bolagsstämman, men härmed är endast sagt, att vissa handlingar, för att bliva giltigt utförda, måste företagas av stämman, och sålunda ej av något annat bolagsorgan — däremot icke omedelbart att stämman inom ramen av sin lagliga behörighet måste kunna handla på vad sätt som helst utan att därmed åsidosätta en obligationsrättslig förpliktelse för bolaget emot en utomstående.

Härvid bör likväl följande anmärkas. När man i allmänhet låter behörigheten att företaga rättshandlingar för en fysisk person bestå oinskränkt, trots utfästelse att icke använda densamma, beror detta i mycket väsentlig grad på hänsyn till tredjeman och till omsättningens frihet överhuvud¹. Tertius hör icke behöva undersöka, huruvida hans medkontrahents handlingsförmåga genom avtal blivit extraordinärt inskränkt, eller ens hava uppmärksamheten riktad häråt². Därför kan, såsom ovan berörts, icke i allmänhet från ett stadgande om att handlingsförmåga utåt skall bestå slutas, att ett avtal om inskränkning däri ej skulle vara obligationsrättsligt giltigt. Härmed förhåller sig annorlunda, då lagstiftningen tillerkänner bolagsstämman vissa befogenheter. Även om en inskränkning däri skulle stadgas till förmån för en utomstående, skulle

¹ Denna grund skulle vara särskilt markerad, om oinskränkbarheten av handlingsförmågan gällde endast i förhållande till tredjeman i god tro, vilket dock icke torde vara fallet. Ifrågasättes av Bentzon, Personretten sid. 122.

² Så jämväl, beträffande bolagsmans behörighet, lagen om handelsbolag 16 § sista st., se *Holm 1919: 92*, *Hasselrot*, *Ytterl. anm.* sid. 6, jfr *Ufr 1907* sid. 710. *Wieland* sid. 584 anser bestämmelsen i HGB § 126 andra st. tillgodose ett speciellt handelsrättsligt krav på snabbhet och beslutsamhet i samfärdseln. Och detta må gälla såsom förklaring på att ifrågavarande regel ang. den goda eller onda trons betydelselöshet tillämpas i fråga om omfattningen av handelsbolagsmans *stäl/företrädarskap* (för medbolagsmännen, reallt sett). Detta skall nämligen just bliva i möjligaste mån likvärdigt med ett handlande i egna angelägenheter.

den dock mycket sällan komma att hava någon betydelse för bolagets förhållande till en annan utomstående. Ty om bolaget skulle vilja frigöra sig från ett genom avtal grundat beroende av en tredjeman, skulle syftet härmed efter all sannolikhet icke vara att träda i ett liknande rättsförhållande till någon annan, utan det skulle vara att hävda bolagets oberoende. Denna skillnad, som ju är mycket närliggande eftersom lagens stadganden om bolagsstämmans befogenhet avse ytt-ringar av bolagets »inre» liv, gör det antagligt att dessa stad-ganden tillkommit av hänsyn till aktieägarnes — nuvarande och blivande — intresse och icke i övrigt av hänsyn till den allmänna omsättningen. Särskilda aktiebolags autonomi ut-göra överhuvud intet föremål för denna; och mot medelbara verkningar av inskränkningar däri skulle tredjeman vara till-räckligt skyddad genom aktiebolagsrättens vanliga system av kontroll- och publicitetsåtgärder. Är alltså en regel om att för uppnående av ett visst resultat erfordras beslut av bolags-stämman given i aktieägarnes intresse, skulle en sådan regel, om den icke ansåges hindra även obligationsrättsliga utfästel-ser om bolagsstämmobeslut av visst innehåll, förlora en vä-sentlig del av sin förmåga att fylla det därmed avsedda syftet utan att en tillnärmelsevis motsvarande fördel i vanliga fall skulle kunna påvisas för något annat intresse.

Och en särskild grund att inskränka avtalsfriheten mera för ett aktiebolag — sammanslutning av aktieägare — än för enskilda personer ligger för lagstiftaren däri, att aktierättig-heterna, när de uppträda typiskt, äro anlagda på att lätt och snabbt kunna byta ägare¹. En tendens härtill kan tydligt på-visas alltifrån aktiebolagsinstitutets tidigaste historia², och den är till en viss grad tillgodosedd även i vår gällande lag-stiftning³. Visserligen är ju rättssubjektivitetens uppgift bl. a. att skänka aktiebolaget en av hänsyn till de enskilda aktie-

¹ Lyon-Caen & Renault II:2 sid. 184. Arthuys II sid. 4.

² Schmoller i Jahrb. f. Gesetzgebung etc. 1893 sid. 988 f. van Brakel sid. 153 ff., Klerk de Reus sid. 177.

³ Aktiebolagslagen 52 § sista mom., även 28 § 3 mom. Den anförda tendensen gäller även aktier, för vilka utställts aktiebrev ställda till viss man, Finska Lagberedn. 1914 sid. 41.

ägarne möjligast obunden rörelsefrihet, och följaktligen kan blivande aktieägares intresse icke i allmänhet få inskränka ett aktiebolags frihet i sina ekonomiska dispositioner. Även om aktier måste normalt gälla, att en förvärfvare ej kan erhålla en bättre eller mera tryggad rätt än den hans fångesman har att överlåta. Men denna synpunkt är icke den enda, som kräver beaktande. Aktiebolagens historia visar alltför talrika exempel på att personer, som vid en viss tidpunkt — i synnerhet stiftandet — varit bestämmande inom ett bolag, kunnat klavbinda detsamma till förmån för sig själva eller dem närstående intressen, och därefter avyttra aktierna till personer, som ej tillräckligt känt ställningen, mot vederlag som vid sådant förhållande varit alltför högt. Till skydd häremot tjäna åtskilliga regler angående bolagets bildningsstadium, särskilt med publicitetsföreskrifter. Som ett särdeles behöfligt komplement till dessa äro emellertid att uppfatta de bestämmelser, genom vilka lagen gör aktieägarne, eller rättare majoriteten å bolagsstämma, *vid varje tidpunkt* till de avgörande i åtskilliga bolagets angelägenheter av grundläggande vikt. Det skulle strida mot lagens anda att alltför mycket begränsa tillämpningen av denna tanke.

Vi anse därför, att enligt svensk rätt ingen som helst bindande verkan tillkommer obligationsrättsliga åtaganden av ett aktiebolag, som gå ut på att inrymma åt tredjeman inflytande på bolagets organisation eller eljes dess inre angelägenheter i vidare mån än sådant skulle kunna beredas honom författningsmässigt, d. v. s. genom bestämmelse i bolagets ordning.

Emellertid finnes ett ej ringa antal fall, i vilka lagen uttryckligen medgiver eller åtminstone icke kan anses hindra, att genom bestämmelse i bolagsordningen ett större eller mindre inflytande må upplåtas åt en utomstående i ärenden, som i och för sig måste sägas tillhöra bolagets inre angelägenheter. Ett sådant inflytande kan *dels* hava den form, att en åtgärd av något bolagets organ, t. ex. bolagsstämmobeslut i vissa ämnen, för att bliva även i förhållanden mellan bolaget och aktieägarne verksamt erfordrar samtycke av en tredjeman. *Dels* kan den anordning vara träffad, att ett visst

ärende, som normalt plägar avgöras genom beslut av bolagsstämma eller annat bolagets organ, i stället är lagt under en tredjemans bestämmande, så att bolagsstämmans beslut helt ersättes av ett annat rättsfaktum. Sålunda kan, under förutsättningar, som angivas i 57 § 3 mom., en tredjeman hava befogenhet att i stället för bolagsstämman utse ledamöter av styrelsen, liksom enligt 72 § 2 mom. en utomstående kan äga utse revisorer.

Beträffande dessa ämnen torde bolagets avtalsfrihet böra anses bestå obeskuren. Betydelsen av hithörande bestämmelser i bolagsordningarna är helt visst i första hand riktad inåt: en åtgärd, t. ex. bolagsstämmobeslut, som står i strid med sådana föreskrifter i en bolagsordning, blir ej giltig gentemot aktieägare, som ej vilja finna sig däri. Härmed är visserligen ingenting sagt om beslutets betydelse i förhållande till tertius, ty av dess inre författningsmässiga ogiltighet följer icke ens vid dess realisation med nödvändighet att det skall giva upphov till något anspråk, på grund av rättskränkning, för honom gentemot bolaget. Men å andra sidan: om aktiebolagets majoritet kan vara gentemot ett fåtal dissentierande aktieägare bundet vid att låta en tertius få utöva visst bestämmande i bolagets angelägenheter, så kan det svåriligen anses stå i strid vare sig mot aktiebolagets natur enligt svensk rätt eller, mera konkret, mot de enskilda aktieägarnas grundade anspråk på att i samverkan få bilda bolagsviljan, om man erkänner möjligheten av en bundenhet för dem alla, d. v. s. för bolaget själv gentemot tertius beträffande en sådan bestämmanderätt för honom. — Härav följer, som vi sedan skola söka närmare utreda, icke att det rättsskydd, som tertius åtnjuter för upprätthållande av denna bolagets bundenhet, behöver vara detsamma, som äger rum i aktieägarnes inbördes förhållande.

På grund av det anförda anse vi det stå utom tvivel, att, i samma utsträckning som genom ett aktiebolags ordning kan stadgas om ett inflytande för tertius vid bolagsviljans bestämmande, i samma mån kan bolaget gentemot en tertius förplikta sig att låta honom utöva ett sådant inflytande. — På

annat ställe skola vi söka visa, att åtagandet av en dylik förpliktelse regelbundet måste anses ha till förutsättning i det särskilda fallet, att en motsvarande bestämmelse införts i bolagsordningen¹.

Härefter skola vi övergå till en granskning av tillatligheten utav ett antal särskilda typer av avtal med tredjeman angående inskränkningar i bolagets självstyrelse. Efter det här ovan anförda kommer undersökningens tyngdpunkt att ligga vid att pröva, huruvida en något bolagsorgan, i synnerhet bolagsstämman, normalt tillkommande befogenhet skall vara att uppfatta såsom så väsentlig, att på grund av en absolut bindande rättsregel gäller, att befogenheten eller någon del därav ej må enligt bolagets författning tillkomma någon utomstående. I några fall lämnar lagen ganska tydliga svar, medan i andra lösningen är mera oviss. Det säger sig självt, att alla tänkbara fall icke kunna här upptagas till behandling. Följande torde emellertid vara de mest betydelsefulla.

1. *Ändring av bolagsordningen.* — Detta ämne är av central betydelse för aktiebolagets självstyrelse. I förevarande sammanhang möta därvid ej svårigheter. Aktiebolagslagens 91 § stadgar, att för åvägabringande av sådan ändring fordras beslut med närmare angiven majoritet å två bolagsstämmor, med mindre samtliga aktieägare förenat sig därom². Denna bestämmelse måste anses vara absolut bindande. Och på här ovan anförda grunder torde tvekan ej kunna råda därom, att stämman vid fattande av dylika beslut måste handla obunden av obligationsrättsliga förpliktelser att åtlyda framställningar från någon utomstående om bolagsordningens ändring i en viss riktning.

Annorlunda ställer sig lagen till en befogenhet för tredje man av den innebörd, att ändring av bolagsordningen skall kräva hans samtycke³. Efter orden innefattar 91 § 5 mom.

¹ Nedan sid. 197 ff.

² Se ovan sid. 18 noten.

³ En dylik bestämmelse anses otillåten av Lehmann AG II sid. 440 vid not 2 och beträffande Gesellschaftsvertrag i Gesellschaft m. b. H. av Staub-Hachenburg anm. nr 9 vid § 54.

jämväl det fall att enligt bolagsordningen samtycke av tredje-
man uppställts som villkor för ändring av densamma¹, låt
vara att denna händelse ej lärers höra till dem, som ursprung-
ligen avsetts med stadgandet². En bestämmelse om sådant
samtycke av tertius står i varje fall icke i strid med något stad-
gande i aktiebolagslagen. En obligationsrättslig utfästelse i
enlighet härmed lärers alltså icke möta hinder.

Endast följande reservation torde härvid vara nödvändig.
Det måste nämligen tillses, att möjligheten för ingående av av-
tal av ifrågavarande typ, saknande motsvarighet för fysiska
personer, ej missbrukas till kringgående av preceptiva rättsreg-
ler i avseende å avtal av andra slag. Ty när avtalsfriheten är
exempelvis på det sätt inskränkt, fysiska personer emellan, att
viss form kräves för åtagande av viss förpliktelse eller i syn-
nerhet att gränser finnas för en förpliktelses eller upplåtelses
innehåll, t. ex. beträffande nyttjanderättsavtal, kan det icke gå
för sig att, sedan stadgande om någon förmån, som ej äger för-
utsättningar för att i och för sig bliva gällande, intagits i bo-
lagsordningen — vilket visserligen ej möter hinder — en sär-
skild utfästelse med laga verkan avgives att ej i denna del
ändra ordningen. Om man ej kan direkt åtaga sig en presta-
tion, lider det intet tvivel att en människa icke kan med något
slags effekt åtaga sig »att icke besluta att underlåta» presta-
tionen, redan därför att hennes beslut ensamma för sig äro
rättsligt irrelevanta. Och sistnämnda slags åtagande måste
vara lika omöjligt för en sammanslutning av flera människor,
vare sig med eller utan karaktär av juridisk person, ehuru
dessas beslut bli mera påtagliga och i och för sig skulle kunna
vara föremål för rättslig reglering.

2. *Styrelsens sammansättning.* Även härutinnan har la-

¹ Angående sådana bestämmelser, som influtit i bolagsordningar,
se närmare i kap. III sid. 187. På en utfästelse av dylikt innehåll utan
motsvarighet i bolagets ordning finnes exempel i *Holm 1884*: 193, se sid.
197 nederst.

² Se yttranden i Högsta Domstolen av just.-r. Lindbäck m. fl.
vid granskning av 1890 års förslag, 26 §, K. Prop. nr 6/1895 sid. 137.
Vidare nedan i kap. III sid. 267.

gen velat med absolut bindande regler omgärda bolagsstämman ställning såsom bestämmande i bolagets angelägenheter. Enligt 57 § 3 mom. skall sälunda styrelsen i regel väljas å bolagsstämma, och undantag är möjligt endast på grund av särskild lag eller författning eller med Konungens medgivande. Skall man likväl kunna antaga, med en tolkning strängt efter bokstaven, att detta stadgande icke bör anses hindra, att utan något sådant särskilt stöd bolaget gentemot en tertius förpliktar sig att till styrelseledamöter genom bolagsstämmobeslut välja just de personer, som komma att av honom presenteras? Eller är det med 57 § 5 mom. förenligt, att bolaget förpliktar sig att, sedan vissa personer blivt av stämman utsedda till styrelseledamöter för viss tid, icke utan samtycke av en tertius i förtid skilja dem från uppdraget ¹?

Hithörande spörsmål, som torde bliva av allt större praktisk betydelse ², synas icke vara av den utländska vetenskapen mera ingående undersökta. Från senaste tid förekomma emellertid inom den tyska litteraturen uttalanden, som bestrida möjligheten för ett aktiebolag att förplikta sig att till ledamöter av »Aufsichtsrat» — vilka liksom hos oss i allmänhet styrelseledamöter skola väljas å bolagsstämma ³ — utse vare sig

¹ Svaren på de båda frågorna torde enligt svensk rätt bliva översensstämmande, se sid. 99, men så måste ej enligt sakens natur vara fallet; i tyska aktiebolag och Gesellschaften m. b. H. kan en utomstående väl erhålla rätt att tillsätta styrelseledamöter (Geschäftsführer), se not 2, 3, men — utan att något direkt stöd i lag kan åberopas, jfr HGB § 231 tredje st. — anses rätten att återkalla deras uppdrag ej kunna betagas bolagsstämman, Lehmann-Ring nr 13 vid § 231, Staub-Hachenburg sid. 415.

² I synnerhet torde i de numera allt vanligare aktiebolag, vilka under en eller annan form av medintressentskap för stat eller kommun driva något allmännyttigt förelag, ett genom avtal garanterat inflytande på styrelsens sammansättning synas önskvärt för ifrågavarande offentlig-rättsliga subjekt. Se om dessa s. k. gemischte Unternehmungen Liefmann, Die Unternehmungsformen (1912) sid. 182 ff. Wieland i Zeitschr. f. schw. R. 1922 sid. 140. 1906 års *österrikiska* lag om Gesellschaften m. b. H. 15 § tredje st. Jfr nedan sid. 184.

³ HGB § 243 första st. Beträffande »Vorstand» innehåller § 231 intet motsvarande, jfr § 182: 4 med anm. nr 9 hos Lehmann-Ring.

i ett avtal direkt angivna personer eller kandidater, som kunna komma att av någon utomstående anvisas ^{1. 2.} Vi antaga, att en motsvarande lösning är den riktiga även med hänsyn till svensk rätt.

Grunden för de citerade bestämmelserna i 57 § synes nämligen ej kunna vara någon annan, än att det ansetts vara för aktieägarne farligt, att en åtgärd av så ingripande betydelse som utseende av styrelseledamöter skulle kunna bero av en utomstående person, som icke genom delägarskap i bolaget har det egna ekonomiska intresse, vilket annars kan anses erbjuda någon garanti — som ofta även den är otillräcklig — för nödig omtanke om bolagets, d. v. s. aktieägarnes ekonomiska fördel ^{3.} Skulle nu aktieägarne väl hava kvar sin legala befogenhet att med laga verkan till styrelseledamöter utse dem, som de finna lämpligast, men bolaget vid äventyr av er-

Närmare överensstämmelse med svensk rätt erbjuder fransk rätt, Arthuys nr 535 f., Lyon-Caen & Renault II nr 810 ff.; 1867 års lag art. 22, 25. Överensstämmelse synes knappast betr. tillsättandet av styrelseledamöter råda i anglosaxisk rätt (ämnet är oreglerat i engelsk lag), jfr Buckley sid. 642 till art. 81, Machen § 1400 ff., men bolagsordningen i *Dafen Tinplate Co v. Llanelly Steel Co* [1920] 2 Ch. 124 å sid. 128; vidare finnes ingen tidsbegränsning för styrelseuppdrags varaktighet och det kan förbehållas viss person genom bestämmelse i articles eller t. o. m. memorandum, jfr sålunda *Moriarty v. Regent's Garage Co* [1921] 2 K. B. 766, vartill kommer att någon ovillkorlig rätt att återkalla styrelseledamots uppdrag ej är erkänd, Buckley sid. 644, Machen § 1432. Jfr nedan sid. 185.

¹ Dylik förpliktelse anses giltig av Prenzel, Der Aufsichtsrat bei gemischt-wirtschaftlichen Unternehmungen i Beitr. z. Erl. d. deutschen Rechts 63 (1919) sid. 55 ff., se sid. 61. Annan mening Bondi, i Festgabe f. O. Liebmann (1920) sid. 285, Dove i Bank-Archiv 19 (1919—20) sid. 247, Fischer sid. 240. RG 83 sid. 382 synes beträffande HGB § 243 st. 1 förutsätta, att de gränser, som internt gälla för bolagsstämmans frihet, även äga tillämpning i förhållande till tredjeman. Jfr Lehmann AG II sid. 241.

² Likaså för nordamerikansk rätt Machen §§ 1402, 1432 vid n. 3, jfr Buckley sid. 642 vid n. (q), 644 vid n. (d).

³ För en styrelseledamot, som icke är aktieägare till avsevärt belopp, kan ju detta intresse ersättas därav att han för sin befattning är beroende endast av aktieägarna.

sättningsskyldighet hava förbundit sig att vid styrelseval effektuera vissa tredjemans önskningar, är det lätt att inse, att den legala befogenheten i verkligheten ej behövde vara mer än ett tomt sken¹. De å bolagsstämma röstande skulle helt enkelt kunna vara tvungna att samtycka till ett styrelseval, som vore mycket mera fördelaktigt för en utomstående än för bolagets och deras egna intressen. En rättshandling, vars innebörd kan vara att åvägabringa en sådan situation måste anses strida emot grunderna för 57 § 3 mom.

Att reglerna om bolagsstämmans inflytande på styrelsens tillsättande äro givna i just aktieägarnes intresse, framgår med stor tydlighet av den maximitid, som bestämts för styrelseuppdragets varaktighet. Den kan knappast för vanliga fall vara stadgad i någon annans intresse än den växlande aktieägarmajoritetens. Men att tillägga denna föreskrift ensam av alla reglerna i 57 § verkan att göra även enbart obligatoriska avtal, som avvika från densamma, ogiltiga, kan näppeligen låta sig göra. I detta avseende torde alla de absolut bindande bestämmelserna i 57 § vara att behandla på sinsemellan överensstämmande sätt. —

I det föregående är närmast tänkt på avtal med utomstående personer, enskilda eller sammanslutningar, för vilka styrelseledamöterna skulle vara representanter. Beaktande kräves jämväl för *avtal med fysiska personer angående ledamotskap av aktiebolags styrelse för dem själva*. Att i ett dylikt avtal tillerkänna en person rätt att bliva vald till styrelseledamot eller att fungera i sådan egenskap under längre tid än den, för vilken hans eget val enligt bolagsordningen kan gälla, torde vara uteslutet på de förut i denna avdelning anförda skäl. Mot dessas tillämplighet på ett sådant fall lär intet vara att erinra.

Något annorlunda ställer sig saken beträffande ett skydd för en styrelseledamot mot följderna av för tidigt entledigande. Stämmans befogenhet härtill, är som ovan framhållits av vä-

¹ Jfr v. Tuhr, Unwiderrufliche Vollmacht sid. 48 n. 2, som anser samma legislatoriska betänkligheter möta mot en obligatorisk utfästelse att ej återkalla en fullmakt som mot en fullmakt, vilken ej kan återkallas.

sentlig betydelse för bolaget. Men för styrelseledamoten, särskilt om han intager en sådan ställning att arbete för bolaget skall vara hans huvudsakliga uppgift, kan risken av entledigande utan från hans sida given skälig anledning tydligen vara ganska betungande. Och den kan för ett bolag minska möjligheten att erhålla lämpliga styrelseledamöter. Mot giltigheten av avtal med styrelseledamöter om att de, trots återkallelse av uppdraget, skola äga från bolaget åtnjuta vissa ekonomiska förmåner, såsom vederlag för det förlorade arvodet, torde ej heller hinder kunna anses bestå^{1, 2}. Om ersättningen ej skall vara högre, än som för det angivna ändamålet kräves, lär nämligen ej härigenom ske något nämnvärt intrång i den bolagsstämmans handlingsfrihet, som 57 § 5 mom. vill skydda. Försök att genom ersättningsutfästelser till alltför höga belopp hindra bolagsstämman från en återkallelse, som eljes skulle anses motiverad, måste däremot avvisas; härvid torde berörda 5 mom. möjligen föranleda ett något strängare bedömande än som skulle följa allenast av allmänna regler angående vitesbestämmelser i avtal. —

Styrelsen, resp. styrelseledamöterna äro som bekant icke att anse såsom vare sig bolagsstämmans eller riktigare bolagets fullmäktige i egentlig mening³. Dock är den behörighet,

¹ Överensstämmande betr. Aufsichtsräte Lehmann-Ring I. c. Annorlunda Arthuys II sid. 5, Lyon-Caen & Renault II: 2 sid. 184.

² Ifrågakvarande utfästelser kunna givetvis ske utan särskilt stöd av bolagsordningen. Omständigheterna i särskilda fall kunna helt visst vara sådana, att styrelseledamot även i saknad av uttryckligt åtagande av bolaget bör anses ha erhållit oåterkallelig rätt till arvodet för valperioden; Hagströmers yttrande härom sid. 247 överst torde dock vara alltför kategoriskt. — Ett ekonomiskt sett med det i texten antagna tämligen överensstämmande resultat skulle man för många fall utan alla betänkligheter på grund av 57 § 5 mom. kunna erhålla, om man uppfattade t. ex. en verkställande direktör med säte i styrelsen såsom innehavare av två befattningar: dels såsom styrelseledamot och dels såsom »tjänsteman», (jfr 1908 års förslag, 59 §) vilken senare anställning borde bedömas utan all hänsyn till de för den förra gällande regler. Detta betraktelsesätt skulle dock mycket ofta komma i strid med kontrahenternas avsikt att åvägabrunga ett *enhetligt* rättsförhållande. Jfr Holm 1915: 295.

³ 1890 års motiv sid. 122, 1908 års motiv sid. 47: »organ».

som tillkommer styrelsen, så nära jämförbar med fullmakt, att de om denna gällande rättsregler för en jämförande belysning av det föreliggande spörsmålet böra något beaktas. Det blir härvid närmast fråga om reglerna angående *oåterkallelig fullmakt*. Att dylik är möjlig, är numera hos många icke föremål för tvivel¹, och man kunde då antaga, att åtminstone ett obligationsrättsligt avtal med uppgift att ställa ett aktiebolags styrelse oberoende av bolagsstämman vore giltigt. En sådan slutsats vore dock förhastad. Förutom det skäl i motsatt riktning, som aktiebolagslagens 57 § 5 mom. enligt det föregående lämnar, är följande att märka. En oåterkallelig fullmakt inskränker icke fullmaktsgivarens normala handlingsförmåga², utan denna kvarstår vid sidan av fullmaktens behörighet. Annorlunda med en av bolagsstämma oåterkallelig aktiebolagsstyrelse. Vid sidan om styrelsen finnes nämligen just intet utrymme för någon annan företrädare för bolaget. Även i vårt land³ torde den uppfattningen vara allmän, att styrelsens behörighet att utåt företräda bolaget är för vanliga fall⁴ exklusiv, så att självständig sådan behörighet icke skulle kunna tillkomma någon annan⁵. Och utan att vi behöva taga ställning härtill är det obestridligt, att i en mängd fall lagen tilldelar åt styrelsen ensam viktiga funktioner, och att även då så ej skett bolagsstämmans möjlighet att gå förbi styrelsen, förutsatt att den alls finns, vore av mycket

¹ Almén, Avtalsl. sid. 84, Hassler sid. 40, Jul. Lassen sid. 185 not 31, v. Tuhr, Unwiderrufl. Vollm., om uppdrag Lamm sid. 34 n. 1. Jfr Trygger, Om fullmakt sid. 145 ff., Hasselrot, Handelsbalken sid. 1427 ff. Lagberedningens yttrande i motiven till 1918 års förslag till GB, sid. 319, står med hänsyn till det där behandlade uppdragets beskaffenhet ej i strid med den i texten angivna meningen.

² v. Tuhr, Unw. Vollmacht sid. 60 f., Lassen-Ussing sid. 417 f.

³ Finska lagberedn. 1890, sid. 48, 1914 sid. 63, med åberopande av bl. a. tysk lag; annorlunda Lehmann-Ring nr 6 vid § 231, Lehmann AG II sid. 315, jfr BGB § 30.

⁴ Enstaka noga begränsande undantag framgå av lagen, 68 § 2 mom., 87 § 1 mom.

⁵ Med 58 och 60 §§ aktiebolagslagen jämför 16 § lagen om handelsbolag, sådant detta lagrum tolkats i *Holm 1909: 437*, Hasselrot, Ytterligare anmärkningar sid. 5 (Juridiska skrifter, 1921, sid. 263).

liten praktisk betydelse. Följaktligen skulle oåterkallelighet för en aktiebolagsstyrelse — eller en större del därav — betyda en mycket starkare inskränkning i bolagsstämmans (aktieägarnas) handlingsfrihet än vad en vanlig oåterkallelig fullmakt utgör för fullmaktsgivaren.

Vidare är det en förutsättning för att erkänna en fullmakts oåterkallelighet, att den är tillkommen för att skydda ett annat fullmäktigens — eller en tredjemans ¹ — intresse än just det att få vara fullmäktig ², och att detta intresse skall vara minst likvärdigt med fullmaktsgivarens intresse av det sätt, varpå den genom fullmakten grundade behörigheten utövas ³. Motsvarande förutsättning synes emellertid nästan otänkbar i fråga om styrelse för ett aktiebolag, med hänsyn till den synnerligen vidsträckt behörighet, som tillkommer densamma ⁴. Oåterkallelighet kunde härvidlag till väsentlig del knappast hava någon annan betydelse för styrelsens ledamöter — resp. för den tertius, av vilken de stode i beroende — än att trygga dem vid utövningen av herraväldet över en förmögenhet, som icke ens till någon del behövde tillhöra de sålunda gynnade personerna, på bekostnad av förmögenhetens ägare, aktieägarna. Men detta är icke ett intresse, som förtjänar rättsligt skydd. —

Den utsträckning, som vi i det föregående tillerkänt bolagets självstyrelse med avseende å styrelsens sammansättning, står till en viss grad i strid med ett behov, som i det praktiska livet består, att närmare sammanknyta särskilda aktiebolagsorganisation. Avtal av den art, som vi fränkänt bindande ver-

¹ Fullmäktigen skall vara procurator in rem suam vel alterius, v. Tuhr, Unw. Vollm. sid. 51 f.

² Lassen-Ussing sid. 417, Schirrmeister-Prochownik I sid. 688 f., Prochownik sid. 519: »authority coupled with an interest», Hupka sid. 406.

³ v. Tuhr I. c., Hassler I. c.

⁴ Att en egentlig fullmakt såsom *generell* endast med svårighet kan tänkas oåterkallelig, se Hupka I. c., Wieland sid. 375 n. 27. Prokura är på denna grund åtminstone enligt tysk rätt alltid återkallelig, se HGB 52 § 1 mom, Düringer-Hachenburg anm. därtill nr 1, 4. — Svenska firmalagen 30 §. Lassen-Ussing I. c.

kan, synas jämväl i vårt land ej vara alltför sällsynta¹, ehuru understundom kontrahenterna själva torde vara osäkra om utfästelsernas bindande verkan. Med hänsyn härtill är följande av intresse.

Därav att ett aktiebolag ej kan med laga verkan förbinda sig att hava en på visst sätt sammansatt styrelse, följer icke obetingat att ej genom avtal med en tredjeman till stämmobeslut rörande t. ex. styrelseval² kunna knytas vissa för bolaget menliga följder. Exempelvis kan ett av bolaget — genom dess styrelse utan särskilt stöd av bolagsordningen eller ens av stämmobeslut — ingånget leveranskontrakt, avtal rörande nyttjanderätt för bolaget till viss egendom, om långfristig kredit³ eller rätt att utöva en patenträttighet, till sin fortfarande giltighet göras beroende av att vissa i avtalet angivna eller efterhand av medkontrahenten utsedda personer hava säte i aktiebolagets styrelse, så att, om styrelsen erhåller en häremot stridande sammansättning, medkontrahenten skall äga frånträda avtalet⁴. Detta oaktat kan nämligen bolaget rättsligen sett stå fritt vid stämmans förrättande av styrelseval. Det antagna förhållandet är ej av någon väsentligen annan innebörd än en rent faktisk situation vid styrelseval av den beskaffenhet, att det är för aktieägarna känt, att en underlåtenhet att till styrelseledamot utse en viss person kommer att medföra avbrytandet av någon för bolaget fördelaktig affärsförbindelse eller annan liknande följd. Och dylika situationer låta sig naturligen icke undvikas.

Men visserligen bör tillses, att ett sådant tvångsläge icke må kunna åvägabringas genom rättshandlingar mellan en tertius och något av bolagsorganen. Och det är härvid icke nog, att vi enligt det ovanstående i viss utsträckning fränkän- . -

¹ De komma givetvis endast mera sällan till allmän kännedom.

² Detta torde vara det mest praktiska exemplet. Den följande framställningen är lika tillämplig på förbehåll ang. ändring av bolagsordningen, kapitalökning etc.

³ Jfr dom av RG den 22 febr. 1909 i Beitr. z. Erl. d. deutsch. Rechts 53 sid. 945.

⁴ Bondi l. s. sid. 285. Exempel hos Y. Ekström sid. 121.

get förmåga att ikläda sig *förpliktelser* rörande styrelseval m. m. Även på annat sätt kan komma till stånd ett alltför nära rättsligt samband mellan en bolagets viljebestämningsakt och en ekonomisk förmån eller nackdel för detsamma, i synnerhet så, att bolaget föranledes att vidtaga en viss åtgärd conditionis implendæ causa¹. Såsom ett klagörande exempel — visserligen icke hämtat från det praktiska rättslivet — kan anföras följande. A har gentemot ett aktiebolag utfäst sig, att, därest X, Y och Z inväljas i detsammas styrelse, till bolaget betala en penningssumma s; ofta lär en sådan utfästelse vara att beteckna som onerös och alltså vara för A bindande, om ej villkorets särskilda beskaffenhet föranleder annat resultat. Eller, A har inbetalt och bolagets styrelse mottagit en summa s utan ekonomiskt vederlag, men under föreskrift att transaktionen skall gå åter och beloppet alltså av bolaget återbetalas, därest ej X, Y och Z inväljas i styrelsen. I intetdera fallet har bolaget gentemot A iklätts en förpliktelse att giva styrelsevalet en viss utgång, men i båda fallen skulle bolaget hava underkastats ett obehörigt tvång rörande styrelsens sammansättning. Därför måste i enlighet med vanliga grundsatser rörande ogiltiga bibestämmelser vid rättshandlingar, i förra fallet A:s utfästelse anses för honom oförbindande och i det senare fallet hela avtalet anses verkningslöst, så att bolaget oavsett styrelsevalets utgång icke äger behålla den emottagna summan. Det kan, vad närmare angår den förra punkten, visserligen icke förebyggas, att en person söker påverka styrelsevalet med utfästelser om ekonomiska fördelar för bolaget, vilka utfästelser ehuru icke rättsligen bindande likväl kunna antagas komma att fullgöras. Och ett uteslutande av alla dylika motiv vid ett styrelseval kan ej betecknas såsom obetingat önskvärt. Men med den nyss intagna ståndpunkten är det vunnet, att alla olika skäl för eller emot vissa personers inväljande i styrelsen bliva föremål för prövning i ett sammanhang av deltagarne i den väljande bolagsstämman, och det är detta som måste anses av lagen avsett.

¹ Oertmann, Entgeltl. Geschäfte särsk. sid. 16 f., 21.

För att de angivna exemplen skola erhålla en närmare tillämpning i praktiskt förekommande fall böra de så förändras, att den rättshandling, till vilken knytes en bibestämmelse angående styrelseval e. d., icke är, bortsett från den senare bestämmelsen, benefik utan onerös; åtskilliga fall äro ovan antydda.. Dylika rättshandlingar torde böra i sin helhet tillerkännas giltighet, om bibestämmelsen i verkligheten icke är något annat än en modalitet i ett bolagets rättsförhållande av »yttre» beskaffenhet. Endast om ett avtal måste betraktas som ett försök att kringgå den förut angivna regeln, måste på grund härav giltighet förvägras detsamma. Avgörande för att på sådant sätt bedöma avtalet blir, om med hänsyn till de olika prestationernas inbördes förhållande en avtalets väsentliga innebörd för kontrahenterna och särskilt för aktiebolagets medkontrahent bör anses hava varit att binda bolagsstämman i ett ämne, där den lagligen skall stå rättsligt fri, om alltså bibestämmelsen i själva verket är en huvudsak. Att svårbestämbara gränsfall måste komma att föreligga, lär ej kunna undvikas. Men sådana äro vanliga, så snart det gäller att avgöra, huruvida en prestation har karaktären av vederlag för en annan¹.

Den föregående framställningen har anslutit sig omedelbart till de i aktiebolagslagen meddelade föreskrifterna om styrelsens sammansättning. Av intresse i detta sammanhang äro jämväl några former för tredjemans inflytande på tillsättande och entledigande av styrelseledamöter, vilka icke blivit föremål för behandling i lagen. Ytterligare följande anmärkningar må därför här finna plats.

Huruvida därav, att — utan Konungens medgivande — åt tertius icke kan överlämnas att utse styrelseledamöter, följer, att ej heller *vid bestämmandet av de till styrelseledamöter valbara personer* tertius skulle kunna hava något författningsmässigt, och alltså jämväl ett på avtal grundat, inflytande, är ej fullt klart. I registrerade, alltså av registreringsmyndig-

¹ Oertmann, anf. arb. Staudinger anm. 2 c vid § 516. Jfr om spörsmålets betydelse ur en annan synpunkt Oser anm. till Schw. OR art. 20 sid. 88.

heten godkända bolagsordningar, förekomma ej alldeles sällan bestämmelser av innehåll, att till styrelseledamöter i bolaget ej kunna väljas andra personer, än sådana som äro medlemmar av annat aktiebolags eller förenings styrelse, eller av en förening¹.

De utom det förra bolaget stående personer, som äga utse medlemmar i det senare bolagets eller föreningens styrelse, äga alltså bestämma, de kandidater, mellan vilka det förra bolagets stämma vid utseende av styrelseledamöter har att välja. Nu synes det vara uppenbart, att regeln i 57 § 3 mom. ej kan fattas så, att stämman i varje bolag måste äga frihet att till styrelseledamöter välja vilka som helst enligt lagen valbara personer, alltså i stort sett² alla här i riket bosatta svenska medborgare. Sålunda torde tvivel ej kunna hysas om giltigheten av den mycket vanliga bestämmelsen, att endast aktieägare i ett bolag kunna ifrågakomma till ledamöter av dess styrelse. Å andra sidan kan en begränsning av bolagsstämmans valrätt till en krets av tredjeman utsedda personer, vilkas antal ej är större än antalet av dem som skola väljas, tydligen till sin sakliga innebörd vara ganska likvärdig med ett inrymmande åt tredjeman av en befogenhet att omedelbart utse styrelseledamöter i stället för bolagsstämman, och den skulle kunna medföra att bolaget påtvingas uppenbart olämpliga personer som styrelseledamöter. Med utgångspunkt härifrån måste bestämt fordras, att den krets, inom vilken styrelseledamöter skola utses, måste vara så stor, att den lämnar

¹ Exempel nedan sid. 184 n. 2. Jfr Fischer sid. 240.

² Enligt sakens natur kunna ej alla fysiska personer utan undantag anses valbara till styrelseledamöter. Majoriteten synes ej böra få påtvinga minoriteten förtroendemän, vilkas personliga och kanske även ekonomiska förhållanden lämna rum för alltför svåra anmärkningar. Och de ansvars- och ersättningsbestämmelser, vilka äro riktade mot försumliga styrelseledamöter i synnerhet i tredjemans intresse, 1890 års motiv sid. 122, kunna ej få av aktieägarna göras illusoriska genom att till styrelseledamöter utse personer, mot vilka dessa påföljder enligt allmänna regler skulle vara otillämpliga. En närmare utveckling av innebörden härav faller utanför detta arbetes ram. Lehmann AG II sid. 235 ff., eng. Companies Act, sect. 72, 73.

utrymme för ett åtminstone i någon mån fritt val. Det torde därför icke vara tillräckligt, att den med t. ex. en enda person överskjuter antalet av dem som skola väljas. En rent mekaniskt tillämplig formel för bestämmande av den av utomstående uppställda kretsens minimiomfattning torde icke låta sig angivas, vilket givetvis är en olägenhet, särskilt med hänsyn till den prövning, som åligger registreringsmyndigheten. I fall av den angivna typen ligger en viss garanti däri, att de valbara personerna ju måste hava av dem, som utsett dem, ansetts lämpliga till fullgörande av sitt uppdrag som ledamöter av det andra bolagets eller föreningens styrelse.

Med hänsyn härtill synes lösningen böra utfalla annorlunda beträffande en bestämmelse av innehåll, att bolagsstämmans valrätt skulle vara begränsad till en krets av personer — låt vara med angivet, ej alltför ringa minimiantal —, vilka blivit av en eller flera utomstående personer *endast för detta ändamål* utpekade. Detta skulle i realiteten betyda, att tredjeman ägde möjlighet att hindra valet av alla andra personer än dem han eventuellt önskade se såsom styrelseledamöter; härför behövde han endast, jämte de sistnämnda, såsom valbara angiva blott personer, som ej skulle allvarligen kunna ifrågakomma. Och då styrelseval ju måste ske, skulle tredjeman alltså kunna påtvinga bolaget de av honom önskade styrelseledamöterna. Detta måste anses stå i strid med 57 § 3 mom. I motsatt riktning kan ej åberopas, att enligt 91 § 5 mom. det mycket viktigare beslut, som en ändring av bolagsordningen i regel torde innebära, kan göras beroende av en tredjemans samtycke. Ty dels finnes till stöd härför berörda uttryckliga lagbestämmelse, som vid 57 § 3 mom. saknar motsvarighet, såvitt angår en befogenhet för tredjeman utan stöd av ett Konungens medgivande, dels kan vetorätten enligt 91 § ej på samma sätt som vid styrelseval vore möjligt användas till att genomtvinga ett för bolaget olämpligt beslut om ändring av dess ordning, enär hellre än att samtycka härtill bolagsstämman åtminstone i allmänhet torde kunna avstå från ändring av den en gång antagna, presumtivt icke alldeles

omöjliga ordningen, medan som nämnt styrelseval vid en given tidpunkt är ofrånkomligt. —

Kan såsom en rättighet för tredjeman stipuleras en befogenhet för honom att i förtid återkalla uppdraget för en styrelseledamot, som utsetts av bolagsstämma (eller av en annan utomstående)? Detta skulle tydligen ej överensstämma med det normala förhållandet, att styrelsen representerar aktieägarna å bolagsstämma och är endast dem underordnad; men att varje ej av lagen uttryckligen medgivet undantag från denna regel skulle vara uteslutet, kan icke sägas vara a priori givet. Ej heller är det av i och för sig avgörande betydelse, att en dylik befogenhet ej skulle väl stå tillsammans med den uppfattningen, att styrelseledamotskapet innefattade ett mandat såsom syssloman¹, ty denna rent dogmatiska uppfattning kan, om den också är i huvudsak riktig, icke åberopas emot godkännande av en anordning, som icke stöter på bestämda hinder av saklig beskaffenhet.

Av större vikt synes oss emellertid vara, att en dylik befogenhet för en tertius alltför lätt skulle av denne kunna användas till att öva obehörigt inflytande på tillsättandet av styrelsemedlemmar. Det vore ju möjligt för honom att omedelbart efter varje förrättat val återkalla uppdraget för alla valda personer utom sådana som kunde vara för honom särskilt önskvärda och som han förut utpekade. Den ifrågakommande befogenheten skulle alltså vara likvärdig med en rätt att diktera styrelsevalens utgång. Därför kan den ej godkännas, utan 57 § 5 mom. 2 punkt torde härutinnan böra läggas till grund för ett slut *e contrario*^{2, 3}.

3. *Förändring av aktiekapitalets storlek.* Frågor härom höra till aktiebolagets viktigaste inre angelägenheter.

Enligt 35 § 2 mom. är beslut om ökning av aktiekapitalet medelst ny aktieteckning förbehållet bolagsstämma. Regeln

¹ 1890 års motiv sid. 122.

² Härmed är icke givet, att ej omvänt åt bolagsstämma skulle kunna vara förbehållen rätt att återkalla uppdraget för styrelseledamot, som jämlikt 57 § 3 mom. utsetts av någon annan, jfr ovan sid. 97 n. 1.

³ Jfr HGB § 243 fjärde st., Bondi 1 Festgabe f. Liebmann sid. 284.

har givetvis sin största betydelse med hänsyn till kompetensfördelningen mellan stämman och styrelsen, jämför 46 §, men dess grundtanke är av vikt även för bolagets förhållande till utomstående rättssubjekt. Enligt 47 § gäller motsvarande om ökning av aktiekapitalet medelst överförande till detsamma av besparade vinstmedel. Och i 50 § stadgas, att beslut om nedsättning av aktiekapitalet, i annat fall än i 49 § säges, må fattas endast av bolagsstämma.

Av dessa bestämmelser förtjänar 35 § en något närmare belysning ur den synpunkt, med vilken vi i denna avdelning sysselsätta oss. Utfästelser gentemot tredjeman angående skyldighet för ett aktiebolag att framdeles under på olika sätt angivna förutsättningar utgiva nya aktier äro nämligen — om också i den svenska aktiebolagspraxis icke mycket vanliga — ingalunda att anse som exceptionella ¹.

Från ett svenskt bolag föreligger följande ganska komplicerade exempel. Bolagets ordning omförmåler, att en person vid bolagets bildande förbehållit sig att få på detsamma överlåta patentlicenser och andra rättigheter, samt att här för enligt särskilt upprättat kontrakt erhålla likvid under olika titlar, däribland dels andel i bolagets blivande vinst och dels »stamaktier i bolaget sålunda, att i den mån (enligt annan bestämmelse i ordningen) inlösen av preferensaktier medelst vinstandel äger rum, N. N. (ett annat aktiebolag) eller dess rättsinnehavare är berättigad att i avräkning på vinstandelsbeloppet och utan särskild betalning efter parikurs erhålla nya stamaktier till samma antal som de preferensaktier, som utlottats, dock högst . . . » ² — Det framgår ej fullt klart, huruvida utbytet av vinstandel mot stamaktier skall vara för den berättigade tvunget eller skall bero på option från hans sida. I varje fall föreligger en skyldighet för bolaget att utgiva nya aktier under betingelser, över vilka detsamma icke själv äger vidare bestämma. Visserligen skulle slutresultatet av en sådan operation icke bli någon ökning av aktiekapital, enär

¹ Jfr *Holm* 1918 sid. 394.

² Aktiebolaget Trollhätte Cyanidverk, 6 och 16 §§ (Posttidn. den 8 oktober 1920).

nya stamaktier skulle utgivas endast till motsvarighet av inlösta preferensaktier. Då emellertid dessa i och med inlösningen upphört att existera såsom aktier, och då vidare förvärvaren av de nya aktierna ej alls skulle behöva vara identisk med den siste ägaren av de inlösta, kan operationen ej uppfattas annorlunda än som dels en nedsättning av aktiekapitalet, vilken jämlikt 49 § aktiebolagslagen icke i och för sig föranleder någon erinran, och dels en därefter verkställd ökning av detsamma genom nyemission (av beskaffenhet att skola ske genom teckning), vilken senare åtgärd ej kan få någon särskild juridisk prägel genom sammanhanget med den förra, utan måste bedömas uteslutande enligt lagens 37 § och därtill hörande bestämmelser.

Vidare förekommer att i samband med ett aktiebolags upptagande av försträckning, i synnerhet obligationslån, överenskommelse träffas, om att av bolaget utgivna skuldförbindelser framdeles skola kunna utbytas mot aktier i bolaget. Ibland skall sådant ske allenast efter initiativ från bolagets sida, vilket fall ej är av intresse i förevarande sammanhang¹. Ibland åter skola försträckningsgivarna under angivna betingelser äga påfordra att erhålla aktier i stället för förbindelserna. Och bolaget skall alltså vara pliktigt underkasta sig en ökning av sitt aktiekapital. I ett från Sverige föreliggande exempel innehåller försträckningskontraktet detaljerade anvisningar för åstadkommande av ett kapitalökningsbeslut av bolagsstämma: angående vem som äger påkalla sådant beslut, inom vilken tid det skall fattas och angående dess innehåll beträffande teckningsvillkor. — Hit höra vidare ofta de i Nordamerika i synnerhet på senare tiden vanliga s. k. »bonds convertible into stock»². I förutsättningarna för rätten att få dessa med viss säkerhet försedda obligationer utbyta mot aktier synes regelbundet ingå, att börskursen för bolagets aktier

¹ Machen §§ 223, 1821.

² Lehmann AG II sid. 459 not 2, Machen § 223, Ripley sid. 156 ff.; nordamerikanska affärspublikationer lämna på senaste tiden nästan oavbrutet upplysningar om nya emissioner av denna art till betydande belopp. — Jfr Bergslagernas Järnvägsab., ordn. 1879, 3 §.

nått en viss höjd; betydande ovisshet måste alltså råda om tidpunkten för det möjligen blivande utbytet. Detta, som även här innebär ökning av bolagets aktiekapital, synes icke erfordra något bolagsstämmobeslut vid sidan om det, som föregått obligationslånets upptagande¹. Detta beslut, som innehåller bestämmelser om det framtida utbytet, fattas nämligen som ett villkorligt beslut om kapitalökning² och dess giltighet på detta sätt upprätthålles, även där särskilt legalt stöd³ ej kan åberopas, av praxis; i litteraturen förspörjes någon tvekan, i synnerhet huruvida en bolagets hithörande utfästelse är uttvingbar enligt sitt primära innehåll och ej endast med hänsyn till skadestånd⁴.

Dessa obligationer äro i marknaden föremål för stort intresse på grund av den kombination av å ena sidan (relativ) säkerhet för det försträckta kapitalet jämte fast ränta därå och å andra sidan utsikt för obligationsinnehavarna att bliva delaktiga i en mera betydande vinst av bolagets framtida verksamhet, som de erbjuda⁵. Det är tydligt att utgivande av sådana skuldförbindelser icke i oförändrad form står till buds för de svenska aktiebolagen. Ty visserligen äro även i vår rätt kapitalökningsbeslut, som göra ökningens genomförande beroende av ett eller annat villkor, varken otillåtna eller ovanliga, men av 44 § 1 mom. aktiebolagslagen framgår, att mycket trånga gränser äro dragna för varaktigheten av den ovisshet, som sålunda kan råda om ökningens verkställande. Det bolagsstämmobeslut som omförmäles i 44 § måste nämligen, enligt vad sammanhanget utvisar, anses vara detsamma, som enligt 35 § avgjort frågan, huruvida kapitalökning skolat ske. Nu angivna hinder står däremot icke i vägen för försträckningsvillkor av innebörd, att bolagsstämman skall under angivna förutsättningar vara skyldig fatta beslut om ökning av aktiekapitalet.

¹ Ripley sid. 161.

² Machen l. c.

³ ib. § 583.

⁴ ib. §§ 1821 ff.

⁵ Ripley sid. 157.

Vi antaga dock, att ej heller denna form av till aktier konvertibla försträckningsurkunder kan efter svensk rätt godkännas. 35 § angiver icke sina regler vara föremål för disposition ens genom bolagsordningsklausuler, och den bör på förut anförda grunder uppfattas såsom absolut bindande¹. Och att stadgandet i 2 mom., att beslut om kapitalökning medelst ny aktieteckning kan fattas endast av bolagsstämman, lär icke tillmätas tillräcklig saklig betydelse, om det blott anses innebära ett krav på stämmobeslut såsom formellt rekvisit. Med en dylik innebörd, som alltså ej skulle kräva att bolagsstämman i frihet, obunden av alla andra hänsyn än till bolagets och aktieägarnes intressen, skulle kunna gå till avgörandet av en fråga om kapitalökning, skulle lagrummet ej motsvara den stora betydelse, som en ökning av aktiekapitalet har eller åtminstone kan hava för de enskilda aktieägarna². Och denna fordran på frihet för bolagsstämman skulle ej komma till sin rätt, om man visserligen ej tillåte exekutivt tvång för genomförande av en bolagets utfästelse om kapitalets ökande, men likväl ansåge bolaget genom densammans äsidosättande ådraga sig skadeståndsskyldighet³.

Ett ytterligare skäl kan hämtas från 39 §. Enligt denna äga, om endast ett slags aktier finnas, aktieägare ovillkorlig företrädesrätt att i förhållande till vars och ens aktieinnehav få deltaga i nyteckning av aktier, för vilka betalning skall erläggas i penningar. Detta stadgande är absolut bindande. Då utbyte av en bolagets skuldförbindelse mot aktie ju ej faller härunder (jämför 44 § 2 mom.), skulle tydligen genom utgivande av skuldförbindelser med från början därvid fästad rätt att i stället erhålla aktier finnas en skäligen enkel utväg att, så snart så befunnes lämpligt, sätta 39 § ur tillämpning; ty bolagsstämmans majoritet, resp. styrelsen, skulle utan hänsyn till minoriteten kunna bestämma, *till vem* förbindelserna

¹ Ovan sid. 39, 42.

² Ett beslut om kapitalökning är i betydelse närmast att jämställa med en ändring av bolagsordningen. Såsom en dylik uppfattas det jämväl av många lagar, Lehmann AG II sid. 450 f. — Machen § 578.

³ Jfr Machen § 594.

skulle utgivas¹. Betydelsen av denna tankegång minskas dock genom den iakttagelsen, att 39 § även i övrigt synes kringgås på ganska lättvindigt sätt².

Om alltså nu behandlade utfästelser icke äro förbindande — och motsvarande klausuler i bolagsordningen såsom lagstridiga icke böra vinna registrering —, är härmed icke sagt, att icke likväl klausuler om framtida kapitalökningar skulle kunna ingå i avtal m. fl. rättshandlingar med bolaget. Detta är såsom förut antytts möjligt i synnerhet på det sätt, att en kapitalöknings genomförande göres till villkor för någon prestation till bolaget, blott ej denna har karaktären av vederlag ensamt för kapitalökningen eller eljes avtalets innehåll är sådant, att bolaget lider en obehörig inskränkning i sin frihet att själv bestämma storleken av sitt kapital. Detta måste avgöras efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall³. — Såsom exempel kan anföras ett hithörande svenskt kontrakt, vars villkor innehålla: skulle bolagsstämman, sedan framställning om kapitalökning i enlighet med avtalet gjorts, ej inom föreskriven tid fatta beslut i enlighet därmed, skola samtliga på grund av kontraktet utelöpande partialförskrifningar vara omedelbart till betalning förfallna och inlösas med ett pris, som motsvarar ett närmare angivet medeltal av börsnoterade pris för aktier i bolaget, med ett särskilt utsatt minimum. En bestämmelse sådan som denna, vars intagande i kontraktet möjligen beror på samma upprättning, som vi nu göra gällande rörande översamheten av utfästelser om kapi-

¹ Jfr Skarstedt vid 39 §. Endast för enstaka fall skulle 77 § aktiebolagslagen erbjuda minoriteten något verksamt skydd.

² Sålunda hava förekommit och av registreringsmyndigheten godkänts kapitalökningsbeslut med bestämmelse, att de förutvarande aktieägarna ej skulle hava någon företrädesrätt till aktieteckning, utan att personer, som hade vid anfordran förfallna fordringar mot någon svensk bank med grundfond utöver en viss (låg) minimistorlek skulle äga att mot överlåtande å bolaget av dylik fordran erhålla nya aktier motsvarande fordringens belopp. För att utomstående skulle äga teckna aktie (med stöd av 37 §) skulle alltså ej erfordras annat än att han skaffade sig ett avistatillgodohavande hos nästan vilken som helst bankinrättning i riket!

³ Ovan sid. 103 ff.

talökning, synes oss icke möta betänkligheter därutinnan, att den i en viss situation vid kapitalökningens uteblivande låter förskrivningarna förfalla till betalning; huruvida den kurs, till vilken de skola inlösas, är för bolaget alltför betungande för att avtalet med hänsyn därtill skall kunna äga giltighet, är en fråga, som icke väsentligen beror av den angivna orsaken till förskrivningarnas förfallande till betalning och vars besvarande vid given anledning skulle kräva en granskning av samtliga omständigheter rörande försträckningen.

Å andra sidan torde hinder ej möta för att åt en tertius inrymmes vetorätt mot kapitalökningens beslut¹. Visserligen kan beslut om kapitalökning enligt 35 §, jämförd med 47 §, fattas endast av bolagsstämma, och ingenting säges om någon möjlighet för inskränkning i dennas frihet. Dylik, innebärande vare sig ett krav på tredjemans samtycke för kapitalökning överhuvud eller ett krav på iakttagande av teckningsrätt eller liknande förmån för tredjeman, kan emellertid icke anses möta hinder. Att en absolut bestämmanderätt för bolagsstämman över aktiekapitalets storlek inom de i bolagsordningen angivna minimi- och maximibelopp icke är av lagen fordrad, torde framgå å ena sidan därav att aktiekapitalet ju kan enligt ordningen vara fixerat till ett visst belopp, å andra sidan därav, att en sådan bestämmanderätt enligt det nyss anförda icke tillkommer stämman beträffande ändring av ordningen. — Ett tillförsäkrande av teckningsrätt åt tredjeman innebär, att beslut om aktiekapitalets ökning genom nyteckning icke må ske, om det icke innehåller vissa på förhand bestämda teckningsvillkor. Detta möter med säkerhet intet hinder från 36 §, vilken ju som föremål för beslutet om nyteckningen angiver ämnen, beträffande vilka stämman ej i regel äger någon valrätt mellan olika alternativ, jämför 36 § 2). De ifrågakörande bestämmelserna om teckningsrätt angå åtminstone hos oss endast teckning »med rätt att tillskjuta annat än penningar»², se 37 §. Detta lagrum innehåller bestämmelser, som

¹ Se ovan sid. 93 f., jfr Machen § 595.

² Utomlands även rätt att teckna aktier att kontant inbetalas *till viss kurs*, Renaud sid. 782 n. 4; se nedan sid. 183.

avse att möjliggöra för *den* bolagsstämma, som fattar beslut om kapitalökning, en noggrann prövning av sådant villkors betydelse för bolaget. Och det går naturligen icke an att på förhand så binda bolagsstämman, att denna prövning skulle bli ett tomt sken. Så sker emellertid icke helt genom nu föreliggande bolagsordningsbestämmelser, ty om vid ifrågavarande prövning stämman skulle finna, att villkoret är allt för ofördelaktigt för bolaget, kan den väl icke utan åsidosättande av ordningen besluta om kapitalökningens genomförande utan villkoret men den kan underlåta att alls besluta någon kapitalökning¹.

Naturligtvis måste villkoren vara i och för sig lagenliga. Ett närmare utvecklande härav hör ej till vår här föreliggande uppgift, men med hänsyn till i Sverige förekommande bolagsordningsbestämmelser om rätt för viss person att såsom vederlag för patenträttigheter, utan någon ny prestation, efterhand teckna andelar å blivande kapitalökningar må följande anmärkas. Av intresse är särskilt aktiebolagslagen 3 § 2 mom., som föreskriver, att vad för aktie skall inbetalas ej må bestämmas till lägre belopp än det, varå aktien skall lyda. Kontrollen å efterlevnaden härav är visserligen vid nyteckning hänskjuten till bolagsstämma, och allmänhetens skydd sökes förnämligast åvägabragt genom publicitetsåtgärder, men det kunde ifrågasättas att likväl anse ett beslut om kapitalökning genom nyteckning på nyss angivna villkor vara såsom stridande mot 3 § 2 mom. overksam, enär ju genom sådan nyteckning icke någon ny tillgång tillföres bolaget. Vederlaget för aktierna skulle ligga i patenträttighetens ökade värde, men denna rättighet tillhör redan i sin helhet bolaget. Ekonomiskt

¹ Onekligen blir bolagsstämman ganska starkt bunden genom dylika bestämmelser i ordningen. Fördenskull vill en analog tillämpning av 37 § 2 mom. synas ganska påkallad, på det sätt att före införande i bolagsordningen av ifrågavarande bestämmelser ang. framtida kapitalökning det skulle åligga styrelsen att å bolagsstämma framlägga i ärendet upprättade handlingar m. m. Till spörsmålet om möjligheten av sådan tillämpning av 37 § 2 mom. skola vi dock ej här taga ställning, helst som lagrummets praktiska betydelse i många fall ej torde vara synnerligen stor.

är emellertid transaktionen att uppfatta såsom likvärdig med en överlåtelse av patenträttigheten till bolaget mot en köpeskilling, som — helt eller delvis — bestämmes med ledning av den utsträckning, i vilken patentet visar sig kunna av bolaget utnyttjas, varå man i sin tur erhåller ett mått genom bolagets kapitalbehov, och med villkor, att de sålunda efterhand förfallande fordringarna på att av bolaget erhålla delbelopp av köpeskillingen få kvittas mot säljarens skyldighet att verkställa inbetalning för av säljaren tecknade andelar av efterhand beslutade nyemissioner. Denna senare transaktion skulle otvivelaktigt vara laglig. Och man torde — om också icke utan tvekan — kunna antaga, att detsamma gäller om den mera kortfattade form, vari man enligt det ovan sagda ansett sig kunna uppnå enahanda resultat¹.

Befogenheter för tertius i fråga om aktiekapitalets nedläggning äro oss så gott som obekanta². Skulle emellertid

¹ Jämväl 56 § 5) bör uppmärksammas. I förevarande fall torde patenträttigheten vara att uppfatta som en till stadigvarande bruk för bolaget avsedd tillgång, Rehm sid. 364, 369. Att, sedan denna en gång till visst värde upptagits i balansräkningen, ett ytterligare vederlag i form av aktier, alltså i realiteten genom kapitalisering av bolagets utsikter till framtida vinst, utgått för rättigheten, skulle med en bokstavlig tolkning av stadgandet i 56 § 5) icke berättiga till att höja det värde, vartill rättigheten en gång upptagits, jfr Simon sid. 364. Men finge detta ej ske, komme en kapitalökning på angivna villkor att med hänsyn till balansräkningen hava samma verkan som en gratisemission, d. v. s. att konsumera besparade vinstmedel till samma belopp som det, varmed kapitalet ökats; och i saknad av härför tillräckliga vinstmedel skulle närmast följande balansräkning komma att blott på grund av kapitalökningen visa förlust. Häri låge visserligen i och för sig intet hinder mot ökningens laglighet. Emellertid förefaller oss antagligt, att enligt det berörda lagrummet med »förbättringar», vilka ju i allmänhet äro ändamålet för nedlagda kostnader, må likställas andra kostnader, bl. a. såsom i förevarande fall för en tillgångs fortsatta betalning eller s. a. s. rättsliga vidmakthållande; jfr lagrådet vid 54 § av 1908 års förslag.

² Detta lär stå tillsammans därmed, att de fall, för vilka nedsättningsbeslut åtminstone i vissa länder huvudsakligen förekomma, nämligen för att efter större förluster nedbringa kapitalet till ett efter bolagets återstående nettoförmögenhet bättre avpassat belopp, mindre väl lämpa sig för en rättslig reglering på förhand. — En utfästelse gentemot tertius

dylika förekomma, gäller om dem i tillämpliga delar det samma som ovan utvecklats beträffande kapitalökning.

4. *Fastställande av balansräkning.* Bland de frågor, som enligt lag ankomma på beslut av bolagsstämman, är även den om fastställande av balansräkning, 85 § 1 mom. Denna bestämmelses uppgift är givetvis för normala fall icke någon annan än att till förmån för stämman skilja mellan dess och styrelsens kompetens i denna punkt, vilket är av betydelse särskilt med hänsyn till den roll, som balansräkningen åtminstone medelbart spelar för avgörande av frågan om ansvarsfrihet åt styrelsen¹. Dessa två ärenden ha med rätta betecknats såsom stämmans egentliga andel i bolagets förvaltning². Huruvida stämman härvid måste stå obunden gentemot tredje man är emellertid ej med lagrummet avgjort, endast så mycket är tydligt, att stämman ej kan beträffande balansräkningars fastställande vara ersatt av en utomstående³. Å andra sidan finnes ej här, som beträffande beslut angående bolagsordningen och aktiekapitalet, möjlighet att göra den distinktion, att stämman skall äga fritt avgöra, huruvida status quo skall bibehållas eller icke, medan i senare fallet frågan på vad sätt ändring må ske kan vara underkastad även tredjemans inflytande. Balansräkningen skall nämligen varje år i sin helhet underkastas förnyad prövning. Att en förpliktelse att härvid följa grundsatser av lagstridig beskaffenhet ej skulle vara giltig, behöver ej framhållas. Försåvitt emellertid de synpunkter av publikt intresse, som i fråga om balansräkningarnas innehåll lett till uppställande av numera ganska ingående bestämmelser, behörigen tillgodoses, synes något allmänt intresse av vem som inom de angivna gränserna bestämmer över innehållet icke bestå. Det är endast aktieägarna själva, som vi

att icke nedsätta kapitalet (i G. m. b. H.) under visst minimum omförmäles i RG 82 sid. 308.

¹ Jfr Simon sid. 2, 16 ff. med kritik av den tyska lagens överensstämmande ståndpunkt. 1908 års motiv sid. 44.

² Lehmann AG II sid. 312.

³ Jfr Pinner sid. 14 ff., obs. 18, Flechtheim i Bank-Archiv 16 sid. 373.

hava att taga hänsyn till. För dem är nu balansräkningen av betydelse dels för att lämna en allmän översikt av bolagets ställning — ur denna synpunkt är sättet för tillkomsten av en balansräkning med lagligt innehåll ej av mycken vikt — dels och i synnerhet såsom en grund för vinstutdelning¹. Överhuvud torde det kunna sägas, att där man ej vid balansräkningens uppgörande håller sig till de av lagstiftningen uppställda föreskrifterna, hela åtgärden materiellt har sin väsentliga betydelse såsom ett förstucket avgörande över huru befintlig vinst skall disponeras. Den reella innebörden av en rätt att bestämma över de värden, varmed olika poster skola ingå i balansräkningen, blir ofta just en rätt att bestämma över dividendens storlek². Framför allt är det genom balansräkningen som man åstadkommer bildandet av »tysta» reserver³. Nu är det visserligen obestridligt, att just denna sista angelägenhet får anses tillhöra den »inre korporationsrätten»⁴. Men innebörden härav får ej överdrivas. I synnerhet torde få anses, att *om och i den mån* det är möjligt att inrymma åt en tertius ett bestämmande inflytande över dispositionen av en enligt balansräkningen förefintlig vinst, det skulle vara i sak alldeles opåkallat att mera strängt hålla på bolagsstämman obundenhet beträffande balansräkningens fastställande. Och då ingenting antyder att beträffande vinstens disposition bolagsstämman måste stå fri⁵, antaga vi ej att någon motsvarande grundsats gäller om balansräkningens fastställande⁶.

5. *Décharge*. Vad som gäller om sistberörda fråga kan ej i allo antagas hava giltighet beträffande frågor om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelse, vilket likaledes enl. 85 § ankommer på bolagsstämman. Med lagens allmänna stånd-

¹ Lehmann, Gesch. Entw. sid. 67—70, Hagströmer sid. 268 ff., Simon sid. 1, 1908 års motiv sid. 45.

² Fischer sid. 303.

³ Ang. frågan om dessas laglighet se ovan sid. 29 not 4; ett ytterligare spörsmål som ej heller skall här behandlas gäller deras förenlighet med särskilda bolags ordningar.

⁴ Fischer sid. 258.

⁵ Fastmera lämnar 55 § 3 mom. utrymme för anordningar i motsatt riktning. Jfr Fischer sid. 344.

⁶ Se det i not 3 anförda stället.

punkt beträffande bolagsstämman befogenhet i fråga om styrelsen, vilken ståndpunkt i synnerhet kommit till uttryck i 57 §, skulle det icke stämma överens att åt någon utom bolaget stående person inrymma sådan myndighet i bolagets angelägenheter, att stämman skulle vara *skyldig* meddela décharge, därest sådant påyrkades av den utomstående. Décharge måste kunna — ej blott med rättslig verkan i förhållande till styrelseledamöterna utan överhuvud rättsenligt — vägras av bolagsstämman (majoriteten eller sådan minoritet, som omförmäles i 86 §), därest omständigheterna finnas därtill föranleda. Häri behöver visserligen icke ligga något hinder för att omvänt giva den utfästelse mot tredjeman, att utan hans godkännande av ett beslut om ansvarfrihet sådan icke finge anses vara beviljad. Betydelsen härav bleve emellertid ringa, enär en rättighet att för bolaget föra talan å förvaltningen i strid med bolagsstämmomajoritetens önskningsar knappast torde kunna tillerkännas annan än aktieägare, varom i 87 § förmäles, och alltså, även om ansvarfrihet ej ansåges genom bolagsstämmans beslut beviljad, densamma dock skulle inträda med stöd av 86 § 2 mom., därest icke under tiden efter stämmobeslutet åtgärd av aktieägare med för talans anställande nödvändigt aktiebelopp låtit sig åvägabringas.

6. *Befogenhet att giva föreskrifter åt styrelsen.* Här bör även en annan sida av förhållandet mellan bolagsstämma och styrelse betraktas, nämligen frågan om stämmans instruktioner för styrelsen. Intet hindrar, att åt dessa gives den form, att styrelsen ålägges i vissa fall inhämta yttrande av någon eller några angivna personer och lägga deras mening till grund för sitt handlande — naturligtvis med bibehållet eget ansvar för styrelseledamöterna för iakttagande av aktiebolagslagens och bolagsordningens föreskrifter. De personer, som beklädas med en sådan delegerad instruktionsbefogenhet — i synnerhet såsom medlemmar av ett enligt bolagsordningen inrättat »förvaltningsråd»¹, varpå även från Sverige finnas exem-

¹ En dylik mellaninstans mellan »Vorstand» och bolagsstämma — Verwaltungsrat till skillnad det obligatoriska Aufsichtsrat, som normalt har i huvudsak endast kontrollfunktioner, Lehmann AG II sid. 336 ff.,

pel¹ — torde väl i regel få anses intaga ställningen av ett bolagets »organ» och sålunda stå »inom» bolaget, framför allt vara enligt i huvudsak de för mandatet gällande grundsatser gentemot bolaget ansvariga för viss omsorg beträffande iakttagandet av bolagets intresse; befogenheten skulle ej tillkomma dem för deras egen räkning, och de vore ej att anse som utomstående i nu förevarande mening. Annorlunda om befogenheten skulle få utövas för att tillvarata, icke bolagets intresse utan tredje-mans intresse gentemot bolaget. Vi tänka härvid icke på sådana fall, i vilka tredjeman skulle äga att emot styrelsen såsom företrädare för bolaget, d. v. s. i själva verket mot detta senare utöva befogenheter av sådan art, att de lika väl kunde hava tillkommit honom emot en fysisk person, t. ex. att såsom köpare till säljaren avgiva s. k. specifikationsuppgift eller liknande förklaringar², utan frågan gäller, huruvida åt tredjeman kan i hans eget intresse inrymmas en mellanställning mellan stämman och styrelsen i bolagets angelägenheter, som i övrigt ej omedelbart angå honom³. Det synes oss som nyss nämndes icke ovillkorligen vara uteslutet, att stämman skulle kunna ålägga styrelsen att rätta sig efter en tertii föreskrifter. Härpå ligger dock mindre vikt, ty i varje fall lär det få anses strida mot grunderna för aktiebolagets organisation, i synnerhet sådan denna funnit uttryck i 57 och 59 §§, att bolaget skulle gentemot tertius kunna ikläda sig en förpliktelse att låta honom utöva en sådan myndighet⁴. Ett vore att bolagsstäm-

jfr Fischer sid. 238 — anses i Tyskland, varest de legala förutsättningarna för frågans lösning äro analoga med hos oss, vara tillåtet, Lehmann-Ring nr 8 vid § 246, Fischer sid. 252, jfr *RG* 73 sid. 406.

¹ För äldre tid Hagströmer sid. 247, Mora-Vänerns Järnvägsaktiebolag (1887, senare ändr.). — För tiden efter 1895 års lag jfr K. Res. den 30 september 1898 på besvär ang. registrering av Stockholms Skeppsstuveriaktiebolag (särskilda förtroendemän utanför styrelsen med rätt att deltaga i vissa styrelsebeslut).

² Almén, Om köp och byte, § 13 vid not 9 ff., tillägg till § 28.

³ Tertius skulle alltså icke intaga ställning av (quasi-)syssloman för bolaget, se Hasselrot, Handelsbalken sid. 1279.

⁴ Lehmann-Ring nr 4 vid § 231, jfr *RG* 82 sid. 310 betr. befogenhet för tertius att diktera beslut för Aufsichtsrat i ett Gesellschaft m. b. H.

man kunde finna lämpligt att tills vidare sätta honom i tillfälle att göra det, med möjlighet för stämman att när som helst återkalla ett sådant bemyndigande (jämför 57 § 5 mom.), något annat, att stämman skulle äga göra hans ställning oåterkallelig — vare sig med eller utan stöd av bolagsordningen. Om någon rätt för en utomstående av nu ifrågavarande innehåll kan alltså ej bliva fråga¹.

7. *Bolagets trädande i likvidation.* Kan åt en tredjeman givas rätt föreskriva, att bolaget skall träda i likvidation, då honom för gott synes? Visserligen skola enligt 93 § 2 mom. för beslut »om bolagets trädande i likvidation i andra fall än i 33 och 97 §§ förmåles» gälla samma regler som för vissa ändringar av bolagsordningen enligt 91 § 4 och 5 momm., och därom att de senare kräva ett obundet beslut av stämma råder enligt det föregående ej något tvivel. Men angivna stadgande i 93 § 2 mom. angår endast »beslut», nämligen av bolagsstämma, om trädande i likvidation, och det är sålunda efter ordalydelsen ej tillämpligt med avseende på de fall av trädande i likvidation, som ej kräva särskilt stämmobeslut². Spörsmålet blir alltså, huruvida på grund av 97 § 4) bolaget skall kunna enligt bolagsordningen hava att träda i likvidation med anledning av en viljeförklaring från en tredjeman. Detta stadgande, som efter orden synes lämna möjlighet att göra vilka fakta som helst till grunder för ett aktiebolags trädande i likvi-

¹ En tertius, som utsett en styrelseledamot och alltså jämlikt 57 § 5 mom. äger i förtid skilja honom från hans uppdrag, har naturligtvis härigenom i många fall möjlighet att giva denne styrelseledamot instruktioner, som faktiskt med säkerhet kunna förväntas bliva åtlydda, även om de ej äro rättsligen bindande. För dylika fall blir av betydelse stadgandet i 70 § om att jämväl en sådan styrelseledamot gentemot bolaget ansvarar för skada, som av honom tillskyndas detsamma, t. ex. genom åsidosättande av bolagsstämmans instruktioner. Från detta ansvar har man velat befria vissa av utomstående tillsatta styrelseledamöter, se 1914 års betänkande i egnahemsfrågan I sid. 358, författningsförslag 5 §.

² D. v. s. stämmobeslut i frihet, därvid bolagsstämman lagligen kan avslå yrkandet om trädande i likvidation. För genomförande därav kräves ju alltid, och sålunda även i 97 §:s fall, stämmobeslut ang. utseende av likvidatorer, men sådant beslut är bolaget i dessa fall skyldigt att fatta, jfr 102 §, Skarstedt vid 93 §.

dation, är med denna allmänna omfattning säreget för svenska aktiebolagslagen. Vi anteckna sålunda, att enligt tysk rätt¹ en så vidsträckt möjlighet att föreskriva likvidation ej synes bestå, liksom den icke fanns enligt 1895 års aktiebolagslag. Motiveringen till stadgandet uttalar att, på grund av bestämmelse i bolagsordningen, ett bolag kan hava att träda i likvidation, t. ex. om innehavare av preferensaktier ej under ett visst antal år i följd erhållit i bolagsordningen stadgad utdelning. »Detta och dylika fall åsyftas med den i 93 § under 4) angivna likvidationsgrunden»². Man har alltså närmast tänkt på fakta av ekonomisk och liknande art. Detta kan i och för sig icke hindra att även utomstående personers viljeförklaringar måste tillerkännas en åtminstone medelbar betydelse i förevarande hänseende. Sålunda lära ej tillräckliga skäl bestå mot giltigheten av en bestämmelse i ordningen för ett bolag, att det skall träda i likvidation, så snart ett angivet annat bolag trätt i likvidation, t. ex. då det förra bolaget har till föremål att lämna förlagskapital för bedrivandet av det senares rörelse. En sådan bestämmelse innebär emellertid icke att någon utomstående, t. ex. det senare bolagets aktieägare, erhåller omedelbar disposition över det förras bestånd. Sådant synes ej heller böra anses lagligt³. Avgörande härför är enligt vår mening, att trädandet i likvidation torde få anses som någorlunda likartat med en ändring av bolagsordningen⁴ — därefter skall föremålet för verksamheten vara avveckling⁵ —, och att t. o. m. den förra åtgärden genomsnittligen bör anses vara av en för aktieägarna mera ingripande betydelse

¹ När HGB § 292 sista st. talar om upplösning »aus anderen Gründen» avses åtminstone i första hand sådana, som angivas på andra ställen i lagen, Lehmann-Ring närmast före nr 5 vid § 292. Vissa andra upplösningsskäl kunna emellertid uppställas i bolagsordningen, men icke vilka som helst, ib. nr 8, Lehmann AG II sid. 507 f.

² 1908 års motiv sid. 69.

³ Jfr Kohler, Lehrb. I sid. 351.

⁴ 93 § 2 mom. aktiebolagslagen, jfr Lehmann AG II sid. 509.

⁵ Sist anf. arb. sid. 549.

än åtskilliga sådana ändringar¹. Därför bör trädande i likvidation, under i övrigt lika förhållanden, ej kunna mot aktieägarnas önskan åvägabringas på mera lättvindigt sätt än en ändring av bolagsordningen av den art, som omförmäles i 91 § 4 och 5 momm.; och bör alltså krävas beslut å bolagsstämma med kvalificerad majoritet. 97 § 4) bör sålunda i denna del göras till föremål för en inskränkande tolkning.

B. Rättsskyddet för tredjemans rättigheter angående aktiebolags inre förhållanden.

Enligt det föregående antaga vi, att aktiebolaget på åtskilliga sätt kan vara obligationsrättsligt inskränkt i utövning av sin autonomi. Härefter erfordras, att vi söka närmare angiva innebörden av ett sådant rättsförhållande mellan aktiebolaget och en utomstående. Ty innebörden av rättigheter är ingalunda alltid densamma, utan olika i olika fall, i synnerhet med hänsyn till arten och intensiteten av det rättsskydd, som står till förfogande för den berättigade². Härutinnan förekomma skiljaktigheter även inom obligationsrättigheternas huvudgrupp, framför allt beroende på beskaffenheten av den prestation, vartill den förpliktade är förbunden. Oliketerna härutinnan avspeglar sig särskilt i olika svar på frågan, i vad mån exekutiva åtgärder av den berättigade kunna påkallas för prestationernas uttvingande. Även beträffande samma slags prestationer förekomma för övrigt ganska djupgående olikheter mellan eljes närstående rättssystem.

Ett aktiebolags obligatoriska bundenhet utåt av ifrågasvarande art får enligt det föregående mycket ofta en säregen prägel därav, att den aktiebolaget åliggande prestationen är av negativ innebörd: att icke, utan samtycke eller annan medverkan av tertius, besluta eller genomföra vissa åtgärder. Vi skola senare söka visa, och förutsätta här, att den omständig-

¹ Jfr yttranden i första kammaren den 24 april 1895 ang. 33 § förslaget till lag om aktiebolag, prot. nr 24 sid. 4 f. (Nyström, Hasselrot).

² Jfr Lehmann, Die Unterlassungspflicht sid. 66, Jul. Lassen § 4, I.

het, att *enligt bolagsordningen* samtycke av en tertius erfordras för viss åtgärd, icke under alla omständigheter gör det omöjligt för aktieägarne att utan tertii medverkan genomföra åtgärden. Under motsatt antagande hade det varit onödigt att särskilt undersöka verkningarna av att tertius erhållit en *obligatorisk rättighet* mot bolaget angående inskränkning av dess självstyrelse, så snart, såsom ju ofta är fallet, en däremot svarande bestämmelse intagits i bolagets ordning. Men med vår angivna uppfattning blir det nödvändigt att söka besvara spörsmålet i vad mån, bortsett från aktiebolagsrättsliga regler om bolagsordningens rättsverkningar, gällande regler om obligationsrättigheters innebörd föranleda ett effektivt skydd för en tertii rättighet mot bolaget.

Att endast den senare rättsgrunden men icke den förra kan för tertius, vid åsidosättandet av hans rättighet, medföra *skadestånd* av bolaget¹, behöver ej närmare utföras. Och det är tydligt, att hithörande rättigheter alla innebära ett krav på ersättning för intresset, därest rätten ej enligt sitt innehåll förverkligas. Större svårigheter möta däremot för att med någorlunda säkerhet angiva, i vad mån ett sådant omedelbart förverkligande må anses vara för tredjeman säkerställt.

I detta avseende gäller frågan till en början huruvida, då bolaget är gentemot en tredjeman bundet att icke fatta eller att icke utan hans medverkan genomföra vissa beslut, ett i strid härmed fattat beslut blir för bolaget och i förhållandet emellan aktieägarne inbördes *overksam*. Detta skulle bl. a. innebära, att ett dylikt beslut borde, på talan av aktieägare eller nu särskilt av tertius, av domstol förklaras ogiltigt; att, därest det med hänsyn till sitt innehåll vore av beskaffenhet att böra registreras, registrering skulle för skyddande av tredjemans rätt vägras; samt att om registrering likväl ägt rum, den skulle på talan av honom kunna av domstol upphävas. Vidare är att spörja, huruvida *exekutiva tvångsmedel* stå till buds för att förhindra eller framtvinga bolagsstämmobeslut av visst innehåll.

¹ Frågan om skadestånd av aktieägare m. fl. skall framdeles beröras, se sid. 154 n. 2 och sid. 240—251.

Det är a priori ingalunda nödvändigt, att spörsmålet i alla dessa olika delar skall erhålla svar, som gå i samma riktning. Det är sålunda väl tänkbart, att visserligen exekutiva åtgärder stå till buds för att framtvunga underlåtenhet att företaga vissa rättshandlingar, t. ex. bolagsstämmobeslut, men att icke desto mindre, om tvångsåtgärder ej vidtagas, eller om de sättas i verket men förfela sitt syfte, i det att de förbjudna rättshandlingarna ändock komma till stånd, sådana rättshandlingar måste erkännas på vanligt sätt utöva de därmed avsedda rättsverkningarna¹. — Ett sådant ställningstagande av rättsordningen lär i synnerhet ligga nära, där det är fråga om ingående av avtal eller om annan rättshandling av en person, som är förpliktad att icke företaga densamma, mot en annan, som icke är omfattad av och möjligtvis är okunnig om denna förpliktelse². Men om en viljeförklaring erkännes såsom verksam icke endast av hänsyn till dess mottagare, utan, oberoende av dennes goda tro, av hänsyn till den förklarande, därför att rättsordningen i viss utsträckning vill upprätthålla dennes rättsliga handlingsförmåga oinskränkt även i strid mot hans egna obligationsrättsligt förbindande utfästelser, så är det mycket möjligt, att detta skäl jämväl skulle kunna föranleda rättsordningen att icke heller i förevarande avseende använda några exekutiva tvångsmedel mot den sistnämnde. Denna senare synpunkt torde förtjäna att huvudsakligen betonas i det följande.

I. Bliva mot tredjeman rättsstridiga beslut verk samma?

a. Allmänna rättsgrundsatser.

Vi upptaga till en början frågan om verkningarna av stämmobeslut, vilkas tillkomst står i strid med en obligatorisk förpliktelse emot en utomstående angående bolagets organisatoriska eller eljes inre angelägenheter.

¹ Den danska exekutionsrättens säkerhetsmedel för upprätthållande av negativa förpliktelser, »Forbud» enl. Retsplejelov § 646 ff., medför sålunda i och för sig icke för den därav drabbade någon inskränkning i handlingsförmåga eller dispositionsmakt, Munch-Petersen, Den danske Retspleje III sid. 227; jfr ib. sid. 190 vid n. 3.

² Se ovan, sid. 91.

Nyss är antytt, att denna fråga angår en detalj av det större problemet om innebörden av begreppet rättslig handlingsförmåga. Denna brukar, beträffande fysiska personer, icke anses såsom någon subjektiv rättighet, varöfver man skulle kunna disponera. Utan handlingsförmågan angives vara en rättslig egenskap hos människan, som hon icke själv kan frivilligt avhända sig eller minska. Inom åtskilliga rättssystemss teori torde man vara enig om den principiella riktigheten härav¹. Och disposition öfver den rättsliga handlingsförmågan anses icke heller kunna ske så, att en person skulle kunna göra vissa sina egna rättshandlingars verksamhet beroende av samtycke från någon tertius². Ett dylikt förhållande kan väl bestå enligt lag, men det kan icke grundläggas genom avtal³.

Inom nordisk rätt kan spörsmålet i denna allmänna formulering knappast sägas hava erhållit en fullständig behandling. Att söka lämna en sådan ligger utanför detta arbetes uppgift, och det torde icke vara möjligt att i vad frågan berör vårt ämne lämna ett svar, som vore fritt från osäkerhet. Ovan har visserligen erinrats därom, att ett avtal, varigenom en

¹ Dernburg, Pandekten I § 49 vid not 5, v. Tuhr II: 1 sid. 267 vid n. 189 betr. Handlungsfähigkeit och sid. 369 f. vid n. 33, 34 betr. Verfügungsmacht, jfr ib. sid. 365, och densamme, Unwiderrufl. Vollmacht sid. 61 med åberopande av BGB § 137, Kohler, Lehrb. I sid. 156 f. — Code civ. art. 1123, 1128, Planiol, Traité élém. de droit civil I n:r 292, II nr 1011, Baudry-Lacantinerie & Barde XII nr 227 f.

² Ovan sid. 89.

³ v. Tuhr II: 2 sid. 220 vid n. 65, 66. — Enligt lag hava visserligen som bekant olika rättigheter den innebörd, att till den berättigades förmån en eller flera andra personers handlingsförmåga är inskränkt. Men härutinnan går man ingalunda alltid så långt som skulle krävas för ett möjligast fullständigt skydd åt det under en rättighet liggande intresset. Som exempel nämna vi det intresse av att gäldenärsers förmögenhet ej undandrages från att häfta för fordringsrättigheter, vilket generellt förefinnes för borgenärer. Detsamma föranleder ingalunda, att alla en gäldenärs dispositioner med sådan effekt bliva ens för en ondtroende medkontrahent overksamma; t. o. m. actio pauliana har i svensk rätt hittills ansetts innebära en alltför stark inskränkning i omsättningens frihet, se 1911 års konkurslagstiftningsbetänkande sid. 209, jfr 1921 års konkurslag 34 §, Munch-Petersen, Retspleje IV § 15.

person skulle avstå från resp. förbinda sig att icke göra bruk av sin rättsliga handlingsförmåga i *större utsträckning*, så att han »gjorde sig helt eller delvis omyndig»¹, skulle sakna all giltighet. En sådan utfästelse vore nämligen till den grad obillig, att den måste anses vara contra bonos mores². På denna grund kan man tydligen icke förklara ett frivilligt avstående från handlingsförmågan i *någon enstaka punkt* ogiltigt. Och det synes av vår tidigare framställning, att vi ingalunda mena, att en sådan utfästelse skulle vara överhuvud ogiltig såsom obligationsrättsligt åtagande³. Men ehuru giltig kan den likväl sakna *den* verkan, att en i strid med den åtagna inskränkningen av handlingsförmågan ingången rättshandling skulle bli ogiltig. Och härvidlag torde man böra anse, att den nordiska rätten åtminstone i viss utsträckning står på samma ståndpunkt som den tyska. Det är obestridligt, att i särskilda punkter skiljaktigheter bestå. Sålunda torde det vara såsom en konsekvens av ovanberörda uppfattning av handlingsförmågan, som man i Tyskland anser att en person icke kan med laga verkan genom rättshandling betaga sig förmågan att disponera över en honom tillkommande sakrätt⁴; men att sålunda tillägga rättsreglerna om (vissa) sakrättigheters förytterlighet en absolut bindande karaktär överensstämmer icke med nordisk rättsuppfattning⁵. Däremot plägar man vid diskussion av frågan om fullmakts

¹ Bentzon, Personretten sid. 122, jfr Lassen-Ussing sid. 417, Stang, Indledning sid. 363.

² Bentzon och Stang å anf. ställen.

³ Lassen-Ussing anf. st., v. Tuhr, Unw. Vollm. sid. 48 n. 2, sid. 61 n. 4.

⁴ Ovan sid. 126 n. 1. BGB § 137 förklarar visserligen föryttringsförbud betr. rättigheter överhuvud ogiltiga, men detta kan i fråga om fordringsrättigheter gälla endast såvida de ej enligt sitt innehåll äro oförytterliga, jfr § 399, och alltså icke avse ett mot gäldenären gjort åtagande att ej överlåta fordringen, Staudinger nr 3 vid § 137.

⁵ Trygger, Utsökningslagen, andra uppl., sid. 218 ff., Munch-Petersen, Retspleje III sid. 57 ff., däremot Kohler, Lehrb. I sid. 156. Jfr Lagberedningens förslag till jordabalk II (1908), förslaget ang. köp m. m. av fast egendom 1:3, 2:1, 2, om inskrivning 2:18, motiven sid. 165, 207, 307.

oåterkallelighet allmänt bygga på en grundsats, att den, som råder över sig och sitt gods, icke kan med omedelbar verkan fränskriva sig förmågan att själv genom rättshandlingar ordna sina egna angelägenheter¹. Teorien saknar icke uttryck för att grundsatsen skulle lida undantag², men dessa torde vara av ganska speciell natur.

Det nu anförda gäller i första hand fysiska personer. Betydelsen därav för en juridisk person framstår givetvis i något olika belysning enligt de olika uppfattningarna av den juridiska personlighetens innebörd. Om man med oss ej vill tillägga aktiebolagets rättssubjektivitet annan verkan än att det är en enhetlig relationspunkt för vissa rättsverkningar och rättsförhållanden, kan man icke utan vidare till aktiebolaget överföra vad vi antagit gälla för de fysiska personerna. Det låter sig då överhuvud icke göra att därav, att aktiebolaget är en juridisk person, härleda någon bestämd konsekvens för lösningen av nu förevarande spörsmål. Vår angivna uppfattning av rättssubjektiviteten föranleder oss emellertid å andra sidan att ej stanna vid aktiebolaget såsom »person» utan betrakta problemet med hänsyn till de särskilda aktieägarna.

Ty bolaget är en sammanfattning av dessa. Den utfästelse, vars verkan vi dryfta, är visserligen ej avgiven av de enskilda aktieägarna. Försåvitt dess åsidosättande föranleder skadeståndsskyldighet, lider det intet tvivel att denna åtminstone i första hand drabbar den förmögenhet, som vars bärare sammanslutningen uppträder. Och med ett starkt betonde av att förpliktelsen avser ett förbud mot vissa rättshandlingar av bolaget som sådant, och icke av dess medlemmar, kunde man vilja anse, att vad vi förut anfört om oinskränkbarheten av de fysiska personernas handlingsförmåga skulle sakna all betydelse i fråga om bolagets handlingsförmåga. Men detta vore att tillägga personifikationen en verkan, som ingalunda följer av dess syfte. Den är avsedd att åstadkomma *enhetlighet* i rättsverkningar, men icke att ändra

¹ De ovan sid. 101 n. 1 o. 2 anförda författarna, ävensom Hasselrot, Handelsbalken III (2. uppl.) sid. 27, jfr Aagesen sid 655.

² Jul. Lassen sid. 936 vid n. 5 a.

rättsförhållandenas natur mer än som följer av berörda syfte och alltså icke heller att skänka bolagets förpliktelser en mera intensiv verkan *gentemot aktieägarna* än vad dessas egna förpliktelser av likartat innehåll skulle hava ägt. Från denna utgångspunkt böra vi behandla bolagets förpliktelser att icke utan samtycke av tertius fatta beslut om ändring av sin ordning, av sitt aktiekapital o. s. v. Ty så snart man bortser från att dylika beslut ej kräva alla aktieägarnes medverkan utan kunna komma till stånd med majoritet, vilket rättsligt sett måste vara tredjeman ovidkommande, bliva beslutet att likställa med avtal mellan aktieägarna.

Men nu lär av det förut utvecklade följa, att ett avtal mellan de enskilda personerna A, B och C m. fl. ovillkorligen är underkastat ändring genom deras (eventuellt deras successors) åsämjande¹, på grund av den förut angivna omfattningen av deras rättsliga handlingsförmåga. Även om kontrahenterna eller några av dem *gentemot* en utomstående, X, hava förbundit sig att icke utan hans medverkan ändra avtalet, blir likväl en mellan de förra träffad överenskommelse om sådan ändring verksam. Förhållandet rubbas icke därav, att dylik förpliktelse mot X tilläventyrs uppkommit genom själva det ursprungliga avtalet mellan A och hans medkontrahenter i en detsammas funktion såsom avtal om prestation till förmån för tredje man. Avtalets ändring innebär en kränkning av den obligatoriska förpliktelsen mot X och medför alltså skadeståndsskyldighet för de förpliktade, men deras *förmåga* att åsidosätta förpliktelsen lämnas av detsamma obeskuren².

Motsvarande tankegång torde böra tillämpas även i fråga om ändring av ett aktiebolags bolagsordning e. dyl. »Bolagets handlingsförmåga» spelar som nämnt härvid för oss ingen roll. Men hänsyn till bibehållandet av de enskilda aktieägarnes rättsliga handlingsförmåga erbjuda enligt vår mening mycket starka skäl för att det — såvitt ej aktiebolagslagen skulle

¹ P. Oertmann i Zeitschr. f. Socialwissenschaft 10 sid. 24, jfr code civ. art 1134:2, Baudry-Lacantinerie & Barde XII nr 338, 341.

² v. Tuhr II:1 sid. 371 f., jfr Kohler, Ungehorsam und Vollstreckung im Civilprocess, i Arch. f. civ. Prax. 80 (1893) sid. 292 ff.

föranleda annat resultat — måste anses uteslutet att genom utfästelse om en vetorätt för tredjeman till förmån för honom lägga oöverstigliga hinder för bolagsordningens ändring genom åtgärd av allenast aktieägarna^{1, 2}, ty att inga andra än dessa kunna betraktas såsom »kontrahenter» rörande bolagsordningen är klart³.

Det kan icke i motsatt riktning anföras, att aktieägarna i hithörande beslut icke äro verksamma i sina egna angelägenheter. Ty det är dock aktieägarna, som ytterst hava nytta eller skadan, av att i bolagets förvaltning en viss åtgärd vidtages eller underlåtes. Och aktiebolagets personifikation synes ej vara ägnad att förtaga verkan härav.

Vi hava redan uttalat, att man icke, vad angår nordisk rätt, kan göra anspråk på en alldeles undantagslös giltighet av den ofta berörda satsen om overksamheten av genom eget åtagande grundlagda inskränkningar i en persons rättsliga handlingsförmåga. Detta föranledes av principens grund. Den är bl. a. ett uttryck av vårt rättssystem strävan att skydda den personliga friheten. Härutinnan överensstämmer den med den förut framhållna regeln, att vissa avtal om inskränkningar i den personliga friheten äro såsom stridande mot goda seder överhuvud ogiltiga. Ibland består i detta avseende ej hinder för att giva ett avtal om en frihetsinskränkning giltighet såsom grund för skyldighet att prestera medkontrahentens intresse, alltså för ersättningsskyldighet, medan det skulle vara

¹ Överensstämmande resultat för Verein enl. BGB hos Kohler, Lehrb. I sid. 394 f. och betr. förenings upplösning sid. 400 f.; jfr ovan sid. 95 n. 2.

² Någon tvekan föranledes härvid av vad ovan sid. 94 anförts.

³ En alldeles motsvarande tankegång torde vara tillämplig för åtskilliga andra former av rättskapabla sammanslutningar. Men icke med nödvändighet för alla. Beträffande ideella föreningar torde sålunda ej kunna avvisas möjligheten av att utomstående — överordnad förening eller dennas medlemmar — äro att jämte en »delförenings» medlemmar uppfatta såsom quasi-kontrahenter angående den senares stadgar. Dessa skulle alltså, utan att delföreningens karaktär av självständigt rättssubjekt behöfde lida intrång, kunna göras för varje fall oföränderliga utan medverkan av sådan utomstående; jfr Undén, Kollektivavtalet sid. 37—45, nedan sid. 262.

otillåtligt att statuera en verklig inskränkning av den rättsliga handlingsförmågan¹. Denna synpunkt spelar ej in i förevarande fall. Men vår princip torde också vara ett uttryck för att det ekonomiska livet med nuvarande organisation kräver rörelsefrihet. Det måste förhindras, att företagsamheten, nu särskilt hos aktiebolagens ledning, skulle in i en avlägsen framtid lamslås av hänsyn till rättigheter för utomstående, vilkas ekonomiska intresse av rättighetens upprätthållande möjligen blivit mycket mindre än värdet för den förpliktade av dess bortfallande; risken härför är särskilt stor beträffande nu ifrågavarande förpliktelser, vilka ofta gå ut på en prestation, vars ekonomiska innehåll icke behöver vara närmare preciserat².

Om regeln på detta sätt är grundad i hela samhällets intresse, måste den naturligtvis lida undantag, när det gäller att genomföra inskränkningar i den rättsliga, och särskilt förmögenhetsrättsliga handlingsförmågan, vilka anses vara i det allmännas intresse påkallade. Såsom hithörande undantag ifrågasattes inom litteraturen, i synnerhet de lege ferenda men även de lege lata, *dels* det åtagande att ej ingå vissa avtal, som ligger i en näringsidkares utfästelse att ej konkurrera med annan näringsidkare³, om nämligen denna utfästelse till sin omfattning ej överskrider det tillåtnas gränser⁴, och *dels* kollektivavtal angående arbetsvillkor⁵, såsom grundläggande förbud, för arbetsgivare och arbetare omedelbart eller såsom medlemmar av en organisation, mot att träffa arbetsavtal på villkor, som för arbetaren äro sämre än vad kollektivavtalet medger. Häremot stridande senare avtal skulle alltså icke vara

¹ Jfr nedan sid. 143 n. 1.

² Kohler, Ungehorsam sid. 294.

³ Jfr Jul. Lassen sid. 937.

⁴ Kohler l. c.-sid. 292.

⁵ Lotmar, Der Arbeitsvertrag I sid. 780, Carl Ussing i UfR. 1918 B. sid. 307 ff., Vinding Kruse, Bil. v. 11. nord. juristmötets förhandl. sid. 18 ff. Mot antagande de lege lata av en kollektivavtalets normativa kraft Oertmann, Kommentar II sid. 668 f., Staudinger II sid. 1073, Undén, Kollektivavtalet sid. 153 ff., jfr 11. juristmötets förhandlingar sid. 114, Frey ib. sid. 125.

enligt sitt eget innehåll giltiga. Redan dessa fall äro emellertid enligt gällande svensk rätt åtminstone i hög grad tvivelaktiga såsom undantag från vår regel. Och i varje fall kan någon bindande analogi ej anses bestå mellan desamma och frågan om fastlåsande i tredjemans intresse av innehållet av ett aktiebolags ordning etc. I de förra fallen äro utfästelserna oftast inskränkta till att avse en begränsad tidrymd; hithörande överenskommelser rörande bolagsordningar ha tvärtom till sin väsentliga uppgift att fastslå riktlinjerna för ett aktiebolags verksamhet i en relativt avlägsen framtid, vars förhållanden måste vara ganska ovissa; meningen är just att verksamheten skall *varaktigt* inställas att tjäna en utomstående intresse. De förra fallen avse någorlunda fixerade och konkreta undantag från handlingsförmågan till förmån för mildring av en överdriven konkurrens, resp. till förbättrande av kroppsarbetarnes villkor, medan däremot ett åtagande att ej ändra ett bolags ordning eller del därav är skäligen abstrakt och de konkreta syften, som därmed skola uppnås, lika väl kunna vara för samhället skadliga som nyttiga.

Till stöd för att förvägra giltighet åt ett arbetsavtal i strid med ett kollektivavtal, åberopas visserligen jämväl ett skäl, som synes äga tillämpning även på det oss föreliggande fallet. Orsaken till att antaga en sådan inskränkning i de avtalandes handlingsförmåga skulle nämligen vara den att de båda två, och icke endast endera, vore omfattade av en förpliktelse att icke ingå arbetsavtal med ett mot kollektivavtalets bestämmelser stridande innehåll¹. Motsvarande kan sägas om aktieägare i ett bolag, som avgivit en utfästelse att ej på egen hand ändra sin ordning e. d. Tankegången förutsätter, att det i allmänhet är av hänsyn till den förpliktades (A) medkontrahent, som en viljeförklaring, vilken A gentemot någon annan (X) har förbundit sig att ej avgiva, i trots av denna förbindelse blir verksam. Den antagna grunden torde dock ej kunna vara åtminstone den huvudsakliga. Ty vi ha antagit, att ett avtal mellan A och B blir giltigt, även om B vid dess ingående känner A:s

¹ Ussing och Vinding Kruse anf. ställen, jfr K. Prop. nr 96/1910, nr 4, lagförslaget 4 §, och sid. 65 f.

förpliktelse mot X (är »i ond tro»). Om B alltså endast lämnar en (passiv) medverkan till en kränkning av A:s förpliktelse mot X (vilket i vissa fall torde kunna ådraga honom ersättningsskyldighet¹) eller om han tillika kränker en egen förpliktelse mot X, torde icke vara av synnerlig betydelse. Redan A:s eget intresse, samt det allmännas intresse av såväl A:s som B:s handlingsfrihet, torde ligga bakom upprätthållandet av ett avtal dem emellan. Och ett möjligt undantag med hänsyn till kollektivavtal torde bero på ett såsom övervägande uppfattat allmänt intresse av dessas genomförande.

Härvid är ytterligare följande att märka. I fråga om åsidosättande av ett kollektivavtal, och om det såsom parallell därtill åberopade exemplet av en borgenärs avtal med en gäldenär om den förres gynnande framför övriga borgenärer i strid med ett tidigare avtal mellan *samtliga* borgenärerna och gäldenären, kan det mycket ofta vara så gott som nödvändigt för att alls kunna skydda den (de) berättigades intresse, att man låter det däremot stridande senare avtalet bliva överhuvud överksamt — enär nämligen det skulle vara omöjligt eller processuellt mycket betungande att uttaga ersättning för därigenom otvivelaktigt åstadkommen skada². Och även då så ej är fallet, lär det senare avtalets överksamhet även för de därvid kontraherande genomsnittligen vara någorlunda likvärdigt med en förpliktelse för dem att gälda ersättning till den berättigade för av dess genomförande vållad skada. Annorlunda i typiska fall av den här behandlade arten; t. ex. angående omfattande vetorättigheter för tertius mot ändring av ett aktiebolags ordning överhuvud eller i större delar. Dylika rättigheter skulle giva tillfälle till motstånd även mot åtgärder, som för det förpliktade bolaget vore önskvärda, även om de ådroge det skadeståndsskyldighet; och ett motstånd kunde alltför lätt föranledas av motiv, som ej vore förtjänta att av rätten skyddas, t. ex. för att tjäna som tvångsmedel mot bolaget i någon annan punkt, i vilken det ej vore rättsligen bundet.

¹ Jfr nedan sid. 154 n. 2.

² Vinding Kruse, Förhandl. sid. 108 f.

De nu anförda skälen förlora en avsevärd del av sin betydelse, i samma mån som föremålet för tertii inflytande vore mera begränsat och av en på förhand överskådlig ekonomisk innebörd; och i samma mån tillkommer följaktligen ökad vikt den allmänna grundsatsen, att fritt åtagna förpliktelser böra i möjligaste mån av rätten genomföras. Detta är visserligen såtillvida av mindre praktiskt intresse, som rättigheter för tertius att medverka till ändring av bolagsordningar oftast torde vara ganska allmänt formulerade. Men vi vilja icke bestämt bestrida, att för särskilda händelser, då så ej är förhållandet, åsidosättande av en tertii rättighet angående tillkomsten av vissa bolagsstämmobeslut, kan antagas böra göra besluten överksamma.

Härefter äro att uppmärksamma fall, i vilka ett även i förhållande till tredjeman behörigen tillkommet beslut *genom sitt innehåll* vore gentemot honom rättsstridigt. Själva hans rättighet har härvid icke, eller åtminstone icke uteslutande, till sitt omedelbara föremål ett bolagsstämmobeslut såsom sådant, utan något dess resultat, f. ex. en kapitalökning under villkor som tillförsäkra honom andel i de nya aktierna. Här bliva de ovan angående den rättsliga handlingsförmågan anförda synpunkterna endast medelbart av betydelse, eftersom bolagsstämman formellt är fri vid utövningen av sin beslutanderätt. Och vad angår den sakliga innebörden av ett beslut, som ej toge hänsyn till en tertii rättighet av berörda slag, märkes, att dess genomförande ofta ej i annan mån än såsom dröjsmål skulle vara rättsstridigt. Det gäller ju nämligen allmänt, att två avtal (varmed vi likställa beslut) om prestationer av *fungibel* karaktär icke rättsligen sett stå i vägen för varandra. Om X är berättigad att med en viss kvot bliva delaktig i ökningar av aktiekapitalet och bolaget, som ej vill låta honom komma i åtnjutande härav, genomför en kapitalökning, därvid samtliga aktier utgivas till andra personer än X, lär likväl intet hindra, att, efter nytt beslut om utgivande till X av nödigt antal aktier, hans rättighet sker tillfyllest. — Och är omvänt tertius emot bolaget berättigad till en viss *individuellt bestämd* prestation, blir i regel ett stämmobeslut om

att icke utgöra densamma endast av rent intern betydelse och lämnar honom alltså i, rättsligt sett, ostört njutande av rättigheten. Undantag utgöres möjligen av följande och därmed likartade fall: med stöd av en av Konungen godkänd bestämmelse i bolagets ordning har tertius erhållit rätt att utse ett antal av ledamöterna i bolagets styrelse; senare beslutes av stämman sådan ändring av ordningen, att tertius icke skulle äga utöva rättigheten. Om sedermera en av honom tillsatt styrelseledamot ej finge anses utsedd på giltigt sätt, och om alltså hans tillträde till befattningen ej borde registreras¹, måste ifrågavarande ändringsbeslut sägas stå i strid med tertii rättighet. Fördenskull bör man måhända anse detsamma overksam². Men stark tvekan föranledes å andra sidan av den för bolagsstämmans frihet ytterst menliga verkan av ett dylikt resultat; vi erinra om vad som tidigare anförts beträffande tertii rättigheter angående styrelsens sammansättning (det medgivande av Konungen, som i detta exempel är en förutsättning, torde knappast vara ägnat att minska betänkligheterna från aktieägarnes synpunkt).

b. Innebördens av särskilda regler i aktiebolagsrätten.

Ytterligare kräves ett svar på det spörsmål, om någon speciellt *angående aktiebolag given rättsregel* ställer till den på ifrågavarande sätt berättigade tredjemannens tjänst något rättsskydd, som ej enligt de allmänna obligationsrättsliga grunderna skulle tillkomma honom. Härvid träda de angående *registrering* meddelade stadgandena i förgrunden. Ty om ett flertal av de beslut, genom vilka aktiebolaget utövar sin autonomi, såsom angående ändring av bolagsordningen och aktiekapitalets storlek, gäller, att beslutets verksamhet förutsätter registrering. Om alltså den omständigheten, att ett dylikt beslut i förhållande till tredjeman utgjorde kränkning av en obligatorisk rätt, skulle utgöra hinder för detsammes giltiga registrering, ägde rättigheten ett mycket effektivt skydd.

Även här avses icke de spörsmål, som föranledas därav,

¹ 57 § 3 mom. och 122 §, jfr nedan sid. 239 f.

² Jfr *Brit. Murac Synd. v. Alperton Rubber Comp.* [1915] 2 Ch. 186.

att ett hithörande beslut står i strid med bolagsordningen, utan frågan gäller verkningarna av bolagets obligatoriska förpliktelse utåt, för sig betraktad. Härvid äro att uppmärksamma 122 och 128 §§ aktiebolagslagen.

Det förra lagrummet föreskriver, i vad det på detta ställe är av intresse, att registrering skall vägras för ett bolagsstäm-mobeslut, som antingen icke tillkommit i föreskriven ordning eller som eljest strider mot lag. Bredvid det förra uttrycket¹ kan det senare endast hava avseende å beslutets innehåll. I det föregående är visat, att bolagsstäm-mobeslut endast sällan på grund av beskaffenheten av sitt innehåll utgöra omedelbara rättskränkningar. Och det kan icke antagas vara tillräckligt skäl för vägran av registrering, att ett anmält beslut giver uttryck åt en avsikt hos bolaget att begå en rättskränkning mot tertius (t. ex. utbetala honom tillkommande vinstandel åt andra personer). — Även för de fall, i vilka en rättskränkning kan sägas ligga i själva beslutet, antaga vi — i enlighet med den uppfattning, som förut framlagts angående tolkningen av 95 §² —, att förevarande bestämmelse i 122 § ej äsyftar andra beslut än dem, vilkas innehåll i och för sig stå i strid med någon rättssats, vare sig uttryckt i lag eller icke. Däremot torde ej heller sistberörda lagrum vara tillämpligt å ett beslut, som endast innebär kränkning av en subjektiv rättighet för en viss person. Det är a priori föga antagligt, att registreringen alldeles bortsett från den antagna rättighetens närmare beskaffenhet skulle hava till uppgift att skydda ett sådant rent enskilt intresse. Och det synes oss vara hart när omöjligt att av registreringsmyndigheten kräva en prövning, både huruvida för en eller annan tertius uppkommit en dylik rättighet och framför allt huruvida i jakande fall den fortfarande ägde bestånd. Registreringsförfarandet erbjuder ingen som helst garanti för att det för en dylik prövning nö-

¹ Förevarande besluts tillkomst synes ej kunna anses i lagrummets mening obehörig på annan grund än möjligen bristande iakttagande av i bolagsordningen själv om ändring av densamma givna bestämmelser, varom se kap. III sid. 266 ff.

² Ovan sid. 30.

diga materialet skulle finnas tillgängligt. Och därest sådan prövning vore registreringsmyndigheten ålagd i tertii intresse, vore det mycket svårt att förklara, att talan mot beviljande av registrering ej må föras till högre administrativ instans^{1, 2}.

Beträffande innebörden av 122 §:s stadgande om beslut, som icke »tillkommit i föreskriven ordning», föres tanken rent språkligt närmast till ett åsidosättande av mera abstrakta föreskrifter. Dylika kunna innehållas i bolagsordningen, om vilken nu ej är fråga. Anser man ordalagen kunna täcka även sådana fall, i vilka ett beslut vore »obehörigen» tillkommet på den grund att en tredjemans rätt till medverkan vid dess fattande blivit åsidosatt, synes det emellertid knappast kunna ifrågakomma att under stadgandet inbegripa de enligt det föregående oftast inträffande händelser, i vilka beslutet trots sin rättsstridiga karaktär är, såvitt angår allmänna regler, verksamhet. Samma skäl, som härför anförts, tala nämligen jämväl emot att på en omväg över 122 § aktiebolagslagen betaga beslutet verksamhet. Även bortsett härifrån och särskilt beträffande de mindre vanliga fall, i vilka beslutet skulle kunna anses i och för sig overksamhet, bör antagas att lagrummet ej äger tillämpning. Härför äro att åberopa från registreringsförfarande beskaftenhet hämtade grunder alldeles motsvarande dem, som nyss anförts beträffande beslut med rättsstridigt innehåll.

Vi stanna alltså vid att fränkänna 122 § all omedelbar betydelse till skydd för utomståendes rättigheter angående bolagets autonomi.

128 § 2 mom. aktiebolagslagen innehåller den rättsregel, att om en i aktiebolagsregistret verkställd inskrivning länder någon till förfång, domstol äger förordna om registrerings

¹ Ovan sid. 48 n. 1.

² Från praxis i registreringsmål känna vi intet ställningstagande till frågan om registrering av beslut, som till innehållet utgöra kränkning av någon konkret rättighet för tertius. R. 1915 sid. 39 (ang. fortsättnings-sjukkassa enl. 1891 års lag) angick ett rättsstridigt ingrepp i en medlems rättsställning, jfr 1910 års sjukkasselag 107 § 1 mom.

upphävande samt utdöma skadestånd. Förutsättningen här för skulle alltså icke behöva vara någon annan än att genom registreringen ingrepp skedde i något tredjemans intresse, vilket som helst. Mot en sådan tolkning av lagrummet talar emellertid, utom den synnerliga obestämdhet, som härmed skulle komma att vidlåda gränserna för dess tillämplighet, att en rättsregel av denna art måste anses sakligt särdeles opåkal-
lad. Enligt vår rätt är det ingalunda i allmänhet förbjudet att vidtaga handlingar, som lända till ingrepp i annans ekonomiska eller andra intressen, såvitt icke ingreppet har karaktären av en kränkning av någon för honom bestående *rättighet* eller, med annat språkbruk, *rättsskyddat intresse*¹. Det vore skäligen orimligt att allmänt genomföra en motsatt regel med hänsyn till ingrepp, som händelsevis kunde ske genom åtgärder, vilka föranleda anlitande av aktiebolagsregistret. Och intet i lagrummets tillkomsthistoria tyder på att dylikt varit meningen. En begränsning måste alltså uppställas. Enligt det nyss sagda kunde det ligga nära att helt enkelt kräva, att det för tredjeman uppkommande förfång skulle tillfogas honom genom ett ingrepp i ett honom tillkommande för övrigt *rättsskyddat* intresse, vilket ingrepp sålunda jämväl kunde föranleda tillämpning av eljes gällande bestämmelser om rättskydd för intresset. En sådan uppfattning — som skulle låta registrering av bolagsstämmobeslut av en beskaffenhet, som bolaget gentemot en tertius obligationsrättsligt förbundit sig att icke fatta, falla inom gränserna för lagrummets tillämpning — synes emellertid ej heller böra godtagas. Vad angår skadestånd, skulle enligt densamma bestämmelsen bliva åtminstone i huvudsak överflödigt, enär rättskränkningar ju i

¹ Klart uttryckt i *ungerska* civillagförslaget (1914) § 1458. F. ö. t. ex. Nordling sid. 242, jfr sid. 114. — När ett intresse skall anses hava erhållit karaktären av en rättighet, beror visserligen just därav, i vad mån det bör äga rättsskydd, bl. a. genom krav på ersättning för intrång däri, och kan ofta ej avgöras utan en särskild prövning av det speciella fallet, Jul. Lassen sid. 246, jfr Stang, Erstatningsansvar sid. 104 ff., annorlunda BGB § 823, v. Tuhr I sid. 53 ff., 60, 150 ff. Om rättsskyddet i allmänhet Goos, Alm. Retslære II sid. 541 ff.

allmänhet medföra skadeståndsskyldighet^{1, 2}. Och på samma sätt skulle bestämmelsen, i den mån den innebure, att en såsom rättskränkning i och för sig överksam åtgärd ej skulle kunna under statsmyndighets medverkan erhålla giltighet genom registrering, ej utsäga annat, än vad eljes måste anses gälla. Den ifrågasatta regeln skulle ytterligare innebära, att en rättshandling, vilken trots sin karaktär av kränkning av tredjemans rätt icke skulle enligt allmänna regler i en viss riktning sakna verksamhet, likväl skulle drabbas av överksamhet, så snart den för att i antydd riktning bliva gällande skulle kräva registrering. En sådan uppgift för lagrummet är logiskt möjlig, och som motiv för densamma skulle kunna anföras, att staten ej borde bidra till upprätthållandet av en rättskränkning. Av betydelse i motsatt riktning är dock följande. Att en handling trots sin karaktär av rättskränkning kan vinna viss giltighet, t. ex. ett avtal mellan två personer i strid med ett åtagande gentemot en tredje, beror icke på en ofullkomlighet i vårt rättssystems mekanism, vilken lämpligen borde undanröjas på alla de punkter där sådant tillfälligtvis låte sig göra, bland annat i anslutning till registerväsendet, utan det beror på, att rätten — av hänsyn till handlingsfrihetens etiska och samhällseliga betydelse — *vill*, att en sådan handling skall äga den av de däri deltagande subjekten avsedda verkan. Det kan svårligen antagas, att 128 § 2 mom. skulle medföra en avvikelse just beträffande beslut av sådan art, att de skola registreras.

Mot denna uppfattning kan ej anföras, att den icke skulle lämna kvar något utrymme alls för en tillämpning av förevarande lagrum. Tvärtom gör vad ovan sagts antagligt, att lagrummet ej avser att stadga ett särskilt rättsskydd mot

¹ Reguliärt kräves ju bl. a. ett visst subjektivt rekvisit hos en objektiv rättskränkings upphovsman. Att 128 § 2 mom. skulle åsyfta att statuera ett undantag härifrån, är icke antagligt.

² Jul. Lassen § 27 och sid. 246, Stang l. c. sid. 3 f. Såsom överensstämmande torde man äga uppfatta lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag till HB 15 kap. 5 §; strängare krav på förutsättningarna för utomobligatoriskt skadestånd uppställas väl utan tillräcklig grund av Winroth, Skadestånd sid. 76.

kränkningar av rättigheter överhuvud, utan att det avser att såsom (utomobligatoriska) rättskränkningar stämpla och med motsvarande rättsverkningar förse vissa ingrepp i intressen, vilka icke enligt lagstiftningen i övrigt hava sådan karaktär. Tonvikten torde alltså böra läggas icke på registreringens eventuella funktion av betingelse för giltigheten av inbördes helt olika rättshandlingar, utan på dess mera omedelbara och för alla dess former gemensamma karaktär, nämligen av publicitetsåtgärd. Härigenom blir den särskilt farlig såsom form för ingrepp i annans intresse av ostört och exklusivt begagnande av ett honom tillkommande *namn* eller liknande beteckning såsom — utom firma, varom 128 § 1 mom. handlar — varumärke, namn på fast egendom eller dylikt. Även om ett mera eller mindre vidsträckt namnskydd må, utan uttryckliga lagstadganden, anses bestå enligt svensk rätt¹, är detta dock en regel, vars existens och i varje fall omfattning länge varit och ännu torde vara föremål för en viss tvekan, varför det väl kunnat synas påkallat att lagfästa sådant skydd mot störningar genom användande av aktiebolagsregistret.

Detta betraktelsesätt vinner stöd av förloppet vid tillkomsten av 128 § 2 mom. Det förslag, som ledde till lagrummets antagande, var motiverat med ett behov av rättsskydd för person- och egendomsnamn m. m. dylikt².

¹ Eberstein, Bidrag sid. 36 f., 45 f. och lagförslag 1921 sid. 89 f. Om namnskydd utan omedelbart stöd av lag jfr SvJT 1918 Rf sid. 49.

² 128 § 2 mom. motsvarades, med undantag av skadeståndsbestämmelsen, av 1895 års aktiebolagslag 73 § (1890 års förslag 63 §), som i sin tur kan föras tillbaka till 1887 års firmalag 6 § (se K. Prop. nr 2/1887 B sid. 58; ändr. enligt lag den 2 juni 1911, jfr nya HGB 37 § 2 mom.) och 1884 års varumärkeslag 10 § 2 mom. 2 p. (kommitterades motiv 1882 sid. 38). Beträffande dessa tre lagrum hava anförts mycket starka skäl för att anse ett vart av dem gälla endast registrering, som vore otillåten på grund av det övriga innehållet av resp. lagar. *Holm 1908* sid. 268 (just.-r. Marks v. Würtemberg); justitieombudsmannen (B. Hasselrot) i ämbetsberättelse 1910 sid. 184 ff., jfr 1911 sid. 233 ff. Likväl torde domstolspraxis få anses hava intagit den ståndpunkten, att upphävande av registrering enligt berörda 73 § skulle kunna ske jämväl enär därigenom vållades förfång för utom bolaget stående personer på ett sätt, som icke enligt äldre aktiebolagslagens övriga innehåll bort för-

På grund av det sålunda anförda bör detta stadgande anses ha till uppgift att bereda skydd åt *namn*, och möjligen — med hänsyn till den obestämda avfattningen — andra *liknande* intressen¹, mot ingrepp genom *inskrivningar* i aktiebolagsregistret, därvid man på grund av vad som förekommit vid 1910 års riksdag ej får tänka blott på inskrivning av firma, utan jämväl på andra anmälningar, vilkas innehåll skall inflyta i registret, såsom om föremålet för bolagets verksamhet och om sammansättningen av dess styrelse². Däremot finnes ej anledning att tillämpa 128 § 2 mom. i fråga om registrering, som icke i registret angiver ett anmält besluts innebörd på sådant sätt, att själva registrets innehåll kan bli

anleda att registrering ej skolat få ske. Härvid var emellertid städse fråga om *förfärd genom lydelsen av aktiebolags firma*, Holm 1909 sid. 591, 594, 1910 sid. 495, jfr 1897 sid. 182. Det måste också erkännas, att utan den av praxis omfattade åsikten 1895 års lag skulle med strikt tolkning hava kommit att medföra en inskränkning i skyddet för en persons namn och förnamn å fast egendom. Berörda lag saknade nämligen motsvarighet till firmalagens 10 § 1 mom. 1 punkt, (jämför varumärkeslagen 1 § 1 mom., och 4 § 2 mom.). Och att i likhet med den kungliga propositionen vid 1910 års riksdag, i sammanhang med införandet av fullständigare skydd för firmor (128 § 1 mom.), utesluta ur lagen varje hållpunkt för annat namnskydd, skulle möjligen kunnat leda till försämrat skydd för person- och egendomsnamn. Önskan att förebygga detta var motiv för det förslag, som ledde till antagande av 128 § 2 mom; (motion nr 50/1910 i första kammaren, av greve Lagerbjelke).

¹ Jfr HGB 37 § 2 st., som trots formuleringen (»in seinen Rechten verletzt») av somliga antages mot enligt firmalagstiftningen obehörigt användande av firma skydda varje enligt domstolens mening av skydd förtjänt intresse, Düringer-Hachenburg nr 8 vid 37 §, Wieland sid. 215 n. 55, jfr sid. 186 n. 24.

² Motiveringen i nyss anförda motion. — Stadgandet, som enligt denna avsetts att förhindra vissa former av *illojal konkurrens*, torde med hänsyn till rättsskyddets föremål äga ej ringa överensstämmelse med den tyska lagen den 27 maj 1896, zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbs, 8 §: »Wer im geschäftlichen Verkehr einen Namen, eine Firma oder die besondere Bezeichnung eines Erwerbsgeschäfts, eines gewerblichen Unternehmens, oder einer Druckschrift benutzt, welche darauf berechnet und geeignet ist, Verwechslungen mit dem Namen, der Firma oder der besonderen Bezeichnung hervorzurufen, deren sich ein anderer befugterweise bedient, ist diesem zum Ersatz des Schadens verpflichtet.»

för tredjeman menligt, t. ex. i allmänhet beslut om kapitalökning eller ändring av bolagsordningen.

Vi finna alltså, att 128 § 2 mom. för flertalet fall ej bör anses lägga hinder för verksamheten av bolagsstämmobeslut i strid med ett bolagets åtagande gentemot tredjeman¹.

Ej heller kunna, med en extensiv tolkning av lagrummet, dess grunder antagas föranleda ett sådant resultat. Det får ingalunda anses bygga på en allmän grundsats av innehåll, att gentemot tertius rättskränkande beslut skulle vara overksammasamma. Ty de rättigheter, till namn o. dyl., som genom 128 § 2 mom. skola skyddas, äro av *absolut* karaktär². Och att en rättighet av detta slag må anses innebära en omedelbar inskränkning i andra rättssubjekts handlingsförmåga, låter sig väl antagas utan att motsvarande skulle gälla om obligatoriska rättigheter, som en särskild tertius kunnat genom avtal förvärva.

II. Frågan om rättsligt tvång för att åstadkomma eller hindra vissa beslut av bolagsstämma.

Beträffande härefter de ovanberörda *exekutionsrättsliga spörsmålen* konstatera vi till en början, att utsökningslagens 8 kap. icke synes erbjuda några *provisoriska skyddsmedel mot förestående bolagsstämmobeslut*, som skulle komma att innebära en rättskränkning mot tredjeman. Snabb tillgång till ett dylikt skyddsmedel (»förbud»)³ skulle givetvis för denne vara av stor betydelse, just därför att stämmobeslutet, en gång fattat, bör antagas vara giltigt. Måhända möter icke hinder att, då behov därav kan visas, erhålla förbud mot visst stämmobeslut efter talan inför domstol genom *dom* mot bolaget⁴.

¹ Som undantag ifrågakommer möjligen det fall, att ett beslut, vars innehåll skall införas i registret, kränker en bolagets obligatoriska förpliktelse just angående namn e. dyl., jfr Wieland sid. 215 n. 56.

² Cosack, Lehrb. d. bürg. R. I sid. 94, v. Tuhr I sid. 444.

³ Jfr danska Lov om Rettens Pleje §§ 646 ff., ovan sid. 125 n. 1.

⁴ Detta förutsätter, att en redan skedd kränkning av en rättighet icke är en betingelse för att erhålla processuellt skydd för densamma, se Kallenberg, Svensk civilprocessrätt I sid. 12. Ty *i den del*, i vilken

Men den praktiska betydelsen härav får antagas vara ganska ringa. Det är visserligen möjligt, att en sådan dom skulle, om det bleve erforderligt, kunna verkställas enligt utsökningslagen 38 §¹. Men härvid möta, därför att det realiter bleve fråga om verkställighet *mot aktieägarne*, avsevärda svårigheter, varom vi hänvisa till den följande framställningen. Att, sedan ett hithörande beslut kommit till stånd å bolagsstämma (bolagsstämmor), genom dom och mot styrelseledamöter riktade åtgärder för verkställighet av densamma förhindra beslutets anmälan till registrering synes ej böra ifrågakomma. Ty bolagsstämmobeslut är det huvudsakliga, vad därefter följer åter en bisak; anses att stämmobeslutet bör tillerkännas verksamhet, kan det därför icke vara riktigt att söka omintetgöra denna med begagnande av möjligheter, som registreringsförfarandet kan erbjuda, så snart man icke anser sig kunna direkt vägra registrering, då ansökan därom göres².

Vi övergå här efter till frågan, huruvida processuella åtgärder kunna av tredjeman tillgripas för att *framtinga bolagsstämmobeslut* av visst innehåll.

I det föregående är visat, att endast i mycket ringa utsträckning en rätt kan grundas för tredjeman omedelbart gående ut på att han skall äga påfordra fattandet av stämmobeslut med ett innehåll, som vare sig är angivet i bolagets utfästelse eller bestämmes av ifrågavarande borgenär (dock anmärka vi beslut angående balansräkning och vinstutdelning).

en negativ fordringsrätt redan blivit kränkt, kan den icke skyddas genom att gäldenären förpliktas till framtida passivitet, Lehmann, Unterlassungspflicht sid. 105 f. Jfr ovan sid. 54 n. 1.

¹ Emellertid tala samma synpunkter, som framställas ovan sid. 130 f. och nedan sid. 151, mot att medgiva dylik verkställighet. En amerikansk dom, citerad av Clark, Equity § 71 not, uttalar om ett avtal, varigenom arbetsgivare åtagit sig att ej anställa oorganiserade arbetare, »that while the contract was not invalid as an unreasonable restraint of trade, its tendency in that direction was such that an equity court might properly exercise their discretion in denying specific relief». Jfr Kohler, Ungehorsam sid. 233, Strahan & Kenrick sid. 391 f.

² Ovan sid. 137.

Såtilvida är alltså det ovan angivna spørsmålet av mindre betydelse.

Avsevärt större intresse kan emellertid tänkas tillkomma detsamma på följande sätt. Om ett bolag förbundit sig att icke, resp. icke utan tredjemans samtycke, fatta vissa beslut såsom om ändring av bolagsordningen eller aktiekapitalet, och bolaget därefter på egen hand likväl genomfört dylik ändring, vilket vi nyss antagit låta sig göra, uppkommer nämligen frågan, huruvida såsom en påföljd av denna bolagets rättskränkning gentemot tredjeman, den sistnämnde mot bolaget erhåller, utom ersättningskrav, ett anspråk på att bolaget skall göra det skedda ogjort genom att fatta ett nytt beslut, som upphäver det förra beslutet och återställer det förutvarande tillståndet, vars bibehållande tredjeman ju ägde påfordra. Vid jakande svar på denna fråga blir området för ett exekutivt framtvingande av stämmobeslut med visst innehåll betydligt utvidgat. Och frågan är av desto större intresse, som tredjemans i och för sig obestriddliga skadeståndsanspråk ofta skall visa sig svårt att substantiera, varom mera i fortsättningen av detta kapitel.

Till en början spörjes alltså, huruvida det överensstämmer med allmänna grundsatser att såsom påföljd för den, som överträtt en underlåtelseplikt, statuera en skyldighet att genom en positiv handling, som icke går ut på ersättning i penningar, återställa det förutvarande tillståndet. Ofta är naturligtvis en dylik återställelse omöjlig och kan då icke komma i fråga. Men motsatsen torde ej sällan inträffa, då den förbjudna åtgärden bestått i ingåendet av någon rättshandling, såsom bl. a. bolagsstämmobeslut.

På förevarande område äro ganska betydande skiljaktigheter att iakttaga mellan de olika lagarna inbördes. *Franska* code civil uppställer den regel, att en obligation, som är ouppfylld från gäldenärens sida, upplöser sig i ett skadeståndsanspråk; regeln anges uttryckligen gälla även en obligation, som primärt gått ut på underlåtenhet¹. Härmed lär emel-

¹ Code civil art. 1142. I de följande artiklarna upptagas vissa undantag, liksom dylika äro av tolkningen statuerade.

lertid i första hand ej avses annat än att utesluta användningen av exekutiva tvångsmedel för ifrågavarande fall¹. Där emot saknas icke skäl att antaga, att även enligt fransk rätt ett pliktstridigt handlande kan medföra en materiellrättslig skyldighet för gäldenären att åvägabringa rättelse, ehuru ett personligt fullgörande av denna skyldighet ej må uttvingas². Tysk rätt anger, med en säregen terminologi³, »skadeersättningsskyldighetens» innehåll i första hand vara att återställa det tillstånd, som skulle bestå, därest den till ersättning förpliktande omständigheten icke hade inträffat⁴. Jämväl den *schweiziska* lagen giver i förevarande fall borgenären ett sådant anspråk⁵. Att överlämna frågan till lösning genom domstolen i de särskilda fallen torde vara den *anglosachsiska* rättsens ståndpunkt⁶.

¹ Baudry-Lacantinerie & Barde XII nr 432.

² ib. nr 431, 434 ff., Kohler, Ungehorsam sid. 236, jfr code civ. art. 1143, 1144.

³ Härom Stang, Erstatningsansvar sid. 103 n. 9, sid. 360. Degenkolb i Arch. f. d. civ. Prax. 76 (1890) sid. 20.

⁴ BGB § 249. Liknande österr. ABGB 1323 §; om andra tidigare tyska lagar se Degenkolb l. c. sid. 44 n. 74.

⁵ SchwOR art 98:3, jfr art 43 (»Art und Grösse des Ersatzes» bestämmes av domaren), Degenkolb sid. 50.

⁶ The *common law* känner i princip icke något exekutivt tvång att företaga vissa handlingar, vare sig såsom följd av rättskränkning eller eljes, Degenkolb sid. 49, Holmes-Leonard sid. 304 f., Kuhn sid. 46, Fry § 11, Clark § 5:2. (Bland de skarpt begränsade undantagen bör dock här icke lämnas oanmärkt det, att genom writ of mandamus, vilket remedium tillhör the *common law*, kunde framtvingsas efterlevnad från en korporations sida av dess royal charter, Fry § 12, jfr Buckley p. 605 n. (z). Dennas upprätthållande ansågs nämligen såsom i särskild grad en plikt *mot det allmänna*; motsvarande betraktelsesätt gäller hos oss icke ett aktiebolags ordning, jfr kap. III). Men en huvuduppgift för *equity*-rättsskipningen är just att råda bot på berörda ofullkomlighet hos the *common law*. Sålunda kan genom *equity* framtvings »specific performance of contracts»; om förutsättningarna i allmänhet, se Fry p. 22 f., Clark §§ 5:2, 35; remediets innebörd är kontraktets »actual execution according to its stipulations and terms», vilket domstolen åstadkommer »by directing the party in default to do the very thing which he contracted to do», Fry § 3; vid ett negativt åtagande går man följaktligen fram medelst förbud, »injunction», Strahan &

Inom nordisk rätt kan förevarande spörsmål icke sägas hava erhållit någon klar lösning. Dock bör antagas, att naturalrestitution i anledning av en rättskränkning kan fordras, om den ej möter alltför stora svårigheter¹. För utomobligatorisk skada har visserligen i vårt land uttalats, att återställelse in natura vore uttryck för ett föråldrat uppfattningssätt och ej finge användas utanför de områden, där lag eller praxis så föranledde². För skada av angiven art torde ock naturalrestitution få anses sällan vara påkallad³. Men för fall av den av oss nu behandlade typen lär motsatsen gälla: har man förbundit sig att icke genom rättshandling ändra ett visst tillstånd, synes intet ligga närmare till hands, med hänsyn till såväl borgenärs som gäldenärs intresse, än att tillståndet om möjligt bör återställas efter en rättsstridigt skedd ändring⁴. Och vi antaga utan tvekan, att sådant i princip bör kunna av borgenär fordras.

Härmed är visserligen icke mera sagt, än att tertii rätt vid kränkning bör anses giva upphov till ett materiellrättsligt

Kenrich sid. 461, *Mac Eacharn v. Colton* (1902) A. C. 104, Fry §§ 852 ff., *Lumley v. Wagner* (1852) 1 De Gex, Macnaughten & Gordon, 604. Institutet specific performance torde alltså knappast omfatta naturalrestitution i anledning av en kränkning av en obligation in non faciendo. En dylik naturalrestitution, genom »mandatory injunction», Strahan & Kenrich sid. 425, jfr Clark § 70, synes dock i många fall kunna förväntas medgiven av equity-domstolarna, vilka i viss mening äga utöva en diskretionär prövning, se Fry sid. 19 f., Strahan & Kenrich sid. 378, 390 ff., Clark § 15. Vi anmärka, att en gren av deras verksamhet avser »reparation of torts», d. v. s. naturalrestitution, i motsats till skadestånd, i anledning av utomobligatoriska rättskränkningar, Clark §§ 182 ff. Jfr § 242.

¹ Jul. Lassen sid. 343 med citat i n. 2, jfr Stang, Erstatningsansvar sid. 102 n. 9.

² Winroth, Skadestånd sid. 316 f., däremot Forsman, Skadestånd i brottmål sid. 155.

³ För ett säreget kontraktsförhållande jfr *Holm* 1905: 272.

⁴ Aagesen sid. 556, Undén, Kollektivavtalet sid. 157 vid n. 3, Staudinger II sid. 1073, jfr Oertmann i Zeitschr. f. Socialwissenschaft 10 sid. 15, även Kohler, Ungehorsam sid. 270, Degenkolb sid. 77 f. (bl. a. »Wiederherstellung wegen rechtlich mangelhafter Unterlage der vorgekommenen Rechtsänderung»).

anspråk på naturalrestitution och att sålunda en dom bör kunna erhållas, som ålägger naturalrestitution. *Huruvida* densamma, och f. ö. även en dom med åläggande att fullgöra en direkt åtagen förpliktelse, bör, när det gäller att mot ett aktiebolag tvångsvis åvägabringa fattandet av stämmobeslut med visst innehåll, kunna exekutivt framtvingas, är en särskild fråga. Till en början bör tillses, *på vad sätt* en dylik exekution skulle kunna försiggå. Både prestationens och den förpliktades säregna beskaffenhet förtjänar härvid beaktande.

Exekution av hithörande art¹ regleras i svensk rätt av UL 38 §, och det tvångsmedel, som kan tänkas ifrågakomma, är föreläggande och utdömande av vite. Huru gestaltar sig detta, då den tredskande är ett aktiebolag (eller annan liknande juridisk person)? Utav vår exekutionsrätts teori och offentliggjorda praxis erbjudes ej mycket material för utredning av dessa frågor². Domstolars ålägganden för ett aktiebolag att något göra eller underlåta riktas i allmänhet blott mot »bolaget» och ske utan att tvångsmedel utsättes. Om ater redan domstolen utsätter vite, synes detta konsekvent riktas icke mot bolaget utan mot dess styrelseledamöter, personligen och var för sig; så både då det gäller skyldigheter av offentligrättslig art³ och då det gäller obligationsrättsliga åtaganden^{4, 5}. Liknande är ställningen i tysk exekutionsrätt^{6, 7}. Det härför återopade skälet, att ett tvång med syfte

¹ Sådan exekution kan ej förekomma i Frankrike, code civ. art. 1142, jfr ovan, eller i Danmark, Lov om Rettens Pleje § 493, jfr 499, Munch-Petersen, Retspleje III sid. 169 ff., tidigare annorlunda, densamme, Den danske Civilprocess I (1906) sid. 482 ff.

² Jfr emellertid SvJT 1920 sid. Rf 29.

³ Holm 1908: 497 (underrätten), 1911: 412.

⁴ Holm 1910: 536 (N. Rev.), 604, 1917 not A. nr 556, 1918: 548.

⁵ Det uttryckliga stadgandet i denna riktning i KF den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, 68 §, är sålunda härutinnan måhända endast ett uttryck för en allmän grundsats; jfr motiveringen hos E. Thulin sid. 204. — Jfr BGB 78 §, HGB 319 §.

⁶ Stein, Zivilprozessordnung II (10. uppl. 1913) anm. IV vid § 888, med hänv.

⁷ Mera osäkert är läget i dansk rätt. Överensstämmande med den svenska uppfattningen väl Aagesen sid. 209, jfr även UfR 1884 sid. 1129,

av »Willensbeugung» vore mot en juridisk person omöjligt, eftersom den överhuvud icke har någon vilja¹, är rent doktrinärt (fiktionsteorien) och kan svårigen godtagas såsom avgörande². Ty det är en rent empirisk fråga, som ingalunda kan erhålla ett för alla fall giltigt, enhetligt svar, huruvida icke ett hot om ekonomiska påföljder för bolaget kan föranleda avsedda handlingar av dess organ. Möjligheten att såsom yttersta utväg förvandla vite till frihetsstraff hänför sig visserligen endast till fysiska personer, men densamma synes ej vara för varje fall erforderlig³.

Den hos oss vedertagna formen kan nu lätt leda till obillig hårdhet mot enskilda styrelseledamöter. En förpliktelse för en person att utföra en prestation i förening med en annan innebär en förpliktelse för honom att göra något, varöver han själv icke är herre⁴. Om också en dom av sådant innehåll ej är oriktig, antages dock av nyss angivna skäl i allmänhet, att exekutiva tvångsmedel icke må användas mot en domfälld, som ej ensam kan utföra den genom domen ålagda prestationen⁵. Att domen möjligen på en gång ålägger alla de personer, vars medverkan är erforderlig, att gemensamt utföra en prestation, gör icke läget för en var av dem annorlunda be-

1906 sid. 235, däremot Scheel, Personretten (1859) sid. 658 ff., UFR A 1913 sid. 207, 1914 sid. 836, 938 (processuella böter), 1918 sid. 912, 1919 sid. 638 (överrätten, kriminella böter).

¹ Stein l. c., jfr Fry sid. 56 n. 1. — Gierke menar tvärtom, lika doktrinärt, att den juridiska personen har en egen vilja, och *följaktligen* kan straffas samt naturligen även göras till föremål för vitesförelägganden, Genossenschaftstheorie sid. 603 ff., 783.

² Mot den härskande uppfattningen kunna från Tyskland anföras Kohler, Lehrb. I sid. 330, Ungehorsam etc. sid. 264, M. Isaac i Zeitschr. f. d. ges. Strafrechtswissenschaft 21 (1901) sid. 648.

³ Beträffande den i korporationsteoriens historia centrala frågan om bestraffning av korporationer se Gierke GR III sid. 236, 347, 407, 495 f., 743, Thyrén, Principerna för en strafflagsreform III sid. 10, Torp, Den danske Strafferets almindelige Del sid. 216 ff.

⁴ Jul. Lassen sid. 16. Likaså är det oriktigt att bland flera negativt förpliktade låta en svara för att en förbjuden handling vidtages av en annan, Lehmann, Unterlassungspflicht sid. 317.

⁵ Stein anm. I 2 b) vid § 888, Trygger, Utsökningslagen (2) sid. 119.

skaffat, och verkställighet med tvångsmedel måste alltså även i detta fall anses utesluten¹.

Från vad sålunda antages gälla, kan man emellertid icke bortse, då man får att göra med en juridisk person såsom tredskande domfälld part. Det visar sig här, att det förenhetligande som är personifikationens uppgift och innebörd icke låter sig genomföra hur långt som helst i alla riktningar, och bl. a. icke alls, då det gäller mänskliga handlingar. Ett användande av (ekonomiska) tvångsmedel mot ett aktiebolag själv borde även de lege lata efter vår mening näppeligen i alla fall vara uteslutet²; bolaget, i sista hand bolagsstämman, torde så gott som alltid hava till sitt förfogande tillräckliga maktmedel för att övervinna möjligt motstånd mot domens fullgörande från enskilda styrelseledamöters sida. Att rikta vitesföreläggande mot styrelsens ledamöter var för sig, med bortseende från att bolagets förpliktelse icke är deras förpliktelse³, lär åter vara rimligt endast under den förutsättning att, senast vid fråga om vitets utdömande, lämnas var och en öppet att till sitt friande styrka, att bolagets tredska ej berott av honom^{4, 5}. Men om detta medgives, skall metoden lätt befinnas vara mindre effektiv.

Det sagda avser nu närmast ålägganden för aktiebolag av sådant innehåll, att de lika väl kunde hava riktats mot en fysisk person; att taga bestämd ställning härtill åligger oss icke i detta sammanhang. Beträffande ett åläggande för aktiebolag att fatta ett *stämmobeslut* av visst innehåll visa sig emellertid svårigheterna icke mindre. Detta är, utom beträf-

¹ Stein l. c. I 2 d), *RG.* 24 sid. 381.

² Exempel härpå inom modern aktiebolagslagstiftning erbjuder engelska Companies Act, 1908, sect. 18: 2, 62: 3, 70: 4, 5. Om anglosaxisk praxis f. ö. Carr sid. 74, 88 ff.

³ O. Mayer i *Festgabe für P. Laband* I sid. 62 n., emot Haenel.

⁴ *Holm 1908: 497* (hovrätten). I denna riktning, betr. ecklesiastika kollegier, en preussisk lag av 1878, cit. av Isaac l. c. sid. 650 n.

⁵ Innebörden av ett sådant föreläggande skulle tydligast uttryckas så, att en var av styrelseledamöterna vid vite ålades att vidtaga den åtgärd, som på honom kunde ankomma för fullgörande av bolagets skyldighet. Jfr eng. Comp. Act sect. 70: c.

fande stämmas utlysande och liknande åtgärder, för *alla* styrelseledamöterna en sak, åt vilken de intet kunna göra (i denna sin egenskap), utan som ankommer på aktieägarne. Ett mot styrelseledamöterna riktat föreläggande av ovan nämnda typ kan därför icke användas, i varje fall ej vara tillfyllest. Och för en var av aktieägarne gäller, att hans egen åtgärd blir resultatlös, om den ej understödjes av överensstämmande åtgärder från ett större eller mindre antal, möjligen alla övriga aktieägarne. Huruvida denna förutsättning kommer att uppfyllas, är från början så ovisst, att ett viteshot mot aktieägarne, av tvingande billighetsskäl, endast skulle kunna avse ett åläggande för enskilda aktieägare var för sig att rösta för stämmobeslutet. Då det för sin verksamhet skulle kräva delgivning med de särskilda aktieägarne, bleve metoden tydligen i regel föga praktikabel. Men viktigare är, att en dylik åtgärd skulle stå i strid med själva de rättsliga huvudgrunderna för aktiebolaget, särskilt aktiebolagslagens 48 § eller åtminstone en analogi av densamma. Häremot skulle det strida, att ålägga en aktieägare att avgiva sin röst vid bolagsstämma, vilket ju för honom skulle kunna medföra ej blott obehag och besvär utan jämväl under omständigheter icke betydelselösa kostnader. — Förfarandet skulle förutsätta en egen, personlig plikt för aktieägarne mot tertius att bidra till ett visst stämmobeslut. En dylik plikt åter, för vars exekutiva realisation skulle krävas dom i en rättegång, där dessa aktieägare personligen varit parter, kunde väl ej antagas på annan grund än såsom påföljd (naturalrestitution) av sådan medverkan till ett mot tredjeman rättskränkande stämmobeslut, att aktieägarne därigenom skulle anses själva begå en (utomobligatorisk) rättskränkning mot tertius¹. Huruvida och i vilken utsträckning detta kan antagas skola vi icke här undersöka. Det är tydligt, att på denna väg de i det föregående angivna svårigheterna långt ifrån alltid kunna undanrödjas.

Ett exekutivt framtvingande av bolagsstämmobeslut med visst innehåll lär alltså mycket ofta visa sig tekniskt oge-

¹ Jfr nedan sid. 154 n. 2.

nomförbart. Olägenheten härav är dock ringa, ty själva naturen av ifrågavarande förpliktelse för aktiebolaget lär enligt vår mening föranleda, att i allmänhet *ett dylikt tvång överhuvud icke bör försökas*.

Det är ju nämligen här fråga om framtvingande av viljeförklaringar av domfälld person, eller rättare av aktieägarne i det domfällda aktiebolaget. Ett tvång i liknande syfte kan obestriddligen i vissa fall användas¹. Åtskilliga lagar låta själva domen ersätta viljeförklaring av den domfällde². Men detta lär åtminstone beträffande formbundna förklaringar icke gälla enligt svensk positiv rätt³. Och för övrigt avser regeln knappast andra viljeförklaringar än sådana från den tredskande svaranden gentemot kändanden själv, ej gentemot andra personer⁴. Beträffande den sistnämnda gruppen av viljeförklaringar bör ej i vare sig ena eller andra formen någon exekution komma till stånd. Här spelar nämligen in samma hänsyn till oförytterligheten av den rättsliga handlingsförmågan, som vi tidigare framhållit vid behandlingen av frågan om verksamheten av rättsstridiga viljeförklaringar. Att samtliga aktieägarne i viss mening torde kunna sägas »vara omfattade» av förpliktelsen till stämmobeslutets avgivande kan ej föranleda annat resultat. Med motsatt uppfattning i denna del skulle man kunna komma därhän att genom dom ett stämmobeslut ansåges behörigen fattat, om vilket de flesta, eller i något ytterligt gående fall alla, aktieägarne vore okunniga. Detta synes oss orimligt. Och även verkställighet medelst vitesförelägganden skulle kunna innebära, att en tertius sattes i stånd att bestämma över bolagets verksamhet även, där hans intresse icke på långt när kunde uppväga skadan för bolaget (och för det ekonomiska livet överhuvud)⁵.

I detta sammanhang bör något beaktas 128 § 1 mom.

¹ Trygger UL (2) sid. 118 vid n. 3.

² Finländska Utsökningslagen 3 kap. 4 § 2 mom. Danska Retsplejelov § 496. Tyska CPO § 894.

³ Trygger l. c. vid n. 2.

⁴ Så dock ej Stein Anm. I 2 vid § 894, men flertalet av de ib. n. 19 anförda, särsk. Kohler, Ungehorsam sid. 269.

⁵ Kohler l. c. sid. 290—296.

aktiebolagslagen; här stadgas, att, om aktiebolags registrerade firma företer likhet med annan firma av angivna slag och dennas innehavare därigenom lider förfång, domstol på talan av densamma skall, jämte annat, äga förbjuda bolaget att använda förstnämnda firma. För såvitt fråga är om dess användande medelst annonsering och eljes under bedrivande av bolagets rörelse, ankommer efterlevnaden av ett sådant förbud närmast på styrelsen, och den exekutiva verkställigheten lär på grund av den ifrågavarande skyldighetens negativa innehåll ej möta större svårighet. Emellertid torde redan i bolagets fortsatta existens med den registrerade firman i regel få sägas ligga ett användande av denna ¹, och förbudet kan sålunda närmast vara att efterfölja genom att man ändrar aktiebolagets firma ². Detta kan emellertid ske endast genom ändring av bolagsordningen ³, och här föreligger alltså praktiskt taget ⁴ ett av lagen själv statuerat fall av skyldighet att ändra bolagsordningen på yrkande av en tredjeman. Då lagen för att tillgodose dennes ifrågavarande intresse, som tydligen ansetts vara förtjänt av ett effektivt skydd, ej anordnat någon annan utväg än berörda »förbud», kunde häri förmenas ligga ett skäl mot att anse tvångsmedel för ändringsskyldighetens exekutiva genomförande saknas, såsom vi här ovan gjort. Emellertid torde böra antagas, att, därest ett förbud skulle visa sig verkningslöst, tredjeman ej är förhindrad att föra talan om registreringens hävande. Den ändring, som påföljden för bolaget undergått i 128 § 1 mom. av 1910 års lag gentemot den äldre rätten ⁵, avsåg visserligen att ej alltför mycket försämma aktiebolagens ställning, då man skärpte de materiella förutsättningarna för att användandet av viss firma skulle vara rättsenligt; däremot synes man icke hava åsyftat att göra rättsskyddet för tredjeman mindre effektivt ⁶;

¹ Düringer-Hachenburg nr 10 vid HGB § 37.

² Som alternativ kan givetvis också godkännas bolagets upplösning.

³ 17 § aktiebolagslagen.

⁴ Jfr Düringer-Hachenburg nr 5 vid § 37.

⁵ 1895 års lag 73 §, 1908 års förslag 123 §, lagrådet NJA II 1910 nr 14 sid. 151. Jfr ovan sid. 140 not 1.

⁶ Lagrådet vid 18 §, NJA I. c. sid. 28.

men ett förbud måste, med varje uppfattning av möjligheterna för dess genomförande, vara mindre effektivt än upphävande av firmans, d. v. s. i regel av bolagets registrering. Och det är svårt att inse, varför den sistnämnda åtgärden skulle få komma till användning i de fall, som avhandlas i 128 § 2 mom., men icke under några omständigheter i 1:sta mom:s fall¹.

III. Ersättningsspörsmål.

För sådana fall, då en tredjemans obligatoriska rättighet angående bolagets autonomi blivit av bolaget åsidosatt, kan tredjeman såsom redan antytts ofta ej uppnå annan påföljd för kränkning av den obligatoriska förpliktelse, bolaget gentemot honom åtagit sig, än *skadestånd*.

Anspråk härpå tillkommer honom, åtminstone i första hand, gentemot bolaget. Vi hava visserligen² jämfört aktieägarne med enskilda personer, som gentemot en tredje gjort ett åtagande att ej ändra ett mellan de förpliktade bestående obligationsrättsligt förhållande, och funnit att denna förpliktelses åsidosättande skulle kunna medföra skadeståndsskyldighet för de förpliktade. Vid analogiens genomförande på aktiebolagets rättsförhållanden måste emellertid tagas nödig hänsyn till dettas egenskap av juridisk person. Och för så vitt, såsom normalt, utfästelsen gentemot tertius icke är gjord av de enskilda aktieägarna i eget namn, utan å bolagets vägnar av någon dess företrädare, måste genomförandet av personifikationens uppgift, som är att förenhetliga bolagets rättsförhållanden, anses kräva, att även ifrågavarande utåt åtagna förpliktelse lägges på bolaget såsom sådant och ej på dess särskilda delägare³. — Huruvida, på grund av vare sig

¹ Av HD:s dom i *Holm 1920:169*, betr. tillämpning av 6 § 1 mom. 1887 års lag om handelsregister m. m. (enl. 1911 års lydelse), lär knappast kunna hämtas något stöd för att utesluta registreringens upphävande såsom *yttre* utväg i fråga om aktiebolag.

² Ovan sid. 137 f.

³ Detta i synnerhet, om förpliktelsen kan ådragas bolaget utan medverkan av samtliga aktieägare. Det förefaller emellertid som om,

135 § aktiebolagslagen¹ eller allmänna grunder², en särskild skadeståndsskyldighet därjämte må antagas åligga aktieägare, som röstat för förpliktelsens åsidosättande, skall i detta sammanhang ej undersökas.

Beträffande förutsättningarna för skadeståndsskyldighet bör särskilt uppmärksammas det fall, att bolagets förpliktelse, i enlighet med bestämmelse i bolagsordningen, går ut på att denna ej utan samtycke av en viss tertius må ändras. Framdeles skall visas, att en betingelse för denna förpliktelses giltiga åtagande lär vara, att en mot densamma svarande föreskrift intagits i bolagsordningen. Om nu endast denna sistberörda föreskrift upphäves genom beslut, som vinner registrering, kunde man, med betoning av blivande aktieförvärvares intresse av att bolagets självbestämningsrätt ej är, ens med hänsyn till rent ekonomiska konsekvenser såsom skadeståndsskyldighet, utåt bunden i vidare mån än som framgår av bolagsordningen, vilja mena, att den skedda ändringen av bolagsordningen skulle upphäva själva förpliktelsen, så att en därefter av bolagsstämman ensam verkställd ändring av någon annan del av ordningen med för tredjeman mera direkt ekonomisk betydelse skulle vara, även gentemot tredjeman, rättsenlig. Häremot uppreser sig den allmänna grundsatsen att ingen kan ensidigt häva en obligationsrättslig förpliktelse, och

beträffande införandet i bolagsordningen av den bestämmelse, som torde vara en förutsättning för förpliktelsens giltiga åtagande, en tillämpning ex analogia av 91 § 2 mom. aktiebolagslagen vore påkallad. Ty ifrågavarande befogenhet för tredjeman är även från de enskilda aktieägarnes standpunkt att anse såsom minst lika ingripande som t. ex. en föreskrift om kvalificerad majoritet för fattande av vissa beslut.

¹ Nedan i kap. III sid. 240 ff.

² Aagesen sid. 238 vill på företrädare för juridiska personer tillämpa en mera omfattande grundsats om ansvar (ex delicto) i vissa fall för kränkning av en annans obligatoriska förpliktelse. Härom ib. sid. 211 ff., Jul. Lassen sid. 275 ff., 929 f., Stang, Erstatningsansvar sid. 113, Pollock, Torts (1920) sid. 331, 556, Clark, Equity § 39, jfr Staudinger II:2 sid. 1685, 1701, 1734. Även om en dylik allmän grundsats anses gälla, förefaller det oss antagligt, att den endast med synnerlig försiktighet låter sig tillämpas å personer, som föranleda att en för en juridisk person (med »begränsat ansvar» för medlemmarna) ge-

särskilt, att vissa subjekt ej kunna genom inbördes överenskommelse minska en tredjes rätt emot dem¹. Med beaktande av denna grundsats, som vi trots de enskilda aktieägarnes berörda intresse i motsatt riktning måste anse behålla sin giltighet även för föreliggande fall, finner man, att förpliktelsen, sedan den uppkommit med stöd av en klausul i bolagsordningen, förbliver bestående även sedan denna klausul upphävts. Betydelsen härav blir väsentligen att ett fortsatt tillsidosättande av förpliktelsen lättare kan komma till stånd. Det sagda innebär, att varje ny kränkning av förpliktelsen, genom upphävande utan tertii medverkan av någon annan bestämmelse i ordningen, för sig betraktad skulle kunna medföra ny skadeståndsskyldighet gentemot tertius, i den mån en sålunda upphävd bestämmelse vore av ekonomiskt intresse för denne. Härav följer i sin tur, att vid utmätande av skadeståndet för upphävande av själva den bestämmelse, som fordrar samtycke av tertius till bolagsordningens ändring, hänsyn måste tagas därtill, att hans *rätt* att få medverka vid senare ändringar av ordningen kvarstår och möjligtvis kommer att respekteras. Med beaktande härav synes skadeståndet ej kunna sättas att motsvara annat än den minskning i utsikterna för rättighetens framtida effektivitet, som grundas på att den förlorat stödet av en bolagsordningsbestämmelse. Vid fixerandet av detta skadestånd uppkommer givetvis en uppskattningsfråga av betydande svårighet². Dessutom blir en konsekvens, att, om för risken av framtida rättskränkningar fordrats och erhållits ersättning, den berättigade icke kan ånyo för sådana rättskränkningar, när de eventuellt framdeles inträffa, fordra ytterligare ersättning³. Sådant kan ifrå-

nom avtal grundlagd plikt blir ouppfylld. Härpå tyder redan det förhållande, att fall, där dylikt ansvar påståtts, synas vara mycket sällsynta, *Holm* 1882 sid. 46, jfr 1920 sid. 428 och 1907 sid. 39, vilket senare rättsfall väl ansetts angå ett även för bolaget utomobligatoriskt förhållande.

¹ Code civ. art. 1165, ovan sid. 25 n. 2.

² Jfr *Synge v. Synge* 1894 1 Q. B. 466 (Caporn & Caporn, Selected Cases illustrating the Law of Contracts sid. 424) ang. skadestånd för åvägabringande av omöjlighet att fullgöra en förpliktelse.

³ Stang, Erstatningsansvar sid. 303 med n. 34, sid. 318.

gakomma endast om för den första rättskränkningen, riktad mot tredjemans vetorätt mot ändringar överhuvud av bolagsordningen, icke fordrats eller eljes icke erhållits någon ersättning.

Analoga synpunkter föranleda, att i många fall bolagets föreliggande skadeståndsskyldighet måste bli av ingen eller ringa betydelse.

Vad angår innehållet av densamma, är det nämligen tydligt, att den rent abstrakta inskränkningen i bolagsstämman makt över bolagsordningen eller eljes över »bolagsviljans» bestämmande — liksom överhuvud rätten till positiva eller negativa handlingar av andra personer¹ — icke kan för tertius hava något värde i och för sig, utan för honom endast medelbart kan vara av intresse, nämligen såsom en garanti för att bolagets verksamhet i ett eller flera avseenden skall komma att gestaltas på något för tertius gynnsamt sätt. En vetorätt mot ändring av bolagsordningen, som endast är uttryck för en »uppsiktsrätt»², kan, även om denna måhända för tertius är av icke-ekonomiska skäl synnerligen betydelsefull och eftersträfvansvärd, svårigen tillerkännas något ekonomiskt värde. Och därför kan en kränkning av en dylik rätt icke medföra något skadeståndsanspråk. Ett dylikt kan vara grundat, endast om vetorätten haft till uppgift att skydda något tredjemannens intresse av ekonomisk natur³. Nu kan det visserligen icke i och för sig krävas, att detta *bakomliggande* intresse skall omedelbart — alltså bortsett från dess sanktion genom vetorätten — vara av rättsligen skyddad beskaffenhet⁴ såsom föremål för en särskild för tertius i vederbörlig ordning grundlagd sakrätt eller omedelbart på ifrågavarande intresse riktad självständig obligationsrätt. Ville man uppställa denna betingelse, skulle, såsom lätt inses, nu ifrågavarande skadeståndsanspråk *alltid* visa sig vara praktiskt taget inne-

¹ Dernburg, Bürg. R. II:1 sid. 19, Aagesen sid. 186.

² Jfr v. Bluhme i Jherings Jahrb. 48 sid. 417 ff., som med hänsyn till BGB 182 § m. fl. skiljer mellan Zustimmung »kraft Aufsichtsrechts» och »kraft Rechtsbeteiligung».

³ Stang l. c. § 25, särsk. sid. 368 f., Björling sid. 192.

⁴ Stang l. c. sid. 295.

hållslöst eller åtminstone överflödigt: då kränkningen av veto-rätten ju aldrig skulle kunna omedelbart innebära bortfallandet eller ens, rättsligen sett, något försvagande av den bakomliggande sak- eller obligationsrätten, kunde med den förra rättighetens kränkning aldrig komma att anses åstadkommen någon skada av beskaffenhet att föranleda ersättning jämte ersättning för senare kränkningar av den alltjämt bestående rättigheten. Endast såsom alternativ skulle alltså vetorätten medföra ersättningsskyldighet, men detta alternativ synes — bortsett från en möjlig ehuru osannolik preventiv verkan — vara från den berättigades ståndpunkt ganska onödigt. Hans intresse skyddas tillräckligt genom den omedelbart därpå inriktade rättigheten.

Det av vetorätten härflytande skadeståndsanspråket synes alltså bliva av betydelse endast i de fall, då den berättigades intresse icke är föremål för något omedelbart rättsskydd. Emellertid kan förmodas, att ej alltför många dylika fall låta sig påvisas. Vi antaga t. ex. att en kommun c. d. är intresserad av att ett aktiebolags rörelse bedrives på en viss ort i en bestämd bransch och i övrigt i olika avseenden under närmare bestämda former. För tryggandet härav kunde man skaffa sig en förbindelse från bolaget att driva sin rörelse just på det sätt, som är för kommunen önskvärt. Emellertid kan det vara svårt att i detalj angiva detta på ett även för framtiden tillfyllestgörande sätt. Fördenskull kan det befinnas lämpligare, att bolaget avgiver en utfästelse att överhuvud icke vidtaga förändringar av formerna för rörelsens bedrivande utan samtycke av kommunen: även detta grundar en giltig obligationsrätt¹. Det ligger nära att i bolagsordningen inrycka en denna förpliktelse helt eller delvis motsvarande bestämmelse, jämte åtagande att denna senare ej får ändras utan kommunens samtycke. Då blir emellertid denna sista förpliktelse blott en parallell till den förra, på ovan angivet sätt, och alltså onödig. Motsatt bleve förhållandet endast, om i bolagsordningen stadgades, som nyss antagits, *dels* att

¹ Vi lämna därhän frågan om möjligheten för densammas specifika genomförande tvångsvis.

beslut om förändring av verksamheten skulle kräva kommunens samtycke, *dels* att den förra bestämmelsen ej finge ändras utan dylikt samtycke, och om emellertid för kommunen stiftades en obligatorisk rättighet endast i enlighet med den senare av dessa båda bestämmelser. Då skulle obestriddligen, därest likväl den förra bestämmelsen bleve ensidigt upphävd av bolagsstämman, bolaget framdeles — som hittills — vara rättsligen fritt från varje omedelbar skyldighet att inhämta kommunens samtycke till ändringen av rörelsen. I detta fall skulle alltså kommunens intresse ej åtnjuta annat rättsligt skydd än dess rätt till skadestånd för upphävande eller kränkande av den senare, så att säga sekundära, klausulen i ordningen. Och kommunens vetorätt mot ändring av bolagsordningen skulle alltså hava en obligationsrättsligt självständig betydelse. Men det säger sig självt att en situation sådan som den antagna — i vilken alltså kommunen skulle äga ett visst rättsskydd mot en ändring av bolagsordningen, även om trots densamma bolagets sätt att driva sin verksamhet förbleve orubbat, men däremot behövde stillatigande åse att bolaget i strid med sin oändrade ordning utan kommunens samtycke förändrade sin verksamhet på ett för kommunen menligt sätt — troligen mera sällan behöver anses föreligga, såvitt man icke fasthåller vid en överdrivet bokstavsmässig tolkning av en tilläventyrs mindre väl avfattad överenskommelse.

Vi finna alltså, att en obligationsrättslig förpliktelse, som till förmån för en utomstående binder aktiebolaget i dess fria viljebestämning, ganska ofta kan komma att visa sig sakna större betydelse både med hänsyn till omedelbar realisation och med hänsyn till skadestånd.

För fullständighetens skull böra vi spörja i vad mån ändring härutinnan kan, om den befinnes önskvärd, åvägbringas därigenom att förpliktelsens åtagande beledsagas av *en vitesutfästelse*. Att en sådan i åtskilliga fall vore giltig, kan ej vara föremål för tvivel. Då en vitesutfästelse kan i avsevärd grad vara bestämmande för huvudförpliktelsens egentliga innehåll, kräver den förra, för att verksamt kunna

atagas, uppfyllandet av samma betingelser som den senare, alltså i många bland nu föreliggande fall stöd av en uttrycklig bestämmelse i bolagsordningen. Några sådana hava vi emellertid aldrig påträffat. — Ett vites funktion är i huvudsak tvåfaldig¹: att utgöra ett i förväg fixerat skadestånd eller att vara ett tvångsmedel för att förmå gäldenärer till huvudförpliktelsens fullgörande. Det kunde nu ifrågasättas, att, i den mån processuella tvångsmedel i detta syfte icke få användas rörande förpliktelser av nu föreliggande art, ej heller ett vitesavtal med den senare funktionen skulle vara giltigt². Emellertid anses i allmänhet en obligations uttvingbarhet ej vara obetingat nödvändig för att den skall kunna förstärkas medelst vite³. Och endast man vid tillämpning av avtalslagens 36 § vederbörligen beaktar ömtåligheten av de frihetsinskränkningar, om vilka nu är fråga, torde detta stadgande erbjuda tillräckligt skydd mot alltför höga viten även med utpräglad karaktär av tvångsmedel. Dylika synas alltså icke, behöva *in abstracto* fränkännas giltighet. — Då vite och skadestånd in dubio ej få kumuleras⁴, bör man i anslutning till vad ovan⁵ framställts lägga märke därtill, att ett vite, som utgivits i anledning av t. ex. en otillåten ändring av bolagsordningen, kan hava konsumerat den berättigades anspråk på ersättning jämväl för mer konkreta framtida rättskränkningar, som skolat förebyggas genom den sålunda upphävda klausulen i ordningen; allt beror dock här på tolkning av utfästelsen.

¹ Almén, Lagen om avtal sid. 212 f.

² Motsvarande tankegång hos Kohler, Ungehorsam sid. 233, jfr å andra sidan densamme, Obligationsinteresse i Arch. f. bürg. R. 12 sid. 39.

³ Almén l. c. till 36 § vid n. 17 med citat, Dernburg, Bürg. R. II:1 sid. 249, Kohler, Obligationsinteresse sid. 25.

⁴ Almén l. c. till 36 § n. 2.

⁵ Sid. 155 vid n. 3.

KAP. III.

Bestämmelser om yttre rättsförhållanden i särskilda aktiebolags ordningar.

I. Material och allmänna synpunkter.

- a. Bolagsordningens innehåll är i regel utan omedelbar betydelse utåt.

I detta kapitel skola vi behandla den del av de särskilda aktiebolagens författning, som är säregen för vart och ett av dem¹. Väsentligen ifrågakommer härvid bolagsordningen; övriga element torde ej behöva särskilt uppmärksammas, då deras funktion principiellt är att likställa med bolagsordningens och deras betydelse är jämförelsevis ringa.

Bolagsordningens ursprungliga och huvudsakliga uppgift är otvivelaktigt att reglera förhållandet mellan å ena sidan aktiebolaget och å andra sidan de (fysiska eller juridiska) personer, som intaga ställning av organ för eller delägare i det samma; därjämte möjligen förhållandet mellan dessa senare inbördes². Och man möter såväl i rättskällor som i littera-

¹ Ovan sid. 22.

² Jfr aktiebolagslagen 91 § 1 mom., där uttrycket »rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier» givetvis — på grund av aktiebolagets rättssubjektivitet — icke i *allmänhet* avser något rättsförhållande omedelbart mellan ägarne till olika aktier utan huvudsakligen förhållandet mellan de olika slags aktier åtföljande rättigheterna mot bolaget. Se Renaud sid. 649, Bachmann, Sonderrechte sid. 54, däremot Wieland sid. 432 f., sid. 435 n. 90, jfr Boisot § 8. — v. Tuhr I sid. 542 n. 1 anser ett rättsförhållande mellan föreningsmedlemmar inbördes kunna grundas av stadgarna,

turen uttalanden, vilka giva vid handen, att den angivna skulle vara bolagsordningens *enda* uppgift¹, så att dess innehåll skulle vara utan all åtminstone omedelbar² betydelse för rättsliga förhållanden mellan aktiebolaget, resp. dess delägare, å ena sidan och utomstående rättssubjekt å den andra.

Vår uppgift blir att undersöka, huru härmed förhåller sig.

De bolagsordningsbestämmelser, som här avses, äro sådana, genom vilka man vill normera och skydda *särskilda* rättsförhållanden mellan bolaget (ev. dess aktieägare) och tredjeman, ej närmast, vad ordalagen giva vid handen, med hänsyn till deras uppkomst, utan med hänsyn till deras innehåll och närmare utformning. Det bestämmes, att en viss

enligt analogi med tredjemansavtalet; denna förklaring är väl onödigt konstlad.

Exempel på ett rättsförhållande omedelbart mellan särskilda aktieägare torde föreligga vid sådan hembudsskyldighet, som omförmäles i aktiebolagslagen 52 § 1 mom., se partsställningen i rättsfallet hos *Holm 1914* not. A nr 303, utförligare ref. hos Skarstedt vid nyss anf. lagrum. Jfr ytterligare *Borland v. Steel Bros* [1901] 1 Ch. 279 och domaren *Farwell i Salmon v. Quinn & Axtens Ltd* [1909] 1 Ch. 311, sid. 318.

¹ *Eng. Comp. Act*, 1908, sect. 14, (1), *Topham* sid. 46 f., jfr *Staub-Hachenburg* nr 4 a vid § 29, v. *Tuhr I* sid. 498 med n. 1, sid. 502, sid. 556 n. 78.

Uttalanden, som åtminstone efter orden synas utgå från en motsatt uppfattning, saknas visserligen icke. Sålunda stadgar 1862 års *danska* firmalag 6 §, att anonyma bolag skola till myndighet ingiva sina »Vedtægter eller idetmindste et Udtog, omfattende alle de Bestemmelser som vedkomme *Tredjemands* Forhold til Selskabet». Och i nära överensstämmelse härmed föreskriver *Argentinas* handelslagbok (1889), art. 293, betr. bolagsavtalet i olika bolag, att i handelsregistret skola införas »todas las cláusulas del contrato que puedan *determinar los derechos de los terceros respecto de los socios*». Med dylika uttryck behöva emellertid ej avses andra bestämmelser i bolagsordningar etc. än sådana, som behandla ett bolags rättssubjektivitet, dess företrädande såsom person genom organ, inskränkning i delägars ansvar för bolagsskulder o. s. v. — Motsvarande torde gälla liknande uttalanden i bolagsordningar, t. ex.: »Disse Love danne en bindende Overenskomst mellem Aktionærerne som saadanne, og betegne tillige Forholdet, hvori de staa saavel til hinanden som *til Tredjemand*»; Love for A/S Det Danske Gas-Compagni § 38 (jfr *UfR 1917 B* sid. 143). Jfr *Renaud* sid. 333.

² Se ovan sid. 69 vid n. 1, jfr föreg. not.

eller vissa personer skola av bolaget erhålla en prestation eller gent mot bolaget äga utöva en befogenhet av specifikt angiven karaktär. Detta ämne är ej särskilt behandlat i aktiebolagslagstiftningen¹, även om vissa lagrum vid närmare undersökning visa sig omfatta även sådana händelser². Vid lösningen av de spörsmål, som på området erbjuda sig, är man därför väsentligen hänvisad till allmänna grundsatser, i synnerhet angående aktiebolagets och bolagsordningens natur.

I detta hänseende erinra vi då om vår uppfattning³, att ett *bolagsstämmobeslut* i princip icke bör antagas skilja sig från ett *avtal* mellan samtliga aktieägare, annat än förnämligast däri att det kan vara en viljeförklaring endast av en majoritet å stämma. Detta bör icke rimligen kunna *förstärka* dess verkningsförmåga gentemot vare sig aktieägare eller tredjeman i jämförelse med ett regelrätt avtal (utom kanske genom en starkare »motståndskraft» mot fel i enstaka viljeförklaringar). *Ej heller* ur andra synpunkter äro med hänsyn till beslutets verkningar att vänta avvikelser från avtalet i annan mån än sådana omedelbart måste härledas av att aktiebolaget är ett rättssubjekt, d. v. s. en utåt självständig enhet. Så snart man vill gå längre och tillägga stämmobeslutet en annan verkan än ett avtal mellan aktieägare, måste man kunna stödja sig på de reala omständigheternas krav i varje särskilt fall, var emot det icke kan leda till målet att utan närmare utredning åberopa »den juridiska personligheten». Denna kräver i förevarande riktning intet, om den också — såsom senare visas — kan *möjliggöra* en gentemot ett vanligt avtal kvalificerad verkan av vissa stämmobeslut⁴.

Vad som sålunda bör anses gälla om stämmobeslut i allmänhet, gäller ej mindre om ett beslut, som gått ut på antagande eller ändring av *bolagsordning*, och nu särskilt införande däri av materiell reglering av något aktiebolagets rättsförhållande utåt. Ty det som skiljer bolagsordningen från

¹ Dock 91 § 6 mom.

² 114 § 2 mom., se Skarstedt vid 112 §, nedan sid. 215.

³ Ovan sid. 61—68.

⁴ Nedan sid. 258 ff., jfr sid. 222 ff.

innehållet av stämmobeslut i allmänhet, är, som vi förut berört, förutom att bestämmelse i bolagsordningen är den enda form, i vilken vissa ämnen äro föremål för beslut av bolagsstämma¹, väsentligen detta: större garantier i fråga om ordningens ändring genom *stämmobeslut* och skydd åt *aktieägarnas* ställning i bolaget genom möjlighet för klandertalan mot beslut i strid med ordningen. Det är ingenstädes i lagstiftningen uttalat, att dessa interna verkningar av bolagsordningen skola motsvaras av liknande verkningar till förmån för tredjeman², liksom det ingenstädes heller är antytt, att ett beslut om ändring av bolagsordningen skulle kunna i tredjemans rättsställning göra ingrepp jämförliga med dem, som ett sådant beslut kan åstadkomma i aktieägarnas rättsställning såsom sådana. De särskilda anordningar, som gälla för beslut angående bolagsordningen, hava tillkommit uteslutande i aktieägarnas intresse; deras verkningar böra följaktligen ej utsträckas längre än detta intresse kräver.

Den nu framlagda grunduppfattningen skall härafter i några särskilda punkter närmare utföras.

Ett försök från ett aktiebolags sida att genom bolagsordningen öva inflytande på ett speciellt rättsförhållande utåter sig måhända för framställningen enklast, om det går ut på någon ändring i ett förhållande, som förut ej är i ordningen omförmålt, utan som mellan bolaget och tredjeman uppkommit genom ett på vanligt sätt av denne med bolagets styrelse ingånget avtal. Bolaget i sin helhet, d. v. s. samtliga aktieägare sammanfattade till en juridisk enhet, är bundet av detta avtal. Att den ena sidans kontrahenter tillhopa utgöra en sammanslutning med rättssubjektivitet och inre organisation efter majoritetsprincipen, får ej försämrå medkontrahentens ställning. Styrelsen är skyldig att lyda stämman och rätta sig efter bolagsordningen, men ej mera än en fullmäktig måste hålla sig inom sin instruktion. Ändringar i denna kunna ej ändra huvudmannens förhållande till en tredjeman.

¹ Aktiebolagslagen 17 §, jfrd med 5 och 6 §§, samt grunderna för dessa bestämmelser; av Skarstedt vid 17 § angivna lagrum.

² Vi återkomma i fortsättningen till 135 § aktiebolagslagen.

Så kan ej heller rubbning göras i ett bolagets rättsförhållande utåt genom en ändring i dess bolagsordning¹.

Endast undantagsvis kunna fall tänkas, där en ändring av ordningen kan medföra ändring i dylika aktiebolagets rättsförhållanden.

Ett avtal med en tertius kan sålunda, särskilt med avseende på en mera detaljerad reglering av det genom avtalet grundlagda rättsförhållandet, inskränka sig till en hänvisning till vad aktiebolagets ordning (eller annan handling, reglemente för rörelsen o. s. v.) innehåller. Häri behöver icke ligga annat än en av bekvämlighetsskäl vald utväg att angiva avtalets innehåll. Men särskilt om ordningen själv innehåller regler angående det sätt varpå den skall kunna ändras, är det också möjligt, att det är meningen, att det ifrågavarande avtalsförhållandet till tertius skall kunna ändras genom blott en aktiebolagets ensidiga åtgärd, nämligen en ändring av ordningen². Detta är ej mera omöjligt än det i allmänhet är att, inom vissa gränser, hänskjuta regleringen av ett rättsförhållande mellan två personer till närmare bestämmande genom endast den ena³. Emellertid måste det bli en tolkningsfråga att avgöra i varje särskilt fall, om meningen med en hänvisning till bolagsordningen har varit den senast angivna. Ett sådant antagande kan ligga särskilt nära, om bolagsordningens ifrågavarande innehåll icke ens i tryck e. d. införlivats i det upprättade kontraktet etc., utan ersatts med en hänvisning, och om den »tredjeman», med vilken avtalet slutits, själv är aktieägare: ty om också juristen måste söka draga upp en klar gräns mellan medlemsrättsliga och andra förhållanden, ligger det i aktiebolagets verksamhet mycket nära att anlägga alla möjliga mellanhavanden med delägarna på en quasi-medlemsrättslig bas⁴.

¹ Ovan sid. 155 n. 1, Topham sid. 51, Boisot §§ 134, 142, Machen § 736 n. 1, Undén, Kollektivavtalet sid. 43.

² Boisot § 132 ff., Machen § 736, jfr § 724.

³ BGB § 315, Jul. Lassen § 20 I.

⁴ Såsom en eftergift åt en dylik tendens har i nya HGB § 212 införts en bestämmelse, som möjliggör en medlemsplikt för aktieägare till

Endast på en tertii egen vilja kan man alltså grunda ett tvång för honom att tåla ett ingrepp genom ändring av bolagsordningen i ett rättsförhållande grundat på avtal mellan honom och bolaget. Endast beträffande fall av sådan typ torde man också i domstolspraxis finna yttranden av innehåll, att aktiebolaget i kraft av sin autonomi skulle äga ändra sina rättsförhållanden till andra personer än aktieägare¹.

Den yttre överksamheten av bolagsstämmobeslut, vilkas realisation skulle kränka en tertii rätt, har ingen motsvarighet inåt. En aktieägare kan icke på ett besluts avtalsstridighet grunda vare sig klander eller annan talan mot detsamma. Intet hindrar, att det är verksamt inåt, det vill huvudsakligen säga såsom norm för den verksamhet bolagets *organ* hava att med hänsyn till rättsförhållandet utöva. Har ett stämmobeslut (ev. ang. ändring av ordningen) fattats, som förbjuder fullgörandet av något visst bolagets åtagande utåt, så äga icke bolagets organ fullgöra åtagandet. Effekten härav blir, att aktiebolaget gör sig skyldigt till avtalsbrott, och följderna härav kunna som nämnt icke i någon mån användas av några som helst hänsyn till bolagsordningens innehåll.

Om alltså ett inåt giltigt stämmobeslut om ändring av ordningen kan vara utåt överksamt, är det å andra sidan tänkbart, att en icke på behörigt sätt tillkommen och alltså möjligen inåt ogiltig² bestämmelse i bolagsordningen kan vara utåt verksam på samma sätt som en giltig, nämligen därigenom att dess innehåll blir en del av ett avtal. Lika väl som detta kan direkt upptaga vissa bestämmelser, kan det uppställa motsvarande regler genom hänvisning till även en i och för sig ogiltig bolagsordningsbestämmelse. Det blir emellertid en tolkningsfråga, om hänvisningen skall upprätthållas även sedan det blir upplyst, att bestämmelsen ej inåt gäller, och, ännu mera oviss, om en efter avtalet obehörigen periodiska naturaprestationer (ex. leverans av betor eller mjölk till sockerfabriker, resp. mejerier); Fischer sid. 374 ff.

¹ Jfr Överrättsdom i UfR 1882 sid. 187, som angick aktiebolags rätt att genom ändring av bolagsordning förkorta styrelseledamöters funktionstid, jfr aktiebolagslagen 57 § 5 mom. 2 p. — Fischer sid. 396 n. 6.

² Ovan sid. 50 ff.

gjord ändring av ordningen skall bliva verksam i förhållande till medkontrahenten. Det senare torde väl endast i undantagsfall kunna antagas¹. —

Om riktigheten av det nu anförda ha vi icke mött någon principiell meningsskiljaktighet. Också torde försök att genom ändring av en bolagsordning göra ingrepp i bestående rättsförhållanden utåt, vilka ej varit i ordningen reglerade, i realiteten ytterst sällan förekomma. Emellertid ha vi ansett en erinran om verkningarna av sådana beslut vara av intresse för att klargöra bolagsordningens betydelse eller saknad av betydelse utåt. I princip torde man nämligen kunna säga, att även en *ändring av redan befintliga bolagsordningsbestämmelser*, som innefatta reglering av något aktiebolags rättsförhållande utåt, bör *vad tredjemans rätt angår* vara lika verkningslös som de ändringsbeslut, vilka nyss behandlats. Besvarandet av sistberörda spörsmål kräver emellertid en mera fullständig framställning av betydelsen därav, att en bestämmelse om ett yttre rättsförhållande fått inflyta i bolagsordningen.

Inledningsvis anmärkes, att vi ej behöva dryfta *stiftelseurkundens* betydelse ur motsvarande synpunkt. Ty ingenstädes i aktiebolagslagen finnes antytt, att, sedan bolaget en gång är färdigbildat, ett dess rättsförhållande utåt skulle med avseende på förutsättningarna för sitt fortbestånd, påföljderna av rubbningar däri och sättet för dess ändring eller upphävande erhålla någon särställning på den grund, att det blivit föremål för reglering i stiftelseurkunden, resp. i ett mot densamma svarande bolagsstämmobeslut om aktiekapitalets ökning². Dessa handlingar lära, beträffande bolagets yttre rättsförhållanden, ej hava annan uppgift, än att en bestäm-

¹ Jfr *Muirhead v. Forth Mutual Insurance Co* [1894] A. C. 72, *Buckley* sid. 22, *Machen* § 694.

² En annan sak är, att ett avtal om överlåtelse till bolaget av någon rättighet såsom valuta för utgivna aktier kan med avseende på verkningarna av kontraktsbrott från medkontrahentens sida bliva underkastat ett säreget bedömande av hänsyn till ett allmänt intresse av aktiekapitalets bibehållande vid oförminskad storlek, i synnerhet så, att ett hävande av avtalet i dess helhet incl. aktieteckningen möjligen ej bör medgivas; jfr ovan sid. 67.

melse i desamma kan vara en nödvändig betingelse för att ett visst rättsförhållande mellan bolaget och en tredjeman skall komma till existens vid bolagets bildande eller i sammanhang med kapitalökning¹. Sedan så skett i vederbörlig ordning, torde ett dylikt rättsförhållande ej skilja sig från ett under bolagets bestånd genom vanligt avtal grundat rättsförhållande av samma innehåll². — Det hör också till ordningen för dagen, att en i stiftelseurkund eller kapitalökningsbeslut intagen bestämmelse om ett rättsförhållande utåt — till skillnad från bestämmelser om interna ämnen — blir utan motsvarighet i bolagsordningen³.

Om emellertid i denna senare, från början eller genom ändring därav, intagas bestämmelser om yttre rättsförhållanden, gäller frågan, huruvida härigenom åt dessa rättsförhållanden förlänas någon särskild innebörd eller vilken uppgift sådana bestämmelser eljes kunna anses fylla. För att giva en närmare föreställning om problemets räckvidd och göra framställningen mera konkret, lämnas härefter till en början en översikt av sådana tredjemansklausuler i bolagsordningar.

b. Materialet.⁴

Här uppmärksamma vi först bolagsordningsbestämmelser om rättsförhållanden, som till sin art *icke förutsätta*,

¹ Bestämmelse i stiftelseurkunden, om att det blivande aktiebolaget skall »övertaga egendom» lär möjliggöra, att bolaget kan bli berättigat och förpliktat i och med att det träder i existens såsom juridisk person, utan att någon ytterligare åtgärd erfordras; aktiebolagslagen 7 §, jfr 25 och 37 §§, HGB §§ 186, 207, 208. Lehmann-Ring nr 4 vid § 186, nr 1 vid § 207, Fischer sid. 124, jfr sid. 111, Chydenius sid 215. Motsvarande möjlighet synes ej föreligga enligt anglosaxisk rätt, Buckley sid. 671 f. not. Machen § 323 ff., *Weatherford Railway Co v. Granger* 86 Texas 350 (1894) hos Warren sid. 192. — Jfr Holm 1912 sid. 567.

² Jfr Fischer sid. 121 n. 4.

³ Aktiebolagslagen 17 § hänför sig betr. bolagsordn:s innehåll icke till 7 §. Enligt tysk rätt skall däremot Gesellschaftsvertrag motsvara jämväl vår stiftelseurkund, HGB § 186.

⁴ Den följande framställningen grundar sig väsentligen på en granskning av tryckta och otryckta ordningar för svenska aktiebolag från de senare årtiondena. För att vinna en mera fullständig bild av de för-

att det ena subjektet är ett aktiebolag. Sådana äro ganska sparsamt förekommande.

Beträffande dispositionen av ett aktiebolags egendom kan nämnas en bestämmelse, att bolaget vore skyldigt till ett visst företag »uthyra sina ägande lokaler»¹ eller mot ersättning tillhandahålla ett helt förmögenhetskomplex, såsom ångbåtar, arbetsredskap och inventarier vid en flottled². Någon gång ha fastställts avgifter för prestationer från bolagets sida³. — Något vanligare äro föreskrifter om samtycke av någon utomstående till avyttring av fast egendom; sådant kan vara stadgat med hänsyn till tredjemans intresse såsom panträttshavare i egendomen⁴, men förekommer oftare med hänsyn till ett den utomståendes mera omfattande intresse av att egendomen

måner för utomstående, som kunna ifrågakomma, har emellertid även tagits hänsyn till åtskilligt tryckt material ang. svenska bolag från äldre tid och, med hänsyn till aktiebolagets internationella karaktär, jämväl för utländska bolag. Härvid anmärkes, att avgränsningen av de sammanslutningar under tidigare århundraden, vilka kunna betecknas såsom direkt jämförliga med de moderna aktiebolagen (ävensom Gesellschaften mit beschränkter Haftung), alltid måste bliva i någon mån osäker. — För äldre bolag tages hänsyn ej blott till egentliga »associationsregler» utan även till privilegier, oktrojer, charters o. dyl. Beträffande några svenska aktiebolag från senaste tid hava vi ansett oss kunna utan granskning av bolagsordningarna anföra vissa i stiftelseurkunder intagna bestämmelser av beskaffenhet att enligt vanligt bruk inflyta i resp. ordningar.

Källcitaten avse icke att fullständigt redovisa det använda, delvis med nödvändighet ganska godtyckligt utvalda materialet, utan endast att belägga framställningen med någorlunda lättillgängliga exempel.

¹ Lunds Privata Elementarskolas byggnadsab., projekterad lydelse av § 1.

² Förlagsab. Lusten, Löfed, tryckt förslag till bolagsordn. 1908, 1 och 9 §§. Enligt den senare bestämmelsen äger bolaget ej rätt att vid träffande av årlig överenskommelse om ersättningens storlek fordra mera än som erfordras till förvaltningskostnader, nödiga avskrivningar å inventarietvärdet samt 6 % »ränta» å aktiekapitalet.

³ Jfr föreg. not. Wikern—Möckelns Jernvägsab., KRes. den 17 mars 1871, § 20, ang. fraktsatser. Dock har man härvid närmast tänkt på aktieägare såsom befraktare, se Holm 1884 sid. 194, och fraktsatserna ha ställts i visst beroende av bolagets vinstutdelning.

⁴ Lund—Trelleborgs Jernvägsab., KRes. den 2 februari 1883, § 10, angående sådan befogenhet för stadsfullmäktige i två städer, så länge dessa häftade såsom borgesmän för ett bolagets lån (regressfordringen skulle särskilt intecknas). — Dalslands Jernvägsab., 48 § i. f. (1876).

användes för det syfte, som med bolagets verksamhet skall fullföljas¹. Sådan uppsiktsrätt för staten (»Kungl. Maj:t») var åtminstone för några årtionden tillbaka mycket vanlig i ordningarna för järnvägsbolag, och utsträcktes till att omfatta även utvidgning av resp. bolags järnvägsanläggning². Endast formellt visar dessa föreskrifters avfattning ibland spår av att de angå ett aktiebolag, nämligen på det sätt, att godkännandet kräves ej omedelbart till avyttringen utan till bolagsstämmobeslut därom.

Sällsynta äro bolagsordningsbestämmelser om att någon fysisk person skall hos bolaget innehava viss anställning, som icke gör honom till »organ» i egentlig mening, eller äga för detsamma utföra vissa arbeten: ombudsman³, utförande av mäklareuppdrag mot visst arvode⁴. Från Sverige föreligger ett exempel på att viss tertius angives såsom ombudsman i ett äldre bolag, vilket bildats under starkt inflytande från England⁵.

Att tvärtom bolaget är ställt i annat företags tjänst kan finna uttryck på det sätt, att en anmälningsskyldighet om vidtagna åtgärder stadgas för bolaget gentemot en utomstående⁶. Vidare kan givas uttryck åt ställning som leverantör, av kraft e. d., till viss avnämare⁷.

¹ Bostadsab. Nutiden § 14, AB, Sveriges Kontoristförenings Sommarhem § 16, Söderström sid. 120, 122.

² Vi anföra endast Gävle—Dala Järnvägsab., KRes. den 8 maj 1855, SvFS, 42 §. Numera sakna järnvägsaktiebolagens ordningar ibland uttryckliga bestämmelser härom; jfr emellertid det noggranna angivandet av verksamhetens föremål, ävensom koncessionernas innehåll.

³ Ang. »solicitor» *Eley v. Positive Life Assurance Co* (1876) 1 Ex. D. 88, (jfr sid. 20), även cit. Topham sid. 47.

⁴ Rätt att vara »shipbroker and ship-agent at a fixed rate of commission», *Radcliffe (Charles) & Co v. Inland Revenue Commissioners*, 89 Law Journal (K. B.) 267, cit. efter The Law Reports, Complete Current Digest 1920, sp. 374.

⁵ Aktiebolag för järnväg Örebro—Hult, bolagsregler §§ 32, 39 (SvFS 1848). Gränsen mot egentligt organ är här ej skarp.

⁶ Gentemot Svenska Bokförläggareföreningen: stiftelseurkund i Posttidn. den 16 december 1920.

⁷ Kraftab. Gullspång—Munkfors, 13 § 1 mom. enl. beslut den 12 januari 1918: vissa städer m. fl. »skola enligt avtal vid bolagets bildande hava företrädesrätt till leverans av vissa kraftbelopp enligt därom upprättat kontrakt»; ifrågavarande avnämare av kraft voro ägare av stora aktieposter, vilket emellertid icke enl. ordningens lydelse är villkor för företrädesrätten. Jfr nedan sid. 271 f.

Stadganden om förpliktelser mot tredjeman av ekonomisk art, vilka emellertid icke ställts i direkt relation till det bolagsrättsliga begreppet vinst, förekomma ofta i äldre tid. Sålunda föreskriva privilegierna med stor regelbundenhet avgifter till staten (vissa städer), beräknade efter bolagets bruttoomsättning eller liknande grund, eller också till beloppet fixerad, s. k. royalty¹. Dessa avgifter hade karaktären av vederlag för en åt bolaget genom privilegiet tillförsäkrad befrielse från tullar och dylika pålagor. Ibland föreligger i detta ämne en särskild överenskommelse med staten, som i privilegiet åberopas². Att motsvarande utfästelser ske till enskilda, såsom stiftare, överlätare av patenträttigheter etc., är mycket vanligt, enligt vad moderna stiftelseurkunder utvisa. Även i äldre privilegier, utländska som svenska, förekomma förbehåll av denna art till förmån för exempelvis anstalt med filantropiskt syfte³, enskild person, som tidigare erhållit ett privilegium, varmed det nya konkurrerar⁴, ävensom för stiftare⁵. Numera synas knappast i bolagsordningar inflyta bestämmelser om rent pekuniära förmåner för tredjeman, som ej anses sammanhänga med företagets form av aktiebolag.

För en yttre betraktelse mest ingripande ter sig måhända ett sammanhang därmed, oavsett vad slags förmån för en utomstående det må gälla, om själva *föremålet för aktiebolagets verksamhet* är att tjäna den utomstående.

Aktiebolag med denna ekonomiska uppgift äro vanliga, i synnerhet från senare tid. Aktiebolagsformen är för när-

¹ Som typ för Sverige anföres Ostindiska Compagniet, privilegium den 14 juni 1731, 3), den 17 juni 1746, 11) etc., *Modée* II sid. 853, III sid. 2328.

² Om »London Starchmakers», »South and North Shields Saltmakers» se *Charters* sid. Ixxxiv, 121, 145 (ej aktiebolag i betydelsen *joint-stock companies*). Se vidare ib. sid. 23, 36, 96, 211, ävensom sid. 4—15 och *Scott* II sid. 384 om ett bolag med förbehåll av ifrågavarande art i särskilda Letters patent vid sidan om den inkorporerande charter, som i denna del ej återgiver den förra handlingens innehåll.

³ The Saltpetre Company, till förmån för »The Hospital for maimed, aged and decayed seamen etc.», *Charters* sid. 236 f.

⁴ The Kings Merchants of the New Trade, till förmån för »the Earl of Cumberland, his executors and assigns», ib. sid. 96.

⁵ Enl. Octroij den 14 juni 1626 för Svenska Söderkompaniet, mom. XXXIII, skulle till William Usselinx, hans fullmäktige och arvtagande utbetalas en penning av vart tusende, utav alla varor och köpenskaper, som uti kompaniet köpte och försålde bleve, *Stiernman* I sid. 943. — Jfr om stiftarerättigheter nedan sid. 178 f.

varande överhuvud synnerligen populär. Härtill bidraga bland annat, å ena sidan reglerna om aktieägarnes begränsade ansvar, som aktiebolaget har gemensamma med flera andra former av privaträttsliga juridiska personer, och å andra sidan om åtskilliga kauteler för bolagsförmögenhetens bibehållande till fromma för bolagets borgenärer. I detta senare avseende torde aktiebolaget åtminstone enligt en inom affärslivet och hos kreditgivare förhärskande uppfattning, särskilt med hänsyn till rättsreglernas klarhet, vara överlägset andra närstående institut, såsom ekonomiska och ännu mera ideella föreningar. Denna aktiebolagsformens popularitet kommer till synes jämväl på det sätt, att den användes såväl såsom organisationsform för en enstaka i allmänhet relativt kapitalkrävande *del* av en mera vittomfattande verksamhet, som drives av en förening eller kommun eller möjligen staten, som ock såsom form för kapitalanskaffning åt en eljes mera löst, t. ex. såsom ideell förening, eller utan särskild rättssubjektivitet, organiserad verksamhet. Det är vidare välbekant, att även vid utformningen av en rörelse, som själv har aktiebolagsform, det ofta befinnes lämpligt att organisera en del av verksamheten, såsom särskilt aktiebolag. Exempelvis därför att densamma är förenad med större risker, eller för att kunna genom interpolation av mindre majoritetsförbund inom större uppnå starkare röstkraft åt en härskande grupp relativt obetydliga kapital, eller ibland möjligen endast av hänsyn till större överskådlighet inom bokföringen. Samma resultat kan föranledas av sådana yttre faktorer som hänsyn till möjligast lindriga beskattning, för att åtminstone formellt efterleva restriktiv lagstiftning, t. ex. angående omfattningen av bankaktiebolagens rörelse¹, eller för anpassning till lagstiftningen inom olika stater. Mera tillfälliga anledningar förekomma, såsom att ett numera enhetligt företag uppkommit genom förening av flera ursprungligen fristående verksamheter, vilka var för sig haft formen av aktiebolag, som man ej funnit anledning underkasta en rättslig fusion. Av dessa och ännu andra skäl bestå en mängd *ekonomiskt osjälvständiga aktiebolag*². Denna deras karaktär kommer nu mycket ofta icke till synes i bolagsordningarna, ibland redan därför att ett motiv till en verksamhets formella uppdelning kan vara just en önskan hos de ledande intressena att uppträda »anonymt»³. Aktiebolagets avhängighet genomföres faktiskt, ge-

¹ KProp. 182/1921 sid. 13 ff., 22.

² Jfr A. Ljunggren hos Trustkommittén 1921 sid. 184, 189 f., 202 f.

³ Liefmann, Beteiligungsgesellschaften sid. 454, Pepy sid. 222 ff.

nom att det ena bolaget eller dess aktieägare eller ledande män äga aktier i det andra: fortbeståndet av ett sådant förhållande kan i viss grad säkras genom regler om hembudsskyldighet, hos oss enligt 52 § aktiebolagslagen. I anslutning härtill meddelas understundom bestämmelser om någon företrädesställning för det härskande företaget i *egenskap av aktieägare*, t. ex. angående ekonomiska prestationer av olika slag, angående inlösning av hembjudna aktier, angående rösträtt, angående särställning vid likvidation. Härvid torde dock åtminstone i regel ej vara avsett något *yttre* rättsförhållande direkt mellan det osjälvtändiga aktiebolaget, oavsett vilka som kunna vara dess aktieägare, och huvudföretaget. En sådan rättsligt fri ställning är vanlig beträffande de osjälvtändiga aktiebolag, som inom de moderna ekonomiska enheterna med monopolistisk tendens stå i beroende av annat aktiebolag. Beträffande åter aktiebolag, som äro osjälvtändiga i förhållande till andra slags rättssubjekt, finner man ofta i bolagsordningarna föreskrifter, som giva uttryck åt aktiebolagets beroende ställning.

Som nämnt kan detta ske så, att själva föremålet för bolagets verksamhet anges vara att stå i något annat rättssubjekts tjänst. Föreskrifterna i aktiebolagslagen 5 § 1) och 17 § föranleda icke, att ett bolag, som har denna konkreta uppgift, behöver låta detta förhållande framträda i sin bolagsordning. Ty enligt praxis, som får anses överensstämma med lagens bokstav, äro i de svenska bolagsordningarna — i motsats till exempelvis de engelska och amerikanska¹ — uppgifterna om verksamhetens föremål oftast synnerligen allmänt hållna: ständigt återkommande är med obetydliga variationer uttrycket »att idka handel och fabriksrörelse samt därmed i samband stående verksamhet». Det torde sålunda, som nyss antytts, endast finnas få exempel på att ett försäljningsaktiebolag för en kartell angiver denna uppgifts fullföljande såsom föremålet för sin verksamhet². Emellertid saknas dock ingalunda exempel på aktiebolag, vilkas ekonomiska osjälvtändighet finner uttryck redan i nu förevarande del av bolagsordningen. Sålunda har ganska ofta ett aktiebolag, som

¹ Buckley sid. 8, Topham sid. 23 f. med exempel sid. 13 ff., dock Comp. Act, 1908, 3rd schedule, Form A; Machen §§ 47, 65, 104; se även för tysk rätt Lehmann AG II sid. 472 n. 5, Fischer sid. 90, för norsk rätt Per Rygh i N. Retst. 1919 sid. 593 ff.

² Dock Försäljningsab. Sveriges Superfosfatfabriker. Ibland antydes på annat sätt i ett dylikt bolags ordning dess ekonomiska karaktär, se t. ex. om Skandinaviska Cellulosaaktiebolaget nedan sid. 277 n. 1.

gärna i sin firma anges såsom »förlagsaktiebolag», enligt bolagsordningen till uppgift att genom tillhandahållande av kapital, såsom garant etc. stödja en annan verksamhet. Denna är mera sällan organiserad som ett särskilt aktiebolag¹, oftare ett ömsesidigt försäkringsbolag², en flottningsförening³, en annan förening⁴. Ibland är det stöd, som det avhängiga aktiebolaget skall hava till föremål för sin verksamhet att lämna, angivet på ett mera specifikt sätt, såsom att tillhandahålla lokaler⁵ eller att idka viss rörelse i anslutning till huvudföretaget⁶. — Ibland betonas sambandet mellan företagen sålunda, att aktiebolaget uttryckligen förklaras skola tråda i likvidation om huvudföretaget upphör⁷. Och sambandet är ofta genomfört *dels* genom berörda företräden för det härskande subjektet i egenskap av aktieägare⁸, *dels* genom organisatoriska detaljer hos det avhängiga aktiebolaget av den art, att de även förekomma i bolag, som åtminstone enligt sin ordning hava självständiga ändamål⁹.

Vi övergå till en framställning härav. Ojämförligt vanligast äro föreskrifter om att någon utomstående skall erhålla andel i ett aktiebolags *vinst*. Dessa fall äro av synnerligen rikt växlande beskaffenhet. Vi indela dem i första hand efter

¹ »Bolagets verksamhet skall hava till föremål att stödja och med sitt kapital förlägga» visst annat aktiebolags fabriksrörelse, stiftelseurk. i Posttidn. den 11 oktober 1920.

² Svenska Livförsäkringsbolagets Förlagsaktiebolag, KRes. den 10 juli 1891, § 2. Allmänna Pensionsförsäkringsbolagets Förlagsaktiebolag, § 2.

³ Förlagsab. Lusten, Löfed (tryckt förslag till ordning 1908). Woxna Elfs Förlagsab. (1915)

⁴ Militärsällskapets Förlags A.-B., Posttidn. den 1 november 1917.

⁵ Några bolags verksamhet avse att inköpa och försälja fastigheter med huvudsakligt ändamål att tillhandahålla behövlige lokaler åt någon Odd Fellowloge, exempel i Posttidn. den 8 december 1920. Fastighetsab. Libanon, ib. den 25 juni 1917. Ovan sid. 168 n. 1.

⁶ A.-B. Svenska Nykterhetsförlaget (1898), § 2, underordnat Sveriges Storloge av goodtemplarorden. A.-B. Libraria, Posttidn. den 10 november 1920, § 2, anslutet till Svenska kyrkans diakonistyrrelse. A.-B. Statsbränsle, § 2: »Bolaget har till ändamål att förvalta det rörelsekapital, varöver bränslekommissionen förfogar, ävensom att för kommissionens räkning men i eget namn uppbära övriga kommissionen tillkommande medel och verkställa utbetalningar, som föranledas av kommissionens verksamhet».

⁷ Svenska Livförsäkringsbolags Förlagsab., ovan n. 2, § 32.

⁸ Jfr nedan sid. 187 n. 6 och sid. 271.

⁹ Av synnerlig effektivitet äro, utom i fortsättningen berörda tredje-mansklausuler, stadganden om hembudsskyldighet vid aktieförvärv.

grunden till tredjemans vinstandel; densamma är oftast antingen klart utsagd eller av bolagsordningens övriga innehåll skönjbar.

Möjligt men ytterst sällsynt är, att enligt bolagsordningen vinstandel utgår såsom vederlag för rätt att nyttja fast eller lös egendom. Ett säreget exempel erbjuder ett ålderdomligt skotskt bolag, som erlade hyra för fabriksfastighet i form av dividend, t. o. m. efter det att viss förhandsdividend utgått till aktieägare¹. I samband härmed anmärkes den bestämmelse i Svenska Kronkreditaktiebolagets ordning, att, som ersättning för det staten tillhandahölle bolaget visst belopp statsobligationer att hos bolaget utgöra en garantifond, staten skulle årligen av bolaget gottskrivas ett belopp, som motsvarade en tredjedel av årsvinsten, efter åtskilliga avdrag². Enligt det år 1906 planerade avtalet mellan staten och de norrländska malmbolagen skulle staten bl. a. genom vinstandel från ett av bolagen erhålla ersättning för utfästelser dels angående järnvägstransport och dels av offentligrättslig art³.

Vinstandel förekommer vidare såsom vederlag för överlåtelse till bolaget av egendom eller annan rättighet. Sålunda för koncession på en spårvägsanläggning i stad⁴, och för »licensrätt» till vissa uppfinningar och smältningsmetoder ävensom vissa brytningsrättigheter⁵. I dessa fall hava bolags-

¹ »The New Mills Company», 1681, Scott I sid. 302: vinsten skulle disponeras »by first providing for depreciation, secondly interest at 5 per cent, thirdly the rent of the factory, and forthly a bonus in addition to the 5 per cent, already deducted». Skälet till ifrågavarande för bolaget förmånliga anordning var, att en av stiftarne ägde och var angelägen att få upplåta en fastighet, som tidigare använts för samma slags fabriksrörelse som bolagets.

² Bolagsordningens 9 §, även KProp. nr 74/1918 sid. 5.

³ Enligt det föreslagna avtalets 3 § 3:o skulle under viss tid till staten årligen erläggas »ett belopp motsvarande $\frac{1}{10}$ av vad för samma år utdelas till bolagets aktieägare och eventuellt avsättas till reservfonden, denna senare beräknad till högst en tiondedel av aktiekapitalet»; det är möjligt att man avsett, att motsvarande bestämmelse skulle inryckas i bolagsordningen för Luossavaara—Kiirunavaara A.-B. KProp. nr 158/1906 sid. 32, jfr sid. 27, 42.

⁴ A/S Frederiksberg Sporvejselskab: av vinsten skulle enligt bestämmelse i bolagets Love, som i denna del återgiva en särskild överenskomelse, efter disposition av vissa andelar på angivet sätt 1 % på bolagets ursprungl. aktiekap. tillkomma överlåtaren av en spårvägskoncession, UFR 1886 sid. 1012.

⁵ A.-B. Trollhätte Cyanidverk, 16 §: årligen skall, efter viss utdel-

ordningarna återgivit innehållet av särskilt upprättade kontrakt. — Synnerligen rikhaltiga förmåner, hela den befintliga kanalaneläggningen ävensom kontanta tillskott, överlätos och utfästes av staten till Nya Trollhätte Kanalbolag¹. Som vederlag åtog sig bolaget jämte annat, dels kontant betalning till förutvarande ägare för kanalegendomens övertagande, dels till staten under viss förutsättning »10000 Rdr Bco årligen, samt i alla fall, allt varmed behållna inkomster övers-tiger 100000 Rdr Bco»². Ett med privilegiet i dessa delar likalydande särskilt kontrakt upprättades³.

Sistberörda fall utgör en övergång till de i synnerhet i det svenska kommunikationsväsendets något äldre historia talrika exemplen på att staten, såsom försträkningsgivare till ett järnvägs- eller kanalbolag, låtit sig nöjas med att ur resp. aktiebolags framtida vinst (»behållna inkomst») erhålla ränta eller återbetalning av försträckta kapitalbelopp, varom föreskrifter influ-tit i de för bolagen utfärdade privilegier eller motsvarande handlingar^{4 5}. Enahanda anordning med hän-ning till aktieägarne, av återstående vinstmedel till A.-B. Cyanid eller dess rättsinnehavare utbetalas intill 31,500 kronor.

¹ Privilegium den 2 februari 1838 (SvFS), ingressen och 2 §.

² ib. 9 §.

³ Den 20 mars 1838, se Handlingar ang. Nya Trollhätte Kanalbolags rättsförhållanden till Kronan, Stockholm 1898 sid. 27.

⁴ Detaljerna äro i olika fall något olika ordnade. Enl. KK. den 10 juni 1818 ang. ytterligare subskription till upprättande av ett bolag för Hjälmare Canal- och Slussverk skulle kapitalavbetalning å ett statens lå-nebidrag ej komma i fråga, förrän aktieägarne erhållit 6 % på insatta medel. — Enl. Priv. den 28 april 1842 för Strömsholms Nya Kanalbolag (SvFS) 6 § skulle efter disposition av vissa andelar av vinsten »all övrig inkomst tillfalla staten, såsom gottgörelse för vad till Canalbyggnaden blivit förskjutet»; härom intet i de samtidigt utfärdade bolagsreglerna. — Bolagsordn. den 8 maj 1855 för Gävle—Dala Järnvägsaktiebolag (SvFS) 41 §: årligen skall »å den lånesumma, som bolaget av staten erhållit, till statsverket inbetalas 3 %, eller det högre belopp, Kungl. Maj:t med avseende på behållningen av järnvägsrörelsen i nåder bestämmer.» — För det bolag, som åtagit sig att anlägga järnväg mellan Örebro och Hult, hade staten iklätt sig dividendgaranti, priv. den 28 december 1848 (SvFS) 10 § e); enligt 7 § skulle, därest staten på grund av garantien finge vid-kännas utlägg, »det åligga bolaget att av det belopp, varmed inkomsten överskjuter . . . sex procent (av det för banan använda kapitalet), till staten avstå hälften, intilldess staten njutit full gottgörelse för det kapital, densamma i följd av berörda garanti utbetalt»; bestämmelse i ämnet inta-gen även i de samtidiga bolagsreglerna, 57 § 2 st.

⁵ Holm 1876: 501 redogör för ett rättsförhållande mellan staten och

syn till annan försträckningsgivare än staten ha vi i svenska bolagsordningar endast påträffat i ett, äldre, fall, som avsåg obligationslån (säkrat medelst inteckning^{2 1}). Vi anmärka, att försträckning till ett aktiebolag med rätt att åtminstone för räntan hålla sig endast till vinst, vilken art av försträckning ej är sällsynt i England³, synes vara ganska vanlig i Förenta Staterna⁴, bl. a. under 1890-talet hos järnvägsbolag⁵; säker upplysning, huruvida obligationsinnehavarnas rättigheter städse regleras i bolagsordningarna (articles, resp. byelaws), stå oss emellertid icke till buds. Från en modern tysk bolagsordning antecknas en bestämmelse, enligt vilken viss andel i vinsten skulle tilldelas innehavarna av »Genussscheine», vilka såsom s. k. bonus utgivits till tecknare av ett av bolaget emitterat obligationslån löpande med 5 % ränta⁶.

Höganäs stenkolsab. ang. till bolaget lämnat statsunderstöd, vilket skulle förräntas med olika satser beroende på storleken av bolagets vinstutdelning. Villkoren, som fastställdes vid 1823 års riksdag och antogs vid bolagsstämma den 21 februari 1829, äro ej införda utan endast återopade i ingressen till de av Kungl. Maj:t fastställda bolagsreglerna av den 6 maj 1826 ävensom i 1 § av förnyade regler den 14 april 1846 (SvFS).

¹ Fågelsta—Vadstena—Ödeshögs Jernvägsab., KRes. den 25 juni 1886, 34 §. På grund av den osäkra innebörden av det dåtida begreppet »inkomst» kan ej av ordalydelsen med säkerhet avgöras, i vad mån rörelsens ekonomiska resultat varit avgörande för obligationshavarnes betalningsanspråk. Bibehållet i förslag till ny ordning, Posttidn. den 27 april 1917 (18 §).

² Dock bör erinras om de för ett par årtionden sedan ej så ovanliga bolagsordningsbestämmelserna om aktieägares *tillskott* vid ekonomiska svårigheter för bolaget, med rätt till återbetalning av blivande vinstmedel, i nära överensstämmelse med 1911 års lag om bankrörelse, 92 §. T. ex. A.-B. Turba (1897) 29 § 3 mom. Jfr vidare nedan sid. 208 n. 2, 215 ff.

³ Betr. engelska järnvägsaktiebolags obligationer se *Gardner v. London etc. Railw. Co* (1866—7) 2 Ch. App. 201. Upptagande av försträckning med rätt till vinstandel i st. f. fast ränta är möjligen numera att anse såsom förbjudet för »companies limited by guarantee» genom Comp. Act. 1908, sect. 21:1, jfr Buckley anm. härtill; dylika bolag spela emellertid betydligt mindre roll än de egentliga aktiebolagen, »companies limited by shares». Se nedan sid. 206.

⁴ Machen §§ 2100 ff.

⁵ Ripley sid. 139 ff., t. ex. sid. 142 ang. ett obligationslån, varav viss del skulle årligen återbetalas »out of earnings».

⁶ RG. 49 sid. 10 (1901), jfr RG. 83 sid. 383 (1913), och nedan sid. 178 n. 1.

Vid s. k. intressegemenskap (pool)¹ kan ett aktiebolag eller dess aktieägare erhålla andel i ett annat bolags vinst på det sätt, att summorna av bådas vinst skall fördelas på vardera bolaget enligt en på förhand avtalad norm, varom bestämmelse kan hava införts i bolagsordningarna².

Om ett kooperativt företag organiserats såsom aktiebolag, skall emellanåt viss andel i vinsten utgå till leverantörer, köpare etc. i förhållande till omfattningen av deras affärer med bolaget och utan avseende på om de äro aktieägare i detta eller icke³.

Vi komma härefter till bolagsordningsbestämmelser, som tillerkänna vinstandel åt för bolaget verksamma personer. Sådana äro oftast ledamöterna av styrelsen (resp. av motsvarande organ enligt utländsk rätt). Bestämmelser härom torde så gott som regelbundet förekomma i ordningarna för aktiebolag inom åtminstone Frankrike⁴, Tyskland⁵, Danmark⁶, ofta i England⁷, till synes mindre ofta i Förenta Staterna⁸, där emellertid bestämmelser i bolagets »regulations» anses erforderliga för att styrelsemedlemmar i denna sin egenskap skola vara berättigade till arvode⁹. Även i vårt land är som bekant denna form för gottgörelse åt direktörer och även åt andra styrelsemedlemmar mycket vanlig, men normering av tantième plägar ej ske i bolagsordningen. — Det är vidare välkänt, att anställda utanför styrelsen, i synnerhet i relativt överordnad ställning men jämväl kroppsarbetare, kunna er-

¹ Jfr RG. 82 sid. 309 (1913).

² Zeitschrift f. d. ges. Handelsrecht 58 sid. 307 (Kammergericht den 30 mars 1905). Införande i bolagsordningen är icke erforderligt, Staub-Hachenburg nr 4 a vid 29 §.

³ T. ex. Lantmännens Kolonialvaruab. 8 § 2 mom., Söderström sid. 103. Jfr RG. 83 sid. 383 (andel i renhållningsaktiebolags vinst för husägare) och nedan sid. 273 n. 1.

⁴ Arthuys-Lecouturier sid. 84, 139, jfr Arthuys II sid. 39.

⁵ Lehmann AG II sid. 247, 368, jfr 404 ff.; exempel i de ovan sid. 176 n. 6 anförda rättsfallen.

⁶ Exempel i UfR 1882 sid. 187, 1886 sid. 308 och sid. 1012. Charles V. Nielsen, Haandbog sid. 131 f., jfr sid. 50.

⁷ Topham sid. 40, 199, jfr Comp. Act., 1908, Table A art. 69 med Buckleys anm. därvid.

⁸ Machen § 1489, ex. hos Boisot sid. 193, 201, 206 f., 211 (Federal Steel Comp. § 4).

⁹ Machen §§ 1490, 1598. Såsom tidigare berörts är emellertid begreppet »regulations» på visst sätt mera omfattande än bolagsordning hos oss, ovan sid. 56 vid n. 2.

hålla sin avlöning, helt eller oftare delvis, i form av andel i vinst (»profit-sharing») ¹.

Ovanligt är emellertid att härom finna bestämmelser i bolagsordningar ², delvis helt säkert beroende därpå, att det vinstbegrepp, som ligger till grund för dessa rättsförhållanden, ofta är ett helt annat än nettovinst av aktiebolagets totala rörelse. Stundom innehåller bolagsordningen en hänvisning till särskilda, av bolagsstämma antagna föreskrifter ³. An-norlunda naturligen, om formen för rätten till vinstandel är aktieinnehav, vare sig av vanliga stam- eller preferensaktier ⁴ eller, då lagstiftningen så medger, av ett särskilt slags aktier för vilka ej erfordras någon kapitalinsats ⁵.

Ytterligare en kategori av fordringar på vinstandel böra omnämnas, ehuru de endast i vissa utländska rättssystem äro av betydelse, nämligen dem, som tillkomma bolagets stiftare — stundom alla de personer, som tecknat aktier vid bolagets bildande —, resp. deras rättsinnehavare, oavsett om de kvarstå som ägare av aktier i bolaget eller icke. Redan i aktiebolagens äldsta historia plögade stiftare tillgodose sig, och sina rättsinnehavare, med särskilda förmåner ⁶, i synnerhet genom tilldelning av aktier utan motsvarande inbetalning eller genom

¹ Jfr Lotmar, Der Arbeitsvertrag I sid. 40. — Om en kombination av profit-sharing och partiarisk försträckning Emmet sid. 53.

² Åtskilliga exempel på anordningen av profit-sharing hos Schloss sid. 260 ff., 383 ff. och Emmet; hos den senare sid. 74 anföres en hit-hörande bestämmelse, som intagits i »articles of association». — Motsvarande stadganden tyckas så gott som icke förekomma i svenska bolagsordningar; här kan anföras en senare ändrad bestämmelse i ordningen för Malmö stuveriab. (1898), 11 §: »Sedan av behållna årsvinsten till reservfonden avsatts tio procent, bör den till utdelning bestämda vinsten så användas, att till aktieägarne utdelas högst 6 % å aktiekapitalet, och återstoden användes med hälften till en dispositionsfond och hälften till fördelning mellan arbetarne». — Stiftelseurk. för A.-B. Stockholms Friluftsteater, Posttidningen den 19 november 1919.

³ Detaljerat ex. hos Rasmus P. Nielsen, En Lønreform, Kbhvn 1919, förordet och sid. 5, 7 ff.

⁴ E. G. Ekstrands Snickerifabriks A.-B., Söderström sid. 30 ff. Emmet sid. 46 f., 74.

⁵ »Actions de travail» enl. franska lagen d. 24 juli 1867 art. 72 ff., vilka tillagts genom lagen den 26 april 1917 »sur les sociétés anonymes à participation ouvrière». Jfr om »management shares» Comp. Act, 1908 sect. 81. (1). (a).

⁶ Jfr ovan sid. 170 n. 5.

förbehåll om rätt till viss framtida dividend¹. Den förra metoden är numera utesluten genom de flesta lagars krav på effektiv inbetalning för alla aktier²; den senare synes vara vanlig i Frankrike³ och förekomma även i Tyskland⁴, i vilka länder stiftare m. fl. erhålla »parts de fondateur», resp. Genussscheine⁵ såsom bevis om en överlåtbar rättighet till andel i bolagets blivande vinst. Liknande bestämmelse förekommer i en äldre svensk bolagsordning⁶.

De nu genomgångna grupperna av bestämmelser om vinstandel för tredjeman hava samtliga avsett personer, enstaka eller större kategorier, från vilka bolaget åtnjutit eller åtminstone ansetts hava åtnjutit någon fördel såsom mer eller mindre likvärdigt vederlag för den i bolagsordningen stadgade förmånen. I motsats härtill stå fall, i vilka vinstandel tillägges ett utomstående rättssubjekt med användande av ordalag, vilka låta grunden framstå såsom *rent benefik*⁷. Och mången gång, även då detta ej utsäges, kan på grund av bolagsordningens övriga innehåll, t. ex. med ledning av en bolagets filantropiska prägel, antagas att grunden till en tredjeman tillagd vinsträtt är benefik⁸. Från dessa fall är det emellertid svårt att skilja dem, i vilka ordningen tillerkänner

¹ Scott I sid. 341 f. och II sid. 211 f. för 1690-talets spekulationsperiod i England och Skottland.

² Jfr Topham sid. 126 f., föreg. sida n. 5.

³ Arthuys nr 646 ff., Arthuys-Lecouturier sid. 139.

⁴ Renaud sid. 284 n. 20, Lehmann AG I sid. 196, 378, II sid. 403 n. 3, 588 n. 4, Fischer sid. 122.

⁵ Om andra betydelser av denna term Fischer sid. 170 n. 1, 395 ff., Lehmann-Ring nr 9 f. vid § 227, dom den 11 november 1911 av Reichsgericht i Bank-Archiv 11 sid. 207, jfr ib. sid. 9; ovan sid. 176 vid n. 6.

⁶ Järnvägsaktiebolaget Örebro—Hult, bolagsregler (SvFS 1848) 57 § 2 st.: av efter viss utdelning till aktieägarna möjligen befintligt överskott »skall $\frac{1}{3}$ tillfalla bolagets stiftare, eller deras rätts innehavare, och de två andra tredjedelarna aktieägarna».

⁷ »Beträffande dispositionen av bolagets tillgångar och vinst skall . . . gälla, att sedan av den vinst enligt balansräkningen, som enligt lag får utdelas till aktieägarna, till dessa utdelas 8 %, innan ytterligare utdelning eller fondering sker, 2 % på aktiekapitalet överlämnas *som gäva* till Odd-Fellowlögen Svea», stiftelseurk. i Posttidn. den 8 december 1920.

⁸ Enl. ordn. för Hemmets Väns A.-B. 15 § skall utdelningsbar vinst utöver 5 % å aktiekap. fördelas lika mellan tre angivna missionsföreningar.

vinst åt ett utomstående företag helt enkelt som ett uttryck för aktiebolagets ekonomiska avhängighet av detsamma^{1,2}, vilken möjligen framgår redan av bestämmelsen om bolagets ändamål. Synnerligen tydligt framstår sistberörda grund, om aktieägarna äro helt uteslagna från att erhålla utdelning, i det att all vinst skall tillkomma det utomstående subjektet³, som i dylika fall visserligen normalt också torde vara ägare till ett stort antal aktier.

Bolagsordningarnas bestämmelser om vinstandel för utomstående äro inbördes avvikande ej blott beträffande grunden för denna förmån utan jämväl i många andra avseenden. Såsom nedan sid. 189 vidare utföres, torde tredjeman ofta hava en rättsligen giltig fordran på viss andel i vinst, som kan vara disponibel, ibland synes han sakna dylik fordran, så att frågan huruvida bolagsordningen åtlödes i varje fall icke på annan grund än dess eget innehåll rättsligen sett vidkommer honom. Förutsättningen för att vinstandel skall utgå till tertius är ibland endast, att lagligen utdelningsbar vinst uppkommit, ibland dessutom att den är »för utdelning tillgänglig» med hänsyn till bolagsstämmans uppfattning om behovet av avsättning av medel för framtiden — en distinktion, som är välkänd beträffande rättsförhållandet mellan aktier med och utan företrädesrätt till utdelning. Än skall vidare tredjeman erhålla andel i vinsten innan något därav tillfaller aktieägarne, än skall han efter någon angiven kvot jämsides med dessa dela vinsten, än åter stå efter desamma, åtminstone innan de erhållit utdelning till någon viss lägre procent å aktiebeloppen, än skall tertius, som nyss nämnts, erhålla hela vinsten⁴.

Med hänsyn till tredjeman äro rörande bolagsordningarnas bestämmelser om vinstutdelning ytterligare att uppmärksamma föreskrifter om begränsning av den vinstutdelning,

¹ Fastighetsab. Libanon, Posttidn. den 25 juni 1917; A.-B. Libraria, ib. den 10 november 1920; Exportföreningens Fastighetsab., Söderström sid. 25.

² Här erinras om de talrika aktiebolag för rusdrycksförsäljning, i vilkas ordningar finnas stadganden i överensstämmelse med KF den 14 juni 1917, 19 § 1 och 9 mom., jfr ovan sid. 31 f. n. 4.

³ »All utdelningsbar vinst» tillfaller staten i Östkustens Transportab., Söderström sid. 106, A.-B. Statsbränsle, ovan sid. 173 n. 6; »all vinst utöver de avsättningar som enligt lag skola äga rum» i A.-B. Svenska Nykterhetsförlaget tillfaller Sveriges storloge av goodtemplarorden, ovan l. c.

⁴ Jfr Lehmann AG II sid. 404.

som må tilldelas aktieägare. En dylik föreskrift ligger implicit i varje stadgande om vinstutdelning till tertius, ty det som skall tillkomma denne är därmed undandraget aktieägarna. Å andra sidan behöver en uttrycklig bestämmelse om visst maximum för utdelningen ej vara given annat än i aktieägarnes intresse, för att genom ökning av fonderna åstadkomma konsolidering av bolagets ställning. Men dylika regler kunna även vara givna i tredjemans intresse. Exempelvis kan ett bolag, som på grund av koncession eller liknande avtal driver en allmännyttig verksamhet av monopolistisk karaktär, hava föranletts att i sin bolagsordning stadga ett utdelningsmaximum, för att därmed undanrödja all anledning för bolagets organ att genom alltför höga av allmänheten utkrävda avgifter eller eljes genom oskäligen priser söka uppdriva vinsten¹. Emellanåt är i bolagsordningen tydligt uttalad en relation mellan vinstens begränsning och någon förmån för utomstående personer². Jämväl förekomma fall, då en tertius utan att hava rätt till andel i bolagets vinst under dess verksamhet, är ekonomiskt intresserad av att aktieägarnas utdelning hålles nere, på den grund att han äger rätt till andel i bolagets behållna tillgångar vid dess upplösning³.

Ty vidare äro bestämmelser om *ekonomiska förmåner*

¹ Woxna Elfs Förlagsab., 3 §: utdelningen är begränsad till 6 % å aktiekapitalet, vilket lærer vara stadgat av hänsyn till dem som ha att betala avgift för bolagets prestationer betr. flottning. Jfr RG 83 sid. 377. — Samma resultat kan man tydligen utan bolagsordningsbestämmelse uppnå genom att i särskilt avtal så reglera vederlaget för bolagets prestationer, att dess nettovinst kan beräknas icke lämna tillgång till mera än viss bestämd utdelning åt aktieägarna, jfr stiftelseurk. för Ljusdal—Järvsö Kraftab. i Posttidn. den 19 november 1920, 17 § c, 2 mom.

² Bostadsab. Iris (1906) 6 §: »Av den å bolagets rörelse uppkomna vinsten må ej mera än 5 % till aktieägarna utdelas förrän bolagets tillgångar medgiva att utan ersättning tillhandahålla Universella Broderskaps Organisation i Stockholm erforderliga lokaler». Mindre bindande formulering i samma syfte i ordn. för A.-B. Stockholms Arbetarehem, KRes. den 7 mars 1892, 25 §. — Jönköpings allmänna bostadsab. 2 och 8 §§, Söderström sid. 108. — Bostadskommissionens betänkande ang. den sekundära bostadskrediten den 6 december 1917, sid. 81: författningsförslaget 36 § 1 mom. föreskriver att vissa hithörande bestämmelser skola införas i »garantiaktiebolags» ordning (vilken föreskrift dock ej synes iakttagen i förslaget till dylik ordning, ib. sid. 83 ff.).

³ Bostadsab. Nutiden 10 §, jämte andra bestämmelser anf. av Söderström sid. 106—109.

för *tredjeman vid bolagets likvidation* mycket vanliga¹, föga mindre talrika än bestämmelserna om vinstandel. Synnerligen ofta förekomma båda slagens bestämmelser i samma bolagsordning, framför allt då vinstandelen får anses utgå på benefik grund eller som uttryck för en aktiebolagets allmänna osjälvständighet². Liknande omständigheter hava jämväl i allmänhet föranlett de föreskrifter om andel i likvidationsbehållningen, som förekomma utan samband med en regel om vinstandel³. Övriga grunder för vinstandel äro mindre ofta av betydelse beträffande andel i behållningen — utom, enligt sakens natur, när vinstandelen avser återbetalning av i försträckning erhållet kapital⁴; därjämte kunna emellertid anmärkas bestämmelser till förmån för stiftare⁵.

Vi komma till stadganden om befogenheter för tertius, vilka icke omedelbart avse disposition av några bolagets tillgångar. Mindre intresse påkalla bestämmelser om att skiljemän för avgörande av sådana tvister, som omförmälas i 52 § 3 mom. och 138 § aktiebolagslagen, skola utses av viss angiven person eller institution. Vidare anmärka vi från bolagsordningar, som innehålla begränsningar i rätten till aktieförvärv med stöd av 52 § 1 eller 2 mom., bestämmelser om att förbehållen ej skola tillämpas därest en viss person är aktieförvärvare; på annat ställe skola vi tillse, i vad mån den på detta sätt gynnade härutinnan är att anse såsom rättsligen skyddad⁶.

Av större intresse äro stadganden, som för *tredjeman* grunda någon befogenhet beträffande bolagets korporativa konstitution. Vi uppmärksamma först *aktiekapitalet*, och närmast frågan om ökning därav. Beslut härom kan vara menligt för en tertius, exempelvis om han är berättigad att ur vinsten utbekomma, såsom »superdividend», ett belopp efter det att å aktiekapitalet verkställts utdelning med viss procent, vilken rätt sättes i fara att ej kunna uppfyllas, därest aktiekapitalet ökas. På grund härav kunde man tänka sig

¹ Jfr aktiebolagslagen 114 §, nedan sid. 214 f.

² Exempel i åtskilliga av de närmast förut anförda bolagsordningarna; formulär hos Skarstedt sid. 256 mom. 14.

³ Söderström sid. 105. Härnösands pantab. 15 §.

⁴ Härvid är det emellertid, även då bolagets kapitalåterbetalningsskyldighet är beroende av att dess rörelse såsom slutresultat visar »behållning», en särskild fråga, huruvida behållning i den bemärkelse, som avses i 114 §, föreligger innan ifrågavarande skuld betalats.

⁵ Arthuys-Lecouturier sid. 140, Arthuys II sid. 202.

⁶ Nedan sid. 277.

ett förbud för bolaget att verkställa kapitalökning utan samtycke av den ifrågavarande tertius¹, vilket i åtskilliga rättssystem (Frankrike, Tyskland m. fl.) skulle innebära en fordran på samtycke till ändring av bolagsordningen. Samma syfte kan nås genom att i ordningen intaga ett omedelbart förbud mot utgivande av nya aktier, resp. visst slags aktier, förrän någon i en vinstberättigad tredjemans intresse bestämd förutsättning är uppfylld². — Mera omedelbart intresserad i kapitalökning kan tredjeman vara på det sätt, att han enligt bolagsordningen äger, eventuellt mot vederlag som är särskilt bestämt, eller enligt främmande rättssystem utan särskilt vederlag, till visst belopp teckna (erhålla) nya aktier, om vilkas utgivande beslut kan komma att fattas. Detta innebär ett förbud mot fattande av beslut om kapitalökning på andra villkor än dem, som sålunda stadgats. Rättigheter av detta slag tillförsäkras ej sällan överlåtare av patent (eller licenser)³, liksom, utomlands, bolagets stiftare i denna deras egenkap samt deras rättsinnehavare^{4, 5}.

Vad härefter angår befogenheter för utomstående personer

¹ Jfr stiftelseurk. i Posttidn. den 22 juni 1921 (spetsbergskolbolag).

² A.-B. Trollhätte Cyanidverk 6 § 3 mom.

³ Om den i föreg. not omförmälda bolagsordn. se ovan sid. 109. — Electro-Agrikulturab., 4 § enl. beslut den 28 januari 1918: två angivna personer skola vid framdeles skeende kapitalökningar äga rätt att gemensamt för varje gång bekomma aktier nominellt motsvarande en femtedel av det belopp, varmed aktiekapitalet ökas, utan annan ersättning än genom överlåtelse av patent och därmed sammanhängande rättigheter enligt kontrakt den 16 januari 1918 . . ., vilken överlåtelse väsentligen fullgjorts redan i sammanhang med införandet i bolagsordningen av denna bestämmelse. — A.-B. Ljungströms Ångturbin 6 §. — Stiftelseurk. (undert. A. N. Lindsjö m. fl.) Posttidn. den 21 nov. 1918. — Aktiebolaget Atmos 6 och 7 §§ (ib. den 19 nov. 1918).

⁴ Renaud sid. 782 n. 4, Lehmann AG II sid. 462 med citat, Arthuys-Lecouturier sid. 139. — Jfr även Skand. Kreditab:s urspr. ordn. (SvFS 1863) 37 §: viss teckningsrätt för de »primitiva aktietecknarne».

⁵ Betr. bestämmelser ang. aktiekapitalet se jämväl ovan sid. 116 n. 2. — Vidare anteckna vi från ett par svenska bolagsordningar (före 1910 års lag) föreskrifter om att visst rättssubjekt, som ej i varje fall behöver vara aktieägare, skall äga från förutvarande aktieägare genom inlösen förvärva aktier. Så Allmänna Livförsäkringsbol:s Förlagsab., KRes. den 1 april 1887, 9 §, till förmån för Allm. Livförsäkr.-bol., och Stockholms Tomträttskassa, KRes. den 25 september 1908 (bih. t. SvFS), 14 §, till förmån för Stockholms stad. Emellertid förefalla oss dylika bestämmelser icke förenliga med vare sig 1895 års lag 28 § eller 1910

i fråga om sammansättningen av *bolagets organ*, uppmärksamma vi först *styrelsen* och motsvarande organ. Talrika exempel finnas på till förmån för tredjeman stadgade inskränkningar i och undantag från bolagsstämmans befogenhet att fritt utse styrelseledamöter¹. Förut har erinrats om de bestämmelser, som lämna valrätten kvar hos stämman men begränsa den krets, inom vilken denna rätt får utövas, t. ex. till att omfatta endast personer, som äro ledamöter i styrelsen för en i förhållande till aktiebolaget härskande förening eller annan sammanslutning². Ej ovanligt är vidare, att utseendet av en större eller mindre del av styrelsen är frångått bolagsstämman och tillagt någon utomstående, som ofta är Kungl. Maj:t³ eller någon statlig⁴ eller kommunal⁵ myndighet men också kan vara en enskild sammanslutning⁶.

års lag 52 § sista mom., i varje fall icke med grunderna för dessa lagrum, jfr C. Lindhagen vid lagutskottets utl. nr 44/1910 sid. 130, Skarstedt vid 141 § 6). Se även Good-Templar Ordens i Eskilstuna Byggnads A.-B., 10 § (Posttidn. den 13 nov. 1920).

¹ Se ovan sid. 96 ff., obs. sid. 97 n. 2. Undantag från den tyska rättens allmänna ståndpunkt betr. Aufsichtsrat enl. Betriebsrätegesetz den 4 februari 1920, 70 §: i enlighet med särskild lag skola i Aufsichtsrat för företag med driftsråd en eller två representanter för det senare hava säte och stämman med rätt att deltaga i handläggning av alla ärenden.

² Sålunda kräves för valbarhet: till styrelseledamot (eller redaktör) i Oskarshamns Nyheter A.-B., stiftelseurk. i Posttidn. den 7 december 1920, att vara ansluten till Sveriges Frisinnade Landsförening eller en av dess lokalavdelningar; till styrelseledamot i Sveriges Allmänna Köpmannaförenings Förlagsab., 7 §, att vara medlem i Sveriges Allm. Köpmannaförening; för visst antal av styrelseledamöterna i Svenska Lantmännens Fastighetsab. att tillhöra styrelsen för A.-B. Svenska Lantmännens Bank. — A.-B. Sveriges Kontoristförenings Sommarhem, 9 §, Söderström sid. 110.

³ Exempelen härå äro i Sverige synnerligen talrika. Vi erinra endast om A.-B. Svenska Tobaksmonopolet, Trafikab. Grängesberg—Oxelösund, Svenska Kronkreditab. (Söderström sid. 112) samt talrika järnvägsaktiebolag.

⁴ Sålunda Fullmäktige för Pensionsförsäkringsfonden i A.-B. Kurortsverksamhet, 9 §, Söderström sid. 111; riksbanks- och riksgäldsfullmäktige i Svenska Kronkreditab., 7 §, ib. sid. 112. — Kontrollstyrelsen enl. KF den 14 juni 1917, 19 § 5 mom. Jfr KK den 27 juni 1919 nr 483 (egnahemsbolag), 4 § b), och nr 484 (jordförmedlingsbolag) 3 § b).

⁵ Nyss anförda KF den 14 juni 1917, 19 § 5 mom. — Av styrelseledamöterna i A.-B. Skara Teater äga stadsfullmäktige i Skara, därest de så akta nödigt, utse en ledamot jämte suppleant för denne.

⁶ Sådan bestämmelse till förmån för Odd-Fellowlogen nr 14 Svea i

eller fysisk person¹. Ytterligare äro att anteckna bestämmelser, enligt vilka rätt att tillhöra styrelsen eller motsvarande organ skall tillkomma namngiven fysisk person, för viss tid eller för livstid. Detta torde stadgas endast till förmån för stiftare, och synes väsentligen tillhöra aktiebolagsväsendets äldre historia². Någon modern hithörande bestämmelse kunna vi ej anföra från Sverige³. Ännu någorlunda sent ha i olika aktiebolags privilegier intagits bestämmelser om vilka personer som under en första (ganska kortvarig) period av bolagets verksamhet skulle utgöra styrelsen⁴, men detta torde oftast vara att uppfatta som en ersättning för val å bolagsstämma, vilket senare med de äldre bolagens ofta över lång tid utsträckta bildningsprocedur till en början ej bort ifrågakomma.

I fråga om utseende av *revisorer* förekomma fördelar för utomstående av ungefär samma art som beträffande styrelseledamöter; mycket ofta företer samma bolagsordning exempel på stadganden av båda arterna.

Beträffande den verksamhet, som i övrigt tillkommer *bolagsstämman*, är ett inflytande för en tredjeman tänkbart på olika sätt. Den form, att utomstående skulle äga deltaga i överläggningar och beslut å själva stämman, står givetvis ej väl tillhoppa med stämmans karaktär av en församling av aktieägare. Likväl saknas i utlandet icke bestämmelser, som

stiftelseurk. i Posttidn. den 8 december 1920. — Bostadskomm:s ovan sid. 181 n. 2 anförda betänkande sid. 80, 84. — *The Dafen Tinplate Co Ltd v. Llanelly Steel Co (1907) Ltd* [1920] 2 Ch. 124: enl. articles skulle vissa styrelseledamöter utses av andra aktiebolag (faktiskt stora aktieägare); jfr *British Murac Syndicate v. Alperton Rubber Comp.* [1915] 2 Ch. 186, ang. befogenhet att utse styrelseledamöter under förutsätn. av visst aktieinnehav.

¹ I und. utl. den 23 februari 1915 yttrade sig registreringsmyndigheten över en ansökan av Arvid Faugust om rätt att utse en ledamot av styrelsen för det projekterade Smedstorps Cementfabriksab; ansökningen föranledde i denna del ej erinran. (Bolaget har ej blivit inregistrerat).

² Charters sid. 126, 151 ff., 244 ff.; det sistnämnda stället, betr. »The Governor & Co of the Mine Adventurers of England», visar en detaljerat utarbetad successionsföljd till befattningen som guvernör; jfr Hakluyt V sid. 194 f. — Svenska Ostasiatiska Comp:s priv. den 14 juni 1731, 15 §, stadgar en rätt för Hindrich König att under livstiden tillhöra directionen, Modée II sid. 855. — (De successionsberättigade äro regelbundet medlemmar).

³ Jfr *Browne v. La Trinidad Ltd* (1887) 37 Ch. D. 1.

⁴ Järnvägsaktiebolaget Örebro—Hult, bolagsregler 21 § (SvFS 1848).

för utomstående stadga en rätt att närvara vid bolagsstämma och deltaga i dess överläggningar¹, och undantagsvis förekommer jämväl rösträtt för exempelvis vissa bolagets borgenärer². I varje fall det senare får anses enligt svensk rätt uteslutet, ehuru härför icke kan åberopas något uttryckligt lagstadgande³. Emellertid bör anmärkas, att för svenska aktiebolag inom försäkringsväsendet ställts i fråga bolagsbestämmelser, som medgivit rösträtt för utomstående⁴; tillräckligt stöd för lagligheten härav står icke att erhålla i den för försäkringsaktiebolagens ordningar gällande särskilda grundsats, att Konungen äger pröva, om och i vad mån utöver vad i lag och författning innehålles erfordras »särskilda bestämmelser»⁵; dessa få icke vara i strid med lag eller dess grunder.

Av större betydelse äro bestämmelser, enligt vilka för att beslut i viss riktning må fattas eller bliva verksamt erfordras medgivande av en utomstående. Detta kan gälla beslut i vilken fråga som helst, därest bolagsstämmbeslut kräves för dess avgörande, vare sig på grund av annan bestämmelse i ordningen, t. ex. angående avyttring av viss egendom⁶, eller på grund av lagstadgande, t. ex. angående ökning eller nedläggning av aktiekapitalet.

Av särskilt intresse äro bestämmelser om samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen. Detta kan gälla an-

¹ Lehmann AG II sid. 159. — Bostadskomm:s förut anf. betänkande sid. 85, bolagsordn. 12 § sista st. — Jämför 1911 års lag om bankrörelse 232 § 2 st. m. fl. liknande bestämmelser.

² Vissa nordamerikanska lagar, Machen § 1239 n. 5, jämför ib. § 147.

³ Se aktiebolagsl. 76, 79 §§, jfr HGB 252 §. — Registreringsmyndigheten avgav den 24 maj 1904 underd. utl. ang. ansökning om stadfästelse å förnyad gemensam bolagsordning för Allmänna Livförsäkringsbolaget och Allmänna Livförsäkringsbolagets förlagsab. och uttalade därvid, att en anordning av innebörd, att livförsäkringsbol:s delägare såsom sådana skulle äga rösträtt i förlagsab:s angelägenheter ej vore i överensstämmelse med gällande lagar och författningar.

⁴ Endast formellt erbjuder ordningen för Livförsäkringsab. Nordpolen, KRes. den 11 december 1896, 18 §, exempel härå: »Bolagets förvaltning . . . granskas årligen av tre revisorer, som . . . väljas *à ordinarie bolagsstämma*. Två av revisorerna . . . väljas av aktieägarna. Den tredje revisorn . . . utses av vinstberättigade försäkringstagare». Jfr aktiebolagslagen 72 § 2 mom.

⁵ Nu lag den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse 3 § 1 mom. Jfr 67 och 70 §§.

⁶ Se ovan sid. 168 f.

givna enstaka stadganden i denna, dels sådana som enligt lag utgöra en nödvändig beståndsdel därav, t. ex. bestämmelser om bolagets firma eller styrelsens säte, dels och i synnerhet sådana stadganden som intagits i bolagsordningen för att reglera någon förmån för tredjeman av ekonomisk eller liknande natur¹. Ifrågakarande krav finnes även uppställt för ändring av en bolagsordning överhuvud². Vidare bör anmärkas dess förekomst beträffande beslut om bolagets trädande i likvidation, i annat fall än då sådan enligt lag skall inträda³, ett beslut, som närmast är att jämställa med beslut om ändring av ordningen. — Särskilt observera vi de mycket talrika bestämmelser, enligt vilka samtycke av Kungl. Maj:t skall erfordras för ändring av bolagsordning, till viss del eller överhuvud^{4, 5}.

Slutligen skall erinras därom, att en bolagsordning kan stadga en förmån för ett utom bolaget stående rättssubjekt i form av sammanslutning på det medelbara sätt, att för sammanslutningens medlemmar beredes en företrädesställning såsom aktieägare i bolaget⁶. Ett dylikt stadgande kan — men behöver tydligen icke — hava till syfte att tillvarataga sammanslutningens mera än dess enskilda medlemmars intresse.

c. Olika alternativ för tredjemansklausulernas betydelse.

En överblick över de nu genomgångna bolagsordningsbestämmelserna om förmåner för personer, som icke äro

¹ A.-B. Stockholms Tomträttskassa, ovan sid. 183 n. 5: enl. 13 § erfordras, »så länge Stockholms stads garanti för bolagets obligationer varar» godkännande av stadsfullmäktige i Stockholm för giltighet av beslut om ändring av innehållet i särskilt angivna delar av bolagsordn., däribland samma 13 §. — Electro-Agriculturab. 4 § sista mom.

² Bostadsab. Nutiden 15 §, Söderström sid. 121.

³ A.-B. Sveriges Kontoristförenings Sommarhem 16 §, l. c. sid. 122.

⁴ Jfr Trafikab. Grängesberg—Oxelösund, 6 § 4 mom. (1903).

⁵ *Lagbestämmelser* av enahanda innehåll: 1916 års lag om inskränkningar etc. 2 § sista mom. samt den i aktiebolagslagen 139 § avsedda speciallagstiftning, se nedan sid. 269. — Bostadskomm:s anf. betänkande sid. 80: förslaget till förordn. ang. riksinteckningskassan 33 § (om garantiaktiebolag).

⁶ Militärsällskapets Förlagsab., stiftelseurk. den 30 oktober 1917 innehåller bestämmelse om hembudsskyldighet vid vissa aktieförvärv (aktiebolagslagen 52 § 1 mom.) jämte föreskrift, att om flera anmäla sig till inlösen av hembuden aktie, aktieägare, som tillika är medlem av Militärsällskapet, skall äga företräde. — Vidare nedan sid. 271.

aktieägare, giver vid handen att de erbjuda motstycken till i det närmaste alla de olika slags förmåner och befogenheter, som enligt lag och bolagsordningar tillkomma aktieägare. Om vi undantaga — enligt det positiva innehållet av vår och de flesta övriga aktiebolagslagar — rösträtt och vissa andra befogenheter med avseende på bolagsstämma, såsom initiativ till sammankallande av extra stämma och klandertalan mot stämmobeslut, torde det bliva svårt att angiva någon sida av rättsförhållandet (efter bolagets färdigbildande) mellan aktiebolag och aktieägare, vilken med avseende på rättigheternas sakliga innebörd icke jämväl vore möjlig såsom föremål för ett rättsförhållande mellan aktiebolaget och ett utom det samma stående subjekt¹. Frågan om olikhet eller överensstämmelse mellan aktiebolagets »yttre» och »inre» rättsförhållanden blir därför i stort sett en fråga, icke om de rättskyddade intressenas innehåll utan framför allt om rättigheternas beskaffenhet med hänsyn till arten av det rättsskydd, som intressena åtnjuta. För det senare spelar otvivelaktigt det berättigade subjektets egenskap av aktieägare eller utomstående en avsevärd roll. Likväl är det icke föremål för ovisshet, att en aktieägare kan gentemot bolaget befinna sig i ett rättsförhållande, som med avseende på rättsskyddets art kan vara att bedöma utan all hänsyn till hans egenskap av aktieägare, t. ex. i fråga om rättsverkningarna av ett mellan honom och bolaget slutet avtal om köp e. d. Särskilt rörande överlåtelse och annan succession utgöra de olika förmåner, som tillkomma en aktieägare i denna hans egenskap, en till en viss grad oupplösligt sammanhängande komplex², för vilken säregna regler äro gällande. Emellertid, att angiva, vilka förmåner som skola anses tillkomma en person, som är aktieägare, under sådana omständigheter att de ej röna inverkan av denna hans egenskap, torde endast vara möjligt på det negativa sätt, att de skola falla utom hans aktierätts innehåll. Att närmare bestämma denna faller utanför den oss föreliggande uppgiften. Några gränsfall av särskilt in-

¹ Jämför betr. fordringar mot handelsbolag, Lamm sid. 64 n. 1.

² Holm 1915 sid. 590 (HD:s majoritet).

tresse skola beröras¹, efter det vi framställt bolagsordningens betydelse för sådana aktiebolagets rättsförhållanden, beträffande vilka den nu omnämnda svårigheten icke består, enär vi t. v. förutsätta, att det andra subjektet icke är aktieägare.

De anförda bestämmelserna angående förmåner för utomstående personer äro inbördes mycket olika och kunna ej antagas vara med varandra överensstämmande ens i fråga därom att de alla skulle avse en den utomstående tillkommande *rättighet* i egentlig mening, så att till förfogande för honom skulle stå några som helst medel att erhålla rättsskydd för det intresse, han får antagas hava av att (för egen eller annans räkning) komma i åtnjutande av den i bolagsordningen omförmälda förmånen. Att i fråga om vinstandel åt en partiarisk försträkningsgivare eller tantième åt funktionärer det i alla reguljära fall föreligger en vederbörande tillförsäkrad rättighet, vilken — bortsett från eventuella särskilda verkningar av dess omförmälande i bolagsordningen — åtnjuter fullt obligationsrättsligt skydd, torde vara uppenbart. Å andra sidan, i de fall, där bolagsordningar själva förklara, att något belopp, som skall utbetalas till ett utomstående subjekt, skall utgå i form av gåva, torde det vara lika uppenbart, att någon i vanlig mening obligationsrättslig förpliktelse för bolaget icke kan ifrågasättas; ett spörsmål, som vi skola ha att undersöka, blir om i sådana fall tredjemannen kan göra gällande några rättsverkningar av specifik art med stöd av bestämmelsen i bolagsordningen. Vilket av de nu angivna båda alternativen, som i en särskild händelse bör antagas, måste i ett stort antal fall sägas icke framgå ur bolagsordningen, för sig betraktad. Finnes vid sidan om bestämmelsen i densamma ett särskilt avtal eller eljes en enligt obligationsrättens regler giltig (eventuellt alldeles formlös) utfästelse av behörig företrädare för bolaget gentemot tredjemannen, föreligger det förstnämnda alternativet. Saknas ett dylikt särskilt rättsfaktum, tala enligt vår mening ganska starka skäl för att icke i allmänhet antaga någon obligationsrättslig bundenhet för bolaget.

¹ Se nedan sid. 269 ff.

Ty, då vi utgå ifrån att bolagsordningen tillkommit, om icke genom ett avtal mellan samtliga aktieägare, åtminstone på ett sätt som till sina rättsverkningar bör vara därmed i möjligaste mån analogt¹, och då vi ej kunna finna något särskilt skäl att med hänsyn till nu föreliggande ämne anlägga någon annan synpunkt till förmån för tredjeman, måste vi stanna vid den uppfattning, att, liksom icke genom ett avtal mellan aktieägarna, ej heller endast genom införande av en klausul i ordningen i *princip* behöver uppkomma något obligatoriskt rättsförhållande mellan bolaget och utomstående. — Vi erinra härvid, att även om klausulen förekommit redan i bolagets stiftelseurkund, resultatet lär bli detsamma². En bestämmelse i stiftelseurkunden, vilken giver uttryck åt ett avtal *mellan stiftarna*³, är i allmänhet⁴ icke ensam för sig tillräcklig för att grunda någon rätt för en person, som icke själv tillhör stiftarnes krets. Bestämmelsen kan väl erfordras, för att ett visst avtal skall bli verksamt, men den kan i regel icke ersätta ett sådant avtal eller liknande rättsfaktum.

Den nu angivna regeln måste i anglosaxisk, eller åtminstone i engelsk rätt, som överhuvud icke erkänner ett avtal om prestation till tredjeman såsom tillräcklig grund för en denne tillkommande obligationsrätt⁵, bli undantagslös. Belägg härför saknas icke i engelsk rättspraxis⁶. — I sådana rättsystem åter, vilka i likhet med vårt eget få anses erkänna s. k. tredjemansavtal såsom grundande en självständig rätt för tertius⁷, lär man emellertid icke kunna principiellt avvisa den

¹ Ovan sid. 61 ff.

² Ovan sid. 166.

³ 1890 års motiv sid. 111; lagstiftningen betraktar emellertid stiftelseurkunden väsentligen från andra synpunkter, jfr Fischer sid. 92 ff.

⁴ Nedan sid. 192 n. 1.

⁵ Jul. Lassen sid. 210 not, Prochownik II sid. 100, Pollock, Contracts sid. 223 ff., Fry sid. 87. Annorlunda skotsk rätt, Fry l. c., iord Haldane i *Dunlop Pneumatic Tyre Co. v. Selfridge & Co., Ltd* [1915] Appeal Cases 847, sid. 853. I Nordamerika växlande uppfattning i olika stater, Clark, Equity § 258 f.

⁶ *Eley v. Positive Life Assurance Co* (1876) 1 Ex. Div. 88; se även ordalydelsen av Companies Act, 1908, s. 14. (1) och Topham sid. 47.

⁷ Lundstedt sid. 167 ff., Björling sid. 198 f.

möjlighet, att även en klausul i en bolagsordning skulle kunna hava en motsvarande verkan¹. Visserligen uppträda reguliärt icke de enskilda aktieägarna eller bolagsstämman såsom bolagets företrädare vid rättshandlingar — i detta sammanhang kan lämnas därhän huruvida för bolagsstämman finnes möjlighet härtill² — och i varje fall utgör icke antagandet av en bestämmelse i en bolagsordning någon gentemot tredjeman riktad viljeförklaring från stämman. Men utan hinder härav kan, om man vill uppfatta beslut om antagande av en bolagsordningsklausul såsom ett knippe enskilda viljeförklaringar, tillsamman konstituerande ett avtal mellan deltagarna, ett sådant beslut med innehåll till förmån för tertius betraktas såsom en serie av från varje deltagare gentemot de övriga gjorda utfästelser, om prestation till tertius; utfästelser, som på grund av den i allmänhet rådande majoritetsprincipen, vilken även i föreliggande punkt borde äga tillämpning, finge anses verksamma jämväl för vid beslutet dissenterande eller frånvarande aktieägare. På vanligt sätt borde vidare, för att avgöra om detta »tredjemansavtal» skulle anses hava för tertius rättsgrundande verkan, undersökas, huruvida de i beslutet deltagande aktieägarna haft en härpå riktad vilja³. — Ett hinder för godkännande av denna konstruktion synes icke böra finnas i dess onekligen komplicerade beskaffenhet, vilken närmast föranledes av det stora antalet deltagare i »avtalet» och den härav påkallade majoriseringen. Dock bör anmärkas, att lika lätt som det ofta kan vara att i motsvarande fall konstatera tvenne eller ett fåtal kontrahenters vilja beträffande verkningarna av ett dem emellan slutet avtal, lika svårt måste det bliva att vid en så månghövdad och heterogen församling, som en bolagsstämma kan vara — och med deltagare, som hava ringa eller ingen insikt i vad saken gäller⁴ —, med säkerhet fastställa, att ett beslut av för tredjeman förmånligt innehåll också avsett att tillägga honom en egen rätt

¹ Boisot § 8, jfr § 143.

² Jfr ovan sid. 101.

³ Björling sid. 199, Lundstedt sid. 219 ff., 230.

⁴ Ovan sid. 60.

att fordra dess realisation. Härför skulle väl oftast krävas ett uttryckligt uttalande i beslutet. Dylikt torde emellertid överhuvud icke förekomma.

Redan det anförda giver vid handen, att ifrågavarande bolagsordningsklausulers införande knappast mycket ofta har till uppgift att, analogt med tredjemansavtal, tjäna som rättsfaktum för uppkomsten för en utomstående person av fordran eller dylik rättighet mot bolaget¹. Detta bör även på andra grunder antagas.

Sålunda lämnar den anförda tankegången intet som helst skäl, varför bestämmelse om förmån för tredjeman skulle inryckas just i *bolagsordningen*. Det som vore av vikt, vore endast viljeförklaringar av en majoritet vid bolagsstämman, men dylika kunde erhållas genom ett stämmobeslut, som lämnade bolagsordningen oberörd. En annan sak är visserligen, att beslutet, därest det avser inskränkning i aktieägarnes rättigheter, måhända, åtminstone i vissa fall, måste av hänsyn till dessa inflyta i ordningen². Men härav måste icke följa att denna ägde ytterligare betydelse för tredjemans rättsställning, så att, på grund av ordningens betydelse för aktiebolaget såsom juridisk person, han skulle erhålla något slags »personrättslig» makt över detsamma.

Utan ett mera vittgående syfte i dylik riktning synes det emellertid knappast kunna ifrågakomma att i *en utomståendes intresse* införa en bestämmelse i bolagsordningen. Ty för att grunda en vanlig fordran genom ett quasitredjemansavtal ägna sig beslut om ändring av ett aktiebolags ordning endast föga.

¹ Den ifrågasatta tankegången kan man med någon variation använda för att låta även en klausul i en stiftelseurkund grunda en obligatorisk rätt för någon utomstående mot bolaget, jfr ovan sid. 167, 190. Ty varje aktietecknare kan anses avgiva en förklaring av det i teckningslistan upptagna innehållet. Denna torde visserligen i allmänhet ej hava annan uppgift än att angiva förutsättningar och möjligen villkor för teckningen, vad angår tecknarnes förhållande till det blivande bolaget, men hinder synes ej möta mot att tecknarnes sammanstående förklaringar anses i en viss punkt vara verksamma såsom ett berättigande tredjemansavtal. — Jfr stiftelseurkund för Sveriges Allmänna Lantbrukssällskaps Förlagsab., den 10 november 1917.

² Se nedan sid. 195.

Vad som enskilda emellan plägar föranleda användande av tredjemansavtalet i stället för en utfästelse omedelbart till den tilltänkte borgenären, är väl huvudsakligen den möjlighet, som på detta sätt erhålles att bringa till stånd ett rättsförhållande, som tills vidare kan hållas utanför den berättigades kännedom (och därmed utanför hans rådighet). En viss roll spelar därjämte möjligheten att ordna en transaktion snabbt och utan det uppehåll, som kunde föranledas genom att invänta medverkan av en frånvarande person¹. Varje motsvarighet härtill saknas i de av oss nu behandlade fallen. Ty så gott som intet annat avtal torde nå den publicitet, som tillkommer en klausul i en bolagsordning², och förändrande av en bolagsordnings innehåll är vida mera omständligt och tidskrävande än nästan varje egentligt avtalsslutande även mellan frånvarande.

Huruvida man bör uppfatta de ifrågavarande bolagsordningsklausulernas uppgift såsom väsentligen överensstämmande med ett berättigande tredjemansavtals, beror ytterligare därpå, vilken ställning man intager till frågan om återkalleligheten från promissarens sida av den rätt, som på grund av ett dylikt avtal uppkommit för tredjeman³. Anser man att denna rätt normalt är återkallelig — och i synnerhet om för undantag härifrån fordras, att promissaren gentemot tredjeman förbundit sig att icke återkalla —, är tydligen en bolagsordningsklausul ensam för sig en från tredjemans synpunkt föga eftersträfvansvärd grund för en honom gentemot bolaget tillkommande rättighet.

Det anförda bestyrkes till fullo därav, att, såsom av ordalydelsen av flera bland de anförda klausulerna framgår och

¹ Jul. Lassen sid. 210, Vinding Kruse i TFR 1919 sid. 182 f.

² Om emellertid en bolagsordningsklausul skulle anses utöva en funktion motsvarande ett berättigande tredjemansavtal, skulle det angivna publicitetsmomentet kunna, i jämförelse med typiska tredjemansavtal, innebära ett företräde, nämligen i den mån som det för uppkomsten av fordringsrätt resp. en irrevokabel rätt för tertius är av betydelse att tredjemansavtalet kommer till hans kännedom (ev. ratihaberas), se Lundstedt sid. 197 ff. och följande not.

³ Jul. Lassen sid. 214 ff., Hagerup i TFR 1894 sid. 56 f.

som även eljes ofta är förhållandet, desamma ej stå ensamma utan återgiva innehållet av ett särskilt, emellanåt formlöst men vanligen skriftligt och omsorgsfullt utarbetat avtal mellan bolaget, företrätt av sin styrelse etc., och tertius. Klausulernas uppgift kan alltså icke av de intresserade uppfattas så, att de endast skulle ersätta dylika avtal, utan man måste hava tillagt desamma en självständig betydelse.

Vari hava vi att söka denna?

I de fall, i vilka för tredjeman icke åsyftas något vanligt obligationsrättsligt skydd¹ för hans intresse att komma i anslutande av den i bolagsordningen omförmälda förmånen², måste ju klausulen hava en annan uppgift än att verka såsom obligatoriskt rättsfaktum. Det är väl tänkbart, att dess uppgift är densamma även i sådana fall, då tredjeman äger en verklig rättighet, vars skydd därvid ej skulle behöva röna inverkan av bestämmelsen i bolagsordningen. Denna kunde då taga sikte endast på förhållandet mellan bolaget och aktieägarna (»mellan dessa inbördes») — såsom övriga delar av ordningen, i vilka ej är tal om någon utomstående. Härvid äro i synnerhet två moment av betydelse.

Mest närliggande vore den tanken, att ifrågavarande yttre rättsförhållande vore för aktieägarna, eller någon grupp bland dem, av det synnerliga intresse, att såsom en garanti för dess fortbestånd — såvitt på bolagets åtgärder ankomme — man ville försäkra sig om, att det ej skulle kunna ändras eller upphävas utan efter den omständliga procedur, som skulle krävas för klausulens borttagande ur ordningen, vartill under denna förutsättning självfallet icke skulle fordras något samtycke av tertius. Emellertid faller härvid i ögonen, att ju de bestämmelser i bolagsordningen, som beröra förhållanden till tredjeman, så gott som undantagslöst angå förmåner för denne och icke för bolaget³. Ett extraordinärt starkt skydd för det

¹ Eller sakrättsligt, t. ex. ang. nyttjanderätt till fast egendom.

² Ovan sid. 189.

³ Enstaka undantag finnas. Den ovan sid. 168 n. 3 berörda ordn. för Wikern—Möckelns järnvägsab. tänker betr. fraktsatser bl. a. på bolagets (resp. vissa aktieägares) intresse, att bolagets intäkter lämna tillgång till viss vinstutdelning.

orubbade fortbeståndet av rättsförhållandet kan alltså knappast antagas vara påkallat av aktieägarne i denna deras egenskap.

Härjämte förekomma fall, i vilka en förman, som avses skola tillkomma tredjeman, är av den specifika art, att den normalt — eventuellt enligt lag — tillkommer endast aktieägare och att i enlighet härmed aktieägarne i ett bolag hava en rätt att *ensamma* få utöva den ifrågavarande befogenheten etc., för så vitt icke deras rätt i dylikt hänseende begränsats genom en bestämmelse i bolagets ordning. Som ett preliminärt exempel kan nämnas rätten att medverka vid ändringar av själva bolagsordningen. Ett medgivande av rätt härtill för en utomstående lærer ej — i den mån det överhuvud är möjligt — kunna verksamt ske utan stöd av en bestämmelse i ordningen, aktiebolagslagen 91 § 5 mom. En sådan klausul skulle alltså hava till funktion icke, i princip, att omedelbart grunda en rätt härtill för den utomstående, men att utgöra en nödvändig betingelse för att styrelsen eller annan företrädare för bolaget skulle äga att sålunda binda bolaget. Att alla »tredjemansklausuler» skulle hava denna funktion är ej antagligt, och i vilken utsträckning densamma är av betydelse kräver en särskild undersökning.

Vi föregripa som resultatet av denna, att stora grupper av dessa klausuler icke kunna från sist anförda synpunkt anses tillräckligen motiverade. På grund härav och jämväl enär man ej så sällan finner tredjeman förbehålla sig, att en bestämmelse om ett hans rättsförhållande till aktiebolag skall intagas i dettas ordning, återstår att fråga, om hithörande klausuler hava någon särskild betydelse med hänsyn till det tredjeman tillkommande rättsskyddet, m. a. o. om de med avseende på någon honom tillkommande befogenhet kunna ställa honom i en bättre situation än som föranledes av för-mögenhetsrättens vanliga regler.

Härvid är att märka, att en tredjemans förväntan om bolagets fullgörande av olika prestationer på grund av ett förhållande, som är reglerat i bolagsordningen, ju härigenom erhåller stöd av åtskilliga otvivelaktiga sanktioner i aktieägarnes

intresse. Bolagsorganens rörelsefrihet blir med hänsyn till ett sådant förhållande starkt inskränkt, en enskild aktieägare kan i stor utsträckning ensam, genom klandertalan mot stämmobeslut, genomföra ordningens efterlevnad och en dylik eller i varje fall en minoritet kan på grund av 91 § aktiebolagslagen hindra bolagsordningens ändrande. Härvid föreligger ingen skillnad allteftersom de för tredjeman ifrågakommande förmånerna utgöra föremål för någon hans obligatoriska rättighet eller icke. Rent faktiskt kan han med stor sannolikhet räkna på, att bolagsordningen kommer både att förbliva oförändrad och att efterlevas, så länge ej mycket starka skäl kunna föranleda aktieägarna att företaga eller medgiva avvikelser och ändringar. Och så snart tredjeman kan påräkna, att åtminstone en minoritet av aktieägarna kommer att utöva sina rättigheter i bolaget med väsentlig hänsyn till hans intresse, liksom framför allt om han själv är aktieägare, kan en bestämmelse i ordningen bereda en i det närmaste fullkomlig säkerhet för erhållandet av honom enligt bolagsordningen tillkommande förmåner — *så länge* de angivna förutsättningarna beträffande aktieinnehav fortbestå. Nu visar en granskning av de förut behandlade tredjemansklausulerna, att dessa mycket ofta gälla subjekt, som äro ägare av t. o. m. betydande aktieposter. Följaktligen kan den faktiska så att säga *reflexverkan*, som en sådan klausul enligt det nu anförda i dylika fall utövar till säkerhet för tredjeman, ofta innebära lika stor fördel som han skolat kunna hämta av att klausulen tillagt honom omedelbart, i hans egenskap av utomstående, några särskilda befogenheter.

Huruvida det sistnämnda är fallet kräver emellertid, jämväl med hänsyn till innehållet av åtskilliga positivrättsliga stadganden, en något närmare granskning, i synnerhet beträffande handlingar från bolagets sida, som stå i strid med i dess ordning förekommande tredjemansklausuler, och beträffande förutsättningarna för ändring eller upphävande av de sistnämnda.

I anslutning till det nu anförda ha vi alltså att i följande ordning undersöka:

1. Tredjemansklausulernas möjliga betydelse för omfanget av bolagsorganens behörighet att utåt företräda bolaget.

2. Verkningarna, från tredjemans synpunkt, av tredjemansklausulers äsidosättande.

3. Tredjemansklausulers ändring och upphävande.

II. Tredjemansklausulers betydelse att utvidga styrelsens behörighet angående för aktiebolaget förpliktande rättshandlingar.

a. Grunder.

Ovan har ställts i fråga, att bestämmelser i bolagsordningar om förmåner för tredjeman kunna hava till uppgift att för bolagets företrädare möjliggöra att genom avtal med tertius göra denne berättigad att erhålla dylika förmåner. Riktigheten överhuvud av detta antagande förutsätter *dels* att bolagets företrädare, i främsta rummet styrelsen, icke vid bolagsordningens tystnad skulle äga sådan behörighet, *dels* att en bestämmelse i bolagsordningen härutinnan kan åvägabrunga utvidgning av behörigheten.

Att på detta sätt uppdraga en skillnad mellan området för sådana rättshandlingar, som äro *för bolaget* möjliga, och ett mindre, inom kretsen av de förra beläget område, som omfattar rättshandlingar, vilka normalt falla *inom styrelsens behörighet*, är helt naturligt enligt de rättsordningar, vilka uppfatta styrelsens ställning såsom i allt väsentligt likartad med en generalfullmäktigs (prokurist, signaturberättigad bolagsman i handelsbolag). Sålunda inskränker man i fransk rätt styrelsens behörighet till »*actes de gestion*»¹, och gränsen för dem uppdrages ganska snävt, så att den exempelvis i regel utesluter upptagande av försträckning, avyttrande av fast egendom², varav a fortiori lär följa, att detsamma bör gälla om åtgöranden, som kunna sägas mera djupt ingripa i bolagets autonomi. Liknande tankegång anlägger nordamerikansk rätt³; dock är tillämpningen mera fri; men att en ändring av

¹ Arthuys nr 546.

² ib. nr 549.

³ Machen § 1435: »ordinary business».

bolagets »constitution» ligger utanför gränsen, är ej föremål för tvivel¹. Och trots en mycket vidsträckt formulering av hithörande bestämmelser i det engelska normalstatutet², torde den engelska rättens uppfattning överensstämma med den amerikanska³. I motsats till det anförda tillerkänner den tyska rätten åt styrelsen en principiellt obegränsad behörighet⁴. Härmed överensstämmer nära svensk aktiebolagslagstiftning såvitt angår förhållandet till tredjeman i god tro⁵. Gentemot en dylik skola ej gälla andra inskränkningar i styrelsens behörighet, än de som följa av vad i aktiebolagslagen stadgas. Genom bestämmelse i bolagsordningen kan behörigheten emot honom ej inskränkas. Lagens tillblivelse upplyser, att man ansett det vara av stor vikt för tredjeman, att styrelsens behörighet bleve möjligast vidsträckt⁶.

Härav får dock icke utan vidare slutas, att den skulle omfatta jämväl utfästelser om sådana akter av bolagets autonomi som förändring av aktiekapitalet eller ändring av bolagsordningen⁷. Lagens historia visar, att med stadgandet avsetts att möjliggöra för tertius att med styrelsen avtala jämväl om mera ovanliga åtgärder, som kunna ifrågakomma för drivan- det av bolagets rörelse, men antyder icke, att man tagit sikte på avtal med en i bolagets organisation ingripande verkan. Och visserligen innehåller icke lagen något uttryckligt förbud för styrelsen att träffa sådana avtal, men enligt vår mening måste av lagens innehåll anses följa, att ett sådant förbud gäller.

När lagen föreskrivit, att vissa ärenden skola avgöras

¹ ib. § 1438.

² Companies Act, 1908, table A art. 71.

³ Buckley sid. 623: »acts reasonably necessary for management».

⁴ HGB § 235 II, Lehmann AG II sid. 324 ff., Fischer sid. 224 ff.

⁵ Aktiebolagslagen 58 § 2 p. Om överensstämmande utländsk lagstiftning Lehmann l. c. sid. 323. — Jfr 66 §.

⁶ Särskilt kritiken inom lagrådet mot 59 § av 1908 års kommitté-förslag.

⁷ I denna mening oinskränkt är icke heller enligt tysk rätt styrelsens behörighet, se betr. »socialrättsligt» färgade förhållanden Fischer sid. 225 vid n. 11, Staub-Hachenburg anm. 6 vid § 37.

genom beslut å bolagsstämma, kan, såsom vi tidigare framhållit¹, meningen ej vara, att stämmobeslutet skulle kunna vara en tom formalitet på det sätt, att stämman icke utan att begå en rättskränkning mot tredjeman skulle vid beslutets fattande kunna antaga mer än ett enda eller ett mindre antal på förhand bestämda alternativ. Om lagregeln är absolut bindande, kan bolagsstämman ej inskränkas i sin frihet vid beslutets fattande. Om lagregeln åter får betraktas som dispositiv; så att t. ex. en begränsning av de alternativ, mellan vilka stämman kan ha att välja, är tillåten, kan det likväl icke antagas, att en sådan begränsning skulle, utan att gälla inåt, beträffande bolagsstämmans förhållande till de enskilda aktieägarna, dock vara verksam till förmån för tredjeman åtminstone på det sätt, att bolaget genom dess åsidosättande skulle bli skyldigt utgiva skadestånd, eventuellt vite.

En differens mellan styrelsens behörighet utåt och dess befogenhet inåt² är visserligen icke av 58 § i allmänhet uppfattad som något abnormt. Men detta lagrum tänker förnämligast, som nyss nämnts, på styrelsens »förvaltande» verksamhet. Överskrider den sin befogenhet i dessa stycken, är den olägenhet, som härav kan drabba bolaget, i regel av uteslutande ekonomisk art och träffar alla aktieägare lika i förhållande till deras andelar i bolaget. Under förutsättning av solvens hos styrelseledamöterna kan därför en tämligen fullständig restitution genomföras. Annorlunda förhåller det sig med ämnen av organisatorisk innebörd, eller åtgärder, som på grund av sin betydelse för de särskilda aktieägarna av lagen förbehållits till avgörande av bolagsstämma. Även om påföljderna för bolaget av åsidosättande av en hithörande förpliktelse ej blir någon annan än skadestånd, kan man ej anse att aktieägarnes intresse vore tillbörligen tillgodosett, vid upprätthållande av en av styrelsen ådragen förpliktelses giltighet, genom bolagets rätt till skadestånd av styrelseledamöterna. Ty *dels* kan ett gentemot tredjeman åtaget vite vara så verksamt, att realiter just intet återstår av bolagsstämmans

¹ Ovan sid. 92.

² Jfr Almén, Lagen om avtal sid. 56.

handlingsfrihet, utan att man likväl skulle kunna vägra giltighet åt vitesutfästelsen; för densamma måste nämligen vid den ekonomiskt ganska svårbestämbara arten av tredjemans intresse av huvudförpliktelsens uppfyllande medgivas ett mycket vidsträckt svängrum. *Dels* kunna de menliga verkningarna av ett åtagande t. ex. beträffande kapitalökning, vilket på ett mer eller mindre permanent sätt ingriper i bolagets organisation, visa sig först längre fram: ett skadestånd, som snart efter förpliktelsens åtagande skulle utkrävas av styrelsens ledamöter, skulle därför lätteligen bliva otillräckligt; vid dröjsmål med skadestånds uttagande, tills åtagandets menliga följder blivit fullt tydliga, skulle ofta intet vara att erhålla. *Dels* skulle slutligen de menliga verkningarna av åtagandets fullgörande, i synnerhet om det icke är av rent ekonomisk art, ställa sig högst olika för olika aktieägare, och följaktligen ett av styrelseledamöter till bolaget erlagt skadestånd för åtskilliga av aktieägarna kunna innebära en mycket ofullkomlig form av gottgörelse för styrelsens överskridande av sin befogethet.

Vi antaga på nu anförda grunder, att i de fall, då enligt lagen viss åtgärd ankommer på bolagsstämman, en utfästelse av styrelsen ensam till någon tredjeman icke utan vidare kan, ens gentemot medkontrahenten, förplikta bolaget till iakttagande av andra gränser för stämmobeslutets frihet eller av andra förutsättningar för dess verksamhet, än dem lagen uppdrager. Men det är redan antytt, att denna inskränkning av styrelsens behörighet¹ icke alltid är av absolut bindande natur. Och fråga blir härefter *på vad sätt* en disposition kan äga rum, innebärande en utvidgning av styrelsens behörighet utöva det i 58 § angivna normalmåttet. I detta avseende är tredjemans intresse av mindre betydelse, ty, vare sig man vill kräva den ena eller andra formen för behörighetens utsträckning, ankommer det på tredjeman att före ingående av av-

¹ Inskränkningen är, med användande av ordalagen i 58 §, en sådan som »följer av vad i denna lag stadgas», nämligen av de särskilda bestämmelserna om bolagsstämmans verksamhetsområde, ehuru inskränkningen i styrelsens behörighet icke funnit omedelbart uttryck i lagen.

tal av nu ifrågavarande art med styrelsen på egen risk förvissa sig om att dennas behörighet blivit i enlighet med gällande grundsatser utvidgad. Det intresse, som däremot framför allt bör tagas i betraktande, är enligt det anförda de enskilda aktieägarnas. Och detta sker genom att fordra, att styrelsens behörighet icke må utvidgas i förevarande riktning på annat sätt än genom införande i bolagsordningen av en därtill syftande bestämmelse. Ändring av bolagsordningen är nämligen omgärdad med särskilda garantier just till förmån för en minoritet och för de enskilda aktieägarna. I överensstämmelse med det nu sagda angiver lagen i åtskilliga fall, att, för att inåt binda blivande bolagsstämmor, en ändring av bolagsordningen är erforderlig. Endast i de fall, där lagen ej angivit på vad sätt en disposition må äga rum från föreskrifter om stämmans befogenhet, skulle det kunna ifrågasättas att använda en enklare form än genom införande av bestämmelser i ordningen. Härvid skulle närmast ifrågakomma enkelt bolagsstämmobeslut, som bemyndigade styrelsen att gentemot tertius ikläda bolaget en förpliktelse att för framtiden tåla t. ex. en organisatorisk befogenhet för honom i bolagets angelägenheter. Sådant kan dock ej antagas, ty beträffande de motsvarande inre rättsförhållandena skulle ett dylikt bolagsstämmobeslut icke bliva för framtiden bindande. Lagen giver nämligen icke vid handen, att det skulle finnas något medel för en aktieägare (eller en minoritet av sådana) att gentemot majoriteten framtvinga efterlevnad av ett tidigare enkelt bolagsstämmobeslut angående villkoren för verksamhet av senare stämmobeslut om ett visst ämne. Ett härmed icke överensstämmande senare beslut skulle ju icke stå i strid med lagen eller bolagsordningen, och alltså icke vara föremål för klandertalan. Skall alltså bolagsstämmans frihet utåt vara lika stor som den är inåt, kan ej heller den förra inskränkas annat än med stöd av bolagsordningen. —

Den i det föregående fordrade parallellismen mellan de inre och de yttre förhållandena lär vara anledningen till, att vi icke finna några bolagsordningsbestämmelser av exempelvis följande lydelse: »styrelsen må genom avtal med tredjeman.

[eller viss angiven person] förplikta bolaget att icke utan samtycke av honom genomföra ändring av denna bolagsordning»¹. Ty då en bestämmelse i ordningen är erforderlig redan för att bolagsstämman skall hava att iakttaga en sådan regel även utan att bolaget är gentemot tertius förpliktat därtill, synes en särskild bestämmelse om behörigheten att sluta på det sistnämnda syftande avtal icke vara erforderlig. Detta är visserligen ej alldeles klart. Ty en bestämmelse av sist angivet innehåll har ganska olika betydelse, om den endast grundlägger ett inre rättsförhållande, som när som helst kan upphävas genom bolagsordningens ändring, och om den genom en utfästelse av styrelsen kommit att motsvaras av en obligationsrättslig förpliktelse för bolaget gentemot en utomstående. Denna skillnad torde dock icke vara tillräckligt avsevärd för att man skulle kräva en bolagsordningsklausul med *uttryckligt* bemyndigande för styrelsen att ikläda bolaget en dylik förpliktelse.

Bestämmelse, innefattande inskränkning i styrelsens yttre behörighet att handla, må enligt 58 § ej registreras. Detta stadgande lägger icke hinder för registrering av en bestämmelse av nu antydd art, som medför utvidgning av styrelsens kompetens. Men registrering av dylik bestämmelse är ingenstädes i lagen föreskriven eller medgiven², och på grund härav ifrågakommer ej någon sådan registrering³.

¹ Däremot är det icke ovanligt, att i avtal, genom vilka ett aktiebolags styrelse ikläder bolaget förpliktelser angående ändring av bolagsordningen, ökning av aktiekapitalet etc., en bestämmelse inryckes om att avtalets giltighet skall vara beroende av att det godkännes av bolagsstämman. Åtminstone ofta lämnas ett sådant godkännande endast i samband med att i bolagsordningen intages en klausul, vars innehåll motsvarar avtalet.

² 123 § näst sista mom. föreskriver visserligen, att i registret skall göras anmärkning om i bolagsordning förekommande bestämmelse eller förbehåll, varom förmäles i 6 §. Dylika bestämmelser äro bl. a. åtskilliga, som stadga någon förmån för tredjeman mot bolaget. Men ifrågavarande »anmärkning» innebär icke, att bolagsordningsklausulen registreras d. v. s. till sitt innehåll införes i registret.

³ R. 1913 sid. 72.

b. Tillämpning på särskilda fall.

Tillämpningen av de nu angivna grunderna bereder i många fall ej nämnvärda svårigheter. Ty lagen angiver själv vissa av sina föreskrifter om en bolagsstämman tillkommande beslutanderätt såsom föremål för disposition genom bolagsordningen.

Hit höra: val av styrelse enligt 57 § 3 mom. och av revisorer enligt 72 § 2 mom. En styrelse äger, med stöd av en av Kungl. Maj:t godkänd klausul i bolagsordningen, åt tredjeman inrymma inflytande på dessa funktionärers utseende både positivt, så att han förklaras berättigad utse styrelseledamot, och negativt, så att stämmobeslut i dylikt ärende för att bli verksamt skall godkännas av tredjeman etc. I vilken utsträckning sådana inskränkningar äro möjliga, är tidigare utrett¹. I viss mån liknande grundsatser äro givna beträffande utseende av revisorer, därvid lagen emellertid ej kräver Kungl. Maj:ts godkännande. Vidare är att här nämna inrymmande av vetorätt för tredjeman mot bolagsstämmobeslut om ändring av bolagsordningen² eller om bolagets trädande i likvidation i andra fall än då så enligt lag skall ske³.

Utan uttryckligt stöd i lagen hava vi i det föregående antagit, att verksamma utfästelser kunna från ett aktiebolags sida göras till tredjeman om att hans samtycke skall erfordras för förändring av aktiekapitalet eller, på visst sätt, om att han skall äga rätt till nyemitterade aktier⁴, om inrymmande åt honom av åtskilliga befogenheter beträffande balansräkningens fastställande⁵. Härtill⁶ kräves enligt ovan angivna grunder stöd av en bestämmelse i bolagsordningen. Och ovan har visats, att dylika icke äro ovanliga i fråga om kapitalökning. Endast föga talrika äro de exempel, som stå oss till

¹ Ovan sid. 96 ff.

² Ovan sid. 95.

³ Ovan sid. 121.

⁴ Ovan sid. 108 ff.

⁵ Ovan sid. 117.

⁶ Likaså tilläventyrs beträffande vetorätt för tredjeman mot beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen, se ovan sid. 118.

buds på stipulationer emot tertius angående balansräkningar, och hithörande transaktioner synas ofta hava lämnat bolagsordningarna oberörda. Detta är helt naturligt beträffande ataganden, som ingå i överenskommelser om fusion, vilka äro avsedda att snabbt genomföras; härvid förekommande bestämmelser, om att i det upphörande bolagets sista balansräkning vissa passivposter skola upptagas e. dyl., hava nämligen icke karaktären av självständigt förbindande utfästelser utan endast av villkor för att själva huvudtransaktionen skall genomföras¹. Avtal, som syfta till en mera permanent verksamhet, innehåra exempelvis, att tillgångar ej få upptagas över visst belopp², att avskrivningar skola ske med minst vissä angivna satser eller tvärtom så, att vissa maxima angivas för avskrivningar eller dylika helt uteslutas^{3, 4}. Något avtal om mera generell rätt för en tertius att meddela föreskrifter om balansräkningens innehåll ha vi icke påträffat. De anförda bestämmelserna äro givetvis icke självändamål, utan ha samtliga tillkommit för att skydda eller närmare reglera ett för tertius bestående ekonomiskt intresse av bolagets rörelse: såsom jordägare i ett nyttjanderättsavtal, eljes såsom innehavare av någon till utnyttjande upplåten rättighet, eller såsom berättigad till vinstandel, detta sista f. ö. någon gång jämväl i egenskap av aktieägare. Med större eller mindre sannolikhet kan därför även i dessa fall antagas, att de ej erbjuda exempel på bindande utfästelser omedelbart angående balansräkningars innehåll utan ha sin betydelse såsom moment i det mera omfattande rättsförhållandet. Om ett par av fallen är dessutom att märka, att de tillkommit under sådan medverkan av konung och riksdag, att man näppeligen kan betrakta dem så-

¹ Jfr ovan sid. 104 f.

² Norrländska malmavtalen, se ovan sid. 174 n. 3 och KProp. 107/1907 sid. 100 f.

³ 1915 års kontrakt mellan staten och A.-B. Svenska Tobaksmonopolet 8 § (ej motsvarad av bestämmelse i bolagsordningen).

⁴ Jfr Kraftaktiebolaget Gullspång—Munkfors, ursprungliga ordningen (1906) 13 §, senare ersatt med ett särskilt avtal, till vilket i ny lydelse av ordningen endast hänvisas; se härtill även nedan sid. 272.

som föredömen i fråga om efterlevnad av den i allmänhet gällande lagstiftningen.

En utförligare behandling kräver på detta ställe frågan, huruvida och i vad mån styrelsen eller annan bolagets företrädare kan, med eller utan stöd av ett vanligt bolagsstämmobeslut, men utan stöd av bolagsordningen, med avsedd verkan *tillförsäkra tredjeman rätt till andel i bolagets vinst*. Spörsmålet kan synas vara i aktiebolagslagen besvarat i nekande riktning: 17 §, jämförd med 6 §, föreskriver att, om för »*användande av bolagets vinst*» skall gälla annat än i 55 § 2 mom. är stadgat, bestämmelse i ämnet skall införas i bolagsordningen. Enl. 55 § 2 mom. tillkommer det, om bolagsordningen ej annorlunda föreskriver, bolagsstämman att besluta, huruvida vinst, som kan utdelas, skall till det ändamål användas; ett bindande av bolagsstämman, gentemot tredjeman, så att den ej skulle kunna innehålla viss åt den senare tillförsäkrad vinstandel, synes alltså kräva bestämmelse i bolagsordningen. Och enligt 91 § 2 mom. äro föreskrifter i denna om »*användande av bolagets vinst*»¹ — utan något undantag beträffande dylika föreskrifter till förmån för tredjeman — i fråga om upphävande eller ändring utrustade med särskilda garantier, något som skulle vara ändamålslost, därest man kunde göra sig oberoende av dem genom att hålla hela reglerandet av ett sådant rättsförhållande utanför bolagsordningen.

Emellertid är det svårt att förstå, att en rättsregel av det antagna innehållet kan vara påkallad eller lycklig. Vinstutfästelser till tertius kunna vara av högst olika innebörd, såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för bolagsordningsbestämmelser angående vinstandel åt utomstående². Och i många fall kan sådan rätt till vinstandel exempelvis till försträkningsgivare i stället för fast ränta, till ägare av jord eller annan egendom, som upplåtes till nyttjande av bolaget, i stället för fixerat arrende etc., till upplåtare av licens att utnyttja patenträtt i stället för på förhand till siffran bestämd

¹ Nedan sid. 215 not 3.

² Ovan sid. 173—181.

avgift, alldeles icke anses för bolaget, d. v. s. aktieägarne vara genomsnittligen mera betungande än avtal om försträckning, arrende o. s. v. överhuvud äro. Tvärtom torde det, åtminstone om bolagets ekonomiska ställning icke kan med sannolikhet beräknas komma att bli mycket god, i allmänhet få anses innebära en avgjord lättnad för bolaget att icke vara belastat med betalningsskyldighet för så vitt dess verksamhet icke lämnar vinst¹. Vid s. k. rekonstruktioner, »Sanierungen» etc. är just en av de ledande synpunkterna att erhålla en större marginal för mötande av ovissa händelser genom ersättande av äldre till beloppet bestämda rättigheter för tredjeman med nya, för vilka betalningsskyldigheten står i beroende av verksamhetens resultat². Detta uppnås i Europa i allmänhet genom att fordringsägare förmås teckna (preferens-)aktier i utbyte för sina fordringar³, men minst lika fördelaktigt för bolaget torde kunna vara att i stället för sådana aktier, såsom ofta sker i Amerika, utgiva »income bonds»⁴.

Vad särskilt beträffar försträckning, synes det vara allmänt erkänt, att denna avtalstyp väl tillåter, att i stället för fast ränta åt försträckningsgivaren i vederlag lämnas s. k. dividend⁵. Beträffande beräkningen av denna äro många olika

¹ Crome sid. 375 efter n. 2.

² Ripley sid. 402, E. Leist, Die Sanierung von Aktiengesellschaften sid. 11 f.

³ Preferensaktierna hava som bekant även andra uppgifter: dels förekomma de i olika syften redan vid ett aktiebolags bildande (mycket ofta med begränsad vinsträtt), dels kan senare deras utgivande användas som ett ekonomiskt tvång på förutvarande aktieägare att göra tillskott vid kapitalbehov för bolaget; det senare betonas starkt av Fischer sid. 73 f., 289, 349 ff., se även E. Leist nyss anf. arb.

⁴ Ripley sid. 139 ff., ovan sid. 176. Även i England, t. ex. *In re Cuban Land and Development Co (1911) Limited*, [1921] 2 Ch. 147, jfr Companies Act, 1908, sect. 103.

⁵ Förutsättningen i 1911 års lag om bankrörelse 50 och 166 §§, Crome sid. 374 ff., Staudinger II sid. 1035, 1355, *Eng. Partnership Act*, 1890, sect. 2. (3) (d), jfr Companies Act, 1908, sect. 21 ovan sid. 176 n. 3. Ett i romanska lagar förekommande, absolut bindande förbud mot utfästelse av rätt till andel i bolags vinst utan skyldighet att deltaga jämväl i förlust — *franska code civil art. 1855*, jfr *Quebec civil code art. 1831*, däremot ej t. ex. *nederl. civillagen art. 1672* — gäller i allmänhet.

möjligheter tänkbara och i rättslivet utnyttjade. Av mera alderdomlig prägel är det fall, »där jord för penningelån förskriven är, och *avrad*, på vinst och förlust, i stället för räntan av det lån, evad avraden varder mer eller mindre», vilket fall genom handelsbalken 9: 9, som visserligen numera i Sverige upphävt¹, undantogs från tillämpning av ockerpåföljder. Av modernare snitt, men juridiskt nära överensstämmande är det åtminstone i nordamerikansk rätt förekommande förfarande, enligt vilket aktier lämnas såsom pant för ett obligationslån, med utfästelse att förränta obligationerna med dels en viss »garanterad» låg ränta, och dels dessutom med hela den dividend, som utöver den garanterade räntesatsen erhålles för de pantsatta aktierna^{2, 3}. Att försträckningstagaren (såsom oftast) är ett aktiebolag, spelar för dylika transaktioner ingen som helst roll. Det kan ej ifrågasättas att därom skulle behöva inryckas någon klausul i bolagsordningen. Spörsmål här om torde åtminstone enligt svensk rätt först kunna uppkomma, om försträckningsgivarens dividend sättes att utgå icke efter avkastningen av särskilt angivna förmögenhetsobjekt utan såsom en på ett eller annat sätt bestämd andel av försträckningstagarens inkomst överhuvud, vilket ligger nära till hands, om försträckningen lämnas till ett bolag. Det är emellertid icke i och för sig antagligt, att genom denna variation försträckningen skulle för bolaget bliva ekonomiskt mera betungande och därför kräva större rättsliga garantier.

Vad som sålunda gäller försträckning, gäller även *mutatis mutandis* för åtskilliga andra avtalstyper, varvid särskilt

endast det inre förhållandet mellan bolagsmän och sålunda icke betr. försträckningsgivare, Baudry-Lacantinerie & Wahl XXIII nr 282, 693. Däremot synes motsvarande förbud i *Argentinas* handelslagbok (1889) art. 283, försåvitt vinstandelen icke är begränsad till en fast »ränta», gälla även försträckningsgivare.

¹ Genom lagen om avtal 41 §. Härmed åsyftades ingalunda att dylika avtal skulle bliva överhuvud olagliga, utan endast att de skulle bliva underkastade den nya lagstiftningens allmänna regler om ocker; avtalslagens motiv 1914 sid. 168.

² Ripley sid. 164 (collateral trust bonds).

³ Se även Crome sid. 380 ff.

kan återopas framställningen hos Crome¹. De kunna, utan att till sitt väsen förändras, antaga en partiarisk form. Vid arbetsavtal kan denna anses lämplig icke blott därigenom, att den för arbetsgivaren underlättar fullgörandet av hans prestation, utan även på det sätt att den är särskilt ägnad att befördra ett gott fullgörande av den prestation, som åligger den anställda personen.

Behöver man då på grund av de ovan återopade bestämmelserna i aktiebolagslagen anse, att alla upplåtelser från ett aktiebolags sida av andel i vinsten måste hava stöd av en bestämmelse i bolagets ordning?

En antydan om svaret erhålles av den iakttagelse, att de bestämmelser om vinstandel för annan än aktieägare som påträffas i moderna svenska bolagsordningar endast sällan, enligt den förut givna översikten, angå partiariska avtal. De äro i allmänhet av en mer eller mindre utpräglat benefik typ. Å andra sidan påträffas partiariska utfästelser utan stöd av bolagsordningen. Försträckning erbjuder endast ganska sällan exempel härpå². Däremot är det välbekant, att tantième

¹ Se även Lyon-Caen & Renault II nr 57—66, Arthuys nr 87—93.

² I *Naumanns Tidskr.* 1871 sid. 745 refereras en tvist ang. av Gustafs och Carlbergs bolag år 1865 utgivna obligationer »med sex procent ränta och tre procent vinstutdelning». Sistnämnda med obligationerna följande rättighet omförmäles icke vare sig i bolagets den 29 juni 1859 antagna ordning eller i den genom KRes. den 28 juni 1865 fastställda bolagsordningen för Gustafs och Carlbergs Aktie-Bolag. — *Holm* 1905 sid. 273 omtalar tillskott av aktieägare till ett nödlidande bolag i form av försträckning med betalningsrätt »i mån av tillgång genom blivande vinst». Bolaget var underkastat 1895 års lag, jfr dennas 30 § 2 mom. Vinstutfästelsen överensstämde väsentligen med, men hade möjligen icke direkt stöd av, en i referatet icke omförmäld bestämmelse i bolagets ordning 29 § 3 mom. (i huvudsak motsvarande 1911 års lag om bankrörelse 92 § 2 mom., se nedan sid. 215 ff.). I rättsfallet synes den dissenterande meningen i HD ha varit den riktiga; den i överinstanserna segrande uppfattningen står icke blott i strid med förbindelsernas ordalydelse, utan torde därjämte förbise, att avsikten med tillskott av ifrågasvarande art just är att bereda större täckning för bolagets övriga fordringsägare, både dem som genom tillskottet erhålla betalning, och dem som på grund av detsamma bevilja eller förlänga kredit; men om man

plägar utgå till styrelseledamöter m. fl. utan stöd av bolagsordningen, även om det sker på grund av en utfästelse, som gäller för flera år, och alltså är avsedd att vara bindande för framtida bolagsstämmor¹, vilka det enligt 55 § 2 mom. skulle tillkomma att besluta, huruvida uppkommen vinst skulle användas till utdelning. Skillnaden mellan »årsvinst» och »vinst enligt balansräkningen»² lär ej härvid³ kunna åberopas i motsatt riktning, ty om också i regel tantième beräknas med ledning av årsvinstens storlek, såsom jämväl i 53 § 1 mom. förutsättes, äro de närmare villkoren för dess utgående ofta sådana, att däråt gives karaktären av en del av den utdelningsbara vinsten enligt balansräkningen⁴ (jfr följ. sid.). — Det förtjänar anmärkas, att, ehuru föreskrifter om tantième äro mycket vanliga i tyska bolagsordningar, de likväl icke anses nödiga för att tantième må beviljas⁵, ej ens enligt lagen om Gesellschaften mit beschränkter Haftung, som enligt ordalydelsen synes ännu mera strängt än den svenska aktiebolagslagen förbehålla nettovinsten åt delägarna⁶.

Överhuvud lär för att nå ett tillfredsställande resultat ingen egentlig ledning vara att erhålla av själva *begreppet »vinst»* enligt aktiebolagslagen. Detsamma erhåller av de lagrum, som omedelbart beröra förevarande ämne, en närmare ej anser uteblivandet av vinst utesluta betalningsrätt för de tillskjutande aktieägarna mot bolaget »för närvarande», lär ej finnas möjlighet att låta dem stå tillbaka för andra borgenärer. — Se även Bergslagernas Järnvägsab:s 4 % obligationslån av år 1891.

¹ För tiden före 1910 års lag *Holm 1912* sid. 165, jfr bolagsordningen 13 §, *Holm 1913* sid. 322; jfr 1895 års lag 30 § 2 mom.

² 1908 års motiv sid. 42, Skarstedt sid. 89.

³ Beträffande andra fall av utfästelser om vinstandel, än dem som avse tantième, torde begreppet årsvinst mera sällan vara av betydelse.

⁴ Jfr 54 § 1 mom., som ansett nödigt från vinst enligt balansräkningen uttryckligen undantaga det vinstbelopp, som skall avsättas till reservfonden; det beräknas ju emellertid efter årsvinsten. 1908 års förslag 53 § 1 mom., ersatt av lagens 55 § 2 mom., talade om »årsvinsten».

⁵ Lehmann-Ring nr 11 vid § 231, jfr nr 12 vid § 335.

⁶ 29 § 1 mom.: »Die Gesellschaften haben Anspruch auf den nach der jährlichen Bilanz sich ergebenden Reingewinn, soweit nicht im Gesellschaftsvertrage ein anderes bestimmt ist». Härtill anm. 4 a hos Staub-Hachenburg. — Jfr RG i Gruchot's Beitr. 65 (1921) sid. 481.

bestämning endast genom 55 § 2 mom. Denna, som måste tillmätas viss betydelse även för tolkningen av 6 § och 91 § 2 mom., lyder, »den vinst, som enligt 54 § 1 punkten kan utdelas», och detta är »den vinst, som förefinnes enligt fastställd balansräkning för sista året, i den mån vinsten ej skall avsättas till reservfonden». Detta innebär å ena sidan, som förut anmärkts, att det är fråga om vinst å bolagsverksamheten i dess helhet. Men å andra sidan föranleder ifrågavarande bestämning *icke* ett utskiljande av sådana vinstandelar, som på grund av ett obligationsrättsligt åtagande gentemot tredjeman skola utgå till honom¹. Visserligen skola enligt 1855 års handelsboksförordning 7 § 1 mom. alla bolagets gäldebellopp upptagas i balansräkningen. Men detta kan icke — vare sig beträffande kapital eller förfallen dividend — avse en skuld, för vilken betalningsskyldighet består endast under förutsättning av vinst. Ty balansräkningens uppgift är just att bestämma denna vinst. Att sådana skulder därför måste utelämnas framgår särskilt tydligt för sådana fall, i vilka en tredjeman, t. ex. tantièmeberättigad eller licensgivare, först *efter* det aktieägarna (eller några bland dem) erhållit utdelning till viss, såsom normal ansedd höjd, äger fordra vinstandel. Upptagandet av sådan fordran — försävt angår ett densammas kapitalbelopp, om det t. ex. är fråga om en obligationsskuld, som i sin helhet skall återbetalas av vinstmedel — skulle ju lätteligen kunna medföra att balansräkningen komme att visa ett saldo, som ingalunda kunde, jämligt 54 §, tillåta någon som helst utdelning till aktieägare. — Det förekommer visserligen, att aktiebolag, som ha skyldighet att till utomstående utgiva vinstandelar, uppgöra två åtminstone för tanken successiva balansräkningar, av vilka den förra, som icke upptager ifrågavarande vinstandelar bland skulderna, tjänar till att bestämma deras storlek genom att an-

¹ Utom att 53 § 1 mom. i årsvinsten såsom »andel däri» inbegriper tantième, kan ur annan lagstiftning erinras om 1917 års lag om försäkringsrörelse 46 § ang. försäkringstagare; 1910 års bevillningsförordning 10 § sista mom. talar om »vinst», som ett bolag kan vara *skyldigt* avstå, se Davidson, Bevilln.-förordn. sid. 137.

giva den totalvinst, efter vilken de skola beräknas, medan i den senare balansräkningen dessa vinstandelar upptagas som skulder och bolaget möjligen tillkommande vinstandelar från andra bolag såsom tillgångar, varefter denna räkning, vilken alltså utvisar den till bolagets eget förfogande stående vinsten, betraktas som den av lagen fordrade balansräkningen. Så särskilt vid s. k. »Interessen-gemeinschaften»¹. Om detta förfaringssätt behöver här endast anmärkas, att det icke kan föra till målet, om den tredjeman tillkommande vinstandelen skall bestämmas först i samband med eller efter fastställande av den utdelning, som tillkommer aktieägarna.

Den här intagna ståndpunkten angående vinstandelsfordringars förhållande till balansräkningen torde kunna betecknas såsom inom tysk litteratur ganska enstämmigt omfattad². Från Sverige känna vi ej några direkt tillämpliga uttalanden. En antydning av Skarstedt kan dock äberopas³. En motsatt uppfattning har å andra sidan uttalats av Bergelmer vid tolkning av lagen om bankrörelse⁴. De tillskott av aktieägare för återställande, efter förlust, av bankaktiebolags grundfond till dess behöriga belopp, som omförmälas i 92 § av berörda lag, förklaras av denne författare vara att anse som en gåva

¹ Voelcker i Bank-Archiv 10 (1911) sid. 133 f.

² Simon sid. 428 vid n. 226, Rehm sid. 50, 186, Passow I sid. 291 ff., II sid. 83, E. Leist sid. 118, (jfr 123), RG. 81 sid. 17 (1912), jfr likväl Fischer sid. 399.

³ Skarstedt vid 97 §: tillskott behöver icke grundlägga »sådan fordran hos bolaget, som skall i balansräkningen upptagas såsom en bolagets skuld». — Intet hindrar emellertid, att i särskilda fall, för att åstadkomma en önskad synnerligen stark konsolidering av ett bolag genom innehållande av överskott, som uppkommer å dess rörelse, det föreskrives, att även någon viss vinstandelsfordran mot bolaget skall i dess balansräkning upptagas såsom passivpost. Så har skett beträffande ömsesidiga försäkringsbolags garantikapital, vilket väl i huvudsak torde vara att uppfatta såsom en på särskilt sätt reglerad skuld att gäldas av vinstmedel; sålunda kan garantikapitalet bereda en *permanent* säkerhet: 1917 års lag om försäkringsrörelse 149 § 6), jfr 119 och 147 §§; obs. att 149 § sista mom. intager motsatt ståndpunkt beträffande en ekonomiskt alldeles likartad ränteskuld till garanter.

⁴ Vid lagen om bankrörelse 92 §, jfr för solidariska bankbolag 209 §.

till bolaget¹. Denna konstruktion, mot vilken talar redan ett av författaren själv angivet valutaförhållande, skulle göras erforderlig därav att tillskottet, som ju icke kunde vara avsett att upptagas såsom passivpost i bolagets balansräkning, på grund härav icke finge grundlägga en skuld för bolaget. Att tillskottet skulle vara en gåva kan emellertid icke antagas. Här torde sällan föreligga den för en givare karakteristiska frikostigheten: de tillskjutande aktieägarna handla på grund av sitt eget ekonomiska intresse av att stödja det företag, i vilket de äro delägare². Att exempelvis på ifrågavarande tillskott använda konkurslagens regler om återvinning av gåva³ torde icke av någon anses rimligt för något större antal fall. I varje händelse medför tillskottet på vissa villkor för bolaget en förpliktelse till återbetalning, och den härtill berättigade behöver icke förbliva aktieägare. Om alltså tillskotten grundlägga en skuld för bolaget, innebär den även av Bergelmer erkända orimligheten att låta denna skuld komma till synes i balansräkningen ett stöd för vad vi ovan anförde.

Måste nu detta föranleda, att även utbetalande *till tredje man* av vinstandel skulle vara ett sådant förfogande av enligt *balansräkningen* utdelningsbar vinst, varom talas i 55 § 2 mom.?

Tydligen bör vid tolkningen av detta lagrum en avgörande betydelse tilläggas detsammias syften, sådana de framgå av dess tillkomsthistoria. Denna visar nu, att man åsyftat att reglera frågan i vad mån *aktieägarna*, d. v. s. en minoritet av

¹ På anförda skäl anser förf. ej blott de tillskjutande, utan alla aktieägarna vara att uppfatta såsom givare.

² Emellertid kunna givetvis även andra motiv förekomma, kanske särskilt för mycket stora tillskott av enstaka aktieägare. Sålunda tillskott av inom ett bolag ledande personer för att, utan rättslig skyldighet, i övriga delägars intresse motväga en bolagets förlust genom misslyckade affärer, Passow I sid. 293 n. 2.

³ Konkurslagen av 1862, 36 § 1 mom., av 1921, 28 §. — Att en innehavare av »parts de fondateur» gentemot aktiebolaget avstått från de därmed följande förmåner, uppfattades som »un sacrifice imposé par les circonstances et de nature à assurer l'existence de la société» och förklarades icke böra (i beskattningsavseende) behandlas som »une libéralité ou un engagement sans cause», *Recueil Sirey*, 1920, Bull. des somm. I sid. 122.

dem, skulle äga skydd mot att vinstmedel, som skulle kunna utdelas, ej skulle bliva så disponerade, utan innehållas eller användas för annat ändamål till bolagets eller majoritetens fördel¹. Man har icke i någon mån avsett att taga ställning till det nu föreliggande spörsmålet, huruvida såsom vederlag för någon tredjemans prestation må kunna av styrelsen på egen hand genom avtal tillförsäkras honom en rätt till andel i vinsten, med även gentemot bolagsstämman bindande verkan, — vilket synes ganska förklarligt, då sådana utfästelser i vårt land varit och alltjämt äro föga vanliga². Det behöver därför ej antagas, att lagens bestämmelser om begränsningen av den vinst, varöfver bolagsstämman må fritt disponera, äro fullt uttömmande. På grund härav och jämväl med hänsyn till ordalagen i 54 § (»till aktieägarna»), med vilken ju 55 § 2 mom. nära korresponderar, torde det sistberörda stadgandet ensamt för sig böra uppfattas såsom berörande en befogenhet för stämman att vid bolagsordningens tystnad avgöra huruvida vinst, som kan utdelas till *aktieägarna*, skall så användas eller icke, men ej, huruvida en på ett eller annat sätt grundad förväntan hos *tredjeman* om vinstandel måste av bolagsstämman respekteras; stadgandet skulle alltså vara utan betydelse för frågan, när utdelningen må ske. Detta innebär icke, att varje utfästelse av styrelsen (och möjligen bolagsstämman) om vinstandel till tredjeman skulle vara för framtida bolagsstämmor bindande. I så fall skulle aktieägarnas ställning vara alltför osäker. Den härvid erforderliga begränsningen är emellertid att hämta icke närmast ur 55 § 2 mom., varur en rimlig begränsning ej kan erhållas, utan ur 66 §, 55 § 1 mom.: vinstandelar bliva, såsom i och för sig är rimligt, i förhållande till tredjeman att likställa med vilka som helst övriga bolagets tillgångar, och få alltså icke användas på ett för bolagsverksamheten främmande sätt, *om icke* stöd härför finnes i bolags-

¹ 1908 års förslag 53 § med motiv; lagrådets anmärkningar häremot, KProp. nr 54/1910 sid. 85 f.; 1895 års lag 30 § 2 mom., 1890 års motiv vid 24 § 2 mom., sid. 117 f.

² Detta gäller dock icke om tantième åt styrelseledamöter. Men i fråga härom är i varje fall spörsmålet om *styrelsens* behörighet uppenbarligen av mindre betydelse.

ordningen, som i så fall måste anses hava på denna punkt modifierat bolagsverksamhetens föremål. — Sålunda måste styrelsen, och även bolagsstämman, åtminstone med majoritetsbeslut¹, framför allt anses obehörig att förfoga över vinstmedel genom att benefikt överlämna dem till tertius, (med undantag naturligen för vissa »gratifikation» o. dyl. remuneratoriska gåvor); otillåtet är alltså både ett överlämnande utan sammanhang med en föregående utfästelse och ett överlämnande till fullgörande av en föregående benefik utfästelse. Detta även om i allmänhet en gåva skulle anses kunna fullbordas genom grundande av en betalningsskyldighet för givaren gentemot gåvotagaren²; ty själva den föregående utfästelsen är på grund av §§ 55: 1, 66 c. d. ogiltig, om den ej får stöd av bolagsordningen. Detsamma gäller även om vinstdisposition till förmån för tredjeman under någon onerös titel, därest denna ej ligger inom området för bolagsverksamheten.

Motsvarande synpunkter som i fråga om vinstandel anförts låta sig även tillämpas på rättshandlingar med tredjeman angående rätt för denne att *vid bolagets upplösning erhålla andel av dess behållna tillgångar*. 17 §, jämförd med 6 §, 91 § 2 mom. och 114 § bereda ej samma svårigheter som de nyss behandlade lagrummen. Ty lagen innehåller ej någon närmare bestämning av begreppet »behållna tillgångar», och ställer alltså i synnerhet icke detsamma i något beroende av de för balansräkningens uppgörande meddelade bestämmelserna. Det kunde därför måhända ligga närmast till hands att anse 114 § 1 mom. avse allenast fördelningen mellan aktieägarna av de tillgångar, som återstå, sedan alla andra erhållit vad på en eller annan grund kan tilläggas dem från bolaget — alltså även sådana andelar för tredjeman, vilka hava som förutsättning att visst överskott föreligger, t. o. m. överskott av den storlek, att det medgiver förhandsutdelning å aktierna.

¹ Jfr ovan sid. 42, 45 vid n. 3.

² Eschelsson, Om fullbordandet af gåfva af lös egendom sid. 189 —222, Hasselrot, Juridiska skrifter, 1921, sid. 201 ff., jfr Holm 1913 sid. 332.

Lagrummet skulle med andra ord endast vara ett uttryck på en enstaka, särskilt viktig punkt för den i allmänhet inom bolaget gällande likställighetsgrundsatsen¹. Beträffande be-
lopp, som på onerös grund tilläggas en tertius, är emellertid att anmärka det förhållande, att en förutsättning för till-
lämpningen av 114 § är fullgörandet av föreskriften i 112 §
att all veterlig *gäld* skall vara betald. Men att därefter till-
dela tredjeman något av tillgångarna skulle strida mot 55 och
66 §§. Ett åsidosättande av dessa föreskrifter får endast ske
med stöd av bestämmelse i bolagsordningen, och ingenting
hindrar att anse 114 § 2 mom. avse jämväl bestämmelser av
dylikt innehåll, vilken uppfattning i lagens förarbeten finner
visst stöd²; i så fall komma »behållna tillgångar» enligt
114 § 1 mom. att innefatta jämväl *vissa* tillgångar som endast
med stöd av bolagsordningen skulle kunna tilläggas tredje-
man, nämligen på annan än onerös grund. Med denna tolk-
ning överensstämmer, att det motsvarande uttrycket i 91 § 2
mom. läser avse jämväl sådana bestämmelser om bolagsförmö-
genhetens användning efter likvidation, som tillägga tredjeman
andel därav utan att denna hans rätt är grundad på någon i
och för sig tillräcklig rättshandling till fullföljande av bolags-
verksamhetens föremål³.

Beträffande *bankaktiebolag* saknas i lagen om bankrö-

¹ Ovan sid. 26.

² Lagrådet vid förslaget 108 §, KProp. nr 54/1910 sid. 120 (obs.
»behållna tillgångar»); Skarstedt vid 112 §.

³ Däremot synes det oss synnerligen tvivelaktigt, om ifrågavarande
bestämmelse i 91 § 2 mom. bör anses omfatta t. ex. ett enligt det före-
gående frivilligt stadgande i en bolagsordning angående den rätt, som
enligt avtal tillkommer en försträkningsgivare, vilken, för ränta eller
även för kapitalet, förklarat sig vilja nöjas med betalning ur den behåll-
ning, som kan föreligga, sedan »skulderna», d. v. s. övriga skulder, blivit
betalda. Ett sådant stadgande synes icke vara av den synnerliga vikt
för aktieägarne, som i allmänhet tillkommer de i 91 § 2 mom. upptagna
klausulerna, och som varit avgörande vid lagrummets utformande, se
1908 års motiv vid 89 §. — Motsvarande synpunkter torde vara tillämp-
liga beträffande tolkningen av orden »om användande av bolagets vinst»
i 91 § 2 mom. Härvid står man såtillvida, friare, som ordalydelsen i
denna del ej erbjuder en direkt motsvarighet till uttrycket i 55 § 2 mom.

relse, 42 och 107 §§, motsvarighet till aktiebolagslagens stadganden i 55 § 3 mom. och 114 § 2 mom. I enlighet med den uppfattning, vartill vi i det föregående anslutit oss, skulle häri icke ligga något hinder för att ett bankaktiebolag, för fullföljande av sin verksamhet¹, åt annan efter stämmobeslut eller genom åtgärd enbart av styrelsen upplåter andel i bolagets vinst eller i dess tillgångar (utöver fixa skulder) vid likvidation. Är detta riktigt, synes emellertid det om bankaktiebolag i 92 § 2 mom. meddelade stadgandet bliva svårt att förklara². En jämförelse med aktiebolagslagen, som icke innehåller någon häremot svarande föreskrift och som vid tillkomsten av den nu gällande lagen om bankrörelse använts som mönster, kunde låta förmoda, att just det ovan angående sistnämnda lags 42 och 107 §§ anmärkta förhållande är anledningen till bibehållande från äldre banklagstiftning av 92 § 2 mom. Därest bolaget, även om detta stadgande icke givits, kunnat avtala med de aktieägare, som vore benägna att göra sådant tillskott som i 92 § omförmäles, om de villkor, på vilka de skulle erhålla gottgörelse för tillskjutet belopp³, synes nämligen bestämmelsen överflödigt. Då detta ej gärna bör antagas, kunde man vilja i stadgandets förekomst se ett skäl mot riktigheten av vår åsikt om förutsättningen för upplåtande av vinstandel, för så vitt icke någon annan grund för detsamma kan anvisas. Härvid ifrågakommer:

1) Med starkt betonande av det i och för sig irrationella förhållande, att endast tillskott *av aktieägare* medföra den i 92 § 1 mom. angivna verkan, kunde man mena, att 2 mom. reglerade en fråga om företrädesrätt för vissa aktieägare, vilket såsom ett undantag från den i banklagstiftningen eljes strängt genomförda regeln om lika rätt för alla aktier måst kräva stöd av lag. Emellertid är det fråga om en rätt icke för

¹ 1911 års lag 42 § 1 mom., 62 §.

² Stadgandet lär hittills ha varit utan praktisk betydelse. Att vi här behandla detsamma, beror endast på dess intresse för tolkningen av allmänna aktiebolagslagen.

³ Häremot Bergelmer anm. 2 vid 92 §.

aktieägare såsom sådan, utan för den tillskjutande även sedan han möjligen upphört att vara aktieägare.

2) Man skulle ur mera saklig synpunkt vilja skydda de eventuellt icke tillskjutande aktieägarna mot att styrelsen under trycket av bolagets nödläge gjorde allt för betungande utfästelser åt de tillskjutande aktieägarna. Det är dock svårt att inse, varför en aktieägarminoritet i ett bankaktiebolag härutinnan skulle behöva ett starkare skydd än en minoritet i ett vanligt aktiebolag¹.

3) Lagrummets föregångare i äldre banklagstiftning synas tvärtom från början ha haft till uppgift att skydda aktieägare mot att på alltför ogynnsamma villkor behöva göra tillskott, då de nämligen kunde bli *pliktiga* här till². Följd-

¹ Detta gäller mindre om 209 §, ty i solidariska bankbolag kan lagen anses böra särskilt tillgodose kommanditlottägare, vilka sakna inflytande på styrelsens sammansättning och bolagsstämmas beslut; se ytt-
randen i HD ang. 49 § av 1902 års förslag till lag ang. solidariska bank-
bolag, NJA II 1905 nr 3 sid. 63 ff.

² Lagrummet bör i detta avseende betraktas i samband med 91 §, jfr 208 §. För äldre tid finnas särskilda lagbestämmelser endast ang. solidariska bankbolag, och till en början är intet stadgat om förevarande punkt. Ett stort antal av de i mitten på 1850-talet oktrojerade bankbolagens ordningar innehålla emellertid bestämmelser om skyldighet för bolagen att på grund av viss förlust träda i likvidation; denna skulle dock kunna avvärjas genom tillskott av delägarna. Härom kunde med $\frac{2}{3}$ pluralitet av bolagsstämma fattas beslut, som även av däri icke deltagande lottägare skulle efterkommas vid påföljd av utträde ur bolaget. KK den 20 maj 1864 ang. enskilda banker med sedelutgivningsrätt (vilkas delägare voro solidariskt ansvariga) innehöll i 35 § föreskrift om stäm-
mobeslut rörande tillskott. Att beslutet skulle vara bindande för alla delägare, framgår klart av motiveringen i sammansatta banko- och lag-
utskottets vid 1862—63 års riksdag utlåtande nr 1 vid 37 §. Överens-
stämmande är KK den 12 juni 1874 § 35.

Hittills saknas alltså lagbestämmelser om de tillskjutandes rättigheter mot bolaget på grund av tillskottet. Dylka föreskrifter kunde också anses mindre nödiga, då flertalet bolagsordningar alltjämt föranledde, att endast de lottägare, som fullgjort beslutat tillskott, komme att kvarstå i bolaget; i några föreskrives beräkning av ränta för tillskott.

Den första allmänna författningen ang. bankaktiebolag är lagen den 19 november 1886. Det av 1881 års bankkommitté 1883 avgivna förslaget ang. bankbolag med visst »solidariskt» ansvar för delägarna innehöll i 54

riktigt borde då efter tillskottspliktens upphörande stadgandet hava bortfallit, och att numera inlägga en helt annan mening i detsamma synes ej utan vägande skäl böra ifrågakomma. Riktigast synes på grund härav vara att anse detsamma endast angiva, vilka förmåner som tillkomma tillskjutande aktieägare, *därest ej annat* blivit vederbörligen bestämt — alltså såsom en rent dispositiv föreskrift, av vilken ingen som helst slutsats finge dragas om på vad sätt sådan bestämmelse skulle kunna träffas, vare sig i bankaktiebolag eller i andra aktiebolag.

4) Till samma resultat kommer man även från en annan utgångspunkt. Ordalagen i 92 § 1 mom. lämna åtminstone öppet, att, om erforderligt tillskott tecknats, frågan om bankaktiebolagets trädande i likvidation på grund av den inträdda förlusten *ovillkorligen* förfaller, så att därefter likvidation endast skulle kunna beslutas i den i 86 § 2 mom. stadgade ordning. Är detta riktigt, så att styrelsen (eller bolagsstämmanmajoriteten) ej skall kunna vägra mottaga erbjudet tillskott, och om fortsättande av bolagets rörelse anses vara i allmänt intresse¹ önskvärt, kräves tydligen en regel, om vilka förmåner som skola erhållas genom tillskott utan avtal med bolaget. Men denna regel bör då också bli tillämplig endast i saknad av överenskommelse.

och 55 §§ regler om förevarande ämne. Motiven sid. 305 uttalade om KK 1874 § 35, att det ej föreskrivits, huruvida majoriteten kunnat tvinga en minoritet att göra tillskott (jfr dock ovan); sådant syntes emellertid oriktigt, varför man beredde dissentienter tillfälle att *vid den stämman*, som fattade beslutet, anmäla sig icke önska göra tillskott. Sålunda kom beslutet att fortfarande ha kvar en viss tvingande betydelse för delägare utanför majoriteten. I samband härmed stadgades (liksom ofta enligt tidigare bolagsordningar) ²/₃ pluralitet för beslut om tillskott. Beslutets angivna åtminstone formellt förbindande karaktär synes också motivera, att kommittén fann sig böra införa stadgande om rätt för de tillskjutande att av blivande vinst erhålla återbetalning med ränta, i huvudsaklig överensstämmelse med vad allttjämt gäller. Det sålunda föreslagna återfinnes i 1886 års lag 31 o. 32 §§.

Enligt 1903 års lag ang. bankaktiebolag 46 § hade beslutet om tillskott förlorat all tvångskaraktär, men reglerna om de tillskjutandes återbetalningsrätt fingo kvarstå, jfr föreg. sida not 1.

¹ Bergelmer anm. vid 92 §, slutet.

Som förut anmärkts, äro från ett avtal om vinstandel eller andel i likvidationsresultatet för tredjeman att skilja åt utomstående givna utfästelser att icke av tillgängliga vinstmedel verkställa utdelning åt aktieägarna över en viss höjd eller att låta *utdelningens storlek bliva beroende av den utomståendes bestämmande*. Kräver avgivandet av en förbindelse av sådant innehåll stöd av bolagsordningen? För ett jakande svar kunna åberopas aktiebolagslagen 55 § 2 och 3 mom., vilka torde böra uppfattas såsom avseende bl. a. dylika fall¹. Och tvivelsutan är bestämmandet av utdelningen till aktieägarne en utpräglat »inre» angelägenhet, så att envar som förvärvar aktier i ett bolag normalt bör kunna utgå ifrån att densammas avgörande fritt tillkommer bolagsstämman. Avvikelse härifrån böra vara tillgängliga för en var, och de måste anses innefatta en inskränkning i framtida bolagsstämmors beslutandefrihet: de böra alltså icke, ehuru otvivelaktigt i och för sig tillåtna, kunna åvägabringas vid sidan om bolagsordningen. — Att motsvarande äger tillämpning om inflytande för tertius på *balansräkningen*, se ovan sid. 203.

c. Tolkningsfrågor.

En bolagsordningsbestämmelse, som i något av de fall, där detta enligt det ovan anförda är erforderligt, antages för att göra styrelsen behörig att avgiva utfästelser, vilka ligga utanför dess normala behörighet, och som erhåller en emot detta sitt syfte noggrant svarande avfattning, har givetvis icke någon annan verkan. Den förpliktar icke i och för sig styrelsen att avgiva en sådan utfästelse; den gör alldeles icke bolaget bundet utan att någon utfästelse avgives; och därest den angår en till sin natur delbar förmån för tredjeman, torde den åtminstone i allmänhet få så tolkas, att den jämväl skulle innefatta bemyndigande för styrelsen att giva utfästelse om endast en del av den i bolagsordningen omförmälda förmånen; bestämmelsen utgör ej hinder för styrelsen att genom nytt avtal med tertius häva den rätt, som kan hava grund-

¹ Skarstedt vid 55 §, Bergelmer nr 3 vid 42 §. För bankaktiebolag bliva alltså dylika förbindelser att anse såsom otillåtna.

lagts för honom. Ty den av oss antagna rättsregelns ändamål är att skydda aktieägarna mot en alltför lätt ävägabragt inskränkning av deras rättigheter i bolaget. Beträffande bortfallande av en en gång införd inskränkning finnas inga skäl för att uppställa en motsvarande regel.

Förut är emellertid anmärkt, att hithörande bestämmelser i bolagsordningarna faktiskt ej ha den nyss antydda avfattningen, utan direkt utsäga, att en viss förmån tillkommer (eller »skall tillkomma») tertius. Vi ha erkänt möjligheten av att härmed kan omedelbart för honom grundas en rätt, men ansett sådant fall utgöra undantag. Föreligger ej ett dylikt, blir det en tolkningsfråga, om styrelsen skall anses inåt förpliktad att avgiva en utfästelse om den i bolagsordningen omförmälda förmånen, likaså, om den är bemyndigad att binda bolaget med hänsyn till endast en del därav, jämför ovan. Och har på ena eller andra sättet ett rättsförhållande till tertius i enlighet med bolagsordningsklausulen kommit till stånd, bör denna icke, för så vitt ej avfattningen direkt föranleder därtill, så uppfattas, att den skulle innebära ett hinder för styrelsen — vare sig med hänsyn till dess befogenhet inåt eller dess behörighet utåt — att även utan förutsättning av bolagsordningens ändring bringa tertii rättighet att upphöra, genom avtal med honom eller genom att göra gällande påföljd av kontraktsbrott från hans sida (även om hans prestation ej är i bolagsordningen omförmäld) o. s. v.¹. — En annan fråga, som vi härefter upptaga till behandling, är, huruvida bolagsordningsklausulen omöjliggör för styrelsen att på ett verksamt sätt handla i strid med tertii däri omförmälda rättighet.

III. Rättsskydd beträffande efterlevnaden av tredjemansklausuler.

a. Riktlinjer för spörsmålets lösning.

Vi övergå till frågan, huruvida en utomstående persons förväntan att av bolaget erhålla någon prestation eller att

¹ Jfr beträffande verkningarna av en analog (ehuru icke nödvändig) bestämmelse i ett Gesellschaftsvertrag ang. G. m. b. H. Staub-Hachenburg nr 4 a vid 29 §.

bliva i tillfälle att gentemot bolaget utöva någon befogenhet är på särskilt sätt utrustad med rättsskydd, därigenom att i bolagets ordning influtit en bestämmelse av innehåll, att ifrågavarande prestation eller befogenhet tillkommer (eller skall tillkomma) tredje mannen. Frågan, som alltså gäller, huruvida efterlevnaden av en dylik bolagsordningsklausul är säkerställd *på ett omedelbart för tredjeman verksamt sätt*, har tydligen något olika innebörd, allteftersom dennes ifrågavarande förväntan är även bortsett från bolagsordningen rättsligt — sak- eller obligationsrättsligt — skyddad, eller icke. I förra fallet spörjes, huruvida bolagsordningsklausulen kan förstärka rättsskyddet, i det senare, huruvida en eljes blott faktisk förväntan kan just genom bolagsordningen erhålla en rättsskyddad karaktär, d. v. s. övergå till att bli en rättighet. Att antaga det senare — och noga besett även det förra — skulle innebära erkännande av ett nytt slags rättighet, som ju vore möjlig endast mot aktiebolag (och förmodligen andra likartade juridiska personer), däremot icke mot fysiska personer. Men utan att otillbörligen betona dogmatiska synpunkter torde man kunna utgå ifrån att ganska uppenbara skäl måste fordras för att en sådan sprängning av rättssystemet skulle behöva anses åstadkommen av aktiebolagsinstitutet (m. fl. liknande)¹.

Sådana skäl kunna emellertid möjligen vara att finna *dels* i vad som kan böra följa av allmänna grundsatser om aktiebolagets väsen såsom juridisk person eller om bolagsordningens natur, *dels* också i särskilda positivrättsliga bestämmelser angående bolagsordningens rättsverkningar. Det är härvid visserligen sant, att resultat, som vore att anse såsom otvivelaktigt givna med hänsyn till spörsmål inom den senare gruppen, måste tillmätas en avgörande betydelse vid utformandet av de berörda allmänna grundsatserna. Men så gott som alla hithörande tolkningsspörsmål rörande vår aktiebolagslagstiftning måste, om man sökte lösa dem endast med beaktande av sådana rent positivrättsliga tolkningsdata som lagrummens ordalydelse, historia och motiv samt rättspraxis, betecknas så-

¹ Jfr ovan sid. 82.

som synnerligen ovissa. Ty några uttalanden i domstolspraxis låta sig knappast påvisas, och lagstiftarne synas ej i nämnvärd utsträckning hava beaktat eller funnit skäl att upptaga till behandling de nu föreliggande problemen, som otvivelaktigt äro till arten olika och till betydelsen hittills i genomsnitt underlägsna de mera allmänt uppmärksammade frågorna inom aktiebolagsrätten. Av anförda skäl måste man i synnerhet vara försiktig med att draga slutsatser från ett lagrums ordalydelse: därför att denna ger vid handen en viss lösning av en fråga, som man vid lagrummets avfattning icke haft för ögonen, är det icke säkert att denna lösning är vare sig med hänsyn till lagstiftarens avsikt eller, vad som betyder mera, med hänsyn till lagens allmänna byggnad och ett därmed överensstämmande förnuftigt avvägande av ifrågakommande intressen att anse som den riktiga. Och vid sådant förhållande blir man nödsakad att tillmäta de allmänna grundsatserna ett ganska avgörande inflytande även för de särskilda tolkningsfrågornas lösning.

Härvid bör då till en början bestämt fasthållas, att bolagsordningens efterlevnad icke får göras till ett självändamål, utan bör påkallas, endast i den mån så erfordras för att tillgodose de intressen i vilkas tjänst bolagsordningen tillkommit, d. v. s. aktieägarnes¹. Den får därför icke åberopas till förmån för envar, som efter orden kan hämta stöd av en bestämmelse i densamma. Sådant borde ej ens ha kunnat ske, om ordningen ägt karaktär av objektiv rätt, och får med vår uppfattning i detta stycke anses i princip uteslutet².

Till ett annat resultat bör man enligt vår mening ej heller komma med utgångspunkt i aktiebolagets väsen som juridisk person.

**b. Fiktionsteorien angående den juridiska personen.
Anglosaxisk rätt.**

Emellertid kan man, såsom i början av vårt arbete framhållits, på fiktionsteoriens grund komma att tillerkänna det

¹ Ovan sid. 18 f., 68.

² Ovan sid. 57 ff.

särskilt bildade rättssubjektet en alltför stor åtminstone begreppslig självständighet i förhållande till dem, som vid varje tid äro dess medlemmar¹. Och härav kan man just på nu förevarande område föranledas att antaga viktiga rättsregler såsom följder av själva den juridiska personens begrepp. Ty är densamma en fiktion, kan det ligga nära att anse att fiktionens resultat alldeles står i den fingerandes fria skön, obundet av eljes gällande rättsgrundsatser, och att resultatet därför i ett konkret fall är just det, som funnit uttryck i bolagsordningens och aktiebolagslagens ordalydelse. M. a. o. man skulle kunna använda fiktionsteorien icke blott för att *förklara*, att aktiebolaget *kan* vara en person i rättslig mening och härvid logiskt sett *kan* vara utrustat med ungefär vilka bestämmingar som helst, utan också för att *avgöra*, *vilka* bestämmingar som skola anses tillagda en särskild sådan person.

Lika oriktig som en sådan tankegång måste vi anse den, som — när fiktionen vore något exceptionellt och man därför borde inskränka densammas räckvidd till ett minimum¹ — betonar, att den juridiska personen är konstgjord och följaktligen för varje livsyttning kräver stöd i den statsakt, varigenom det konstgjorda väsendet tillskapats. Med denna utgångspunkt kan man komma att anse, att den juridiska personen *icke kan* företaga andra handlingar än sådana, som den enligt sin av staten givna livsnorm, nämligen bolagsordningen eller möjligen vissa delar därav, erhållit makt att företaga, och att den i varje fall icke äger förmåga att handla på ett sätt, som skulle stå i strid med bolagsordningen. Dess kapacitet såsom person skulle alltså vara inskränkt gentemot en fysisk persons².

Vi skola ej undersöka i vad mån denna åsikt måhända varit allmänt omfattad på den tid, då aktiebolagen enligt flertalet rättssystem voro underkastade ett krav på statlig koncession. Oanmärkt bör däremot icke lämnas det herravälde, som den kommit att även därefter utöva i anglosaxisk rätt, där den är känd såsom »the doctrine of *ultra vires*». Det

¹ Ovan sid. 16 ff.

² Jfr ovan sid. 71 f., 78 med n. 4.

»memorandum of association», som i England skall registreras vid varje aktiebolags bildande, behandlas enligt sedan länge stadgad praxis på samma sätt som tidigare de speciallagar, varigenom sammanslutningar kunde erhålla korporationsrättigheter¹. Berörda handling, i vilken *kunna* intagas föreskrifter om vilka det blivande bolagets rättsförhållanden som helst², *skall* jämte annat innehålla bolagets »object», föremålet för dess verksamhet³. Bolaget existerar rättsligen sett *endast* för den sålunda angivna verksamheten. *Härav anses följa*, att alla åtgärder, som ej avse fullföljandet av verksamhetens i memorandum intagna föremål — som till yttermera visso plägar underkastas en ganska snäv tolkning⁴ — äro rättsligt sett för bolaget omöjliga⁵, och detta alldeles oavsett om det gäller en åtgärd av styrelsen, av bolagsstämma med majoritet eller genom universalbeslut av samtliga aktieägare, samt oavsett om det är fråga om förhållanden till aktieägare eller till någon utomstående, och i senare fallet oavsett om dennes intresse för övrigt är rättsskyddat eller icke. Detta innebär naturligen icke, att ej på angivet sätt obehöriga handlingar skulle kunna företagas och faktiskt utöva menliga verkningar för en tertius, som bleve drabbad därav. Men i den mån de skulle utöva verkningar såsom *rättshandlingar*, bliva de enligt det anförda overksamma. Om alltså enligt sitt memorandum ett bolag har till ändamål att använda sina tillgångar i ett visst annat företags tjänst (förlagskapital, fastighet genom uthyrning etc.), synes varje avtal, varigenom någon bolagets företrädare skulle med en annan tertius överenskomma om tillgångarnas disposition, bliva ogiltigt. Efterlevnaden härutinnan av memorandum kan göras gällande i allmänt intresse av kronans ombudsman^{6, 7}. Att den senare

¹ Ovan sid. 55 f.

² Jfr Buckley sid. 13, Topham sid. 28.

³ Companies Act, 1908, sect. 4. (1). (iii).

⁴ Ovan sid. 172 n. 1.

⁵ Buckley vid sect. 7, Carr sid. 64—71, Topham sid. 21 f.

⁶ Rättsfall hos Carr sid. 66.

⁷ I vissa fall är den angivna rättsregeln så till vida mildrad, att en rättshandling, som innebär överskridande av en korporations föremål,

medkontrahenten tilläventyrs är i god tro, är likgiltigt¹. — Särskilt beträffande avtal, som hunnit fullgöras, och även eljes i tillämpningen är grundsatsen något mindre strängt genomförd i de nordamerikanska rättssystemen, men även dessa omfatta densamma i princip².

När nu från det allmännas sida icke övas något inflytande på innehållet av memorandum, måste detta rigoröst genomförda krav på dess efterlevande, upprätthållet även emot alla aktieägarna tillsamman, förefalla konstlat³. Att märka är, att något motsvarande icke gäller om »articles of association», som till väsentlig del motsvara bolagsordningar hos oss. Att dessa äro utan betydelse för andra än aktieägarna är flerstädes uttalat. Båda handlingarnas innehåll är emellertid i lika grad en produkt av stiftarnes eller aktieägarnes egen vilja.

Det anförda visar, att själva interpolationen av aktiebolaget i egenskap av juridisk person såsom en anknytningspunkt för åtskilliga rättsverkningar erbjuder en möjlighet, att på förevarande område av principiella skäl komma till resultat, som näppeligen skulle ifrågakommit, därest aktiebolaget uppfattats endast som ett obligatoriskt rättsförhållande mellan aktieägarna; dettas innebörd hade kunnat alltfört gestaltas i enlighet med önskningarna hos dem, som äro aktieägare på en särskild tidpunkt; det ursprungliga, icke formligen ändrade bolagsavtalet vore av betydelse för styrelsens behörighet och

icke är överksam, men såsom ett avtalsbrott i förhållande till staten kan föranleda talan från dennas sida om korporationsprivilegiets förklarande för förverkat. Så särskilt i fråga om korporationer, som bildats genom särskilt kungligt privilegium, »royal charter», Buckley sid. 11 vid n. (b), jfr Machen § 1022 ff. — Se även *finl.* lag om föreningar, 1919, 21 § 1 st., jfr däremot 1911 års sv. föreningslag 46 §.

¹ Buckley sid. 10 vid n. (r).

² Machen §§ 1032—1059, Mez sid. 130 ff., jfr Carter sid. 71 ff., 220 ff.

³ Konsekvent genomfört skulle det medföra korporationens fritagande från all påföljd av rättskränkningar: att begå dylika kan aldrig antagas vara det ändamål, för vilket lagen givit densamma rättskapacitet. Denna tankegång har emellertid icke vunnit allmän anslutning, se Baty sid. 65—72, Carr sid. 83, 87, Mez sid. 140.

för verksamheten av majoritetsbeslut å bolagsstämma, men ej därutöver.

Det finnes enligt vår mening inga principiella skäl att antaga, att den gällande svenska rätten i allmänhet tillerkänner bolagsordningen en kraftigare verkan, än som sålunda skolat tillkomma ett »bolagsavtal», vare sig i förhållande till staten eller, vad här i synnerhet är av intresse, till förmån för utom bolaget stående enskilda rättssubjekt.

c. Av Konungen stadfästade bolagsordningar.

En annan åsikt än den nyss uttalade skulle, såvitt vi se, endast kunna hämta stöd i hänsyn till önskvärdheten av att bereda mera kraftiga verkningar åt sådana bolagsordningar, resp. bolagsordningsklausuler, som erhållit stadfästelse av Konungen eller som åtminstone för att kunna ändras fordra sådan. Ett krav på dylik stadfästelse grundar sig tydligen i alla vanliga fall — vare sig det funnit uttryck i en allmän författning, t. ex. lagarna¹ om järnvägsaktiebolag och om vissa aktiebolag, som driva lånerörelse, eller för något särskilt fall i visst syfte framställts från statens sida — därpå, att det är ett statens intresse att bolagets verksamhet kommer att drivas i enlighet med bolagsordningens innehåll. Och detta publika intresse skulle bli på det mest effektiva sätt tillgodosett därigenom, att varje åtgärd i strid med bolagsordningens bestämmelser vore rättsligt överksam². Nu är det emellertid ingalunda givet, att ens bestämmelser i lag av någorlunda likartat syfte med bestämmelser i sanktionerade bolagsordningar alltid föranleda ogiltighet av i strid med de förra ingångna rättshandlingar³. Och även om man vore benägen att tillägga sanktionerade bolagsordningar en så kraftig verkan, är att

¹ Den 22 juli 1911.

² Dylik överksamhet är för ett särskilt fall föreskriven i 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. 3 § 1 mom., se just.-r. Sjögren i lagrådet, KProp. nr 137/1916 sid. 107, jfr sid. 129. Härav kan ingen slutsats dragas beträffande bolagsordningsbestämmelser överhuvud.

³ Se exempelvis beträffande förbudet för aktiebolag att förvärva

märka, att aktiebolagslagen, när det gäller upprätthållande och genomförande av en oändrad bolagsordning, icke lämnar några som helst hållpunkter för att göra skillnad mellan en av Konungen stadfäst och en icke så behandlad bolagsordning. Enda möjligheten att beträffande bolagsordningar av den förra gruppen nå det antagna önskemålet synes därför vara att tillägga bolagsordningar överhuvud en gentemot ett avtal kvalificerad rättsverkan, i större eller mindre överensstämmelse med den engelska rättens här ovan berörda regler. Häremot talar emellertid redan den omständighet, att de osanktionerade bolagsordningarna — med vilka i förevarande punkt numera böra likställas flertalet före 1897 stadfästa ordningar för ännu bestående aktiebolag — äro till antalet av en övervägande betydelse i förhållande till de sanktionerade, och att de förra äro att uppfatta såsom den enligt gällande aktiebolagslagstiftning typiska formen. Ytterligare torde i samma riktning kunna åberopas rättsuppfattningen under den tid, 1848 års förordning var gällande, med krav på stadfästelse av aktiebolagsordningar såsom åtminstone det normala¹. Helt visst avsåg denna författnings krav på kunglig stadfästelse att tillvarata allmänna intressen av stor vikt². Vi känna likväl intet fall, då man på talan av en utomstående antagit en rättslig översksamhet drabba med annan tertius ingångna rättshandlingar, som ej varit i överensstämmelse med bolagsordningen. Man torde åtminstone icke hava ifrågasatt att tillämpa annan påföljd, än den, som av förordningen själv uttryckligen stadgats, nämligen ersättningsskyldighet för medlemmar av styrelsen eller bolaget enligt 9 § 3 punkt³, till vilket lagrum vi emellertid senare skola återkomma⁴. — Vi erinra om den mycket kraftiga *reflexverkan* till fördel för en tertius, som

egna aktier, Bergelmer vid 47 §, jfr *Holm* 1903 sid. 4. Se även *Holm* 1920 sid. 130.

¹ Hagströmer sid. 169 ff., Hammarskjöld sid. 86 ff.

² Se förordn. 1 § 1 mom., Hagströmer sid. 141, 1890 års motiv sid. 105.

³ Hagströmer sid. 187 nederst, jfr sid. 237.

⁴ Nedan sid. 243 f.

i regel torde föranledas av en bolagsordningsbestämmelse om någon till honom utgående prestation från bolaget, etc.¹.

d. Särskilda bestämmelser i aktiebolagslagen.

Härefter skall tillses, huruvida särskilda lagrum föranleda omedelbara rättsverkningar till favör för tredjeman därav, att i bolagsordningen meddelats bestämmelse om en honom gentemot bolaget tillkommande förmån.

Härvid konstatera vi först, att aktiebolagslagen *icke* innehåller någon allmän, positivt hållen föreskrift om obetingad skyldighet för bolaget eller dess särskilda organ att ställa sig bolagsordningen till efterrättelse. Beträffande särskilt styrelsen, stadgar visserligen 59 §, att styrelsen och styrelseledamöter, som företräda bolaget, äro pliktiga att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som i bolagsordningen meddelas, men denna plikt säges uttryckligen bestå »i förhållande till bolaget»², alltså icke i förhållande till utomstående. En sådan föreskrift skulle icke hava haft mycken betydelse för en tredjeman, som kunnat åberopa en i och för sig giltig grund för en rättighet mot bolaget. På sin höjd skulle det i somliga situationer hava kunnat vara bekvämare att åberopa bolagsordningens föreskrift än den särskilda rättsgrunden. Om däremot någon dylik icke stått tertius till buds, skulle uppenbarligen en rättsregel av antytt innehåll för honom hava varit högst betydelsefull: den hade inneburit att en bolagsordningsbestämmelse om en förmån för tredjeman *alltid* skulle haft en för honom *berättigande* verkan.

Frågan kan härefter endast gälla, om de olika bestämmelser i aktiebolagslagen, vilka avse att förebygga överträdelser av bolagsordningen eller stadga påföljder därför, kunna omedelbart lända en utomstående till godo. Efter det nyss sagda måste detta förefalla osannolikt. Ty att genom dessa speciella föreskrifter, som delvis äro ganska fristående i för-

¹ Ovan sid. 196.

² Lagrådet vid 1908 års förslag 58 §, där motsvarande uttryck saknas (nedan sid. 241); likaså i 1895 års lag 46 §, se emellertid 1890 års motiv sid. 124 vid 37 §, Hagströmer sid. 243.

hållande till varandra, söka upprätthålla en situation, som icke ägde omedelbart rättsskydd, skulle endast under mycket säregna förutsättningar kunna vara ett riktigt tillvägagångssätt.

Särskilda lagrum, som emellertid kunde ifrågakomma, skola härefter undersökas var för sig.

I. Av 58 § 2 punkten lärers motsättningsvis framgå¹, att, om styrelsen eller annan företrädare för bolaget vid något rättsärende handlat i strid med en i bolagsordningen stadgad inskränkning i företrädarens befogenhet, rättsärendet icke kan emot bolaget äga verkan till förmån för en medkontrahent, som ägt eller bort äga kännedom om inskränkningen. Om man nu uppfattar en bestämmelse i ordningen om någon förmån för en viss tertius (A) ej eller i varje fall ej blott såsom grundande en behörighet för bolagets företrädare att med denna tertius ingå ett med ordningen överensstämmande avtal, utan, enligt vad hithörande bestämmelsers ordalag otvunget giva vid handen, såsom ett uttalande om att förmånen *skall* utgå, lär bestämmelsen också innebära en inskränkning i styrelsens befogenhet att företräda bolaget, nämligen så, att den icke må med en annan tertius (B) ingå avtal, vars fullgörande skulle hindra bolagsordningens uppfyllande, i denna del. Och följaktligen skulle, därest B ägt eller bort äga kännedom om bolagsordningsbestämmelsen, ett sådant avtal med honom vara overksam. Betydelsen härav blir i allmänhet icke stor, där-est den i bolagsordningen omhandlade förmånen för A är av fungibel natur, framför allt om den går ut på att erhålla en betalningsprestation. Ty en utfästelse av denna art innebär intet rättsligt hinder mot fullgörandet av en annan likartad². Exempelvis anmärkes att, om A skall erhålla hela den utdelningsbara vinsten utöver en viss procent av aktiekapitalet, som skall utdelas till aktieägarne, en utfästelse till B av enahanda innehåll, även om den fullgöres, ej på grund av 54 § 1 punkt medför hinder för den stadgade utbetalningen till A, ty

¹ Skarstedt vid detta lagrum, 1908 års motiv sid. 49. — 1895 års lag 43 §. Hagströmer sid. 280.

² Ovan sid. 134, Jul. Lassen sid. 923.

lagrummet avser endast obehörig utdelning till aktieägarne¹. Annorlunda kunna förhålla sig sådana, relativt ovanliga, bestämmelser som om rätt för A att hos bolaget innehava och utöva viss befattning eller att i något avseende tillgodogöra sig en bolagets fastighet².

Även en bolagsordningsbestämmelse om en individuellt bestämd förmån för A, varom denne erhållit en obligationsrättsligt verksam utfästelse, skulle, enligt den ifrågasatta rättsregeln, ingalunda alltid bereda honom ett mera verksamt rättsskydd, än det som enligt allmänna regler skulle stå honom till buds. För så vitt nämligen en obligationsrätt angående en individuellt bestämd prestation utgör hinder för en verksam utfästelse rörande samma prestation från gäldenären till en tredjeman, som äger eller bort äga kännedom om rättigheten³, kunde en bolagsordningsbestämmelse ej ställa den tidigare borgenären i en bättre situation. Därest och i den mån man emellertid anser att en obligationsrätt endast är skyddad mot kränkningar som tredjeman företager med vetskap om rättigheten⁴, skulle bolagsordningsklausulen bliva av betydelse därigenom, att den skulle utgöra hinder även emot giltighet av en utfästelse till en tredjeman, som bort äga men icke bevisligen ägt kännedom om rättigheten.

Så framt A däremot icke enligt allmänna grunder har någon mot bestämmelsen i ordningen svarande rätt mot bolaget eller över dess fastighet, t. ex. om han ej alls erhållit någon utfästelse eller upplåtelse från detsamma, eller om ett avtal icke ingåtts i därför stadgad form eller om en på viss tid upplåten nyttjanderätt redan ägt bestånd under den i lag före-

¹ Här skall ej undersökas, huruvida, vid fullgörande av utfästelserna till både A och B, 54 § 1 mom. lägger hinder i vägen för verkställande av en i ordningen beräknad utdelning till aktieägarne.

² Därest A i enlighet med bolagsordningen men genom ett särskilt rättsfaktum vid sidan av densamma erhållit en rätt över fastigheten av absolut karaktär, är föreliggande spörsmål tydligen utan intresse: en mot A:s rätt stridande upplåtelse till B bleve i sådant fall oberoende av bolagsordningen överksam.

³ Jul. Lassen sid. 925, jfr sid. 930.

⁴ Agesen sid. 226 ff.

skrivna maximitiden eller en fordringsrätt blivit preskriberad etc., skulle tydligen den nyss ur 58 § härledda rättssatsen, där-
est den finge av A åberopas, i viss mån bereda honom samma
ställning, som om berörda hinder icke förelegat. — Ett sådant
antagande finna vi opåkallat.

Detsamma skulle nämligen innebära, att åtskilliga av de
grundsatser, som eljes gälla på det förmögenhetsrättsliga om-
rådet, skulle beträffande aktiebolags och andra liknande juri-
diska personers förhållanden i ej ringa utsträckning sakna gil-
tighet. Betydelsen härav vore — särskilt under förutsättning,
att bolagsordningen vore i tredjemans intresse oföränderlig¹
— så mycket större, som aktiebolagens livslängd kan vara
rättsligt sett obegränsad. Härtill kommer, att en genom bo-
lagsordningen stadgad inskränkning i styrelsens befogenhet
icke enligt 58 § intager någon särställning gentemot inskränk-
ningar genom enkla stämmobeslut; men åt dessa torde ingen
vilja tillmätta någon betydelse till förmån för utomstående.

På dessa grunder anse vi bestämt, att en tredjeman (A
här ovan) icke bör få åberopa den angivna, ur 58 § härledda
grundsatsen såsom omedelbart verksam till fördel för honom
gentemot en annan utomstående, som kontraherat med bolaget.

Med motsatt åsikt skulle grundsatsen innebära en in-
skränkning av själva bolagets handlingsfrihet. Enligt vår me-
ning är dess uppgift endast den mera blygsamma att angiva
styrelsens m. fl:s ställning såsom företrädare för bolaget, vil-
ket vinner stöd redan av 58 §:s plats i aktiebolagslagen.

Även med denna inskränkta betydelse kan uppenbarligen
grundsatsen medelbart lända tredjeman till fördel. Ty en
rättshandling i strid med bolagsordningen kan, om medkontra-
henten ägt eller bort äga kännedom om den sistnämnda, bliva
att anse som ogiltig på yrkande *av bolaget* (och i följd därav
jämväl av medkontrahenten²). Om likväl styrelsen haft stöd
av ett uttalande från samtliga aktieägare eller av ett stämмо-

¹ Härom se nedan under IV, sid. 252 ff.

² Almén, Lagen om avtal sid. 125 f. med hänvisningar, Jul.
Lassen sid. 126.

beslut, mot vilket ej vidare kan föras talan¹, lär icke från bolagets sida kunna påstås, att rättshandlingen såsom liggande utanför styrelsens behörighet ej vore för bolaget bindande². Betydelsen av denna sats i förevarande sammanhang är tydligen beroende av huruvida klandertalan mot ett sådant beslut får föras av den genom bolagsordningsbestämmelsen gynnade tredjemannen (A); att detta icke bör antagas, skola vi strax söka visa.

Dessförinnan böra emellertid uppmärksammas två lagrum, som hava mera omedelbara beröringspunkter med 58 §, i det de för ett särskilt fall direkt utsäga den därur härledda regeln.

Som förut visats, är det mycket vanligt, att i en bolagsordning såsom *föremål för bolagets verksamhet* angives att på något sätt vara nyttigt för ett annat rättssubjekt. Överhuvud torde dylika bestämmelser vara de oftast förekommande bland dem, på vilka det närmast förut anförda skulle äga tillämpning. Om dem är emellertid vidare att märka, att enligt 123 § 3) i aktiebolagsregistret skall införas vad bolagsordningen i denna del innehåller, och att på grund härav, beträffande föremålet för ett aktiebolags verksamhet, jämlikt 130 § var och en i stort sett har att på eget äventyr hålla sig underrättad om detta bolagsordningens innehåll³. Och stadganden i 55 § 1 mom. och 66 § understryka, att bolagets organ i detta stycke måste ställa sig ordningen till, efterrättelse⁴. En mot A i enlighet med ordningens bestämmelse om föremålet för ett bolags verksamhet åtagen förpliktelse för bolaget skulle alltså, därest A finge åberopa bolagsordningen, erhålla en såtillvida kvalificerad sanktion, som beträffande en däremot stridande överenskommelse med B denne nästan aldrig skulle kunna åberopa, att han ej bort äga kännedom om A:s rättighet. Aktiebolagsregistret skulle alltså bl. a. kunna fungera som en ersättare för inteckningsprotokollet. — Emel-

¹ Ovan sid. 45 ff.

² Jfr Lehmann AG II sid. 262 vid n. 1. Staub-Hachenburg nr 3 (sid. 434) och nr 5 vid § 37.

³ Lagrådet vid förslagets 125 §.

⁴ Någon begränsning ligger i ordet uppenbarligen i 55 §, jfr ovan sid. 52 n. 2.

lertid visa förarbetena till 55 § med all önskvärd tydlighet, att med detta stadgande ej avsetts att skydda något annat intresse än enskilda aktieägars¹. Bl. a. åberopas som mönster föreskriften angående partrederi i 12 § sjölagen, att beslut om »ämne, vilket faller utom rederiets ändamål, vare ej gällande utan att det av samtliga redarne biträdas». På grund härav och i enlighet med vår allmänna ståndpunkt antaga vi, att ej heller på grund av 55 § 1 mom. och 66 § en i bolagsordningen tillgodosedd tredjeman erhåller något särskilt omedelbart skydd.

II. I anslutning till 95 § aktiebolagslagen uppkommer frågan, huruvida en tredjeman är behörig att föra klander-talan mot ett bolagsstämmobeslut, därför att det står i strid med bolagsordningen. Lagrummet giver ej vid handen, att en sådan möjlighet skulle tillkomma annan än aktieägare (samt styrelsen eller ledamot därav). I första hand spørjer man, om det i denna punkt bör tolkas analogiskt eller e contrario. Under förarbetena har ingen bestämd mening härutinnan kommit till uttryck²; ordalydelsen är så avfattad, att den betraktad ensam för sig synes oss göra ett motsättningsslut mest närliggande. Emellertid har inom litteraturen Undén vid behandling av ett analogt spörsmål beträffande vissa ideella föreningar uttalat sig i annan riktning³. Denna uppfattning möter bl. a. följande svårighet, som visserligen icke är alldeles oöverkomlig: Enligt 95 § äger varje aktieägare föra klander-talan mot varje stämmobeslut, som icke tillkommit i behörig ordning eller eljest strider mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen. Sakens natur bjuder, att för tredjeman, därest

¹ Lagrådet vid kommittéförslagets 53 §. Att lagrådet ej ansett aktieägars rätt till talan mot beslut i strid med lagens 55 § 1 mom. vara ett uttryck för en självklar allmännare sats om sådan talerätt för en var därav intresserad, framgår i viss mån även därav att enligt lagrådets uppfattning, uttalad vid förslagets 92 §, befogenhet till klandertalan för ifrågavarande fall borde tillkomma endast ägare av aktier till visst minimibelopp.

² Jfr Undén, Kollektivavtalet sid 41 f., noterna.

³ l. c. sid. 40 ff.

han överhuvud anses klanderberättigad, måste uppställas en begränsning. Men vilken? Ett hans intresse av beslutets undertryckande bör väl fordras, men detta är ganska mångtydigt. Ett formellt oriktigt tillkommet beslut att ej fullgöra en avtalsförpliktelse mot honom och ett beslut i strid med en bolagsordningsklausul om en viss rätt för honom kunna såsom menliga för hans intressen vara ganska likvärdiga. Men att tillerkänna honom talan mot det förra beslutet lär svårligen ifrågakomma. Spörsmålet kräver ett avgörande på grunder alldeles utanför 95 §, och det ligger då nära att antaga, att hela frågan om tredjemans talerätt ligger på ett annat plan än tolkningen av detta stadgande. I samma riktning talar, att dess bestämmelse om en viss frist för talan mot stämmobeslut uppenbarligen icke kan vara tillämplig mot en utom bolaget stående person, som icke kan antagas snabbt erhålla kännedom om ett fattat besluts innebörd eller ens alltid ha möjlighet att på given anledning skaffa sig sådan kännedom¹.

Lösningen förutsätter en granskning av lagrummets syfte. Att i detta har ingått fastställande av en bestämd frist för aktieägares talan mot stämmobeslut, är obestriddigt². Härigenom har givits ett skärpt uttryck däråt, att ett stämmobesluts ogiltighet i stor utsträckning icke är nullitet utan anfäktbarhet³. Men huruvida införandet av denna frist bör antagas hava varit stadgandets enda syfte, beror närmast på vilken ordning, som rädde tidigare, d. v. s. före 1895 års lag, 39 §. Härvid blir även rättstillståndet i Tyskland av intresse, då sistberörda lagrum synes hava tagit sin förebild i 1884 års tyska aktienovell⁴. — I brist på särskilda bestämmelser har bort antagas, att, då ett med majoritet fattat bolagsstämmobeslut för sin giltighet förutsätter iakttagandet av i lag eller i bolagsordningen stadgade förutsättningar, detsamma

¹ 78 §, slutet: »för aktieägarna».

² 1890 års motiv vid 28 §.

³ Jul. Lassen sid. 72 ff. — Torp; Selskabsret sid. 239 (»faa omstødt»), Holm 1912 sid. 147, HD, nu 1910 års lag 95 § 3 mom.; jfr Hagströmer sid. 239, Holm 1917 not. A nr 556; Chydenius i FJFT 1897 sid. 247.

⁴ HGB i 1884 års lydelse, art. 222, jfr 190 a; jfr nya HGB §§ 271 ff.

vid åsidosättande av dessa vore ogiltigt. Och denna ogiltighet måste kunna göras gällande av *var och en*, som därav ägde ett rättsligen relevant intresse. Huruvida detsamma borde ske genom särskild talan eller genom invändning eller kunde ske på vare sig det ena eller andra sättet, borde avgöras efter vanliga processrättsliga grunder. Tillämpningen härav ställer sig emellertid olika för aktieägare och för utomstående. Att i enlighet med angivna grundsats, om ett bolagsstämmobeslut blivit verkställt och kränkt en viss aktieägars ekonomiska intresse i denna hans egenskap, rätt till särskild talan på rättelse måste tillerkännas denne aktieägare, om han hade motsatt sig beslutet, kunde ej gärna vara föremål för tvivel, och var också i Tyskland genom stadgad domstolspraxis och enhällig mening inom teorien fastslaget¹; även i svensk praxis fann ståndpunkten uttryck². Mera ovisst var det, om en aktieägare skulle äga föra talan mot ett beslut, som visserligen stode i strid med lagen eller bolagsordningen men som icke skulle tillfoga honom ekonomisk skada³, samt beträffande beslut i allmänhet, om talan finge föras innan ännu beslutet verkställts⁴ och om, sedan ett beslut genomförts, talan däremot finge föras i annan form än såsom en talan med yrkande om skadestånd av de för beslutet eller dess genomförande ansvariga personerna⁵. Tysk praxis visade, delvis i överensstämmelse med tendenser inom fransk och engelsk

¹ Renaud sid. 523 n. 79, v. Hahn § 3 vid art. 216, Ring nr 1 vid art. 190 a, Bachmann, Sonderrechte sid. 127, 131, Lehmann AG II sid. 215 f., Lehmann-Ring nr 1 vid § 271 med citerade rättsfall. Om modern praxis vid resp. lagars tystnad se betr. aktiebolag i Schweiz Bachmann l. c. sid. 132 och komm. till SchwOR art. 627 nr 3 samt betr. G. m. b. H. i Tyskland Staub-Hachenburg nr 16 ff. vid § 45.

² Jfr Holm 1893 sid 255, underrättens motivering; 1894 sid. 228.

³ Detta förnekades i Tyskland (Bachmann sid. 136).

⁴ Sådan talan något senare utan särskilt stöd av lag medgiven mot majoritetsbeslut i handelsbolag, Holm 1905 sid. 247. — I den mån beslutets ogiltighet vore av typen nullitet, skulle ifrågavarande talan kunna erhålla formen av en fastställsetalan.

⁵ Se de i föreg. noter anförda, jfr ovan sid. 49 n. 7, Hagströmer sid. 239.

rätt¹, en benägenhet att medgiva aktieägare behörighet att i ganska olikartade fall föra talan mot obehörigen tillkomna eller rättsstridiga stämmobeslut. För att råda bot på den likväl bestående ovissheten och ytterligare utvidga de enskilda aktieägarnes befogenhet inskred 1884 års lagstiftning, vilkens ifrågavarande bestämmelse ofta sagts giva varje aktieägare en allmän »Recht auf gesetz- und statutenmässige Verwaltung»². 1890 års motiver synas oss väl tillåta att antaga, att 1895 års svenska lagstiftning haft ett motsvarande syfte³.

I överensstämmelse härmed medgiva vi visserligen, att vår aktiebolagslagstiftnings regler om klandertalan ej böra anses på grund av sin avfattning lägga hinder i vägen för att en tertius får föra dylik talan. De kunna fastmera ej alls antagas i denna del ändra den äldre rätten, och hava sålunda ingen som helst betydelse för frågan om tredjemans rätt till talan mot bolagsstämmobeslut. Ett sådant betyder nu någonting helt olika för aktieägaren och en utomstående. I förhållande till den förre får stämmobeslutet sin betydelse framför allt genom den inom bolaget rådande majoritetsprincipen. Det avser — normalt — bolagets angelägenheter, men dessa äro normalt till en kvotdel hans egna angelägenheter. Likväl kunna de påverkas genom en viljeförklaring, som ej behöver hans medverkan eller ens hans stillatigande godkännande. Följaktligen talar en mycket stor sannolikhet för att han har ett intresse av att angripa ett rättsstridigt stämmobeslut. För tillgodoseende av detta intresse, som icke i varje särskilt fall behöver styrkas, har det synts lämpligt att giva honom rätten att föra klandertalan, vilken kan sägas stå honom till buds som ett slags säkerhetsventil mot missbruk av majoritetens makt inom aktiebolaget.

Någon dylik säkerhetsventil behöver däremot icke en tredjeman. Att ett stämmobeslut står i strid med aktiebolags-

¹ Bachmann, Sonderrechte sid. 131. Jfr Arthuys nr 581, 586; 704 (n. 5) ff., Buckley sid. 612 ff., Machen §§ 1143 f., 1152—1156.

² Bachmann I. c. sid. 132, 136 ff.

³ Se även lagutskottets bet. nr 46/1911, ang. föreningslagstiftning, sid. 50 vid 36 §.

lagen eller bolagsordningen är honom redan fördenskull rättsligen sett likgiltigt, som även ett med aktiebolagslagen och bolagsordningen överensstämmande beslut i och för sig är honom ovidkommande, utan avseende på vad det innehåller¹. Ty ett bolagsstämmobeslut *kan ej* ensidigt rubba hans rättighet emot bolaget², såsom det kan beträffande en enskild aktieägare. Och om alltså allmänna grunder tala emot all särskild talerätt mot bolagsstämmobeslut om åsidosättande av någon en tertius enligt bolagsordningen tillkommande förmån³, föranledes enligt det nyss sagda ej annat resultat av 95 §. Bland annat grundar denna lika litet för tertius som för en aktieägare någon talan mot ett av alla delägare i bolaget träffat avtal om åsidosättande av ordningen. — Härmed är icke sagt, att ej ett bolagsstämmobeslut under omständigheter kan av en tredjeman åberopas som ett skäl för en talan mot bolaget⁴. Om nämligen en person emot bolaget har en rättighet, till skydd för vilken han enligt allmänna grundsatser äger, därest tillräckligt rättsskyddsbehov kan visas, föra *fastställelse-talan*⁵, torde man kunna antaga, att ett stämmobeslut såsom

¹ Ovan sid. 25, 134 f., 155 n. 1, 162 f. Jämför, beträffande beslut vid borgenärssammanträde, skillnaden mellan konkurslagen 183 och 184 §§ (1862 års lag 60 § 2 mom. och 61 §).

² Annorlunda ibland, då beslutet står i strid med en tertii rättighet just angående bolagets inre organisation, vilket fall närmast behandlas av Undén l. c. Anledning saknas, att tertius skulle kunna angripa just ett sådant beslut såsom stridande mot bolagsordningen, om han icke äger angripa detsamma på grund av dess omedelbara rättsstridighet, varom se ovan sid. 125—142, obs. sid. 130 vid n. 1.

³ Lehmann AG II sid. 217, Lehmann-Ring nr 4 vid § 271, Buckley sid. 656, 659, Machen § 1164, Staub-Hachenburg sid. 493 (nr 16); jfr ib. sid. 492, Platou II sid. 236 n. 3, Bachmann, Sonderrechte sid. 127, Arthuys nr 581 vid n. 5.

⁴ Tredjeman kan understundom på annat sätt göra gällande, att ett beslut är enligt aktiebolagslagen overksam, nämligen om det strider emot en absolut bindande i allmänt intresse given föreskrift, jfr ovan sid 50 f. Sålunda torde varje svarande i en för bolaget anhängiggjord rättegång kunna invändningsvis göra gällande, att en mot 57 § 4 mom. eller 63 § 2 mom. till bolagets företrädare utsedd utlänning är obehörig föra bolagets talan.

⁵ Ovan sid. 54 n. 1.

ett i sollenna former klätt och efter all sannolikhet allvarligt menat tillkännagivande av att bolaget kommer att begå en rättskränkning skulle få mötas med en reaktion genom sådan talan. Men denna föres då ej med stöd av 95 § och icke med syfte att få stämmobeslutet upphävt, utan den avser att skydda en rättighet mot bolaget enligt grunder, som ej ha med aktiebolagslagen att göra. Det är också för sådan talan alldeles likgiltigt, om det stämmobeslut, som föranleder densamma, står i strid med någon bestämmelse i (aktiebolagslagen eller) bolagsordningen eller icke. Genom denna talan kan i varje fall icke erhållas rättsskydd för en förväntan om någon förman från bolaget som stödes *endast* på bolagsordningen (såsom sådan men icke såsom ett quasi-tredjemansavtal). —

III. Vidare hava vi att beröra 122 §. Dess föreskrift att, om beslut, som anmäles för registrering, prövas icke hava tillkommit i föreskriven ordning eller ej stå i överensstämmelse med föreskrifterna i aktiebolagslagen eller eljest strida mot lag eller författning, registrering skall vägras, är måhända av större intresse i vår följande avdelning, rörande ändring av bolagsordningen. Men även vissa beslut, som icke avse ändring av bolagsordningen, skola registreras. Sålunda dels beslut om ökning eller nedsättning av aktiekapitalet, dels beslut om förändringar i styrelsens sammansättning och om bolagets trädande i likvidation m. m.¹. Beträffande dessa två grupper, av beslut är registreringens betydelse så till vida olika, som registrering av beslut angående förändring av aktiekapitalet är en förutsättning för beslutets genomförande, men i fråga om de övriga angivna besluten därmed endast avses att vinna publicitetsverkan, varom i synnerhet 130 § innehåller närmare bestämmelser; en giltigt till medlem av styrelsen utsedd person äger, såvitt av lagen framgår, utöva uppdraget även innan registrering hunnit äga rum, och annat resultat kan vid sådant förhållande ej föranledas därav, att registreringsmyndigheten tilläventyrs vägrat registrering; kan dylik ej erhållas, lära

¹ 45 § sista mom., 47 § näst sista mom., 50 §, jämför 65 §, 105 §.

emellertid styrelseledamotens faktiska möjligheter att utöva uppdraget bliva betydligt inskränkta¹.

Även för dessa senare fall är det därför av ett visst intresse att tillse, huruvida, därest ett beslut innebär en kränkning av ett tredjemans intresse, om vars tillgodoseende influtit bestämmelse i bolagsordningen, på denna grund registrering av beslutet jämlikt 122 § skall vägras. Härvid är till en början att märka,, att lagrummet *icke såsom skäl för registreringsvägran upptager, att ett beslut står i strid med bolagsordningen*. Detta skulle vara betydelselöst, därest aktiebolagslagen ansåges tacite innehålla, att bolagsordningen obetingat måste efter ordalydelsen lända till efterrättelse, och fördenskull varje mot bolagsordningen stridande beslut skulle anses medelbart strida emot lag. Att detta är avsett, kan dock knappast antagas vid det förhållande, att i aktiebolagslagen på andra jämförliga ställen upptagits bolagsordningen och »denna lag» vid sidan av varandra, se 59 § 2 mom. och 95 § 1 mom. Vi mena därför, att ett beslut, som till innehållet strider mot bolagsordningen, t. ex. angående kapitalökning utan iakttagande av en bestämmelse om rätt för tertius att erhålla viss kvotdel av de nya aktierna, bör kunna utan hinder av 122 § vinna registrering.

Därest t. ex. ett beslut om kapitalökning fattats utan att erhålla enligt bolagsordningen erforderligt samtycke av en tertius², kan det tilläventyrs sägas »icke hava tillkommit i föreskriven ordning». Orden i 122 § kunna alltså omfatta detta fall. Beslutet bör därför sannolikt icke registreras, *så framt* någon aktieägars intresse kan så föranleda, d. v. s. om det blivit föremål för klander eller ännu vid registreringsansökningens handläggning kan så bliva. Ifrågakommer däremot ej vidare klandertalan, borde enligt vår mening registrering beviljas. Ty, när det är fråga om efterlevnad endast av bolagsordningen och icke ens av någon dispositiv rättssats, gälla här med förökad styrka de tidigare anförda skäl³ som

¹ Ovan sid. 135.

² Ovan sid. 114.

³ Ovan sid. 136 f., se även sid. 48, 52.

tala emot att genom registreringsvägran söka skydda rent enskilda intressen — vare sig en aktieägares, som försuttit klanderfristen, eller en tredjemans.

Emellertid tillämpar registreringsmyndigheten såvitt vi kunnat finna — i fall, där ingen tertiintresse står på spel — konsekvent den regel att vägra registrering av med majoritet fattade beslut, som stå i strid med bolagsordningen. Däremot synes man, såsom förut omnämnts¹, åtminstone i viss utsträckning godkänna beslut, vilka med samtliga aktieägares medverkan tillkommit på ett »mot bolagsordningen stridande» sätt. Och ett annat resultat bör med vår uppfattning av bolagsordningens uppgift icke föranledas därav, att vid ett sådant beslut åsidosatts någon bestämmelse i bolagsordningen om förmån för en tredjeman².

IV. Ytterligare är att spörja, huruvida tredjeman på grund av en för honom förmånlig bestämmelse i en bolagsordning kan, med stöd av 135 § 2 mom. aktiebolagslagen, göra gällande ersättningsanspråk mot företrädare för bolaget eller aktieägare i detsamma. Vid jakande svar vore, trots den avvisande ståndpunkt vi förut intagit beträffande verkningar av bolagsordningen till tertiiförmån omedelbart i förhållande till bolaget, att förmoda att ordningen likväl med största sannolikhet skulle komma att även vad angår en bestämmelse av ifrågavarande art bliva från bolagets sida respekterad.

Några stadganden i lagen, som stå i ett så nära samband med 135 § 2 mom., att de kunna anlitas för att erhålla en närmare bestämning av detta stadgandes omfattning, torde icke stå till buds, vad beträffar *aktieägares* ersättningsskyldighet. Vad åter *styrelseledamöters* ersättningsskyldighet mot tredjeman angår, är det tydligt och har även under förarbetena till lagen uttalats³, att den bör stå i sådant förhållande till deras handlingsbefogenhet i bolagets förvalt-

¹ Ovan sid. 42, jfr sid. 18 n.

² Vi känna icke från registreringspraxis exempel å något dylikt ärende, jfr ovan sid. 137 n. 2.

³ Betr. förarbetena se ovan sid. 228 n. 2.

ning, att ersättningsskyldighet ej bör kunna ifrågakomma på grund av en handling, som en styrelseledamot varit gentemot bolaget pliktig att vidtaga¹. En föreskrift rörande denna senare fråga är att finna i 59 § 2 mom., som vi därför böra i detta sammanhang observera. Denna paragrafs 1 mom. angår, som förut erinrats, endast styrelseledamöternas förhållande till bolaget, men i 2 mom. är, av hänsyn jämväl till deras ansvar utåt² (och mot särskilda aktieägare) stadgat, att styrelsen eller styrelseledamot ej må efterkomma bolagsstämmans föreskrift, där den finnes strida mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen. Härvid är anmärkningsvärt, att bolagsordningen sammanställs endast med aktiebolagslagen, och icke med lag eller författning i allmänhet, i motsats till avfattningen i kommittéförslagets 58 §³. Motsvarande förhållande råder emellertid jämväl i 135 § 2 mom., jämförd med dess föregångare i 1895 års lag 65 §, varför ur 59 § i och för sig icke är att härutinnan hämta bidrag till tolkningen av 135 §. Men man finner, att lagrådet, som i fråga om dessa bestämmelser föreslagit den lydelse, vilken blivit den definitiva, och som uttryckligen förutsätter en styrelseledamöternas skadeståndsplikt gentemot tredjeman på grund av överträdelse av bolagsordningen⁴, däremot vid motiveringen av sitt förslag till det stadgande, som i lagen blivit 59 §, uttalat att detsamma avsåge att angiva, att styrelsen *icke* skulle kunna *vare sig av tredjeman* eller av bolaget göras ansvarig för verkställande av ett bolagsstämmobeslut, som åsidosatte »*bolagets åtagna förpliktelser emot tredje man*»^{5, 6}.

På grund av detta uttalande torde man, om 59 § kunnat behandlas ensam för sig, hava varit berättigad, enär natur-

¹ Jämför Fischer sid. 230 vid n. 8.

² Jämför 1890 års motiv vid 37 §.

³ Detta var lika med 1895 års lag 46 §.

⁴ Lagrådet vid förslagets 67 §.

⁵ Lagrådet vid förslagets 58 §; jfr nedan sid. 248 n. 5.

⁶ Berörda förhållande torde giva vid handen, att man icke särskilt haft för ögonen bolagsordningsklausuler av den i detta kapitel behandlade typen.

ligen en bolagsordning icke kan anses vara ägnad att kräva starkare rättsskydd än en lag vilken som helst, med en restriktiv tolkning anse lagrummet med »bolagsordningen» avse endast sådana delar av en bolagsordning, i vilka den vore att till sin uppgift likställa med aktiebolagslagen, d. v. s. i vad den berörde för aktiebolaget typiska rättsförhållanden, såsom angående dess kapital, organisation och rättsförhållande till sina aktieägare, samt även indirekt till »allmänheten» såsom innefattande borgenärer in abstracto och reflektanter på aktieförvärv¹, däremot icke omedelbart särskilda rättsförhållanden till särskilda utomstående personer. Ty dessa senare förhållanden regleras just genom annan lag, och överhuvud andra rättsregler, än aktiebolagslagen. Därför skulle styrelsen ha varit utåt oförhindrad att beträffande det senare slagets rättsförhållanden följa instruktioner av bolagsstämma, även om de stode i strid med i bolagsordningen befintliga bestämmelser om ett dylikt förhållande.

Emot denna uppfattning av 59 § 2 mom. talar nu prima facie dess överensstämmelse till både avfattning och uppgift med 135 § 2 mom. Ty då sistnämnda lagrum direkt avser att tillförsäkra bl. a. just tredjeman ersättning för skada, som tillskyndats honom genom överträdelse av bl. a. bolagsordningen, måste en restriktiv tolkning, som i enlighet med det nu utvecklade ville från detta lagrums tillämpning undantaga skada, som åstadkommits genom överträdelse just av en bolagsordningsklausul angående ett förhållande till tredjeman, förefalla något djärv. Vi äro dock benägna för en sådan mening, i enlighet med vår allmänna uppfattning av dessa bolagsordningsklausulers betydelse. Emellertid skall medgivnas, att förevarande fråga kan lösas på motsatt sätt utan att man kommer i direkt strid med vår berörda uppfattning, enär frågan ju icke gäller en omedelbar rättsverkan av klausulen mot bolaget själv, utan endast på grund av speciellt lagstadgande en verkan mot särskilda personer, vilka äro knutna till bolaget såsom delägare eller företrädare.

¹ Ovan sid. 39, 70.

Det är av vikt att anteckna, att lagen i 135 § 2 mom. under »tredje man» inbegriper jämväl aktieägare¹, en eller flera, i motsats till bolaget såsom en sammanfattning av alla aktieägarna². Utan att lagrummet, ens vad angår påföljd för överträdelse av bolagsordningen, berövas allt innehåll, skulle det alltså kunna inskränkas till att i denna del avse endast skada, som drabbat aktieägare.

Stadgandet härstammar³ från 65 § av 1895 års aktiebolagslag, som ålade ansvar för varje skada, som uppkommit av överträdelse av (aktiebolagslagen och) bolagsordningen, utan närmare angivande av vilka personer, som kunde vara till skadestånd berättigade. Emellertid avsågs, enligt motiven⁴, att härmed stipulera ersättningsskyldighet även gentemot tredjeman »för all av överträdelsen föranledd skada».

Att iakttaga är härvid, att motiven uteslutande beröra överträdelse av aktiebolagslagen, varmed alltså bolagsordningen stillatigande likställes; detta kunde visserligen vara naturligt beträffande den äldre rättens av Kungl. Maj:t stadfästa bolagsordningar, men knappast med hänsyn till den nya lagstiftningens förändrade behandling av bolagsordningen.

65 § i 1895 års lag har i svensk rätt en föregångare i 9 § 3 punkten av 1848 års förordning⁵. Beträffande detta lagrum bör i första hand uppmärksammas, att det fått sin plats i en paragraf, vars övriga innehåll uteslutande har till uppgift att av hänsyn till borgenärerna säkra bevarande av aktiekapitalet (»teckningssumman») såsom en garanti för betalningen av bolagets skulder, nämligen genom stadganden om maximum för utdelning och om solidariskt ansvar för återbetalning efter överskridande därav, i händelse av brist hos bolaget⁶ — alltså väl en förpliktelse i bolagets borgenärers intresse, men riktad mot bolaget själv. Något annat syfte

¹ Lagrådet vid förslaget 67 §.

² Jfr lagens 70 § och 135 § 1 mom.

³ Jfr 1908 års förslag 67 och 130 §§; Kallenbergs reservation sid. 149 ff.

⁴ 1890 års motiv vid 55 §.

⁵ Hagströmer sid. 245 f., 283.

⁶ Jfr nuvarande 54 § 1 mom.

hos lagrummet uppmärksammades icke under förarbetena till detsamma¹. 3 punkten avsåg endast överträdelse av bolagsordningen, tydligtvis därför att författningen utöver 9 § 1 punkt knappast innehöll föreskrifter av den natur, att dess överträdande kunde tänkas medföra skada, medan däremot de av Kungl. Maj:t stadfästa bolagsordningarna innehöllo sådana bestämmelser.

Till berörda 65 § i 1895 års lag finnes såvitt angår styrelseledamöters ansvar ett motstycke i den tyska handelslagboken 241 art. 2 mom. i dess ursprungliga lydelse², vilken visserligen redan 1884 blivit ändrad. Denna bestämmelse uppfattades³ såsom avsedd att skydda — utom aktiebolaget och möjligen aktieägare omedelbart — bolagets borgenärer⁴, vilka tydligen åsyftades i de i lagrummet anförda exemplen. Även annorstädes då man i den utländska litteraturen diskuterar styrelseledamöters med fleras ansvar gentemot tredjeman, torde man uppfatta sistnämnda särskilt i romanska lagar använda uttryck såsom avseende bolagets borgenärer⁵. De i äldre HGB 241 : 2 anförda exempel ådagalägga även, att man ej torde hava tänkt på ett skydd mot vilka kontraktsbrott

¹ KProp. nr 56/1847—48, se sid. 15 f., 21; lagutsk. vid samma riksd. betänkande nr 27. — Ifrågavarande sammanhang är särskilt tydligt i den motsvarande 6 § av *finska* förordn. den 24 november 1864.

² Ursprungligen: »Mitglieder des Vorstandes, welche ausser den Grenzen ihres Auftrages, oder den Vorschriften dieses Titels oder der *Gesellschaftsvertrags entgegen* handeln, haften persönlich und solidarisch für den dadurch entstandenen Schaden. Dies gilt insbesondere, wenn sie der Bestimmung des Art. 217 entgegen an die Actionäre Dividenden oder Zinsen zahlen, oder wenn sie zu einer Zeit noch Zahlungen leisten, in welcher ihnen die Zahlungsunfähigkeit der Gesellschaft hätte bekannt sein müssen».

³ v. Hahn § 4 vid art. 241.

⁴ Motsvarande tanke är för ett antal särskilda fall mera precist uttryckt i nya HGB 241 § 4 st.

⁵ T. ex. Lehmann AG II §§ 71, 71 a, 72 med komparativ översikt, obs. sid 269 överst, Machen § 1649, jfr § 1645; Lyon-Caen & Renault nr 824. 2. antaga, utan direkt stöd i 1867 års lag art. 44, ett ansvar för skada, som genom kränkning av statuterna vållats tertius; även härvid torde emellertid avses borgenärer, jfr Arthuys II nr 554 vid n. (2), och sid. 28 f. (vanligt delikts-ansvar). — Jfr SchwOR art. 674.

som helst från bolagets sida — vilket är helt naturligt med hänsyn till den tidigare sällsyntheten av de fall, då kontraktsbrott mot tredjeman skolat bliva att hänföra till kränkning av bolagsordningen — utan åtminstone i huvudsak på handlingar, som äro för borgenärer farliga på det, indirekta, sätt att de angripa bolagets förmögenhet och därmed dess förmåga att fullgöra sina förpliktelser.

För ett stadgande om ersättningsskyldighet i denna punkt föreligger också ett obestriddigt behov: för aktiebolaget utmärkande är ju saknaden av personligt ansvar; endast bolagsförmögenheten står borgenärerna till buds; dessas skyddande blir därför en aktiebolagslagstiftningens huvuduppgift¹. Och vid överträdelse av lagen i denna del kan det därför anses nödigt att borgenärerna äga ett ersättningsanspråk mot till överträdelsen skyldiga enskilda personer². Detta måste medgivas, även om man med oss anser, att beträffande särskilda kontraktsbrott och andra omedelbart för en tredjeman menliga handlingar anledning icke finnes att utrusta aktiebolagslagen och bolagsordningen med starkare sanktioner än annan lagstiftning och vanliga avtal. Särskilt bör med hänsyn till den svenska rätten framhållas, att dess ifrågavarande föreskrift i likhet med reglerna om deliktsansvar för de i överträdandet deltagande stadgar *solidariskt* ansvar, vilket innebär icke blott upphävande för deras del av den med aktiebolagsinstitutet följande befrielsen från personligt ansvar för sammanslutningens förbindelser, utan ytterligare en skärpning mot vad som skulle hava gällt om ansvaret, därest sammanslutningen fasthållit vid formationen enkelt bolag. Redan på grund härav synes oss lagrummet ej utan nödtvång böra anses tillämpligt på förfaranden, som bortsett från bolagsordningen överhuvud icke äro rättskränkningar eller åtminstone ej äro det på annat sätt, än att de innebära åsidosättande av ett bolagets obligatoriska åtagande.

I överensstämmelse med det anförda torde 65 § av 1895 års lag hava varit att uppfatta, såvitt angår ersättningsskyldig-

¹ Ovan sid. 39 ff.

² Kallenbergs reservation vid 1908 års betänkande sid. 151.

het mot tredjeman¹. Vid tillkomsten av 1910 års lag hava däremot i viss mån andra åsikter varit ledande. Ett förslag att bestämma förevarande skadeståndsskyldighet såsom riktad mot »borgenärerna»² vann ej beaktande, utan uttrycket »tredje man» bibehölls, därvid dess omfattning utanför kretsen av bolagets borgenärer exemplifierades³. Likväl kan man icke fördenskull anse 135 § 2 mom. grunda ersättnings-skyldighet för *alla* fall av bolagsordningens åsidosättande till nackdel för tredjeman. Utvecklandet härav kräver en något mera fyllig behandling av lagrummet.

Till en början förutsätter ersättningsskyldighet i allmänhet skada i betydelsen kränkning av ett såsom rättighet skyddat intresse. På annat sätt ofördelaktiga verkningar av en handling kunna ej läggas till grund för ersättningsanspråk⁴. Och i lagrummet behöver ej alls ligga någon föreskrift, om att bolagsordningen — utöver en ingalunda alltid påkallad användning av allmänna regler om tredjemansavtal såsom grund för fordran⁵ — städse skulle vara rättsgrundande för tredjeman i så måtto, att han skulle på grund av bolagsordningens innehåll anses hava lidit *orätt* i fall, där bortsett från bolagsordningen han ej borde anses drabbad av rättskränkning. Stadgandet torde m. a. o., åtminstone vad angår utomstående personers förhållande till bolaget, ej avse att öka kretsen av ersättningsgilla förluster utan endast för sådana fall av förlust, för vilka ersättningsanspråk även eljes är grundat, nämligen mot bolaget, bereda särskilda garantier för

¹ Ib. sid. 149 f.; 1890 års motiv till 37 §, sid. 124 med exempel å sid. 122.

² Kallenbergs res. sid. 152. — Jfr ovan sid. 244 n. 4 ang. nya HGB § 241 näst sista st. Ganska överensstämmande härmed, men med ansvar jämväl för aktieägare, *finsk* rätt, 1895 års lag 46 §, 1914 års förslag 88 §, jfr Chydenius i FJFT 1897 sid. 253 och svenska lagen 90 §.

³ Lagrådet vid 1908 års förslag, 38 och 67 §§: ansvar gentemot akties förvärvare (eller panthavare) för åsidosättande av föreskriften om aktiebrevs företeende och påteckning vid utövande av aktieägare tillkommande nyteckningsrätt etc. (lagen 40 §, 47 §).

⁴ Ovan sid. 138

⁵ Ovan sid. 190—193.

ersättnings erhållande. Ett åsidosättande av en bolagsordningsbestämmelse av innehåll, att A skall äga utöva vissa befogenheter över en bolagets fasta egendom¹, kan alltså icke medföra några som helst ersättningspåföljder vare sig för bolaget eller någon annan, så länge ej i vederbörlig ordning en rätt (nyttjanderätt eller annan) blivit för A stiftad, eller sedan en sådan rätt, en gång stiftad, på eljes giltigt sätt upphört².

Ytterligare begränsningar av skadeståndsskyldigheten måste göras, om man ej skall komma till oantagliga konsekvenser. Detta gäller jämväl i fråga om överträdelser av aktiebolagslagen. Hos oss saknas en i lag uttalad allmän grundsats om ersättningsskyldighet gentemot den, som lidit förlust i följd av överträdelse av en till hans skydd gällande lagbestämmelse³, och det lär få anses vara ovisst i vad mån — om bestämmelsen ej är försedd med kriminell sanktion — en sådan grundsats kan sägas vara utan lagstadgande erkänd⁴. Vid sådant förhållande och då aktiebolagslagstiftningen i väsentliga stycken just utgöres av »skyddslagar», har behov ansetts föreligga av en regel om ersättningsskyldighet särskilt för överträdelse av aktiebolagslagen. En dylik regel innehålles också i 135 § 2 mom. Skyddsbestämmelser till förmån för personer, som icke äro aktieägare, äro nu i synnerhet de stadganden, som syfta till bibehållande av bolagsförmögenheten och därmed av aktiebolagets betalningsförmåga.

¹ Ovan sid. 168.

² Motsvarande gäller tydligen om överträdelse av aktiebolagslagen. Att ett bolag, i strid med 55 och 66 §§, idkar någon rörelse, som ligger utanför föremålet för dess verksamhet, kan naturligen vara mycket olägligt för andra näringsidkare, vilka utsättas för konkurrens. Men de kunna icke på grund av 135 § 2 mom. för detta intrång fordra ersättning av bolagets styrelseledamöter eller aktieägare; jfr principen i *In re Hearts of Oak Life and General Assurance Co* [1920] 1 Ch. 544.

³ Däremot BGB 823 § 2 st. 1 punkt. Denna bestämmelse gör i viss utsträckning en motsvarighet till vår 135 § onödig i HGB, Lehmann-Ring nr 10 vid 241 §, jfr Fischer sid. 234.

⁴ Här till jfr ovan sid. 139 n. 2; motsvarande resultat torde i allmänhet böra nås genom en mera vidsträckt omfattning av begreppet rättsskyddat intresse, jfr ovan sid. 138 ff. och Stang, Erstatningsansvar sid. 109 f. n. 22.

Vi antaga att överträdelser härav kunna medföra ersättningspåföljd enligt 135 § 2 mom.¹. Även på annat sätt vill emellertid aktiebolagslagen skydda tredjeman; 40 § i. f., 47 § i. f.². Men det är av vikt att fasthålla detta syfte hos en överträdaktierättslig bestämmelse. Ty bortfaller detsamma, synes tillämpning av 135 § 2 mom. bli alldeles omotiverad: det skulle innebära en särskild stränghet vid bedömandet av överträdelse av aktiebolagslagen utan samband med några speciella förhållanden hos aktiebolaget, som kunde göra en sådan stränghet påkallad. Exempel lämna 55 § 1 mom. och 66 § 1 p., vilka otvivelaktigt äro givna till skydd för *aktieägare*, som äro i minoritet, resp. stå utanför styrelsen³. Om i ett bolag med mycket begränsat föremål för verksamheten — exempelvis handel med närmare angivna varor — bolagsstämman fattar och styrelsen verkställer ett beslut om anläggning och drivande av en gruva, ett sågverk eller en mekanisk verkstad, torde häri åtminstone i allmänhet ligga en överträdelse av sistberörda §§⁴. Om vidare i följd av driften vid det sålunda började företaget skada drabbar tredjeman, till hans person eller genom intrång å någon hans fastighet, föreligger ett bestämt kausalsammanhang mellan det lagstridiga beslutet och skadan för tredjeman, såtillvida som därest det förra ej kommit till stånd även den senare skulle hava utelivit. Ingen torde emellertid vilja endast på grund härav med stöd av 135 § 2 mom. godkänna ett ersättningsanspråk för den skadelidande gentemot i beslutet deltagande aktieägare personligen⁵. Måhända kan dylikt undvikas genom ett krav på

¹ Varje obehörigt minskande av bolagsförmögenheten räcker naturligen ej; jfr *Holm 1920* sid. 428.

² Ovan sid. 246 n. 3.

³ Ovan sid. 45, 232.

⁴ Se även *Rygh, N. Retst. 1919* sid. 597 ff.

⁵ En annan sak är, att de aktieägare eller styrelseledamöter, som insett eller bort inse att beslutets verkställighet skulle innebära olovligt intrång å annans fastighet etc., kunna åläggas ersätta den sålunda vållade skadan. Men de behöva ej sammanfalla med dem som överträtt bolagsordningen, och deras ersättningsskyldighet förutsätter överhuvud icke, att denna överträts. — Likaså kan *bolaget* bli ersättningsskyldigt enligt allmänna regler om utomobligatoriskt skadestånd, *Winroth*,

adekvans hos den kausalitet, som skall kunna grundlägga skadeståndsskyldighet¹. Redan när det gäller överträdelser av aktiebolagslagen måste alltså lagrummet tolkas så till vida inskränkande, att det skall avse endast skada som på det sätt tillskyndas *genom överträdelse* av lagen, att den åstadkommes av en viss handling just i dess egenskap av överträdelse av lagen; och härtill hör att den överträdde lagbestämmelsen skall avse skydd åt just personer av den kategori, som den skadelidande representerar.

Motsvarande bör då antagas gälla även om överträdelser av *bolagsordningen*. Tidigare — då aktiebolagslagstiftningen var mindre rikt utvecklad och bolagsordningarna genom statsmaktens stadfästelse, som ofta föregicks av ändringar och tillägg i deras innehåll, i viss mån hade karaktären av speciella lagstiftningsprodukter — innehöllo de i rikt mått bestämmelser till *allmänhetens* skyddande mot missbruk av aktiebolagsinstitutet. Sådana bestämmelser torde numera endast sällan intagas i nybildade bolags ordningar. Av betydelse för utomstående äro därför i regel endast de delar av bolagsordningen, som substantiera lagens skyddsföreskrifter, såsom bestämmelser om storleken av aktiekapitalet, om avsättning till reservfond o. s. v. Större delen av innehållet tager sikte endast på förhållandet till *aktieägarna*. I dessa senare stycken kunna bolagsordningarna i stor utsträckning läggas till grund för ersättningskrav enl. 135 §; vi erinra om att lagrummet under »tredje man» inbegriper jämväl aktieägare. Till förmån för dessa har lagrummet tydligen ansetts behöfligt för att fylla en lucka, som genom aktiebolagets personifikation skulle kunna uppstå i deras rättsskydd: styrelseledamoten är ekonomiskt sett i huvudsak att jämnställa med en aktieägarnes syssloman, och medaktieägarna med bolagsmän. Men på grund av bolagets rättspersonlighet står en enskild aktieägare icke eller endast undantagsvis i något kontraktsförhållande till vare sig styrelseledamöterna eller övriga aktie-

Skadestånd sid. 200 ff.; betr. anglosaxisk rätt, där skadan vore att beteckna såsom en *ultra vires tort*, se Machen § 1072, Mez sid. 141 f.

¹ Winroth l. c. sid. 96 f., Stang, Erstatningsansvar § 6.

ägare¹. För att han då ej skall stå utan erforderligt personligt² skydd mot rubbningar av bolagsförhållandets avsedda verkningar genom dessa personers kränkningar av bolagsordningen, har lagen velat giva honom ett särskilt ersättningsanspråk, som blir att uppfatta såsom utomobligatoriskt. Detta sker genom 135 § 2 mom.

Skada för *person utanför bolaget* genom handling, som innebär överträdelse av bolagsordningen utan att vara i aktiebolagslagen förbjuden, torde likaledes bliva att hänföra under lagrummet, försåvitt den överträdde bestämmelsen i bolagsordningen undantagsvis får anses ha till uppgift att skydda *allmänheten*³.

¹ Lehmann AG II sid. 276, Fischer sid. 234, Buckley sid. 627, Machen § 1636. Ovan sid. 160 n. 2.

² Hagströmer sid. 246 n. 1, Skarstedt vid förevarande lagrum, Bergelmer nr 3 vid 255 §, Chydenius i FJFT 1897 sid. 197.

³ Såsom hithörande exempel torde följande kunna anföras.

De ganska talrika bolagsordningar, som behandla frågan om utgivande av nytt aktiebrev i stället för ett förut utgivet, som anmäles vara förkommet, förutsätta i allmänhet att det förkomna, om det fortfarande existerar, behåller sin giltighet, så att senare innehavare därav kan bli att betrakta såsom aktieägare; jfr Hagströmer sid. 219 f., Björling i bil. 6 till 9. nord. juristmötets förhandl. sid. 11. Mycket ofta föreskrives, att det nya brevet skall betecknas såsom »duplett». Syftet härmed torde vara att föranleda senare förvärvare o. s. v. av det samma till nödig försiktighet. Om nu en innehavare av det ursprungliga brevet är aktieägare, och en förvärvare (även panthavare) av det nya, vilket mot bolagsordningens föreskrift av försummelse icke blivit betecknat såsom duplett, på grund härav lider förlust, torde han kunna föra ersättningstalan mot för försummelsen ansvariga styrelseledamöter.

En tidigare ej sällan förekommande bestämmelse, att, då vid aktiebolags likvidation utdelning å aktier skall äga rum, aktiebrevet skall företes och förses med anteckning om verkställd utdelning (t. ex. Aktiebolaget Turba 30 § 4 mom.), torde anträffas i en eller annan ännu gällande bolagsordning. Dess syfte lär vara att skydda personer, vilka efter överlåtelse eller under panträtt innehava aktiebrevet, mot att detsamma skulle kunna göras värdelöst genom utbetalning av dess kapitalvärde till den senast registrerade ägaren (lagens 28 § 4 mom.). Om likväl sådan utbetalning sker, skulle bolagsordningsklausulen kunna av den skadelidande åberopas till stöd för ersättningstalan mot likvidatorer jämlikt 135 § 2 mom. — Vi lämna emellertid öppet, om ej ifrågavarande föreskrift

Annorlunda ställer sig saken beträffande bestämmelser om någon särskild rättighet för en eller flera särskilda personer gentemot bolaget, d. v. s. just de bestämmelser, vilkas verkningar vi här undersöka. Det föregående har visat att dessa fall kunna uteslutas utan att 135 § 2 mom. därigenom blir till någon del innehållslöst. Och i enlighet med vad nyss sades borde, för att medgiva tertius skadeståndsanspråk i denna sista grupp av fall, fordras, att bestämmelsen i bolagsordningen om den honom tillkommande rättigheten kunde anses hava till uppgift att bereda honom ett skydd utöver det, som i allmänhet tillkommer borgenärer¹ (även sakrättsägare). För att antaga detta, som alltså är en förutsättning för tillämpningen av 135 §, kan intet stöd hämtas ur detta stadgande självt. Och då bolagsordningen på förut anförda grunder icke bör anses ägnad att skänka en tredjemans rättighet mot bolaget ett kvalificerat rättsskydd utöver det som enligt allmänna rättsregler tillkommer densamma, äro vi benägna att bestämma oss för den mening, att 135 § 2 mom. ej bör i nu förevarande grupp av fall vinna tillämpning. Visserligen är det uppenbart, att begränsningen till bolagets förmögenhet av ansvaret för uppfyllande av dess förbindelser ofta måste föranleda borgenärer att söka skaffa sig ökad säkerhet genom förbindelser om personligt ansvar för bolagets företrädare eller delägare. Men att antaga ett sådant ansvar — till och med skärpt genom ovillkorlig solidaritet — enligt lag grundas endast genom en bestämmelse i bolagsordningen bör om möjligt icke förekomma i vidare mån än vad angår handlingar, som direkt angripa bolagets ekonomiska förmåga att uppfylla sina förpliktelser.

För ett sådant utvidgat ansvar borde åtminstone krävas, att man kunde påvisa en stadgad allmän uppfattning av innehåll, att tredjemansklausulernas uppgift just vore att grunda detsamma. Men detta lär ej låta sig göra.

endast får anses uttrycka en även vid lagens tystnad allmänt gällande rättsregel, jfr Hagströmer sid. 291, Trygger UL (2) sid. 272, Undén, Panträtt sid. 176 f., Holm 1905 sid. 517.

¹ Jfr ovan sid. 154 n. 2.

IV. Frågan om tredjemansklausulers oföränderlighet utan medverkan av tertius.

a. Allmänna synpunkter.

Även om en tredjemansklausul i en bolagsordning enligt det föregående icke utövar någon omedelbar rättsverkan till förmån för den däri tillgodosedde tredjemannen, kan denne uppenbarligen hava ett starkt intresse av att klausulen icke utan hans medverkan upphäves, eller erhåller ett för honom mindre gynnsamt innehåll. Klausulen utövar nämligen, så länge den består, sådana inre rättsverkningar, att, såsom en reflex av dess efterlevnad med hänsyn till aktieägarna, även tertii intresse i stor utsträckning kommer att bli respekterat. Vi kunna härom hänvisa till den tidigare framställningen ¹.

En liknande reflexverkan gör sig naturligen gällande även beträffande klausulens oförändrade fortbestånd: om ett ifrågasatt upphävande av klausulen förhindras av en grupp aktieägare i eget intresse, kommer ju densamma alltjämt även tertius till godo. Men det är att märka, att det i regel för en minoritet inom bolaget eller för en enda aktieägare är lättare att genomdriva åttlydnad av en gällande bestämmelse i bolagets ordning än det är att förhindra bestämmelsens upphävande. Sålunda är jämlikt aktiebolagslagen 95 § varje särskild aktieägare behörig att föra klandertalan mot bolagsstämmobeslut, medan en enda aktieägare endast undantagsvis kan med stöd av 91 § göra om intet en ändring av bolagsordningen.

Såväl på grund härav, som även därför att det för tertius ofta måste vara ovisst, om det alltid kommer att i bolaget finnas aktieägare, vilkas intresse föranleder dem att söka upprätthålla en för den förre gynnsam bestämmelse i bolagsordningen, är det tydligt, att det i många fall skulle vara synnerligen önskvärt för tertius, att hans medverkan till ändring av en tredjemansklausul vore ett ofrånkomligt villkor för genomförandet av sådan ändring. Att en obligatorisk rätt av dylikt innehåll kan vara honom tillförsäkrad, är förut framställt ², men likaså,

¹ Ovan sid. 195 f.

² Ovan sid. 95 f.

att ett stämmobeslut, som åsidosätter densamma, ej *fördenskull* torde vara overksam¹.

Frågan, i vad mån ett sådant resultat kan inträda *på grund av bolagsordningens eget innehåll*, utgör föremålet för vår undersökning i denna avdelning.

I fall av jakande svar inses lätt, att tredjeman genom en dylik oföränderlighet av bolagsordningen skulle kunna gentemot bolaget erhålla en rättsligt skyddad ställning av sådan beskaffenhet, att någon motsvarighet därtill ej skulle vara möjlig att åvägabringa gentemot en fysisk person. Exempelvis: enligt bolagsordningen skall på benefik grund utgå ett årligt belopp, vinstandel eller annat, till en utomstående, som härom icke erhållit någon enligt allmänna regler bindande utfästelse; kan bolagsordningen honom oåtspord ej ändras, lär han likväl med stor visshet kunna påräkna beloppets utbetalning. I bolagsordningen stadgas om en nyttjanderätt för en tredjeman till en bolagets fastighet, eller om någon fordringsrätt för honom emot bolaget: även om den legala maximitiden för nyttjanderätten utlupit eller fordringen preskriberats, skulle bolagets organ kunna vara nödsakade att efterleva bolagsordningen mot önskningar hos innehavarna av en överväldigande aktiemajoritet, så länge klausulen ej bleve upphävd. Ett sådant förhållande skulle ej stå i direkt strid med nyttjanderätts- resp. preskriptionsbestämmelserna, men det skulle kunna hava ungefär samma innebörd, som om de blivit åsidosatta. Detta synes tala emot antagande av en möjlighet för tertius att förhindra ändring av bolagsordningen. Och tidigare har framhållits, att en obligatorisk bundenhet för bolaget av dylikt innehåll ej bör erkännas såsom verksam². På detta ställe åter behandla vi verkningarna av en bolagsordningsklausul såsom sådan, och med avseende härå torde ej åt konkreta fall av nyss berörd art kunna givas någon särställning.

Emellertid måste även här fasthållas, att bolagsordningen normalt ej kan antagas äga *omedelbar* betydelse för en tertii rättsliga ställning. Å ena sidan kan upphävandet av den be-

¹ Ovan sid. 125 ff.

² Ovan sid. 96.

stämmelse i ordningen, i enlighet med vilken tertius erhåller en viss förmån, icke betaga honom hans *rättighet* att fortfarande erhålla förmånen, därest han verkligen haft en sådan rätt. Icke heller uppkommer genom en tredjemansklausuls upphävande i regel något inåt verksamt hinder för att bolagets organ fortfarande låta tertius åtnjuta förmåner och utöva befogenheter, som förut i enlighet med klausulen tillagts honom ¹.

Å andra sidan erinra vi därom, att en sådan situation, att enligt bolagsordningen för vissa åtgärder kräves samtycke av tredjeman, eller eljes vissa befogenheter tillagts en dylik, ingalunda alltid behöver hava tillskapats ens delvis i dennes intresse utan kan hava tillkommit enbart i aktieägarnes, resp. vissa aktieägares intresse, för vars bevakande man ansett sig kunna taga i anspråk medverkan av tredjeman ². Så snart detta är fallet, saknas anledning att till honom taga några som helst hänsyn beträffande bolagsordningens ändring. Visserligen skulle det skydd, som står en aktieägareminoritet till buds mot borttagande av en befogenhet, som i densammas intresse tillagts tredjeman, kunna vinna ökad effektivitet, om tertius själv vid fråga om ändring av bolagsordningen ägde påkalla respekterande av den honom tillagda befogenheten, men något avsevärt rättsligt behov av en dylik indirekt utsträckning av rättsskyddet för vissa aktieägare synes icke föreligga; härtill kommer, att därigenom skulle kunna uppstå svårlösta förvecklingar för den händelse, att tertius skulle vilja mot de ifrågavarande aktieägarnes önskan upprätthålla sin endast i de sistnämndas intresse tillkomna befogenhet.

I förbigående anmärka vi, att möjligheten därav, att en i bolagsordningen för en tredjeman stadgad befogenhet såväl kan vara förenad med ett omedelbart obligatoriskt rättsskydd som sakna ett sådant skydd, tydligen har till konsekvens, att

¹ I dessa delar hänvisas till den tidigare framställningen å sid. 134 f., 154 ff., 237.

² Detta förekommer helt visst ej ofta inom aktiebolag. Närmare ligger en motsvarande ordning i åtskilliga föreningar, ekonomiska eller ideella, och oftare då »tredjeman» är offentlig myndighet än då han är enskild person (jämför den *Holm 1915: 497* anförda oregistrerade sjukkassan).

man måste kunna tänka sig en övergång från den ena situationen till den andra. Exempelvis sålunda, att tertii rättskyddade ställning upphör utan samtidigt upphävande av bolagsordningens föreskrift om en befogenhet för honom gentemot bolaget, på det sätt nämligen, att denna befogenhet för tertius framdeles skall vara av rent faktisk art, eller i varje fall icke hava annan rättslig betydelse, än den som kan förmedlas av den i bolagsordningen kvarstående tredjemansklausulen. Av det föregående framgår, att bolagsordningens förutsetta innehåll åtminstone normalt icke lägger något hinder för en sådan ändring av tertii rättsställning. Å andra sidan är det tydligt, att förändringen svårligen kan av bolaget genomföras utan medverkan från tertius själv.

Vad åter angår ändring av bolagsordningens innehåll borde en tredjemansklausul icke kunna anses omöjlig att ändra utan medverkan av den därigenom tillgodosedde tredjemannen under annan förutsättning, än att den för honom stadgade förmånen eller befogenheten tillkommit i hans eget intresse, och, man torde böra tillfoga, att avsikten varit att tillägga honom en ställning av berörda innebörd. När dessa förutsättningar vore uppfyllda, skulle endast efter prövning av varje särskilt fall för sig kunna avgöras. Att härvid söka hämta ledning ur själva bolagsordningen skulle så gott som alltid visa sig föga givande, ty hela det förevarande spörsmålet är något för bolagsordningens egentliga uppgift ovidkommande. Till synnerlig ledning vore naturligen att konstatera, huruvida genom någon särskild till tertius riktad viljeförklaring från bolagets sida skett en utfästelse av innehåll, att han skulle äga en obligatorisk rätt att utöva den befogenhet, som enligt bolagsordningen inrymts åt honom. Likväl kunde, även bortsett från möjligheten att uppfatta bolagsordningen såsom ett berättigande tredjemansavtal, en sådan utfästelse, enär det ju vore fråga om en verkan av själva bolagsordningen, ej uppställas såsom en oeftergivlig förutsättning för det ifrågakommande innehållandet av en tredjemansklausul.

Det anförda visar, att man åtminstone måste vara synnerligen försiktig med att statuera oföränderlighet emot aktie-

ägarnes vilja av en tredjemansklausul. Ty då en bolagsordnings lydelse kan vara alldeles lika, vare sig tertius bör hava möjlighet att på grund av densamma erhålla något rättsskydd för ett sitt intresse, eller icke, kunde man lätt genom att i allmänhet antaga en dylik verkan av en bolagsordningsbestämmelse komma att giva rättsligt skydd åt ett intresse, som i det särskilda fallet icke kunde anses förtjänt av sådant skydd, och jämväl att förhindra upphävandet av bolagsordningsbestämmelser, av vilkas bibehållande ingen vore intresserad. Dylika resultat böra uppenbarligen undvikas, om ej positivrättsliga skäl göra dem oundvikliga.

Alla svårigheter i detta avseende bortfalla, om man anser, att en bolagsordningsbestämmelse icke i något fall kan bereda en tredjeman särskilt skydd för varaktigheten av en hans befogenhet emot bolaget.

Ett motsatt ställningstagande kan lätt komma att framstå såsom nödvändigt, om man ej utsträcker sin betraktelse längre än till aktiebolaget såsom juridisk person, och om man därvid fattar bolagsordningens innehåll såsom något för denna person konstitutivt.

Sålunda har i England aktiebolagens »memorandum of association» även efter koncessionssystemets övergivande varit i princip oföränderligt¹, enligt härskande uppfattning jämväl så, att en däri tilläventyrs förekommande bestämmelse om någon befogenhet för en viss tredjeman ej kunnat ändras, icke ens om alla aktieägarne varit ense om dess ändring². Numera tillåtes dock i stor utsträckning ändring, likvisst i allmänhet under kontroll av domstol ur ej endast formella synpunkter³. Praxis visar, att härvid ej tages hänsyn till varje tredjeman, för vilken ordningens bibehållande i oförändrat skick skulle vara av intresse⁴.

Om man utgår från en fiktionsteori angående den juridiska personen, ligger det överhuvud nära, att man uppfattar

¹ Companies Act, 1862, sect. 12, jfr 1908, sect. 7.

² Topham sid. 2, 28, Buckley sid. 10, 13, Machen § 120.

³ Companies Act, 1908, sect. 8, 9, 41, 46.

⁴ *In re Hearts of Oak Life and General Assurance Co.*, [1920] 1 Ch. 544.

aktieägarnes (bolagsstämman) makt att ändra bolagsordningen såsom en befogenhet utanför gränserna för de enskilda rättssubjektens normala självbestämningsrätt och därför bestående endast tack vare ett särskilt medgivande från statens sida¹. Detta medgivande finner man lätt i själva bolagsordningen, sådan den av statsmakten sanktionerats eller möjligen på annat sätt, genom registrering e. d., fixerats. Denna för varje aktiebolag särskilt medgivna makt att ändra bolagsordningen skulle tydligen kunna vara försedd med vilka som helst inskränkningar och villkor, däribland även det, att av bolaget beslutade ändringar av dess ordning skulle bli verksamma endast under förutsättning av godkännande från en viss angiven tertius. Innehåller bolagsordningen ett dylikt villkor²,

¹ Jfr ovan sid. 17. Äldre engelska korporationsprivilegier förläna synnerligen regelbundet en befogenhet att fastställa stadgar »for the better government of the company», och möjligen med vidsträcktare räckvidd, Charters sid. xiv. f., 34, 144 etc., ovan sid. 56 n. 4. — I de äldre svenska aktiebolagens privilegier och oktrojer påträffar man ej sällan en liknande befogenhet medgiven bolaget (ofta att utövas icke av bolagsstämma utan av en trängre församling); densamma avser dock till en början möjligen endast fastställande av reglementen för rörelsens bedrivande och för utövandet av kompaniernas höghetsrättigheter, t. ex. Söderkompaniets priv. 1626, mom. XXIV, Stiernman I sid. 944, Ostindiska kompaniets priv. 1731, mom. 15, Modée II sid. 856; ej så ofta kunna däremot privilegiernas ifrågavarande bestämmelser efter ordalagen antagas ayse fastställande och ändring av föreskrifter angående intressenternas inbördes rättsförhållanden såsom bolagsmän; för privilegiebestämmelser av det senare slaget, vilka i allmänhet icke torde hava ansetts erforderliga för att bolagen skulle äga att utfärda föreskrifter av ifrågavarande innehåll, kunna anföras exempel i de Arfvedsonska bolagen, Fiskerisocietetens priv. 1745 mom. 12, Modée III sid. 2229, 2265, Västindiska kompaniets priv. s. å. mom. 10, ib. sid. 2242, samt i Levantiska kompaniets förnyade priv. 1748 mom. 9, ib. IV sid. 2520; jämför härvid Ostindiska kompaniets andra priv. 1746, mom. 24, ib. III sid. 2335, även som detta kompanis följande privilegier.

I ett antal bolagsregler etc. från förra delen av 1800-talet tillerkännes bolagsstämman icke uttryckligen någon beslutanderätt över bolagsordningen. Ofta förutsättes en dylik befogenhet (under krav på kunglig sanktion), i det man uppställer en fordran på kvalificerad majoritet för dess utövande. Jfr Hagströmer sid. 233, 237 f.

² Sådana villkor bli uppenbarligen av mindre intresse, så länge för varje ändring kräves stadfästelse från statens sida; vid sidan härav torde

måste sålunda varje ändringsbeslut, som ej erhåller tertii godkännande, låt vara att det biträtts av samtliga aktieägare, bliva utan verkan. Hela denna tankegång förlorar dock fotfästet, därest man med oss uppfattar aktieägarnes förmåga att ändra bolagsordningen allenast såsom ett särskilt fall av enskilda personers vanliga förmåga att ändra och upphäva dem emellan ingångna rättshandlingar.

Nyss har såsom en följd av att erkänna en tertii makt över ett bolags ordning, varifrån detsamma ej skulle kunna befria sig, anmärkts, att därigenom de i lag stadgade reglerna om förmögenhetsrättigheters upphörande (eller försvagande) i anledning av viss tids förlopp skulle kunna bliva illusoriska. Härvid är det emellertid obestriddt, att den juridiska personen rent tekniskt medför *möjlighet* för sådana anordningar. Den är hos oss i regel ej utrustad med någon tidsbegränsning, och aktiebolaget behöver i varje fall ej vara det¹. Häri ligger en betingelse för att även rättsförhållanden mellan detsamma och andra subjekt kunna bli till tiden obegränsade, nämligen om de erhålla karaktären av »egenskaper hos den juridiska personen», och därmed så att säga få en personrättslig karaktär. Och det är välkänt, att aktiebolaget på detta sätt är subjekt i rättsförhållanden av ekonomisk innebörd, vilka icke äro enligt samma regler som i allmänhet (sak- och) obligat

endast sällan andra villkor synas den sanktionerande statsmyndigheten lämpliga. — I den mån däremot ett privilegium, såsom särskilt ofta de äldre engelska (föreg. not), giver bolaget en befogenhet att antaga och ändra bolagsregler (statuter etc.) utan förnyad statlig sanktion, kan i stället för kravet därpå en vetorätt inrymmas åt någon enskild person, inom eller utom den beslutande församlingen, vare sig såsom representant för det allmänna eller i hans eget intresse; exempel på att så i verkligheten skett, torde dock vara synnerligen sällsynta; vi anföra ett förbehåll om samtycke av earlen av Leicester till de »orders and ordinances», som skulle få antagas med majoritet av de övriga personer, som av drottning Elisabet den 5 juli 1585 erhöilo privilegium för handel på Barbariet, Hakluyt, *The principal navigations, voyages etc.* VI, Glasgow 1904, sid. 421 (jfr Charters sid. xlii).

¹ Om en annan ståndpunkt i vissa utländska lagar, se Lehmann AG II sid. 503 ff., jfr även beträffande fransk rätt 1867 års lag art. 57, c. civ. art. 1844, 1865, Arthuys I nr 319, II nr 747.

tionsrättigheter underkastade tidsbegränsning: rättsförhållandena till dess aktieägare. De privaträttsliga juridiska personerna hava nämligen i nyare tid givit upphov till en särskild rättskategori: *andelsrätt*, vilket begrepp kan sägas vara även i vår doktrin accepterat¹. Orimligheten att tänka sig en juridisk person av aktiebolagets typ med förmögenhet men utan medlemmar anses exempelvis medföra, att aktieägares medlemsrätt måste vara impreskriptibel; och överhuvud kräves ett närmare och mera oupplösligt samband mellan sammanslutningen och dess medlemmar än det som behöver eller bör bestå mellan gäldenär och borgenär.

Begreppsligen är nu icke medlemskap en nödvändig förutsättning för att under en juridisk persons hela existens andra rättssubjekt skola ovillkorligen äga att komma i åtnjutande av förmåner ur dess tillgångar eller över densamma utöva andra befogenheter. Detta synes klart av de förhållanden, som kunna bestå med avseende på en *stiftelse*, vars författning i princip är oföränderlig². Men aktiebolagets personifikation har ej samma på en kanske avlägsen framtid inriktade syfte som stiftelsens³. Och vår fråga gäller nu, huruvida genom en bestämmelse i ett bolags ordning bör kunna åt personer, andra än aktieägare, upplåtas förmåner från bolaget av lika oföränderlig beskaffenhet som t. ex. destinatärers förväntningar

¹ Kallenberg i TFR 1907 sid. 47, Fehr, Fordringspreskription sid. 140 f., jfr Hasselrot, Några anmärkn. sid. 32 f. — Lehmann AG I sid. 190, jfr Kohler, Lehrb. I sid. 338 ff., v. Tuhr I sid. 552, Machen § 502 ff., Gierke, Deutsches Privatrecht I sid. 262, 492 och ovan sid. 67 n. 5. Annorlunda i regel fransk doktrin, enär man icke anser sig hava annat att välja emellan än sak- och fordringsrätt och då naturligen måste betrakta aktierätten som en fordran. Cluzant sid. 70 f., Arthuys i Revue crit. de législation et de jurisprudence, 1898, sid. 348 ff., Arthuys, Traité nr 122 f., Lyon-Caën & Renault nr 141 ff., nr 561; ej så de som förneka aktiebolagets juridiska personlighet, t. ex. Planiol I nr 3005 ff., 3017.

² Förslag till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet och om offentligen erkända stiftelser, 1903, motiv sid. 91, 101.

³ Jfr v. Tuhr I sid. 597 n. 18.

om förmåner från en stiftelse kunna vara ^{1,2}. Enligt vår mening tala allmänna grunder bestämt för ett nekande svar. Fiktionsteorien såsom förklaring av aktiebolagets rättssubjektivitet leder lätt till ett principiellt likställande av bolaget med en stiftelse, för vilken senare form av juridisk person fiktionsteorien — liksom i synnerhet också den bekanta teorien om »Zweckvermögen» ³ — ligger jämförelsevis närmare ⁴. Att ett sådant likställande beträffande typiska aktiebolag, för drift av självständiga ekonomiska företag, är mindre lyckligt, behöver icke framhållas. Men vi mena att det överhuvud bör anses för denna associationsform uteslutet, så att även mera säregna varianter av aktiebolag icke böra i dessa delar kunna erhålla alltför stor likhet med en stiftelse. Det i och för sig icke obetingat önskvärda undantagande av förmögenhetsobjekt från inflytande av det ekonomiska livets växlingar ⁵, som är utmärkande för stiftelsen, förutsätter normalt ett *offrande* av förmögenheten, så att den utan vederlag upplåtes för ett särskilt ändamål och dess värde icke framdeles, utan att den frigöres från sin bundenhet vid stiftelseändamålet, kan tagas i anspråk för stiftarnes eller andras växlande behov ⁶. Vid bildande av ett avhängigt aktiebolag behöver däremot förmögenheten icke offras: de jure måste alltid förutsättas, att aktierna kunna komma att mot vederlag avyttras, och att de framdeles kunna övergå till personer utan intresse för det härskande företaget eller eljes en i bolagsordningen gynnad person; ett även därefter alltjämt vid bolaget häftande inflytande över bolagsordningen

¹ Analogien med en stiftelse vid de oss här föreliggande fallen blir tydlig, om man exempelvis förutsätter, att enligt en bolagsordning en följd av personer skulle äga vetorätt mot ändring av en klausul om utbetalning till dem av en benefik vinstandel (och mot bolagets frivilliga likvidation).

² v. Tuhr I sid. 611, Gierke, Deutsches Privatrecht I sid. 656, Kohler, Lehrb. I sid. 416, Dernburg, Bürg. Recht I § 93: III, V. Cosack II sid. 516 f. Jfr även Holm 1920: 376.

³ Brinz, se härom Nordling sid. 70.

⁴ Nordling sid. 63 f.

⁵ Motiven till 1903 års förslag ang. stiftelser sid. 93 f., v. Tuhr I sid. 596 f.

⁶ Nyssberörda motiv sid. 89, v. Tuhr I sid. 601 vid n. 39.

för denna person skulle kunna medföra, att aktiebolaget finge oskäligt dyrt köpa befrielsen från detsamma pålagda bördor, även om dessa blivit av ringa eller ingen betydelse för sitt ursprungliga syfte.

I aktiebolagets »väsen» finna vi alltså intet skäl för erkännande av en tertii makt över bolagsordningen av sådan beskaffenhet, att bolaget icke skulle kunna frigöra sig från densamma.

Vi ha ej funnit förevarande spörsmål gjort till föremål för närmare behandling inom den utländska litteraturen. Gierke omtalar visserligen flerstädes befogenhet för utomstående att på ett eller annat sätt deltaga i förändring av en korporations författning¹. Men han kommer ej direkt in på frågan om korporationens möjlighet att frigöra sig därifrån; dock torde av sammanhanget framgå, att han åtminstone i många fall skulle förneka denna möjlighet. Härtill bör emellertid anmärkas, att hans framställning för vårt ändamål blir av mindre omedelbart intresse, på grund därav att han i ett sammanhang behandlar korporationer av de mest olika slag, även — och nästan såsom typ — de offentligrättsliga. Ifrågavarande bundenhet gäller f. ö. väsentligen enheter inom sammansatta korporationer.

Vidare kan erinras om ett yttrande av Kohler, som förklarar att enligt sakens natur en förening² *måste* kunna upplösas genom beslut av samtliga dess medlemmar³. Detta uttalande synes oss jämväl för aktiebolag i sitt resultat fullt riktigt, och tillämpligt även då det icke gäller ett beslut

¹ Gierke GT sid. 668 f., 816, jfr sid. 152 ff., 651 ff., 845 ff.; Deutsches Privatrecht I sid. 157 n. 61, 553, jfr sid. 473 f., 520 ff.; GT sid. 669 n. 1 uttalar förf., att statens sanktion städse endast på grund av särskilda *rättssatser* fordras för perfektion av stadgeändringar o. dyl. Om här med rättssats finge förstås ett uttryck för statlig rätt, skulle i uttalandet ligga å ena sidan, att en korporation själv icke kunde befria sig från ifrågavarande inskränkning i dess frihet, å andra sidan att en sådan inskränkning ej kunde komma till stånd genom t. ex. ett aktiebolags ordning; jfr emellertid ib. sid. 816 n. 2 och ovan sid. 57 n. 3.

² »Verein» enl. BGB.

³ Kohler, Lehrb. I sid. 400 f., jfr ovan sid. 122 n. 3.

om trädande i likvidation utan om ändring av bolagsordning^{1, 2}.

En annan tankegång har, såsom jämväl tidigare berörts, inom den svenska litteraturen funnit uttryck hos Undén, närmast med hänsyn till ideella föreningar³. Spörsmålet torde knappast hava något oskiljaktigt samband vare sig med frågan, huruvida en utomstående i allmänhet har rätt till klandertalan mot föreningsbeslut, eller med frågan om förutsättningarna för en »delförenings» rättssubjektivitet. Om en centralförening på sakliga grunder befinner sig kunna hava rätt att ointetgöra även ett enhälligt beslut av alla en delförenings medlemmar om ändring av delföreningens stadgar, måste detta beslut vara gentemot centralföreningen overksam, vad som än i allmänhet gäller om utomståendes klanderrätt mot korporationsbeslut⁴. Och i likhet med författaren kunna vi ej finna en sådan inskränkning i föreningens »autonomi» utgöra hinder för dess rättssubjektivitet⁵. Å andra sidan lär ej heller inskränkningens upprätthållande kunna stödjas därpå, att den, såsom föreskriven i stadgarna, vore »konstitutiv för föreningen»⁶. Utan avgörande bör bliva, huruvida delföreningens stadgar böra anses hava tillkommit endast genom viljeförklaringar av dess medlemmar för att ordna deras inbördes angelägenheter,

¹ Den mening, som författaren härvid uttalar, att en stadgebestämmelse av innehåll, att föreningen icke ens genom enhälligt beslut av samtliga medlemmar skulle utan samtycke av en tertius kunna upplösas, vore otillåtlig, synes oss också gälla för aktiebolag; denna sats får emellertid ej fattas så bokstavligt, att den skulle föranleda, att varje bestämmelse om tertii samtycke till upplösning vore olaglig, så snart den ej gjorde undantag för beslut av samtliga aktieägare.

² Se ytterligare ovan sid. 95 n. 2.

³ Undén, Kollektivavtalet sid. 37—45, jfr ovan sid. 130 n. 3.

⁴ Ovan sid. 236 f.

⁵ Av motiven till det förut anförda lagförslaget ang. stiftelser, sid. 88, förklaras i det juridiska personlighetsbegreppet ligga, »att varje person är avskild från andra personer och för en självständig tillvaro». Ett så allmänt formulerat uttalande måste, för juridiska personer överhuvud och kanske särskilt för stiftelser, bestridas i vidare mån än det innebär, att rättsverkningar kunna inträffa för en person utan att beröra andra.

⁶ Undén l. c. sid. 39.

eller om jämväl centralföreningen, resp. dess medlemmar äro att uppfatta som kontrahenter beträffande stadgarnas innehåll såsom avseende jämväl deras angelägenheter. Den senare möjligheten, som väl kan tänkas hos ideella föreningar och vid vilken stadgarna böra antagas vara oföränderliga utan centralföreningens medverkan¹, synes emellertid sakna all motsvarighet beträffande aktiebolag (så väl som ekonomiska föreningar).

b. Den positiva svenska rättens bestämmelser.

Då vi gå att behandla ämnet med hänsyn till tolkningen av aktiebolagslagen, gäller frågan, huruvida, då en bolagsordning innehåller föreskrift om vissa förmåners utgörande till en tredjeman eller om vissa befogenheter för honom, hans medverkan till ändring eller upphävande av bestämmelsen erfordras för att ett beslut därom skall bliva enligt aktiebolagslagen verksamt, framför allt så, att dessförutan detsamma icke skulle kunna vinna registrering.

Vi antaga härvid till en början, att icke för ändring av ifrågavarande bestämmelser i ordningen tertii samtycke av bolagsordningen själv uttryckligen angivits såsom erforderligt. I denna del är vårt spörsmål lätt att besvara. Av 91 § aktiebolagslagen framgår nämligen att bestämmelserna i 1—4 momm. äro uttömmande beträffande villkoren för ändring av bolagsordningen, så snart ej något ytterligare villkor stadgats på det i 5 mom. angivna sätt, d. v. s. i bolagsordningen.

Denna bestämmelse får visserligen anses i första hand taga sikte på aktieägarnes inbördes förhållande: såvitt deras rätt angår, skulle alltså den tredjeman tillagda befogenheten kunna borttagas ur bolagsordningen utan hans medverkan. Härav synes oss emellertid a fortiori följa, att aktiebolaget är jämväl i förhållande till tertius oförhindrat att på sådant sätt åstadkomma ändringen, även förutsatt att densamma kan anses menlig för ett hans intresse².

¹ Motsvarande torde möjligen ej gälla om *upplösning* av en del-förening, Kohler sist. anf. ställe.

² Beträffande skälen härför hänvisas till framställningen ovan sid. 200 f.

Vi behöva alltså endast syssla med de fall, i vilka en bolagsordning själv uppställer medverkan av tredjeman såsom betingelse för bolagsordningens ändring.

Härvid äro två typer att urskilja. *Antingen* kan en bolagsordning innehålla en bestämmelse, att för ändring av ordningen överhuvud, alltså i varje dess del, erfordras samtycke av tertius. Härmed är då efter orden utsagt, att även för ändring av själva den ifrågavarande bestämmelsen om vetorätt sådant samtycke är erforderligt. Det sistnämnda förhållandet kan även uttryckas t. ex. så, att enl. § 11 i en bolagsordning för ändring av dennas §§ 3, 5 och 11 skall erfordras dylikt samtycke. Att intern giltighet tillkommer en sådan föreskrift, är ej föremål för tvivel.

Eller kan fallet ligga på exempelvis följande sätt. Enl. §§ 4, 5, 6 skall tertii samtycke erfordras för företagande av vissa rättshandlingar o. s. v. Enligt § 12 kräves för ändring av förstnämnda tre §§ jämväl medverkan av samme tertius. Men motsvarande föreskrift angående ändring av § 12 saknas. En tillämpning av det nyss förut anförda, med strängt bokstavlig tolkning av lagen, föranleder därtill, att bolagsstämman skulle äga utan medverkan av tertius upphäva 12 §, och alltså där- efter på samma sätt jämväl de till hans favör i de tidigare §§ givna föreskrifterna.

En viss tvekan om riktigheten härav föranledes emellertid av aktiebolagslagen 91 § 6 mom., som för det fall, att ändring av viss bolagsordningsbestämmelse gjorts beroende av Konungens medgivande, uppställer en regel av motsatt innehåll mot vad nyss framställts. Bör härpå byggas ett slut e contrario eller ex analogia med hänsyn till den oss föreliggande motsvarande frågan beträffande tertius i allmänhet? — Vore i förevarande fall »Konungen» att fatta blott såsom en variant av »tredjeman», skulle utan tvivel stadgandets rent yttre framträdande vid sidan av 5 mom. komma ett slut e contrario att ligga närmast till hands. Så enkelt är emellertid icke spørsmålets läge. Väl är det sant, att staten ej sällan till vissa aktiebolag träder i rent privaträttsliga förhållanden, vilka kunde motivera bolagsordningsbestämmelser av det i 91 § 6 mom. angivna inne-

håll, och alltså låta staten (»Konungen») framstå såsom nära likställd med en enskild tredjeman. Exempel härpå erbjudes av ett företag, sådant som Svenska Kronkreditaktiebolaget¹, med staten som kapitalförläggare. Dylika förhållanden äro dock ej mycket vanliga beträffande de talrika bolag, i vilkas ordningar stadgats nu ifrågavarande befogenhet för Konungen med hänsyn till ändringar av bolagsordningen. Avgjort mera vanligt är, att Konungen måste uppfattas såsom representant för ett publikt intresse av icke omedelbart fiskalisk innebörd, t. ex. för bevarande av ett företags allmännyttiga karaktär, vilken i något avseende skall tillföra detsamma särskilda förmåner från det allmännas sida; för motverkande av utländskt inflytande inom ett bolag (särskilt före tillkomsten av inskränkningsslagen 1916) o. s. v. Det synes oss därför antagligt, att det är särskilt detta publika intresse man velat skydda med 91 § 6 mom. Stadgandets knapphändiga motivering talar åtminstone ej emot denna uppfattning om dess innebörd². Är uppfattningen riktig, kommer »Konungen» i en sådan särställning i förhållande till en enskild tredjeman, att från vad som gäller om den förre varken motsättnings- eller analogislut kunna på endast yttre grunder utan närmare prövning godkännas. Det är sålunda icke uteslutet, att vad som utsäges om »Konungen» skulle gälla för tredjeman i allmänhet, ehuru anledning att giva uttryck i lagtexten häråt icke ansetts föreligga.

Denna senare mening har även, under lagstiftningsarbete rörande föreningar, kommit till orda, dock utan att härvid vinna övertvägande anslutning³. Den kan ej heller erkännas vara riktig. Det skulle den enligt vår mening kunna vara endast, om det vore så gott som uteslutet att en aktieägare kunde

¹ Ovan sid. 174 n. 2. — Ytterligare skulle kunna nämnas A.-B. Tobaksmonopolet och Luossavaara—Kiirunavaara a.-b., men beträffande dessa bortskymmes i förevarande sammanhang statens egenskap av kontrahent väsentligen av dess ställning som ägare till ett mycket stort antal aktier, på grund varav särskilda åtgärder för att ytterligare säkra dess inflytande på bolagets viljebestämning bliva utan synnerlig betydelse.

² Departementschefen i KProp. nr 54/1910 sid. 142.

³ Motion i andra kammaren nr 300/1911, av herr A. Åkerman, sid. 7, se dock lagutskottets bet. nr 46 sid. 50. Jfr Arsell sid. 76.

anse den ovan tänkta »§ 12» vara av betydelse för honom, där-
est icke jämväl densammas upphävande skulle kräva medver-
kan av tredjeman. Men såsom ovan framhållits, är detta ej
fallet, särskilt när ifrågavarande befogenhet kan hava tillagts
en tredjeman mera i bolagets än i hans eget intresse¹. Ty det
är då mycket möjligt, att bolaget under en eller annan förut-
sättning, som ej lämpar sig för införande i ordningen, vill vara
i ett antal detaljer bundet av hans medverkan, men — efter
bortfallande av dylika förutsättningar — vill kunna själv be-
fria sig från detta band.

Vi stanna alltså därvid, att för ändring av en bestäm-
melse i bolagsordningen, som stadgar samtycke av annan ter-
tius än Konungen² såsom villkor för ändring av en annan be-
stämmelse i ordningen, icke kräves tertii samtycke, om ej detta
uttryckligen uppställts såsom villkor för ändring även av den
förra bestämmelsen.

Om nu emellertid, vad de inre förhållandena angår, tertii
samtycke enligt det föregående är erforderligt för bolagsord-
ningens ändring, ha vi att avgöra, om *ens i dessa fall* tertius
själv kan med framgång söka motsätta sig en sådan ändring.
Här föreligger egentligen ett specialfall av bolagsordningens
åsidosättande till nackdel för en utomstående, varom vi yttrat
oss i avdelningen III av detta kapitel.

Den interna verksamheten av bestämmelsen kommer en-
ligt praxis tertius till godo så till vida, att i varje fall ett med ma-
joritet fattat beslut i strid med densamma ej lär av registre-
ringsmyndigheten godkännas³.

Däremot, åtminstone om *alla* aktieägare deltaga i ett be-
slut om upphävande av bestämmelser om tredjemans infly-
tande (och enligt riktig uppfattning måhända jämväl, om ett
majoritetsbeslut blir oklandrat) blir det ej tal om någon inre
verksamhet av kravet på tertii samtycke till denna ändring,
ty dylik verksamhet påkallas ej vidare av ens en enda aktie-

¹ Ovan sid. 254.

² Trots den likartade grunden för bestämmelser om samtycke av
underordnad statsmyndighet, t. ex. länsstyrelse, torde man knappast äga
för dylika fall analogt tillämpa 91 § 6 mom., jfr Arsell sid. 76, 219.

³ Ovan sid. 239 f.

ägares intresse. Att ändringsbeslutet med en rent bokstavlig tolkning av bolagsordningen tillkommit i strid med dennas föreskrifter, bör därför enligt vår mening ej heller utgöra hinder för dess registrering.

För ett annat resultat kan ej ens vad ordalydelsen beträffar åberopas 122 § 1 mom. Ty ett dylikt beslut står icke till sitt innehåll i strid med aktiebolagslagen eller eljes med lag eller författning. Och huruvida det tillkommit »i föreskriven ordning», beror alldeles på vilka regler, som gälla om tillkomsten av förevarande stämmobeslut; härom utsäger 122 § själv intet. Att tillägga bolagsordningen någon verkan emot samtliga aktieägars vilja överensstämmer ej med dess uppgift, sådan vi uppfatta den, och kan ej för nu förevarande fall anses nödvändiggjort av 91 § 5 mom. Detta lagrum har nämligen, enligt vad dess förhistoria utvisar, till uppgift att möjliggöra strängare villkor än de i lagen uppställda för sådan ändring av ordningen, *varom icke alla aktieägare äro ense*¹. Denna begränsning har ej funnit uttryck i lagtexten, men dess bibehållande kräves, av inre skäl, som vi ofta framhållit. —

Mot den av oss sålunda intagna ståndpunkten skulle följande kunna invändas. Samtidigt med att vi ej velat åt någon utomstående tillerkänna en under alla förhållanden verksam rätt att förhindra en ändring av bolagsordningen, hava vi nödgats medgiva en dylik möjlighet åt varje särskild aktieägare. Detta synes ofta kunna leda till otillfredsställande resultat, då ju en aktieägare ej behöver representera mera än en ringa bråkdel av aktiekapitalet och en ändring för honom icke behöver hava någon som helst saklig betydelse, medan den för en av bolagsordningen i en tredjemansklausul avsedd utomstående person kan vara synnerligen ofördelaktig. Häri ligger emellertid svårigen något skäl emot riktigheten av vår uppfattning av tertii rättställning; fastmera kan man med fog göra gällande, att aktiebolagsrätten, i synnerhet som numera även

¹ Bestämmelsen motsvaras av 1895 års lag 33 § 3 mom. Se 1890 års förslag 26 § med motiv sid. 119; just.-r. Lindbäck m. fl. i HD den 14 september 1894, KProp. nr 6/1895 sid. 137; jfr Arsell sid. 74; ovan sid. 95 f.

de största bolag utgiva aktier på obetydliga belopp, åt den enskilde aktieägaren inrymmer en alltför starkt skyddad ställning — i olika riktningar och alltså icke endast med hänsyn till den oss föreliggande frågan¹. För svensk rätt, som i ovanligt ringa grad genomfört majoritetsprincipen inom den inre aktiebolagsrätten, behöver endast erinras om 91 § 1 mom. 1 punkten och 2 mom., 93 § 1 mom. samt 95 §. Dessa lagrum torde lätt kunna utnyttjas i syfte av chikan. —

Beträffande tillämpningen av det anförda är följande att uppmärksamma. Ett förslag till ändring av bolagsordningen, som innan det underställes prövning av en därtill enligt ordningen befogad tertius framlägges å bolagsstämma, kan härvid biträdas av samtliga aktieägare, utan att det är deras mening att sätta sig över föreskrifterna om inhämtande av tertii samtycke. Därför synes det icke rimligt, att låta detta krav utan vidare bortfalla genom en sådan utgång av omröstningen. Visserligen torde det vara styrelsen, som har att verkställa hänvändelsen till tertius, men därav följer icke, att styrelsen skulle äga avgöra, huruvida sådan hänvändelse skall ske. Följaktligen bör ett dylikt beslut om ändring av ordningen icke kunna erhålla registrering på ansökan av styrelsen endast därför, att det biträtts av samtliga aktieägare. Härtill måste komma, att det visas, att dessa själva beslutat att icke ställa ändringen under prövning av tertius i enlighet med bolagsordningen, ty endast om så skett, kan man utgå ifrån att deras viljeförklaring haft denna innebörd.

En begränsning av avsevärd praktisk betydelse måste ytterligare tilläggas. Såsom nyss nämndes, är en bestämmelse, att bolagsordningen ej må ändras *utan Konungens samtycke*, i regel tillkommen i publikt intresse och ej endast i vare sig aktieägarnes eller någon utomstående enskild persons intresse. Åtskilliga specialförfattningar visa, att den kungliga stadfästelsen av bolagsordningar eller enstaka bestämmelser däri uppfattas som en fortsättning av den äldre rättens för alla aktiebolag erforderliga sanktion, utan vilken en ändring av bolags-

¹ Jfr ovan sid. 64 n. 6 samt Kuncz i ZHR 84 (1921) sid. 371. Departementschefen i KProp. nr 137/1916 sid. 58.

ordning icke under någon förutsättning kunde vara giltig¹. Även 91 § 6 mom. talar för att man ansett, att ett krav på stadfästelse av Konungen, som endast uppställts i en bolagsordning, skulle äga lika kraftig verkan. Ytterligare märkes, att några författningar för att bereda det allmänna säkert inflytande inom ett aktiebolag valt utvägen att kräva, att enligt dess bolagsordning Konungens stadfästelse skall erfordras för ändring av åtminstone vissa delar därav; att stifta en omedelbart verksam rättsregel av denna särskilda innebörd har tydligen icke ansetts nödvändigt².

Och att inskränka den ekonomiska rörelsefriheten till förmån för det allmännas av regeringsmakten representerade intresse möter uppenbarligen långt mindre betänkligheter än att göra det till förmån för ett godtyckligt och utan kontroll valt, måhända till sin innebörd växlande och obestämt enskilt intresse. Vi antaga på dessa skäl, att, om en bolagsordning föreskriver, att den ej må ändras utan samtycke av Konungen, ett ändringsbeslut i saknad av sådant samtycke är overksam och icke må registreras, även om det biträtts av samtliga aktieägare och de skulle önska åsidosätta den angivna föreskriften.

V. Några övergångsformer vid avgränsningen av gruppen tredjemansklausuler.

Förut är antytt, att det understundom kan vara tvivelaktigt, om en förmån, som enligt en bolagsordning skall tillkomma en person, tillägges honom i hans egenskap av aktie-

¹ Särskilt bank- och försäkringslagstiftningen, jfr bolagskommitténs bet. 1890 sid. 56 f., 64 f., 105, 152 f., 155, 1881 års bankkommitténs betänkande I (1883, riksdagshandl. 1886) sid. 287, betänkande med förslag till lagstiftning ang. in- och utländska försäkringsanstalters verksamhet (1897, riksdagshandl. 1903) sid. 46, 52. — Lagarna den 22 juni 1911 om järnvägsbolag 4 § och om vissa aktiebolag, som driva lånerörelse, 3 §; KProp. nr 30/1897 sid. 4 och nr 94/1898 sid. 4. — 1916 års inskränkningsslag 2 § sista mom., jfr 1908 års alternativa förslag till vissa delar av aktiebolagslag 89 § 5 mom. (sid. 181) med motiv sid. 118, samt yttranden inom lagrådet och av departementschefen i KProp. nr 137/1916 till förslaget 5 § andra mom., sid. 100 f. o. 129.

² KK den 26 september 1919 nr 622 (aktiebolag för jordförmedling) 1 § f) och nr 623 (egnahemsbolag) 1 § f). Jfr Montgomery sid. 421.

ägare, på medlemsrättslig grundval, eller utan hänsyn till aktieinnehav i bolaget¹. I åtskilliga punkter bliva olika rättsregler att tillämpa, allteftersom det ena eller andra bör antagas.

Ibland är visserligen ett rättsskyddsspörsmål att lösa utan hänsyntagande till förmånen beskaffenhet av medlemsrättslig eller icke. Så framför allt vad angår rätten till klandertalan enligt 95 §. Ty på förut anförda skäl bör denna så uppfattas, att å ena sidan var och en, som vid en viss tidpunkt är aktieägare, vid denna tidpunkt äger föra klandertalan mot vilket som helst bolagsstämmbeslut, som står i strid med bolagsordningen, oavsett om det direkt angår hans egen rättsställning i bolaget eller ej, och att å andra sidan ingen, som icke är aktieägare, kan på grund av 95 § föra talan mot ett beslut².

Även bortsett från klandertalan beredes ingen svårighet ur förevarande synpunkt av förmåner, som enligt en bolagsordning skola tillkomma ägarna av aktier eller visst slags aktier, utan att det är av betydelse, vem som är aktieägare eller vilka kvalifikationer han kan äga; å andra sidan ej heller av förmåner för ett eller flera särskilt angivna rättssubjekt, utan att det förutsatts att de äro eller komma att bliva aktieägare.

1) Något mindre klar ligger saken exempelvis i de numera icke ovanliga fall, i vilka enligt bolagsordningen aktie skall bereda sin ägare särskilda förmåner, *så framt* aktien äges av någon i bolagsordningen namngiven person (fysisk eller juridisk) eller aktieägaren tillhör en närmare angiven grupp av personer. På detta sätt söker man ofta uppnå att för ett härskande företag eller sammanslutning för framtiden säkra herraväldet inom ett aktiebolag, som vid sitt bildande är avhängigt därav. Att sålunda låta aktieägarnas personer öva inflytande på innehållet av, icke blott deras egna utan medelbart även övriga, aktierättigheters innebörd, är visserligen icke mycket väl överensstämmande med den starka omsättbarhet, som även enligt vår lagstiftning är utmärkande för dessa rättigheter³. Men då an-

¹ Jfr ovan sid. 1 f., 188 f.

² Ovan sid. 233 ff.

³ Ovan sid. 92. Aktiebolaget betecknas ofta såsom »kapitalbolag», för vilket rättsförhållanden medlemmarnas personer vore likgiltiga; Lyon-Caen & Renault sid. 100, 445, Wieland sid. 392, 477, RG 49

ordningen icke står i strid med någon av vår aktiebolagslags föreskrifter, torde den få erkännas som rättsenlig; så har upprepade gånger skett från registreringsmyndighetens sida. Företrädesrättigheterna avse framför allt förstärkt rösträtt¹, privilegierad rätt att teckna eller erhålla nya aktier vid ökning av aktiekapitalet² eller prioritet till inlösen av aktier, vilka på grund av en sådan klausul i bolagsordningen, som omförmäles i lagens 52 § 1 mom., bliva föremål för hembud³. På grund av dessa förmåners utpräglat medlemsrättsliga innebörd kan det näppeligen vara föremål för något tvivel, att de böra bedömas på samma sätt som andra företrädesrättigheter, som kunna åtfölja vissa aktier, — *så länge ett sålunda gynnad subjekt är aktieägare*. Till förhållandena under motsatt förutsättning i sistberörda punkt återkomma vi nedan.

2) Annorlunda torde vara att uppfatta de fall, i vilka ett visst rättssubjekt, *för så vitt och så länge det är aktieägare i ett bolag*, skall av detta åtnjuta någon förmån, som icke till vare sig art eller omfång står i något närmare samband med de förmåner, som åtfölja aktierna i bolaget, om de äro i andra persid. 79 (1901), jfr Hagströmer sid. 2. Jämför betr. det tyska G. m. b. H., Staub-Hachenburg nr 55, 58 f. vid § 5.

¹ A.-B. Investör 6 § 5 mom.: »Varje aktie tillhörande serien B berättigar till två röster, så länge Stockholms Enskilda Bank äger utöva rösträtt för aktien. Under andra förhållanden berättigar aktie tillhörande serien B likasom övriga aktier allenast till en röst.» En sådan anordning är i Tyskland otillåten, HGB § 252 med anm. 4 hos Lehmann-Ring.

² Stiftelseurk. för Militärsällskapets förlagsab., ovan sid. 173 n. 4: rätt till teckning av aktier av serien A (med förstärkt rösträtt) skall ensamt tillkomma Militärsällskapet. Sveriges Allmänna Lantbrukssällskaps förlagsab. (1918) 5 § 10 mom.: företräde för Lantbrukssällskapet framför övriga aktieägare.

³ Ovan sid. 187 n. 6. Svenska Livförsäkringsbol:s förlagsab., KRes. den 10 juli 1891, 8 §, stadgar lösningsrätt för livförsäkringsbolaget, bl. a. då aktie övergår till ny ägare. Liknande Allm. Pensionsförsäkringsbol:s förlagsab. 5 § 5 mom. — Exportföreningens Fastighetsab. (1918) 7 § 3 mom. — Söderström sid. 94. — Tjänstemannaab. Konsumtion (1917), 7 §: företräde till inlösen för aktieägare, som är medlem av Härnösands Tjänstemannaförening. — A.-B. Carl Engström (1913), 7 §: företrädesrätt till inlösen tillkommer »beträffande aktier, som ursprungligen tecknats av någon av herrar C. E. och G. E., dem eller deras bröstarvingar, såvida de äro aktieägare i bolaget», o. s. v. rörande flera olika personer.

soners ägo. Exempel: rätt till leverans, möjligen på särskilt gynnsamma villkor, från ett aktiebolag för alstring eller distribution av elektrisk kraft, av en energimängd, som motsvarar en betydande del av hela kapaciteten hos bolagets anläggningar, tillkommer en kommun eller ett industriellt företag, under förutsättning att en sådan avnämare är aktieägare, d. v. s. efter orden, att han äger minst *en* av de till några hundra eller tusen uppgående aktierna i bolaget. I fall detta särskilda rättsförhållande endast blivit reglerat genom ett särskilt avtal, utan att därom införts bestämmelse i bolagsordningen, är det tydligt, att detsamma ej till sin innebörd röner vidare inflytande av att den berättigade skall vara aktieägare¹. Men någon gång förekommer, att stadgande av detta innehåll införts i bolagets ordning². Härmed föreligger en formell möjlighet för den motsatta uppfattningen. Men kravet på aktieinnehav synes oss icke i något avseende kunna vara av reell betydelse, vare sig såsom en fördel för bolaget eller såsom en uppoffring för ifrågavarande avnämare. Dennes eventuella aktieinnehav får till verkan att göra honom behörig att vid förekommande anledning föra klandertalan mot bolagsstämmobeslut, vilka stå i strid med bolagsordningen o. s. v., liksom det även eljes kan sätta honom i tillfälle att framtvinga ett bättre iakttagande av hans rätt även i egenskap av utomstående, såsom vår framställning ovan sid. 196 ger vid handen. Men aktieinnehavet synes icke böra föranleda, att hans ifrågavarande företråde blir en av hans rättigheter i egenskap av aktieägare. Aktieinnehav är alltså endast ett — till sin betydelse för oss oklart — villkor för beståndet av den särskilda rättigheten. Likväl är det härvid närmast fråga om tolkning av bolagsordningens bestämmelser om aktierättigheternas innehåll, och ett annat resultat kan därför befinnas riktigt såväl på grund av de närmare omständigheterna vid en sådan bestämmelses tillkomst som också efter ej alltför djupgående variation därav,

¹ Avtal mellan bolaget och någon utomstående, vilka förutsätta att denne äger aktier till visst antal, avse som bekant särskilt ofta någon anställning för medkontrahenten hos bolaget, t. ex. såsom disponent, far-tygsbefälhavare o. d. Se även Emmet sid. 86 ff., 140, 146.

² Hänv. ovan sid. 204 n. 4.

i synnerhet om företrädesrättigheten till sitt omfång ställes i åtminstone någon relation till aktieinnehavets storlek ¹.

Är emellertid den nyss angivna ståndpunkten riktig, är följande att säga om dess konsekvenser. Någon skyddad rätt (erforderligt aktieinnehav förutsatt) för det i bolagsordningen angivna subjektet att åtnjuta företrädet behöver icke uppkomma omedelbart genom bolagsordningsklausulen, utan här för kan behövas ett särskilt avtal ². — En kränkning av företrädesrättigheten från styrelsens sida kan väl, om den är kausal för någon ekonomisk skada för bolaget ³, föranleda ersättningskyldighet mot detta på talan av behörigt bolagsorgan ⁴, men icke på talan av enskild aktieägare ⁵, således ej heller den företrädesberättigade. — Denne kan icke med stöd av 135 § 2 mom. mot styrelseledamöterna föra talan angående ersättning till honom för sådan skada, som kan hava tillfogats honom i hans egenskap av mot bolaget berättigad ⁶. — En eventuellt i bolagsordningen förekommande sådan skiljedomsklausul, som omförmäles i 138 §, äger icke tillämpning på tvister i anledning av det särskilda rättsförhållandet mellan bolaget och den ifrågavarande aktieägaren. Ty oavsett sin närmare avfattning måste skiljedomsklausuler i bolagsordningar enligt 138 § vad angår aktieägare anses omfatta allenast tvister, som beröra aktieägarnes delägarreförhållande till bolaget ⁷. Å andra sidan mö-

¹ Sistberörda omständighet torde härutinnan vara av betydelse endast i fråga om förmåner för *vissa personer*, däremot icke beträffande förmåner, som skola tillkomma *varje* aktieägare, eller varje ägare av vissa aktier, t. ex. mycket ofta vinstutdelning åt aktieägare i kooperativa handels- och belysningsföretag i mån av inköp etc. — jfr ovan sid. 177 vid n. 3 —, rätt till nyttjande av viss lägenhet i bostadsaktiebolag. — Se vidare *British Murac Syndicate* etc., ovan sid. 185 n. 1.

² Ett sådant lär kunna vara att finna i stiftelseurkunden, särskilt om den företrädesberättigade själv är stiftare, jfr ovan sid. 166 f., 190.

³ Bolaget får t. ex. utgiva ersättning för kontraktsbrott till den företrädesberättigade, som jämväl åtnjutit obligatoriskt rättsskydd.

⁴ Aktiebolagslagen 70 §.

⁵ Skarstedt vid 135 §.

⁶ Ovan sid. 240 ff.

⁷ Redan genom sin lydelse angiva ofta skiljedomsklausulerna i bolagsordningar, i synnerhet något äldre, att deras räckvidd är på angivet sätt begränsad.

ter, om ej ordalydelsen i den bolagsordningsklausul, som normerar företrädesställningen, i något särskilt fall skulle föranleda annat resultat, intet hinder mot att styrelsen eller annan företrädare för bolaget med den ifrågavarande aktieägaren sluter särskilt skiljeavtal för hans särskilda rättsförhållande till bolaget, utan att härför erfordras något stöd i detsammans ordning. Och i denna kan införas bestämmelse av en mot ett dylikt skiljeavtal svarande lydelse, utan att de i 91 § 2 mom. angivna förutsättningarna behöva vara uppfyllda.

Ändring eller upphävande av den klausul i ordningen, som berör det särskilda rättsförhållandet, lämnar dettas fortfarande giltighet oberörd¹. Å andra sidan kräver ändring av bolagsordningen i denna del reguliärt ej uppfyllandet av andra villkor, än dem som föreskrivits i 91 § 4 mom. Endast om så vore särskilt stadgat, skulle krävas samtycke av det företrädesberättigade subjektet²; ett sådant stadgande skulle ernå särskild effektivitet, därför att ifrågavarande »tredjeman» själv är aktieägare, och ett universalbeslut alltså icke låter sig åvägbringas utan hans medverkan³. I intet fall erfordras för ändring i denna del av bolagsordningen alla aktieägars samtycke på grund av bestämmelsen i 91 § 1 mom. 1 punkt. om rubbning av rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier. —

3) Härefter böra de ovan berörda bestämmelserna om företräden angående rösträtt, lösningsrätt till hembjudna aktier o. s. v. för vissa personer såsom aktieägare något behandlas med hänsyn till den händelse, att en sålunda privilegierad person å en viss tid *icke* är aktieägare. Någon aktuell kränkning mot honom i egenskap av aktieägare är ju icke möjlig. Men det är tydligt, att han även i en sådan situation kan hava ett stort intresse, med avseende på framtida aktieförvärv, därav att de honom såsom aktieägare tillkommande företräden icke utan hans medverkan kunna ändras eller upphävas. En ändring av bolagsordningen i förevarande punkt skulle obetingat åstadkomma en sådan förändring, ty företräden för vissa

¹ Ovan sid. 154 f., 163.

² Aktiebolagslagen 91 § 5 mom.

³ Ovan sid. 196.

aktier resp. vissa aktieägare i denna deras egenskap kunna ej bestå annat än med stöd av en därom i bolagsordningen be-
fintlig bestämmelse¹. Frågan gäller alltså närmast, om ifråga-
varande tertius har någon rättsskyddad makt att förebygga
ändring av denna bestämmelse. — Svaret blir, såsom förut vi-
sats, nekande², därest han icke från bolaget erhållit utfästelse
just därom, vilket i sin tur förutsätter en i bolagsordningen
särskilt om ifrågavarande vetorätt införd klausul³; någon dy-
lik finnes oss veterligen icke.

Vid sådant förhållande beror bolagets möjlighet att ge-
nomföra den här uppmärksammade ändringen av bolagsord-
ningen praktiskt väsentligen därpå, huruvida ett dylikt beslut
är att hänföra under aktiebolagslagen 91 § 1 mom. 1 punkten
eller icke.

Att beslutet borde dit hänföras, skulle för vissa av våra
fall, nämligen borttagande av en föreskrift angående företråde
att inlösa hembjudna aktier, kunna tänkas föränledas av lag-
rummets bestämmelse om intagande i bolagsordning av sådant
förbehåll, som i lagens 52 § 1 mom. sägs. Härmed måste
nämligen, åtminstone i stor utsträckning, likställas en föränd-
ring av de närmare villkoren i ett dylikt förbehåll⁴. — Syftet
med 91 §:s stadgande i denna del är att bereda aktieägarna
skydd mot att påtvingas en försämring av möjligheterna att
kunna till fulla värdet avyttra sina aktier. Detta kan väsent-
ligen befaras därigenom att kretsen av de fall, i vilka hembud
skall ske, göres vidare ävensom därigenom, att löseskillings
belopp eller sättet för dess bestämmande förändras. Däremot
synes en ändring av den ordning, i vilken lösningsrätten skall
tillkomma förutvarande aktieägare inbördes, icke i och för sig
kunna försämrå blivande aktieförvärvares rättsställning i
denna punkt gentemot de förutvarande, och alltså ej heller
innebära en minskning av aktiernas realisationsmöjligheter
och därmed värde för dem, som vid tiden för bolagsordningens

¹ 17 § 1 mom. jämförd med 6 § sista mom.

² Ovan sid. 266.

³ Ovan sid. 197 ff. .

⁴ Kallenberg hos Tjerneld, Kort handledning etc. sid. 65.

ändring äga desamma. I denna del synes därför 91 § 1 mom. 1 punkten icke bliva att tillämpa på de här undersökta fallen av bolagsordnings ändring.

Med hänsyn till stadgandets betydelse för övrigt, angående viss aktieägars företräden beträffande såväl lösningsrätt till aktier som nyteckningsrätt, rösträtt m. m., måste vi inskränka oss till följande anmärkningar. »Rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier rubbas»¹ icke blott genom införande eller upphävande av någon bestämmelse, som innebär en för närvarande aktuell olikhet dem emellan, utan även genom beslut om en bestämmelse som först framdeles, under något visst villkor, skulle komma att innebära olikhet². Ett sådant villkor kan bl. a. vara att finna däri, att aktier komma att ägas av viss person. Efter orden skulle alltså 91 § 1 mom. 1 punkten kunna anses alltid omfatta en ändring av bolagsordningen, varigenom borttoges en bestämmelse av innehåll, exempelvis, att aktier, som ägas av N. N. medföra 10 röster vardera, men övriga aktier endast en röst. Emellertid är icke varje rubbning av likställigheten eller eljes av det inbördes rättsförhållandet någonting för var och en av aktieägarne till sin sakliga innebörd så ingripande, att fördens skull kräves allas samtycke. Det är lätt att inse, att många bland de ändringar av bolagsordningen, som enligt 91 § 2 och 3 momm. låta sig åvägbringas under lindrigare villkor, kunna för enskilda aktieägare vara mycket mera ingripande än en under 1 mom. 1 punkten hänförlig ändring behöver vara. Grunden för sistberörda stadgande är också enligt vår mening, till stöd för vilken i övrigt kunna åberopas grunderna för 77 §³, framför allt att söka däri,

¹ Om detta uttryck se ovan sid. 160 n. 2.

² Ett huvudfall för stadgandets tillämpning är ändring av preferensaktieägars företråde till vinstutdelning. Bestämmelser härom sakna emellertid aktuell betydelse, så länge bolagets vinstmedel medgiva utdelning åt alla aktier med den för preferensaktierna föreskrivna lägsta satsen.

³ Även grunderna för 91 § 3 mom. 2 punkten och 93 § 1 mom., jfr lagrådet vid förslaget 48 § och de ovan sid. 65 n. 1 anförda rättsfallen. — Jfr vidare HGB 275 § 3 st., 278 § 2 st., 288 § 3 st.; *eng. Companies Act, 1908, sect. 45, fr. code de comm. 34 art. 4 och 5 st. enl. lagar den*

att ett beslut, som skall vara verksamt för andra än dem, som deltaga däri, resp. tillhöra majoriteten vid dess fattande, måste vara av betydelse för de olika röstande på samma sätt och i en grad, som åtminstone väsentligen motsvarar den röststyrka, varmed var och en äger bidraga till resultatet. Så snart denna förutsättning brister, kan det ej tillåtas någon att förfoga över annat än sin egen rätt. Tillämpningen härav på förevarande fall giver — åtminstone för så vitt företrädesrättigheten för en viss person icke står tillsammans med annan olikhet i aktiernas rättsställning, så att den t. ex. icke gäller endast stam- eller endast preferensaktier — till resultat, att 91 § 1 mom. 1 punkt. icke blir tillämplig. Ty för alla dem, som för tillfället äga aktier i bolaget, i deras egenskap av aktieägare är det en fråga av *omedelbart* ensartad och endast med aktieinnehavet till sin grad växlande betydelse, huruvida tredjemannen N. N:s företrädesrätt, i händelse han framdeles skulle komma att bli aktieägare, fortfarande skall bestå orubbad eller icke. I förhållandet de nuvarande aktieägarna emellan — vilka med hänsyn till 91 § 1 mom. 1 punkten ensamma komma i betraktande — består alltså ej något sakligt skäl för att icke tillåta majoritetsbeslut om denna fråga. Ordalagen böra enligt vår mening ej anses obetingat fordra ett annat resultat.

4) Nära jämförliga med de senast behandlade klausulerna äro sådana bolagsordningsbestämnelser, enligt vilka särskilda personer på det sätt intaga en företrädesställning, att de äro undantagna från en eljes gällande inskränkning i möjligheten att genom aktieförvärv bli delägare i ett bolag, vare sig enligt 1 eller 2 mom. av 52 §¹. Så länge den gynnade personen 16 nov. 1903 och 22 nov. 1913. Heck i Festschr. f. Otto Gierke, Weimar 1911, sid. 326.

¹ Förutsättning för aktieförvärvars hembudsskyldighet är enligt ordn. för Skandinaviska Cellulosaab. (projekt tryckt 1903), 4 §, att »aktie övergår till annan än antingen aktieägare eller ägare av cellulosafabrik, som på grund av kontrakt säljer sin tillverkning genom bolaget»; enl. ordn. för Hångsta Elektricitetsab. (1915) 14 §, att »aktie övergått till person, som icke förut är vare sig fastighetsägare inom Hångsta by eller aktieägare i bolaget». — I Luossavaara—Kiirunavaara A.-B. må enl. ordn. 6 §, KRes. den 15 nov. 1918, stamaktie »förutom av svenska staten och

icke är aktieägare, gälla otvivelaktigt om dessa klausuler alldeles samma synpunkter som för den förra gruppen. Om åter ifrågavarande person för närvarande är aktieägare, kan det, med tanke på framtida aktieförvärv, visserligen sägas, att han är på ett helt annat sätt än övriga aktieägare intresserad av klausulens bibehållande, och att därför densamma ej borde kunna upphävas genom majoritetsbeslut. Men i motsatt riktning talar, att detta hans intresse icke hänför sig till de aktier, som han nu äger¹, och följaktligen ej bör åtnjuta något särskilt medlemsrättsligt skydd. Vi äro på denna grund benägna att anse, att 91 § 1 mom. 1 punkten — vad angår bolag med endast ett slags aktier — icke i något fall omfattar dessa sist anförda klausuler².

Trafikab. Grängesberg—Oxelösund ägas eller innehavas endast av svensk undersåte» m. fl. rättssubjekt; liknande i andra till trafikaktiebolaget anslutna bolag. Stiftelseurk. i Posttidn. den 22 juni 1921 (aktiebolag för kolfält på Spetsbergen, även riksd. skrivelse nr 333/1921, bil. A): visst förbehåll enl. 52 § 2 mom. med den begränsning, att utan hinder därav aktie må förvärfvas . . . »— dock endast genom teckning — av Aktiebolaget Spetsbergens Svenska Kolfält ävensom — genom överlåtelse från Aktiebolaget Spetsbergens Svenska Kolfält — av Aktiebolaget Isfjorden-Belsund, av sistnämnda bolag dock till nominellt belopp av högst 210,000 kronor». — Söderström sid. 91, 95.

¹ Ätminstone, såvitt fråga är om aktieförvärv, som icke står i samband med ökning av bolagets kapital, varom jämför 91 § 3 mom. 2 punkt.

² Lydelsen bör efter bokstaven snarast antagas icke avse dessa fall.